

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

Матеріали
XI Міжнародної наукової
конференції

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА (м. КИЇВ)
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ЗАХІДНОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Пльзень, ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА (м. Познань, ПОЛЬЩА)
ПРИМОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Копер, СЛОВЕНІЯ)

Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах

МАТЕРІАЛИ XI Міжнародної наукової конференції

(20–21 квітня 2023 року, Україна, м. Дніпро)

ДНІПРО
2023

УДК 811.16'373

Л 43

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 9 від 25 квітня 2023 р.)

Л 43 **Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах:** XI Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 20–21 квітня 2023 р.): матеріали / укладання і загальна редакція О. К. Куварової. – Дніпро: Ліра, 2023. – 186 с.

ISBN 978-966-981-739-6

Збірник містить матеріали доповідей українських і зарубіжних лінгвістів, присвячені опису лексико-семантичних і граматичних інновацій у сучасних слов'янських мовах, що виявляються в різних комунікативних сферах; вивченню тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів на різних рівнях мови; дослідженню явищ неологізації в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу. Низка розвідок містить результати вивчення лексико-семантичних і словотвірних новотворів, пов'язаних із подіями російсько-української війни.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК 811.16'373

ISBN 978-966-981-739-6

© Колектив авторів, 2023
Куварова О. К., укладання, 2023

І. С. Попова,
*доктор філологічних наук, професор,
декан факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ В СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ ТРИВАЄ...

Шановні колеги, дорогі друзі!

Від імені викладачів, науковців, студентів факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства щиро вітаю учасників XI Міжнародної наукової конференції «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах», яка розпочала свою роботу в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Заявлена конференція має давні та добрі традиції, оскільки її було започатковано 20 років тому, 2003-го року, і наш колектив проводить її кожні два роки. Дозволю висловити впевненість, що конференція з такою тематикою отримала надійну прописку в нашому університеті, і ви, її учасники захочете на завершення своєї роботи прийняти рішення про наступне її проведення через два роки.

Програма цьогорічної конференції передбачає виконання таких важливих завдань, як висвітлення актуальних питань славістики, опис й узагальнення неологічних мовних і мовленнєвих процесів та явищ, проблеми мовної інтерференції та впливу екстралінгвістичних чинників на розвиток слов'янських мов. Зреалізувати ці завдання ви, шановні колеги, зможете під час роботи п'яти секцій, які охоплюють усебічний аналіз інноваційних процесів у сучасних слов'янських мовах, зокрема таких як шляхи та принципи їхньої неологізації; лексико-граматичні інновації в контексті мовної картини світу, в аспекті лінгвостилістики, ономаціології, дериватології, у галузі перекладознавства, прикладної лінгвістики та практики викладання слов'янських мов.

Очевидним є те, що, порушуючи проблему породження, функціонування і адаптації лексико-граматичних інновацій у текстах і дискурсах різних сфер комунікації (масової, спеціальної, художньої, розмовної), неможливо обійти увагою причини й особливості новотворів, що з'явилися внаслідок ситуації, наявної зараз у нашій державі в умовах повномасштабної московитської агресії, а отже, дослідження воєнного дискурсу посідає пріоритетне місце з-поміж інших надважливих лінгвістичних проблем, пов'язаних з інноваційними процесами.

Із задоволенням констатую, що до оргкомітету конференції надійшло 115 заявок на доповіді та повідомлення від 140 лінгвістів, серед яких 26 докторів наук, 65 кандидатів наук, а також викладачі, аспіранти. Широкою є також географія учасників конференції, зокрема в ній беруть участь представники низки закладів вищої освіти з різних міст України (Київ, Дніпро, Запоріжжя, Кривий Ріг,

Кропивницький, Луцьк, Одеса, Полтава, Харків, Херсон та ін.) та із 5-ти країн зарубіжжя (Польща, Словаччина, Чехія, Німеччина, Естонія).

Слова щирої подяки висловлюю організаторам наукової конференції – моїм шановним колегам кафедри загального та слов'янського мовознавства, її завідувачці професорці Наталії Василівні Дьячок за немалу підготовчу роботу, яка уможливила сьогоднішню нашу зустріч. Приємно наголосити, що співорганізаторами конференції є наші колеги з Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, науковці із Західночеського університету (Чеська Республіка, м. Пльзень), Університету імені Адама Міцкевича (Польща, м. Познань), Приморського університету (Словенія, м. Копер). Ми вдячні всім, кого зацікавила тематика наукового форуму, хто відгукнувся на наше запрошення стати його учасником, і особливо тим, хто знайшов сьогодні змогу доєднатися до засідання.

Без усякого сумніву, сьогоднішня конференція пройде успішно й цікаво. Бажаю Вам усім приємної наукової дискусії. Добра Вам, вашим родинам, колективам, у яких працюєте. Здоров'я. Нехай очікування Перемоги і Миру щонайшвидше стають реальною Перемогою і Миром, і ми радо на наступній конференції зможемо зустрічати Вас в університеті, на нашому академічному факультетському просторі. Важливим для організаторів конференції залишається координування її наступної роботи з діяльністю Українського й Міжнародного комітетів славістів для запровадження досліджень української мови до простору славістики.

Дорогі колеги!

Нехай слово – унікальне явище об'єктивного світу, яке буде сьогодні виказане різними мовами, слово миролюбне і людинолюбне, своєю магичною силою відгукнеться в серцях і стане підтримкою тим, хто ціною свого життя боронить передній край нашої землі від рашистського вторгнення.

ФОЛЬКЛОРИЗМ «КАЗКИ ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО (на матеріалі власних імен персонажів)

Загальновідомо, що літературна казка кінця ХХ ст. синтезувала багатовікові традиції народних казок та досвід авторської казки попередніх століть. Індивідуально-авторські казки цього періоду систематизуються з найбільшими труднощами, оскільки створені з урахуванням ускладненого жанрового синтезу, нерідко орієнтуються не стільки на конкретні фольклорно-казкові сюжети, як на їх сукупність, на «образ» казки [1, с. 150]. Такою є й «Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко.

В основу твору О. Забужко покладено народну «Казку про дивну сопілку», мотив та основа сюжету якої пов'язані з перетворенням людини, живої душі на дерево. Відомим варіантом цього твору є «Калинова сопілка», вперше записана в 50-х роках ХІХ ст. Серед письменників, що звертались до цієї теми, можна назвати Б. Грінчека, А. Шияна та поетесу Ліну Костенко.

«Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко є імпровізацією також і на відому українську баладу про сестровбивство. Балада в оповіданні Оксани Забужко домінує над казкою. Під цим кутом зору «Казка про калинову сопілку» несе позитивне начало не в плані відновлення справедливості через ряд обставин, у тому числі магічних, ще за життя героя-протагоніста, а вже після смерті, хоча все при тих же магічних складниках. Інакше кажучи, реалізується архаїчна модель чарівної казки, що істотно вплинуло на такий жанр, як «страшна історія», «готичний роман», але в більш пізніх казках не представлено. Натомість магія цього типу була включена в жанрові межі фольклорної та романтичної балади [9, с. 134].

Визначення самою авторкою жанрової природи твору – повість, є свідченням того, що в ній зображено життя, працю, виховання дітей у родині Василя та Марії протягом двадцяти років. Але поряд з цим у повісті багато жанрових ознак казки: дідова дочка й бабина дочка, трикратні повтори-звернення Ганни-панни до панотця й сатани, калинова сопілка, що сама співає, фантастична кінцівка твору. Все це дає підстави стверджувати, що повість Оксани Забужко тісно переплітається з казкою. І все ж перевагу слід надати ознакам повісті: відповідний спосіб художнього зображення дав можливість письменниці показати рух життя, розвиток характеру головної героїні – Ганни-панни [9, с. 135].

Що стосується слова «казка» в назві твору, то воно, з одного боку, дає шанс сприймати все як вигадку, з іншого – ставитись до описаного як неодноразово повторюваного, традиційного і не мати жодних сумнівів щодо можливості подібних колізій у реальному житті. Володимир Гнатюк зазначив, що «казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія» [2, с. 204].

Отже, «Казка про калинову сопілку» О. Забужко – гібридний жанр, який вдало поєднує жанрові ознаки повісті і казки, тобто має мішану форму, оскільки в ньому наявне перехрещення різних способів художнього зображення. Є в цьому творі елементи і ліричні, і драматичні, але вони підпорядковані епічній організації художнього матеріалу [7].

Твір Оксани Забужко – це багаторівневий художній синтез, представлений як у поєднанні жанрів (казка, міф, повість, балада), так й у використанні власних

імен. Склад та структура власних імен персонажів доволі часто вказує на належність тексту саме до казки [1].

О. Забужко з великою відповідальністю, виважено добирає імена своїм персонажам, що традиційні для українців і типові для сільського середовища (це часто відображають і народні казки, пісні, легенди). Антропоніми казки-повісті увиразнюють і поглиблюють художні образи, розкривають характерні особливості персонажів і загалом працюють на художнє ціле. За спостереженням І. Д. Скорук, у творі фігурує десять власних імен персонажів, серед них найуживаніша однокомпонентна модель – повна форма імені або його народно-розмовні варіанти: Оленка, Ганнуся, Василь, Марія, Маркіян, Одарка, Дмитро та ін. [8, с. 128].

Розглянемо структуру власних імен твору:

1. Одночленні власні імена:

1.1. Офіційні імена: *Василь, Маркіян, Марія*.

1.2. Народні форми імен: *Оленка, Одарка, Ганнуся*.

1.3. Прізвище: *Маркіянчук, Маркіяненко*.

1.4. Назва родини: *Маркіяни*.

1.5. Андроніми: *Маркіяниха, Максимиха*.

2. Двочленні власні імена:

2.1. Ім'я та прізвище: *Іван Теклін, Дмитро Маркіянчук*.

2.2. Ім'я та прикладка: *Ганна-панна, зміючка-Оленка*.

Саме прикладки в казках (особливо у фольклорних, на відміну від прислів'їв, загадок, пісень [1]) найчастіше передають різну інформацію про персонажа (адже семантика іменування може пояснюватися як за допомогою контексту, так і критися в самій прикладці). Прикладки характеризують зовнішній вигляд, характер, поведінку, ставлення до інших персонажів тощо. Наприклад, ім'я головної героїні – *Ганна-панна*: «Хай усі бачать, не без гордості міркувала собі мати, і може, за цією-то прикметою, як знати, колись і впізнає дівчину той, хто їй на роду написаний, – і *дівчинка навчалась високо підсмикувати підборіддя, виходячи на люди* (нестеменно *Ганна-панна!*), і люди, як завжди, все й бачили, бо ж від їхнього ока нічого не сховається» [3].

Препозитивне використання прикладок у казці зустрічається нечасто, наприклад: показує послідовність у народженні дітей у сім'ї Василя та Марії («...друга, *мізиночка Оленка*, вже ніяким світилом небесним не одзначена, та й кволенька змалку, і плаксунка, відай, через те ж таки, – поганенька дитина» [3]) або ставлення до сестер у сім'ї («І ні материні прочуханки, ні вічно подзьобані на решето, від стояння навколішки в просі, коліна, ні навіть батьківський пасок, єдине, що на правду допікало, – нестак болем, як наругою: *зміючка-Оленка* діставала яблуко...» [3]). Так, власне ім'я *зміючка-Оленка* відсилає нас до народної казки «Івасик-Телесик», де зафіксований такий формат імені: «*Зміючко Оленко*, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гостей покличу, та будемо гуляти» [4]. У літературній казці Анатолія Шияна «Івасик-Телесик» прикладка «*зміючка*» стає відапелятивним власним ім'ям: «А ви, Сніжинки, геть звідціль! Я – *Зміючка, Баби Яги внучка*, вовчі в мене зуби, вовчі в мене очі, кожну з вас загри-зу-у-у!» [11]. Оксана Забужко в своєму творі використовує саме це власне ім'я, але у якості прізвиська героїні, підкреслюючи ставлення Ганни-панни до молодшої сестри: «...ніщо не було для Ганнусі таким тяжко гнітючим, як сам отой виснажливий щоденний змаг із малою *зміючкою-баби-яги-внучкою* ("не смій мені дражнити дитини!" – кричав батько...)...» [3].

Окрім того, О. Забужко вдається «до варіативності вживання власного імені як способу вияву конотації і для підсилення рис образності персонажа: *Ганна-панна, Ганнуся, мамина дочка, бабина дочка, старша, сестра; Оленка, мізиночка Оленка, молодша, менша, батькова дочка, сестричка, дідова дочка, дідова*, а також *зміючка-Оленка, “мала зміючка-баби-яги-внучка”*, як називала її сестра. Ці назви дозволяють залежно від ситуації оцінити ставлення до героїнь інших персонажів твору» [8, с. 128].

Можна продовжити цей ряд: *Дмитро, Маркіянів Дмитро – красун-парубок, дурник, звір, батьків син*. Саме цей персонаж має кілька іменувань у казці письменниці (офіційне ім'я, зменшено-пестливу форму імені, ім'я та прізвище, ім'я з компонентом «син»: *Дмитро, Маркіянів Дмитро, Маркіянчук, Дмитро Маркіянчук, Маркіянів син, Дмитрик, Маркіяненко, батьків син Дмитро*), що є характерним як для іменних коливань літературної казки, так і показником формування та становлення української антропонімної системи XVI–XVIII ст. [10, с. 71–72]. Так, суфікс **-енк(о)** (*Маркіяненко*) має власне українське походження [5, с. 47] і зустрічається, як зазначає Т. Я. Марченко, у патронімах, «утворених від загальних і власних назв осіб за походженням від батька, або матронімах з основами назв осіб за походженням від матері чи відношенням до жінки; складний специфічно український суфікс, який поза межами української мови не має точного відповідника в жодній слов'янській мові, проте своїми елементами пов'язаний з мовними явищами праслов'янської доби» [6]. Водночас питання про походження суфіксів, які утворюють прізвища, є складним. В. В. Лучик пише, що «в українській і тюркських мовах функціонують омонімічні суфікси **-ук / -юк, -чук** та **-uk / -ük, -çük** у назвах осіб чоловічого роду з демінутивним значенням: пор., наприклад, питомі українські антропоніми *Сторожук, Костюк, Захарчук* (у казці це *Маркіянчук*)... і тюркські антропоніми *Байчук, Байрачук*... . Власне український характер тепер уже переважно прізвищ на **-ук / -юк, -чук** і загальнотюркське поширення демінутивів та інших утворень з відповідним суфіксом, що має кілька фонетичних варіантів, дало підстави деяким дослідникам стверджувати про тюркське походження або тюркський вплив на цей афікс в українській мові» [5, с. 48].

Окрім того, І. Д. Скорук пропонує виділити в окрему групу й апелювати назви, що номінують безіменних персонажів оповіді та допомагають створити цілісну картину зображуваного: *батько Маріїн, дід, батько; баба-прочанка, прочанка, паніматка, тіточка, ця баба, паньматуся, гостя-прочанка; пані, сотничиха, чума, біла пані; чумачина, чумак, молоденький чорнявий чумак; панотець, панотче, панотченьку; найдосконаліший чоловік, чоловік, змії, князь та ін.* [8, с. 128].

У художньому тексті дійсно переважає одночленна форма іменування, що є традиційною народно-фольклорною рисою антропонімів, дуже часто в зменшено-пестливій формі власних імен, які утворені за допомогою суфіксів: **-к-** (*Оленка, Одарка*), **-ук** (*Дмитрик*), **-ус(я)** (*Ганнуся*). Зауважимо, що жіночі власні імена найчастіше вживаються саме у зменшено-пестливій формі (порівняйте: *Ганна-панна* зустрічається лише 10 разів у казковому тексті, а *Ганнуся* понад 100; власне ім'я *Оленка* представлено лише в такій формі).

Заслуговує на увагу словотвірний ряд *Маркіян – Маркіяни – Маркіяниха – Маркіяненко – Маркіянчук*, який вживається в повісті для іменування членів однієї сім'ї [8, с. 128]. Патронімічні прізвища *Маркіяненко – Маркіянчук* й андронім *Маркіяниха* утворено за звичними моделями, які «характерні для українського села» [8, с. 128] та відображають народно-розмовну основу казки.

Активно включаючись у канву оповіді, власні імена персонажів наповнюють текст певним змістом і сприяють більш точному й образному втіленню художнього задуму, а також підкреслюють фольклорне підґрунтя «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апоненко И. Н. Эволюция собственного имени в жанре русской сказки (от народной к литературной): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02. Днепропетровск, 2010. 275 с.
2. Гнатюк В. Передмова до збірки народних казок «Баронський син в Америці. *Вибрані статті про народну творчість*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 204-210.
3. Забужко О. Казка про калинову сопілку. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3288> (дата звернення: 09.11.2022).
4. Івасик-Телесик. Народна казка. URL: <https://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/kazky/457-ivasyuk-telesuk> (дата звернення: 09.03.2023).
5. Лучик В. В. «Етимологічний словник суфіксів української мови» – новий етап у слов'янській компаративістиці. *Мовознавство*. 2013. №2–3. С. 39–50.
6. Марченко Т. Я. Іменникові суфікси праслов'янського походження з компонентом -t- у сучасній українській мові. *Акцентологія. Етимологія. Семантика*: зб. наук. праць до 75-річчя академіка НАН України В. Г. Скляренка. К., 2012. С. 526–538.
7. Мислива В. Жанрова своєрідність «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко. URL: <https://ukrlit.net/item/50.html> (дата звернення: 26.11.2022).
8. Скорук І. Д. Власні назви персонажів у художніх творах О. Забужко. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. №1. 2011. С. 124–128.
9. Соколова А. Міфологічний фольклоризм «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко. URL: <http://dspase.nbuv.gov.ua/handle/123456789/18162> (дата звернення: 26.11.2022).
10. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : Наукова думка, 1977. 236 с.
11. Шиян А. Івасик-Телесик. URL: <https://lib.com.ua/uk/book/ivasik-telesik/?page=3> (дата звернення: 09.03.2023).

Lada V. Berdnyk (Dnipro)

WORD FORMATION REGULARITIES WITHIN THE DERIVATIONAL CATEGORY

Cause and effect relationship between the 'outer shell' and the 'inner content' of derivatives claims attention, deserves consideration, and hence, is in the spotlight nowadays. The problem of revealing regularities in the arrangement of word-formative categories has always been interesting for linguists all over the world, and the issue remains still unsolved so far. In view of this, to achieve the objective of studying the systemic organization of derived words in general, and of those denoting the doer of an action in particular, the cognitive approach is considered to be the most promising one. Thereupon the specificity of integral structural and semantic interdependence of all components in the underlying semantics of a derived word is emphasized, and the concept of the inner wordform as the connecting link between the exterior and interior characteristics of a derived word is focused on [1].

Gaining the experience of perceptual, mental, emotive and experimental interaction with the surrounding reality, people simultaneously face the problem of correlating the mental content with possibilities of its linguistic interpretation. In the Germanic and Slavic languages, whenever such correlations are regular, meanings of words become predictable. Analysis of different word-formation types variety 'from structure to content' contributes to demonstrative inferences. In the English language, in point of 'the doer of an action', objectification of meanings undoubtedly is revealed in such lexical units as *accepter, acquirer, adaptor, adopter, adviser, assignor, attender,*

baker, builder, contactor, cooker, dedicator, decoder, deviser, discharger, distributor, eater, employer, joiner, promoter, printer, smoker, teacher, writer, etc.

In turn, as opposed to the 'agent', indicated by *-or* or *-er*, suffix *-ee* is attached to verbs that take an object to form nouns with the meaning 'the person who is the object of the action of the verb', i. e. nouns indicating a person who is the recipient of an action are derived: *acceptee, acquiree, adaptee, adoptee, advisee, assignee, attendee, bakee, buildee, contactee, cookee, contaminee, dedicatee, decodee, devisee, dischargee, distributee, eatee, joinee, promotee, printee, smokee, teachee, writee, etc.* [3].

To differentiate, suffix *-ery/-ry* is added to verbs to form nouns indicating a place of business or some other activity: *eatery, bakery, builda(e)ry, cookery, distributary, joinery, printery, smokery, teachery, writery, etc.*

To some extent, analogous but not as regular as in English, traceability is evident in the Slavic languages, e. g. in Russian: *воспитатель, коптитель, куритель, прикуриватель, мучитель, учитель, читатель; воспитанник, мученик, ученик; коптильня, курильня, читальня, etc.*

As far as English word-coining trend is concerned, in the framework of the derivational category of the doer of an action, morphological word formation predominates, within which suffixation, composite derivation and compounding seem to be the most productive: *adaptator, immobiliser; adaptatee, distributee, promotee, printee; babysitter, bodybuilder, bodyshamer, clipmaker, speechwriter, copywriter, newsmaker, screenager, etc.*

In the Slavic languages, a rapidly growing number of Anglo-Americanisms testify to the excessive popularity of foreign vocabulary and is a matter of concern for linguists and culture experts: traditional linguistic forms and means of expression are getting weakened, linguistic asymmetry is becoming more and more noticeable. The need for verbal designation of new concepts and phenomena of reality inevitably leads to direct borrowings from English. To compare, in Russian: *абыюзер, адаптатор, иммобилайзер, инфлюэнсер, дистрибьютер, дилер, юзер, клинер, промоутер, продюсер, принтер, спойлер, фрилансер харассер; бердвотчер, беббиситтер, догситтер, битмейкер, брендмейкер, бодибилдер, бодишеймер, имиджмейкер, ганфайтер, догхантер, контент-мейкер, копи-райтер, лайфхакер, лоурайдер, ньюсмейкер, каучсёрфер, клипмейкер, спичрайтер, стейкхолдер, техрайтер, топикстартер, трендсеттер, шоураннер, хичхайкер, etc.* In Ukrainian, similar translational techniques are employed: *дистриб'ютор, дилер, промоутер, продюсер, принтер; беббиситтер, бердвотчер, бодібилдер, ньюсмейкер, кліпмейкер, спічрайтер, копі-райтер, etc.*

As is revealed within the derivational category of the doer of an action, the constitutive feature underlying deverbal derivatives is characterized by an explicit action process indication and by implicit derivational augments such as 'agent active', 'agent passive' or 'agent locus' involvement. Both in the Germanic and Slavic languages, as lexicographic material of deverbal nouns confirms, the categorial general meaning 'doer' is realized through derivational meanings of 'agent/recipient' and through specific ones such as 'person'/'instrument'/'chemical'/'place'.

In the conceptual framework of 'active beginning', the concept of 'agent' takes a central place. But as is vividly observed, its conceptual development in the process of categorization and conceptualization of the world leads to the fact that the agentive function is endowed with machines, tools, means of material and non-material impact on a person and on material and non-material objects [2]: *гадалка, сиделка; каталка,*

прялка; парилка, сушилка, раздевалка; отправитель, преобразователь, получатель; освежитель, растворитель; выпрезвитель, etc.

Among the proposals to group all the above-mentioned subsets into the more general semantic set called the 'doer', the most well-known are those proposed by G.S. Zenkov, N.F. Klimenko, E.M. Pozdnyakova et al. The idea of sharing this point of view is based on the understanding that the derivational meaning is the general result of correlation between the semantics of derived words and their productive stems, which is *'that (the one) / what (who) does/performs the action'* or *'that (the one) / what (who) is a recipient of an action' indicated by the stem of the productive verb*, or *'there (where) the action indicated by the stem of the productive verb is performed'*. Although this runs counter to the formerly accepted understanding of the 'doer' exclusively as animate referent denotation, shared by I. I. Kovalik, O.S. Akhmanova, E. I. Golovanova and others.

The allocation of only *'person'* within the word-formation category of 'the doer of an action' ('the animate being who performs the action ...') is unjustified, since it leads to excessive individualization of the derivational semantics of derivatives, whereas being individual is a peculiarity of the lexical meaning, while the word-formation meaning, on the contrary, is distinguished by its inherent generalization feature, i. e. the maximum abstraction from the lexical semantics of derived words. In this regard, in order to avoid, on the one hand, the confusion of such concepts as the lexical and the word-formation meanings, and on the other hand, to differentiate the areas of study of lexicology and of word formation, it seems unnecessary to further emphasize on and distinguish as isolated ones such word-formation categories as the category of deverbal derivatives relevant to inanimate objects and the category of deverbal derivatives relevant to animate objects – because the result of semantic correlation between derived designations and their productive stems is identical, namely *'that (the one) what (who) does/performs the action'* or *'that (the one) / what (who) is a recipient of the action performed'*, or *'there (where) the action is performed'*. The reason for this is 1) commonality of the part of speech to which the productive stem belongs – the verb, 2) the result of correlation between semantics of derivatives and of productive stems, and 3) regular identity of word-formative suffixes and their meanings.

Thereupon, to scale the heights of derivational abstraction, derivational types united by the common word-formative meaning of 'the doer' obviously tend to form the derivational category as an integrate unit. In view of the aforesaid, distinction as to 'exclusively animate referent denotation' and 'exclusively inanimate referent denotation' contradicts the basic principle of the theory of word formation, namely the principle of maximum generalization of individual lexical meanings, and thus, leads to the fact that the abstractive function of the word-formative category is unintentionally but evidently neglected.

REFERENCES

1. Berdnyk L.V. Vnutrishnya forma ta slovotvirna semantyka nazv diyacha u suchasnyy rosiys'kiy movi [The inner form and word-formative semantics of derivatives denoting the doer of an action in the modern Russian language]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.02. Dnipropetrovsk, 2004. 18 p.
2. Pozdnyakova Ye. M. Kategoriya imeni deyatelya i puti yego sinkhronnogo razvitiya v kognitivnom nominativnom aspekte (na materiale angliyskogo yazyka): avtoref ...d-ra filol. nauk: 10.02.04. M., 1999. 34 p.
3. Muehleisen, S. 2010. Heterogeneity in Word-Formation Patterns: A Corpus-based Analysis of Suffixation with -ee and its Productivity in English. In *Studies in Language Companion Series*, v. 118, 245 p. URL: <https://doi.org/10.4000/lexis.1791> (reference date: 12.03.23).

НОМЕМА КОМПЛЕКСНОГО ЗРАЗКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВТІЛЕННЯ У МОВЛЕННІ ТА ТЕКСТІ

Питання про визначення мовних одиниць постає надважливим у лінгвістичній галузі. У контексті комплексного опису основної одиниці мови значимою постає її залежність від вибору підходу до ідентифікації мовних інваріантів. Зазначене питання має дві парадигми його вирішення: словоцентричну та несловоцентричну.

В межах традиційної словоцентричної парадигми головною номінативною одиницею є слово, тому «аналіз починається з виділення слів, від яких потім відбувається перехід до виділення більш як дрібних (морфем), так і більш протяжних (словосполучень, інколи і речень) одиниць мови» [1, с. 66–74].

Л. Блумфілд сформулював сутність несловоцентричного підходу, який визначив основними елементами мови одиниці, названі ним формами, у контексті чого мінімальною формою за його концепцією вважалася морфема. Далі послідовно виділялися слово, словосполучення та речення.

Проявом несловоцентричного підходу є й уявлення про номінативність словосполучень, яка цілком пояснюється тезою А. П. Загнітка: «основна функція словосполучення – номінативна» [3, с. 53]. За цієї думки «комбінація слів і словосполучення репрезентують вже з'єднання деяких окремих значень-сигніфікатив, унаслідок чого утворюється нова номінативна одиниця, ідентифікація і розуміння якої ґрунтується на адекватному відтворенні деякої реальної єдності предметів, явищ та їх властивостей (поєднання предмета і ознаки, поєднання предметів, поєднання дій тощо)» [4, с. 123].

У традиційній лінгвістиці можна простежити тенденцію до виділення словосполучень та інших одиниць, разом зі словами, як такими, що мають семантичну, а значить і номінативну цілісність. Отже, ми дійшли висновку, що слово є не стільки базовим, скільки формальним різновидом номінативних одиниць. Тому визначення основної одиниці мови (або основної номінативної одиниці) постає виділенням одиниці, яка зосереджує в собі основну – номінативну – функцію.

Базовими різновидами номінативних одиниць можна вважати наслідки мовної номінації (слова-синтагми, глоси прості і комплексні, модифікації відповідних номінантем), а базовою одиницею мовної номінації – номему.

Критерії тотожності досліджуваного інваріанта можна представити так.

1. Номема як мовна одиниця здатна містити безліч диференційовальних принципів, що не порушують уявлень про її єдність.

2. Номема реально функціонує в мовленні в одній зі своїх модифікацій – дублетів, тому модифікування номеми є формою її існування.

3. Тотожність номеми передбачає дублетне модифікування, яке полягає в повній семантичній ідентичності протиставлених одиниць. За такого дублетного модифікування дублети завжди збігаються як в лексичній площині, так і в граматичній.

4. Семантико-граматична цільність номеми, тобто сукупність потенційно властивих їй текстових і мовленнєвих реалізацій конкретної номеми.

Згідно з пропонованою теорією виділяємо номеми з домінантою-словом (тобто ті, де первинна номінація відбулася словом) та номеми з домінантою-словосполученням (ті, де первинна номінація відбулася словосполученням).

Як структурні різновиди номеми зі словесною домінантою розуміємо всі

семантично тотожні одиниці, що ототожнено на рівні слова, як-от: 1) безпосередньо слово у всіх його контекстах, де його семантика є еквівалентною йому самому (де слово є еквівалентним самому собі, оскільки його семантику зреалізовано без залучення семантики інших слів з його контексту); 2) сполучення повнозначного слова з прийменником (в цьому випадку наявна тотожність семантики і першого слова і другого словосполучення); 3) слово, поширене залежною повнозначною лексемою, яка виконує функцію семного конкретизатора (де прикметник виконує функцію семного конкретизатора, тобто звужує, а значить, конкретизує семантику іменника).

Структурні різновиди номеми з домінантою-словосполученням представлені всіма семантично тотожними одиницями, які ототожнені на рівні словосполучення, як-от: 1) ідіоматизоване словосполучення, тобто колокація, яку розуміють як «лексико-семантичний тип словосполучення, що за своєю внутрішньою семантичною структурою заходиться між вільним та фразеологічним сполученням» [5, с. 97]; 2) фразеологізоване словосполучення, появу якого зумовило ідіоматизоване словосполучення і яке є постійним і відтворюваним вживанням вільного сполучення слів не в прямому, а в узагальненому, образно-переносному значенні; 3) сполучення зі службовим словом та аналітичні лексико-граматичні варіанти; 4) універбалізований еквівалент словосполучення, тобто слово, що з'явилося внаслідок вербального модифікування словосполучення, є тотожним словосполученню в лексико-граматичній системі координат, а значить, демонструє тотожність лексичного, граматичного значень та синтаксичної функції.

Четвертий різновид номеми має таку типологію.

1. Вербальна реалізація номеми, що з'явилася внаслідок еліптичної трансформації словосполучення в слово: а) еліптема – залежне слово, б) еліптема – головне слово, в) еліптичний універб.

2. Вербальна реалізація номеми, що з'явилася внаслідок композитної компресії словосполучення: а) аббревіатура, б) формальний компресив, в) компресивний універб тощо.

Отже, номінативною одиницею тієї чи тієї мови не можна вважати лише слово, як стверджують прихильники словоцентризму. Таку одиницю доцільно розглядати як певний інваріант, здатний містити характеристики слова та його форм або характеристики словосполучення та його форм відповідно. Найголовнішими чинниками визначення мовного інваріанта постають номінативність та семантико-граматична тотожність всіх її форм різної форми та структури.

Н. В. Дьячок [2, с. 93–98] виокремила шість структурних типів мовних інваріантів, що комплексно зреалізовуються в усному та писемному мовленні:

1) словосполучення + аббревіатура + еліптичний універб, наприклад: *адміністративна сторінка – адмінсторінка – адмінка*;

2) словосполучення + композит + еліптичний універб, наприклад: *дощовий сток – дощосток – дощовик*;

3) словосполучення + словосполучення юкстапозитно-аббревіатурного зразка + еліптичний універб, наприклад: *мікрохвильова піч – МВ-піч – мікрохвильовка*;

4) словосполучення + еліптичний універб + еліптема (головне слово) + композит, наприклад: *електрична піч – електричка – піч – електропіч*;

5) словосполучення + еліптичний універб + еліптема (залежне слово), наприклад: *борзій собака – борзюк – борза*;

б) словосполучення + композит абрєвіатурного зразка + абрєвіатура + еліптичний універб, наприклад: *закордонний паспорт – закордонпаспорт – закордон – закордонка*.

Ми ж додали до цього переліку ще вісім типів комплексної реалізації інваріанта з домінантою-словосполученням:

1) словосполучення + композит абрєвіатурного зразка + еліптичний універб + еліптема (головне слово) + абрєвіатура, наприклад: *системний адміністратор – сисадмін – системник – адміністратор – адмін*;

2) словосполучення + композит абрєвіатурного зразка + еліптема (головне слово), наприклад: *абрєвіатурна морфема – аброморфема – морфема*;

3) словосполучення + еліптичний універб + абрєвіатура + компресивний універб, наприклад: *день народження – днюха – ДР – денрик*;

4) словосполучення + еліптичний універб + композит абрєвіатурного зразка + еліптема (головне слово), наприклад: *медична сестра – медичка – медсестра – сестра*;

5) словосполучення + еліптичний універб + абрєвіатура + еліптема (залежне слово), наприклад: *чайові гроші – чаївка – чай – чайові*;

6) словосполучення + словосполучення юкстапозитно-абрєвіатурного зразка + еліптичний універб + еліптема (головне слово), наприклад: *мікрохвильова піч – МВ-піч – мікрохвильовка – піч*;

7) словосполучення + еліптичний універб + еліптема (головне слово), наприклад: *оперативна пам'ять – оперативка – пам'ять*.

Отже, основною номінативною одиницею постає певний інваріант, здатний містити характеристики слова та його форм або характеристики словосполучення та його форм відповідно. Найголовнішими чинниками визначення цієї одиниці є її номінативність та семантико-граматична тотожність всіх її форм незалежно від їхньої різниці за формою та структурою. Ми виокремили вісім структурних різновидів номем комплексного зразка, разом з якими загалом наявні чотирнадцять таких різновидів: 1) словосполучення + абрєвіатура + еліптичний універб; 2) словосполучення + композит + еліптичний універб; 3) словосполучення + словосполучення юкстапозитно-абрєвіатурного зразка + еліптичний універб; 4) словосполучення + еліптичний універб + еліптема (головне слово) + композит; 5) словосполучення + еліптичний універб + еліптема (залежне слово); 6) словосполучення + композит абрєвіатурного зразка + абрєвіатура + еліптичний універб; 7) словосполучення + композит абрєвіатурного зразка + еліптичний універб + еліптема (головне слово) + абрєвіатура; 8) словосполучення + композит абрєвіатурного зразка + еліптема (головне слово); 9) словосполучення + еліптичний універб + абрєвіатура + компресивний універб; 10) словосполучення + композит + еліптема (головне слово); 11) словосполучення + еліптичний універб + композит абрєвіатурного зразка + еліптема (головне слово); 12) словосполучення + еліптичний універб + абрєвіатура + еліптема (залежне слово); 13) словосполучення + словосполучення юкстапозитно-абрєвіатурного зразка + еліптичний універб + еліптема (головне слово); 14) словосполучення + еліптичний універб + еліптема (головне слово).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В. М. О двух подходах к выделению основных единиц языка. *Вопросы языкознания*. 1982. № 6. С. 66–74.
2. Дьячок Н. В. Принципы определения номинатемы комплексного типа. *Мова*. №28. Одеса, 2017. С. 93–98.
3. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису: навч. посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Горлівка: Вид-во ГДПІІМ, 2003. Ч. 1. 228 с.

4. Языковая номинация: общие вопросы / [под ред. Л. Л. Уфимцевой, Б. Л. Серебренникова]. Москва: Наука, 1977. 360 с.
5. Jackson H. Words and their Meaning. London and New York: Longman, 1995. 279 p.

Л. Т. Буднікова (м. Ужгород)

НАЗВИ ОСІБ ІЗ СУФІКСАМИ -ÁK ТА -ÍK У СЛОВАЦЬКІЙ МОВІ

Суфікс **-ák** у словацькій мові слугує для творення атрибутивних та агентивних назв осіб, ідеологічних назв, а також назв осіб за місцем проживання.

Дослідники по-різному трактують походження суфікса **-ák**. Одні (В. В. Мартинов) вважають його індоєвропейським архаїзмом, інші (А. Мейє, В. Вондрак) – відносно недавнім утворенням [2, с. 34].

За допомогою суфікса **-ák** у словацькій мові утворено 109 атрибутивних та 26 агентивних назв осіб. Твірними основами для атрибутивних назв осіб виступають прикметники, іменники, дієслова та числівники. Агентивні назви осіб утворюються від іменників, дієслів та прикметників.

Відприкметникові атрибутивні назви осіб словацької мови позначають здебільшого осіб за їх внутрішніми якостями (*bosák < bosý, burlivák < burlivý, čudák < čudný, dobrák < dobrý, hlupák < hlúpy, hniliak < hnilý, chytrák < chytrý, maznák < maznavý, mizerák < mizerný, mudrák < mudrý, podliak < podlý, sprosták < sprostý, ťarbák < ťarbavý, tupák < tupý, ubožiak < ubohý, všivák < všivý, zdochliak < zdochlý, zmrzliak < zmrzlý*) та рідше – за зовнішнім виглядом людини (*blondiak < blond'avy, červenák < červený, lysák < lysý, ryšiak < ryšavý, šmatliak < šmatlavý*). Назва особи *škuliak* може мотивуватися як прикметником *škuľavý*, так і дієсловом *škuľiť*.

Відприкметникових агентивних назв осіб словацької мови у словнику зафіксовано лише 2 – *pešiak < pešý, predák < predný*. Хоча їх можна кваліфікувати і як відприслівникові утворення.

Відіменникові атрибутивні назви осіб словацької мови позначають осіб за їх зовнішнім виглядом (*chlapák < chlap, handrák < handra, krchniak < krchňa, silák < sila, sopliak < soper'*) та за внутрішніми якостями (*lumpák < lump, pismák < pismo, sveták < svet*). Наявні також назви осіб типу *kardiak, tuberák*, які позначають особу за недугою, на яку вона хворіє.

Відіменникові агентивні назви осіб у словацькій мові позначають здебільшого особу за місцем її роботи (*cirkusák < cirkus, dopravák < doprava, lesák < les, odevák < odev, parták < parta, remeniak < remeň, rozhlasák < rozhlas, škodovák < škodovka, tatrovák < tatrovka, textilák < textil*).

Віддієслівні атрибутивні назви осіб у словацькій мові позначають здебільшого осіб за їх внутрішніми якостями (*babrák < babrať, bľačiak < bľačiat', divák < divať sa, hutorák < hutoriť, mraučiak < mraučať, papák < papať, pijak < piť, škrabák < škrabať, šušliak < šušľať, tulák < túlať sa, ulievak < ulievať sa, vrták < vrtáť, zabijak < zabijať, žobrák < žobrať*).

Віддієслівних словацьких агентивних назв осіб у словнику зафіксовано всього 4. Це назви, які позначають осіб за способом їх заняття або діяльності (*nabijak < nabijať, pasák < pásat', pašerák < pašovať, pytliak < pytličiť*).

Віддієслівні атрибутивні та агентивні назви осіб утворюються від дієслів:

1) з основою на **-a-** – *babrák < babrať, papák < papať, škrabák < škrabať, žobrák < žobrať*;

2) з основою на **-i-** – *chodák < chodiť, hutorák < hutoriť*.

У словацькій мові атрибутивні назви осіб за допомогою суфікса **-ák** утворюються і від порядкових числівників. Це назви, які позначають особу за

роком її навчання у школі або вузі (*druhák < druhý, jedenásták < jedenástý, ôsmak < ôsmy, piatak < piaty, prvák < prvý, siedmak < siedmy, šiestak < šiesty, tretiak < tretí*).

У словацькій мові наявні омонімні назви осіб із суфіксом **-ák**. Наприклад, назва *píjak* позначає людину, яка багато п'є, – "п'яниця", та назву предмета – "промокальний папір", *trepák* позначає людину, яка багато говорить, та назву танцю, *vták* позначає назву предмета – "свердло" та назву людини – "придира, заноза" [6].

У словацькій мові суфікс **-ák** має два варіанти – **-ak** та **-iak**. Суфікс **-ak** уживається після довгого складу або дифтонга (*jedenástak, piatak, ôsmak*) та після приголосного **j** (*nabíjak, zabíjak*). У назвах типу *hlupák, belák* відбувається скорочення кореневого довгого голосного – *biely, hlúpy*. Ш. Пец'яр зазначає, що варіативність суфікса **-ák** спричиняє інтерференція двох відмінних мовних (фонологічних) структур із наявністю дифтонга **ia** та м'яких фонем **n – ň, l – ľ** та без дифтонга **ia** та м'яких фонем **ň, ľ**, наприклад, *fufnák – fufniak, chrchlák – chrchliak* [5, с. 14].

Суфікс **-iak** вживається після м'яких приголосних **ľ** (*hníliak, podliak, šušliak, zmrzliak*), **ň** (*fufniak, krchniak, šušniak*), **č** (*bľačiak, mraučiak*), **š** (*pešiak, ryšiak*). Деякі м'які приголосні виникають у результаті чергувань **k/č** (*rok – ročiak*), **h/ž** (*ubohý – ubožiak*). З приводу цього Ш. Пец'яр зауважує, що варіант **-ák** наявний після твердих та мішаних приголосних, а в деяких розмовних чи сленгових назвах і після м'якого приголосного. Варіант **-iak** буває після м'яких приголосних, причому відбувається чергування твердого і м'якого приголосного в основі слова. Варіант **-ak** наявний після приголосного **j** [5, с. 15].

Суфікс **-ík** у словацькій мові слугує для творення атрибутивних і агентивних назв осіб та назв предметів.

Суфікс **-ик** походженням спільнослов'янський. Однак давні слов'янські пам'ятки засвідчують лише поодинокі утворення, в яких виступає цей суфікс у чистому вигляді (*старикъ, златикъ*). Здебільшого ж за допомогою суфікса **-икъ** творилися особові назви від прикметникових основ на **-ьн-** [1, с. 110].

За допомогою суфікса **-ík** у словацькій мові утворено понад 120 атрибутивних і 35 агентивних назв осіб. Твірними основами словацьких атрибутивних назв виступають прикметники та іменники. Подібно утворюються й агентивні назви осіб – від прикметників та від іменників.

Найбільше (понад 100) атрибутивних назв осіб у словацькій мові утворюється від прикметників на **-n-ý**. Здебільшого це назви, які позначають осіб за їх внутрішніми якостями (*chlipník < chlipný, falošník < falošný, labužník < labužný, ľahostajník < ľahostajný, lakotník < lakotný, malicherník < malicherný, maškrtník < maškrtný, ohavník < ohavný, pahlník < pahlný, příživník < příživný, rozkošník < rozkošný, roztopašník < roztopašný, samopašník < samopašný, smrteľník < smrteľný, zlostník < zlostný, zmysel'ník < zmyselný*). Багато таких назв осіб утворено від прикметників із префіксом **ne-** (*nehodník < nehodný, nemravník < nemravný, nenásytník < nenásytný, nenávistník < nenávistný, neposedník < neposedný, neposlušník < neposlušný, nerestník < nerestný, neslušník < neslušný, nespratník < nespratný, nešikovník < nešikovný, nešťastník < nešťastný, neverník < neverný*). Від основ прикметників утворено декілька назв типу *mladík < mladý*.

У словацькій мові також наявні атрибутивні назви осіб, утворені від дієприкметників на **-l-ý** (*odpadlík < odpadlý, prebehlík < prebehlý, spustlík < spustlý, ubehlík < ubehlý, uprchlík < uprchlý, usadlík < usadlý, zvrhlík < zvrhlý*). Однак від дієприкметників цього типу нові назви у словацькій мові вже не утворюються.

Відприкметникових агентивних назв осіб у словацькій мові майже 30. Це здебільшого назви осіб за професією або родом діяльності (*divadelník < divadelný, kormidelník < kormidelný, náhradník < náhradný, povereník < poverený, prísažník < prísažný, príslušník < príslušný, stoličník < stoličný, súkromník < súkromný*).

Значно менше у словацькій мові відіменникових атрибутивних та агентивних назв осіб. Наявні атрибутивні назви типу *báčik < bača, chlapík < chlap, pánik < pán, profesorík < profesor* та агентивні назви типу *drotárik < drotár* – "pomocník drotára".

За допомогою розширеного варіанта суфікса **-čík/-áčik** у словацькій мові утворюються атрибутивні та агентивні назви осіб, похідні від дієслів (*hl'adáčik < hl'adať, kupčik < kupovať, plavčik < plávať*), від прикметників (*brucháčik < bruchatý, miláčik < milý, prostáčik < prostý, tlstáčik < tlstý*) та від іменників, які є російськими неологізмами (*práporčík < prápor, minometčík < minomet, rozviedčík < rozviedka*). Л. Двонч зазначає, що слова із словотвірним суфіксом **-čík** є розмовними. Розмовними є й інші слова із суфіксом **-čík**, для яких немає відповідного еквівалента серед утворень із суфіксом **-ník**, наприклад, *dopravčík, kovbojčík, regulovčík* [3, с. 128]. Й. Яцко зауважує, що у сучасній словацькій пресі досить поширене творення нових назв осіб суфіксом **-čík**. Він констатує, що нове слово „*pilčík*“ утворене від дієслова *piliť* суфіксом **-čík**. За допомогою цього суфікса утворено і назву *plavčik* від дієслова *plávať*, яка означає: 1. v námorníctve lodný pomocník, učeň. 2. dozorca na plavárni, na kúpalisku a podobne. Але порівняно з іншими суфіксами словацької мови суфікс **-čík** малопродуктивний, оскільки ним утворюється невелика кількість слів [4, с. 172].

Отже, у словацькій мові суфікси **-ák** та **-ík** найбільш продуктивні при творенні атрибутивних назв і непродуктивні при творенні агентивних назв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору. Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1960. 416 с.
2. Білоусенко П. І. Історія суфіксальної системи українського іменника (назви осіб чоловічого роду). Київ: КДПІ, 1993. 215 с.
3. Dvonč L. Pivovarčí, pivovarník, pivovarčík. *Slovenská reč*. 1983. № 2. S. 127–128.
4. Jacko J. Novšie deverbatíva s príponou -teľ a -č. *Studia Academica Slovaca*. 16. Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava, 1987. S. 167–181.
5. Peciar Š. Kvantita substantív na -ák/-iak/-ak. *Slovenská reč*. 1968. № 1. S. 7–15.
6. Veľký slovensko-ruský slovník. I.-VI. d. Bratislava: Veda SAV, 1979–1995.

Т. М. Висоцька (м. Дніпро)

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ТА ВАРІАТИВНІСТЬ ВІДПОВІДНОСТЕЙ У ПЕРЕКЛАДІ

Багатозначність спостерігається в тих випадках, коли термін вихідної мови має різні значення, які передаються різними українськими еквівалентами, і в тих випадках, коли для передачі якогось одного значення терміна можуть використовуватися кілька різних термінів, причому вибір варіантної відповідності, як правило, обумовлений контекстом. Як наслідок, ми виділимо два основні різновиди термінів вихідної мови, що мають варіантні відповідності до мови перекладу. Багатозначні терміни, що мають кілька еквівалентів.

У термінознавстві не склалося єдиної оцінки явища; можливість виникнення полісемії в термінології; проте більшість термінознавців визнають її існування. Дослідження в галузі термінології підтверджують той факт, що термін функціонує та розвивається у мові подібно до слова, що реалізується у зміні, звуженні,

розширенні його значення; появі нових значень тощо [1; 2]. Але ми вважаємо, що однозначність терміну в конкретній мовній ситуації залишається основною вимогою до термінології.

Більшість таких термінів – однослівні терміни *account, contingency, delivery, return, term* та ін. Вибірка містить лише кілька складових термінів, що мають два різні значення. Вони успадковують полісемію ключового терміна: *rate* – курс, ставка; *fixed rate* – фіксований курс, фіксована/тверда ставка відсотка; *floating rate* – плаваючий курс, плаваюча ставка відсотка.

Широка семантика, по суті, є однією з причин багатозначності термінів. Багатозначність не властива термінам, що виникли в терміносистемі для позначення спеціального поняття відповідної науково-професійної галузі, що функціонують у ній і не набули інших значень внаслідок проникнення у загальнонавчання мову. За кожним таким терміном, який має одну дефініцію, стоїть чітке визначення, методика розрахунку чи юридична норма. Подібні терміни, як правило, однозначні і мають один еквівалентний термін в українській мові: *overheads* – накладні витрати, *shareholder* – акціонер. В цьому випадку багатозначність може бути обумовлена наявністю синонімів, що історично склалася, (*amortization* – амортизація, знос).

Однак багато однослівних термінів або спочатку були загальнонавчаними, або виступають у значенні, що розвинулося на основі загальнонавчаного. Спеціальне значення терміна в терміносистемі корелює з загальнонавчаним значенням мовної одиниці, що спочатку існувало, в якому вона функціонує в інших текстах: *addition* – поповнення, приріст, збільшення (за період), *structure* – структура, організаційна структура, *loss* – витрати, збиток.

У деяких випадках причиною багатозначності є походження термінів багатозначних загальнонавчаних слів досить широкої семантики. Як приклад наведемо багатозначний англійський термін *amount*, якому під час перекладу текстів фінансової звітності відповідають кілька українських еквівалентів: сума; величина; обсяг. Ми бачимо, що з передачі першого значення терміна також виникає явище багатозначності. Семантика англійського терміна дуже широка й у різних контекстах її передачі використовуються різні українські терміни: *amount of production and sales* – обсяг виробництва та реалізації; *amount of assets* – величина активів; *amount of revenues* – обсяги виручки; *amount payable under the agreement* – суми до оплати за договором; *amount receivable under the agreement* – суми, що підлягають отриманню за договором; *to recognize the amount as income* – визнати суму як дохід; *to reflect amount in financial statements* – відобразити суми у фінансовій звітності.

В українських еквівалентах похідних від *amount* складових термінів також використовуються різні мовні одиниці. Отже, термін нерідко успадковує широту семантики одиниці загальнонавчаної мови.

Найбільш поширена причина багатозначності виникнення на основі одного спеціального значення іншого (як правило, вузького) спеціального значення. Значення, в яких виступає термін, можуть належати різним вузьким областям економіки, фінансів, менеджменту. Найбільш показовим прикладом подібної міжгалузевої полісемії, на наш погляд, є термін *provision*, що має наступні значення: резерв (на покриття витрат, передбачуваних збитків); забезпечення; положення (договори). У першому значенні (що актуалізується в переважній більшості випадків) термін виражає поняття бухгалтерського обліку; у останньому значенні він виступає як юридичний термін. Проте всі значення, що виділяються нами, актуалізуються в текстах фінансової звітності. Прослідити

специфіку використання терміну в кожному значенні (і навести приклади його переведення) дозволяє контекст.

Аналіз значень, властивих багатозначним термінам в терміносистемі, необхідний для забезпечення точності перекладу складених термінів, оскільки основою для утворення термінів можуть бути різні значення ключового слова. Прекрасно ілюструє це положення термін *account*, що має наступні значення: *бухгалтерський облік; звіт, звітність*.

Частина складених термінів, що включають в свій склад елемент *account*, утворена на основі першого значення: *accounts payable* – *кредиторська заборгованість (рахунки до оплати)*, *accounts receivable* – *дебіторська заборгованість (рахунки до здобуття)*, *reserve account* – *резервний рахунок*.

Інші складені терміни утворені на основі другого значення: *consolidated accounts* – *консолідована звітність*; *profit and loss account* – *звіт про прибутки і збитки*; *statutory accounts* – *установлена законодавством звітність*.

Варіантні відповідності, обумовлені синонімією термінів, спостерігаються при передачі значення ключових і складених термінів. Таким чином, англійські терміни можуть мати дві (три) відповідності при перекладі українською мовою.

Для передачі значення терміну вихідної мови в мові перекладу можуть використовуватися кілька термінів, є частковими або абсолютними синонімами. Існування в термінології явища синонімії визнається більшістю термінознавців.

Наявність у мові перекладу термінів-синонімів, однаково точно передають значення терміну вихідної мови і які мають особливих відмінностей у функціонуванні в тексті: *agreement* – *угода, договір*, *customer* – *споживач, покупець, клієнт*, *debt* – *борг, заборгованість, зобов'язання*, *repayment* – *виплата; погашення*.

Наявність у мові перекладу термінів, що мають близьке значення (часткових синонімів), але мають різну поєднання з іншими термінами та загальноживаними словами. Різна дистрибуція термінів, відповідних англійської, зумовлює вибір однієї з них у тому чи іншому контексті, і навіть визначає особливості лексичного складу похідних від цього термінів. Як приклад наведемо термін *fluctuation* – *коливання*; *зміна: exchange rate fluctuations* – *коливання валютного курсу (to be exposed to – бути схильним до коливань валютного курсу)*; *foreign currency fluctuations* – *коливання курсів іноземних валют (the adverse effects caused by – негативний економічний ефект, викликаний коливаннями курсів іноземних валют)*; *market value fluctuations* – *зміна ринкової вартості (fluctuation of balance sheet items – зміна ринкової вартості позицій бухгалтерського балансу)*.

Синонімія не завжди є повною – вибір того чи іншого синоніма визначається відтінком значення і далеко не в кожному випадку перекладач може вільно орієнтуватися в рамках синонімічного ряду.

Синонімія термінів може виникнути як результат традиції, що історично склалася, використання різних термінів для позначення ідентичних понять у різних галузях економіки, фінансів, менеджменту. У цьому випадку вибір еквівалента обумовлений макро- та мікроконтекстом. Це неспроможне характеризуватись як полісемія, оскільки семантичні розбіжності між термінами в мові перекладу незначні і багатозначність викликана не різницею значень одиниць мови перекладу, а традицією використання термінів у певному макро- і мікроконтексті.

Наявність у мові перекладу міжнародних термінів-дублетів: використання для вираження одного поняття і українського, і запозиченого (іншомовного)

термінів: *bonus* – бонус, винагорода, премія, *correlation* – кореляція, відповідність, співвідношення, *contract* – контракт, договір, *standard* – стандарт, норма; *gain* – прибуток, зарібок, дохід; виручка, користь, *dividend* – дивіденд, *yield* – прибуток, дохід, відсотковий дохід, *good boot* – вигода, користь, гроші, аванс зарплати, *advantage* – вигода, користь, *system of payment* – вид платежу, *mode of payment* – форма платежу, *manner of payment* – спосіб платежу, *currency* – валюта, *paper money* – паперові гроші, *bank note* – банкнота, *bill* – банкнота, *dollar* – долар, *greenback* – банкнота, паперові гроші.

Міжнародними термінами – дублетами є українські терміни амортизація, знос, еквівалентні терміну *amortization*, проте термін амортизація, у діяхронічному плані є транскрипцію терміна *amortization* – амортизація нематеріальних активів, в українській мові вживається найширше – щодо всіх видів активів.

Співіснування в термінології синонімів, дублетів традиційно негативно оцінюється термінознавцями: синонімія особливо характерна для будь-якої терміносистеми на етапі її становлення, проте відносить її до негативних фактів [4]. Ми все ж таки вважаємо за необхідне відзначити і позитивну сторону даного явища: запозичення нових термінів значною мірою полегшує інтеграцію термінологічних систем.

Крім того, у деяких випадках запозичені терміни-неологізми, абсолютно синонімічні вже наявним українським термінам, здатні розвинути нове значення, тим самим сприяючи подальшій диференціації понять та значень терміну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головін Б. М. Переклад економічної термінології: навч. посіб. Київ: Наука, 2005. 187 с.
2. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003. 185 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с
4. Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу. Київ: Вид-во Київського нац. ун-ту. ім. Тараса Шевченка, 2002. 87 с.

Є. І. Волощенко (м. Дніпро)

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКІВ КУЛІНАРНИХ ВІДЕОРЕЦЕПТІВ (на прикладі Youtube-канала «Вкусно с Татьяной Литвиновой»)

Кулінарний Youtube-канал є особливою формою веб-телебачення, певним інтерактивним журналом рецептів. Такий відеоблог має складну структуру: інформація про канал (відомості про автора кулінарного відеоблогу; посилання на соціальні мережі); відеоролики, зібрані, як правило, в списки відтворення (плейлисти). Оскільки головною частиною такого відеоролика, заради якої його й створюють, є рецепт якоїсь страви, ми називатимемо ці елементи блогу відеорецептами. Глядачі з величезної кількості відеорецептів відбирають найкращі, виділяючи для себе найцікавішу й найактуальнішу інформацію. Першим, на що звертають увагу під час пошуку необхідних рецептів, стає заголовок. Він виконує у відеорецепті низку функцій: інформаційну, культурно-просвітницьку, організаторську та деякі інші [2, с. 125]. Кілька слів заголовка дають можливість анонсувати ту інформацію, яку буде показано у відео. Цей елемент відеорецепту необхідний для того, аби не лише порекомендувати глядачам, що краще приготувати на сніданок або до свята, а й сформувати уявлення про те, що кулінарія – це також майстерність і здоровий спосіб життя [4, с. 96].

Ми розглянули понад 100 заголовків відеорецептів кулінарного відеоблогу «Смачно з Тетяною Литвиною». Кулінар пише, що її знають як суддю кулінарного шоу «Мастер Шеф Україна», і розповідає про себе так: «более 25 лет я готовлю, и могу смело назвать себя профессионалом кулинарного дела»; «много училась, в том числе у топовых поваров в лучших кулинарных школах мира. Я ярый приверженец здорового образа жизни»; «еда должна быть не только вкусной, но и полезной. Поэтому мои рецепты ориентированы на ЗОЖ» [1]. Уже ця інформація орієнтує глядача подивитися відео кулінара. У кожного рецепта на каналі Тетяни Литвиної є своя цікава й небанальна назва, яка допомагає вибрати найцікавішу для приготування страву.

Відеоблогер використовує безліч різноманітних лінгвістичних прийомів впливу на своїх глядачів.

Перший із них – це питальні речення, які залучають глядача до діалогу, викликають здивування, інтригують («**Вкусный борщ за 10 мин – это возможно?**»; «**Хотите удивить? Приготовьте ЭТО! Ароматный Бородинский хлеб от Татьяны Литвиновой**»); докоряють («**Все еще покупаете вафли?**»).

Як один із найхарактерніших прийомів актуалізації уваги адресата виокремлюємо оцінювальні висловлювання у формі вигуків речень, що розпалюють апетит, втягують у процес, змушують замислитися, апелюють до бажаного результату: «**Это очень вкусно! Вареники с вишней на заварном тесте. Рецепты от Татьяны Литвиновой**»; «**Форма имеет значение! Удивительный рецепт маффинов из говяжьей печени**»; «**Спасет любой пикник!**»; «**Гости будут просить добавку!**»; «**Просто тает во рту! Как приготовить мягкие булочки для бургера! Рецепт от Татьяны Литвиновой**»[1].

Іноді заголовки кулінарних відеорецептів нагадують сюжети з хроніки новин. Відеоблогер прагне здивувати, зацікавити, шокувати свого глядача, використовуючи деякі мовні кліше, характерні для новинної стрічки: «**То, о чем нельзя молчать! Рецепт самого сочного бургера от Татьяны Литвиновой**»; «**Экстренный выпуск! Сразу после леса! Маринованные грибы с Таней Литвиновой**».

Досить велика кількість заголовків відеорецептів Тетяни Литвиної містить означення, потрібні для того, щоб привернути увагу до своїх страв, показати, наскільки вони важливі, цікаві та унікальні. Блогерка вживає прикметники із семантикою позитивної оцінки, що вказують на переваги страв, а також топоніми.

Означення групуємо за такими параметрами: 1) простота приготування (**простой и полезный завтрак на каждый день; простой тыквенно-апельсиновый пудинг; ленивый пирог из лаваша**); 2) якість (**идеальный рецепт домашних хрустящих вафель; жареная рыба без мучений и косточек; удивительный рецепт маффинов; изумительная пазля; превосходный пасхальный пудинг**); 3) походження, де означення виражено як прикметниками (узгоджені), так і прислівниками (неузгоджені) («**Нежнейшее итальянское ЧУДО! Рецепт тирамису от Татьяны Литвиновой**»; «**Идеальная выпечка к Новому году! Английский рождественский кекс от Тани Литвиновой**»; «**Вот она, королева! Индейка по-американски!**»; **укра из баклажанов по-одесски**).

Окремо розглядаємо означення, утворені за допомогою форми найвищого ступеня прикметників. Тут також є кілька груп. Найпоширенішими є звичайні форми суперлатива якісних прикметників (синтетичні або аналітичні): **самая сочная утка, самый полезный рецепт; самые вкусные итальянские равиоли;**

простейший рецепт; нежнейшая нерка; вкуснейший чиа пудинг. Такі приклади, як **самый одесский форшмак, самый яблочный пирог, самое осеннее блюдо,** являють собою мовну гру, що полягає в порушенні мовної норми (утворення форми суперлатива відносних прикметників) з настановою на експресивний вираз в автора та стилістичний ефект у глядача (адресата). Серед найменувань відеороликів є також **самые ленивые голубцы, самые быстрые ленивые пирожки.** Тут форма найвищого ступеня порівняння була б цілком нормативною, якби не та обставина, що прикметники *ленивые* та *самые быстрые* вжито у складі складних найменувань *ленивые голубцы* и *ленивые пирожки*, де вони втратили ознаку якості. Стилiстичний ефект досягається завдяки «пожвавленню» цієї ознаки шляхом утворення аналітичної форми суперлатива та контрасту між цією формою та значенням відносного прикметника.

Кулінар прагне до того, щоб спонукати свого глядача до активних дій, застерегти від певних помилок. Для автора кулінарного відеорецепта бажано, щоб кожен глядач відеоблогу неодмінно після перегляду сюжету приготував ту страву, про яку йшлося, щоб перевірити, наскільки добре засвоїв новий матеріал зі сфери кулінарії. Мовлення блогера стає більш емоційним, у ньому найчастіше наявні дієслова у формі наказового способу: **«Делай курагу дома!»; «Вы будете в восторге!»; «Забудь об обычном хлебе!»; «Хватит готовить обычное пюре!»; «Делайте правильно! Тушеная капуста в рукаве от Татьяны Литвиновой!»; «Не вздумайте добавить лимон! Идеальная скумбрия на мангале от Татьяны Литвиновой».**

Як і багато блогерів, Тетяна Литвинова бажає бути сучасною, і в її мовленні є приклади розмовного стилю, молодіжного сленга, що вказують на якість і універсальність страв: **«Обалденный лимонный КУРД! Простой рецепт от Татьяны Литвиновой!»; «Это просто БОМБА! Цветы в сахаре за 10 мин. от Татьяны Литвиновой!»; «Мастхев сезона! Фаршированные КАБАЧКИ в духовке от Татьяны Литвиновой».**

Кулінар розуміє, наскільки важливим для глядача є час приготування, тому в низці випадків у найменуванні своїх відеорецептів додає інформацію про те, як швидко можна впоратися з її стравами: **«Как спасти ваш праздник? Ароматный и невероятно вкусный Медовик за 60 мин. от Татьяны Литвиновой!»; «Вы даже не догадывались! Вкуснейший ЧИА ПУДИНГ за 10 мин. от Татьяны Литвиновой!»; «Мой ФАВОРИТ! Ленивый пирог из лаваша за 20 мин. от Татьяны Литвиновой».**

Також практично всі заголовки відеорецептів містять ім'я їхнього автора. Це зроблено для того, щоб глядачі не забули, чий саме рецепт вони будуть потім готувати самостійно: **«Оладьи из кабачков: простой и полезный завтрак на каждый день. Рецепт от Татьяны Литвиновой!»; «Идеальный завтрак за 15 минут: мягкие бельгийские вафли! Вкусно с Татьяной Литвиновой!»; «Без ВОЗНИ! Настоящая домашняя моцарелла! Рецепты от Тани Литвиновой».**

Таким чином, у кулінарному Youtube-каналі «Вкусно с Татьяной Литвиновой» заголовки відеорецептів виконують такі прагматичні функції: 1) довідково-інформаційну (глядачі отримують нову інформацію про те, що відбуватиметься у відеорецепті); 2) директивну (глядачі дізнаються про те, як треба та як не слід поводитися у сфері кулінарії); 3) репрезентативну (реклама відеоблогера та його універсальних рецептів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вкусно с Татьяной Литвиновой. URL: <https://m.youtube.com/watch?v=WiokzrXWCac> (дата обращения: 20.03.2023).
2. Гановський П. С. Відеоконтент як мультимедійна одиниця відеохостингу Youtube. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 25–26 серпня 2017 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2017. С. 124–126.
3. Мелкумова М. В. Стан дослідження комунікативно-прагматичних функцій мовних одиниць. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 15. С. 63–72.
4. Остроушко О. Параметри українського кулінарного сайту: соціально-комунікативна ситуація, комунікативна мета, концепції адресанта й адресата. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. праць / за ред. Ж. Колоїз. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2019. Вип. 19. С. 91–108.*

В. А. Глущенко (м. Слов'янськ; м. Дніпро)

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ МОВИ НА КОНЦЕПТУАЛЬНІ СТРУКТУРИ ЇЇ НОСІЇВ: Е. СЕПІР І Б. Л. УОРФ

На сучасному етапі дуже важливо максимально всебічно й науково коректно проаналізувати погляди американських неогумбольдтіанців Едварда Сепіра (1884–1939) й Бенджаміна Лі Уорфа (1897–1941) на співвідношення мови, мислення й дійсності (досвіду), висвітлити певні інтерпретації, що належать критикам гіпотези Сепіра – Уорфа, виявити ті твердження Сепіра й Уорфа, які зберегли свою цінність для мовознавства початку ХХІ ст.

З погляду частини дослідників (і цей погляд видається нам переконливим), феномен, який традиційно називають гіпотезою Сепіра – Уорфа, є інтерпретацією поглядів Е. Сепіра й Б. Л. Уорфа на співвідношення мови, мислення й дійсності (досвіду) у студіях критиків цих поглядів. Ця інтерпретація не завжди відбивала справжні погляди Сепіра й Уорфа [1, с. 225–226; 4, с. 263].

Критики гіпотези Сепіра – Уорфа сформулювали «сильну» і «слабку» версії цієї «гіпотези». «Сильна» версія передбачає абсолютну каузацію мислення мовою, що, з погляду критиків гіпотези Сепіра – Уорфа, є науково необґрунтованим. Проте Сепір і Уорф не дотримувалися «сильної» версії, хоча в їхніх працях є окремі висловлення, які можна трактувати як тезу про каузацію ментальних властивостей етносу майже виключно мовою цього етносу (ці висловлення завжди супроводжуються суттєвими застереженнями).

«Слабка» версія розглядуваної гіпотези припускає когнітивні розбіжності між мовцями як наслідок розбіжностей у їхніх мовах за умови домінування універсальних когнітивних процесів.

Для сучасного мовознавства це твердження є очевидним, воно не потребує експериментальної перевірки. Обмеження поглядів Сепіра й Уорфа лише відстоюванням «слабкої» версії означає, що вони нібито не внесли нічого нового в розробку проблеми зв'язку мови і мислення порівняно з їхніми попередниками й сучасниками.

Надзвичайно важливо підкреслити, що Уорф розглядав лінгвістичну відносність не як гіпотезу, а як принцип. Якщо гіпотези необхідно доводити, щоб перетворити їх на теорії, то принципи цього не потребують.

Принцип лінгвістичної відносності має тривалу традицію. Про вплив мови на мислення писали вже Платон, Аристотель, Ф. Бекон, Дж. Локк, Й. Г. Гаман, Й. Г. Гердер, В. фон Гумбольдт, О. О. Потебня, Я. Бодуен де Куртене.

Безперечною заслугою Сепіра й Уорфа перед наукою стало новаторське дослідження ними низки когнітивних процесів: Сепір і Уорф а) виявили значні морфологічні й синтаксичні (а не лише лексико-семантичні) відмінності, що існують між мовами, і пов'язали ці відмінності з проблематикою лінгвістичної відносності; б) обрали предметом дослідження найважливіші домени, такі, як час, простір, матерія, форма, кількість, швидкість, причина тощо. Це радикально вплинуло на розвиток когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології.

Сепір бачив у мові «символічну систему», «спосіб відображення всіх мислимих різновидів нашого досвіду» [5, с. 256]. При цьому вчений відзначав «несумірність членування досвіду в різних мовах», притаманну носіям різних мов «відносність понять» [там же, с. 258].

Особливо багатий матеріал такого роду дало Сепіру дослідження індіанських мов США й Канади, зіставлення цих мов з англійською та іншими індоевропейськими. Сепір убачив у лінгвістичній відносності неможливість установити покомпонентну відповідність між системами різних мов. Звідси теза про неспівмірність мов. Слідом за Ф. Боасом Сепір уважав, що мова класифікує, ізолює та організує елементи досвіду і що системи окремо взятих мов не тільки по-різному відбивають зміст культурного досвіду мовців, а й «ведуть» їх неспівмірними шляхами осмислення, сприйняття дійсності [6, с. 260–262].

Як бачимо, теза про мовний детермінізм постульована тут Сепіром у достатньо категоричній формі.

Щоправда, у Сепіра можна відшукати й тези протилежного змісту. Так, він відзначав, що в деяких випадках «з особливою очевидністю виступає внутрішня незв'язаність мови та культури» [7, с. 189–190].

Коментуючи твердження Сепіра про мовний детермінізм, О. Селіванова стверджує, що Сепіра тим не менш не можна вважати прибічником ізоморфізму мови й мислення [4, с. 262]. Адже, за Сепіром, межі мови й мислення не збігаються. Мова, безперечно, впливає на мислення. Але як? Сепір вважав, що цей вплив здійснюється переважно через систему культурних стереотипів: мова впорядковує зазначену систему. На думку Сепіра, мова фіксує в символічних формах загальні категорії мислення, які, отже, відбиваються в мовних категоріях [7, с. 194–195]. Звідси висновок О. Селіванової про відносність мовного детермінізму Сепіра [4, с. 263].

Ідучи за Сепіром, Уорф рішуче виступив проти погляду, згідно з яким думка «залежить не від граматики, а від законів логіки або мислення, нібито однакових для всіх жителів всесвіту» незалежно від того, якими мовами вони користуються [9, с. 170]. Зауважимо, що під граматику Уорф розумів «основу мовної системи будь-якої мови» [там же, с. 174]. Учений уважав, що «формування думок» є «частиною граматики тієї або іншої мови і розрізняється в різних народів в одних випадках незначно, в інших – дуже суттєво, так само як граматична будова відповідних мов» [там же].

На основі дослідження мов аборигенів Америки Уорф слідом за Сепіром обстоював тезу про те, що дійсність виступає «калейдоскопічним потоком уражень», який мова впорядковує [там же]. Отже, процеси сприйняття світу, мислення й пізнання певним чином зумовлені етноспецифічними особливостями структури тієї або іншої мови [8, с. 190].

Мовці на підсвідомому рівні використовують певні слова як одиниці словника й певні морфологічні форми й синтаксичні конструкції як відбиття особливостей граматичної системи мови. Тим самим, за Уорфом, створюється

мовна картина світу. Вона специфічна для кожної окремо взятої мови [10, с. 167–168].

Неповторність мов зумовлює те, що різні мови членують дійсність по-різному. Звідси, на думку Уорфа, впливає відносність понятійних систем різноструктурних мов і їхня залежність від тієї або іншої мови [9, с. 209].

Яким же матеріалом користувався Уорф для доведення своїх ідей?

Учений зіставляв англійську мову як представницю середньоєвропейського мовного стандарту (Standard Average European, або SAE; поняття й термін належать Уорфу) з іншими мовами (з погляду генеалогічної класифікації – неіндоєвропейськими). Зіставлення було проведено на лексичному й морфологічному рівнях [9, с. 213–214].

Особливо багато прикладів Уорф навів з індіанської мови хопі. Так, у мові племені хопі є іменник, що називає будь-який предмет (та істоту, за винятком птахів), що летить, наприклад літак, пілота літака, комаху. У цій мові слова *блискавка*, *хвиля*, *полум'я*, *пульсація* й подібні належать до класу дієслів, оскільки вони називають явища короткої тривалості [там же, с. 212–213].

Уорф відзначав, що в мові хопі немає граматичної категорії часу. З погляду вченого, це свідчить про те, що індіанці хопі не мають уявлення про об'єктивний плин часу; тому вони не можуть зрозуміти фізичні й математичні поняття в «європейській» інтерпретації [там же, с. 214–216; 10, с. 157–158]. З погляду Уорфа, носіям мов SAE властиве «просторове сприйняття часу»; для них час є «рухом у просторі», «безперервним потоком подій, розташованих на “часовій лінії”». Тому носіям мов SAE видається, що «постійне повторення втрачає свою силу на окремих відрізках цього простору». Щодо індіанців хопі, то для них «час є не рух, а “становлення більш пізнім” усього, що будь-коли було зроблене». Тому в хопі «постійне повторення не витрачає свою силу, а накопичує її. У цьому процесі наростає невидима зміна, що передається більш пізнім подіям» [там же, с. 158]. Аналогією у фізиці є прискорення [там же]. Отже, «час» у мовах SAE суттєво відрізняється від «тривалості» в мові хопі (так, на думку Уорфа, точніше називати «час» в індіанців хопі): «тривалість» у хопі не можна описати «в термінах простору й руху» [там же, с. 166–167]. Зокрема, звичайне для носіїв мов SAE «поняття абсолютної одночасності було б або дуже важко, або неможливо висловити в мові хопі» [там же, с. 167].

Отже, і граматики, і логіка, з погляду Уорфа, не відбивають дійсності, а видозмінюються довільно від мови до мови. Закони Ньютона та його погляд на будову всесвіту були б іншими, якби він користувався не англійською мовою, а, скажімо, мовою хопі [там же, с. 159; 8, с. 192]. У цьому плані Уорф наполягав на важливості й актуальності «принципу відносності, який свідчить, що подібні фізичні явища дозволяють створити подібну картину всесвіту тільки за подібності або принаймні при співвідносності мовних систем» [9, с. 175].

Коментуючи цю тезу Уорфа, Н. З пише про примусовість впливу мови на концептуальні структури її носіїв як про найважливіший наслідок дії принципу лінгвістичної відносності. Ідеться про мову як про засіб обробки інформації [3]. Уорф був переконаний у тому, що саме структурні особливості мов SAE спрямували в певний спосіб розвиток європейської науки. При цьому «наука, звичайно, була не спричинена цією граматиною, а лише забарвлена нею» [13, р. 221].

На думку Уорфа, мови здійснюють «сегментацію явищ природи» [8, с. 192].

Важливою видається нам теза Уорфа про те, що мовним структурам притаманна певна негнучкість, і це, за Уорфом, є перешкодою розвитку нових

світобачень, нових гіпотез і теорій [11, р. 41].

Безперечним досягненням Уорфа стала постановка питання про співвідношення мовної картини світу з науковою картиною світу. За Уорфом, у мові, як і в науці, відбивається класифікаційний погляд на світ. При цьому мовні картини світу значно старіші від наукових картин світу і, як наслідок, є потужнішими за впливом на свідомість мовців. Тому, якщо ми звертаємося до таких філософських категорій, як рух, матерія, простір, час, якість, кількість тощо, слід брати до уваги їхні мовні реалізації, а не «об'єктивний зміст» [10, с. 158–159].

Отже, за Уорфом, роль мови в пізнанні є надзвичайно великою; мовна картина світу виступає основою наукової картини світу [там же].

Ми хотіли б особливо підкреслити, що Уорф зосереджував значну увагу на співвідношенні мови і культури. Уорф був переконаний у тому, що «між культурними нормами та мовними моделями існують зв'язки, але не кореляції або прямі відповідності» [там же, с. 168]. Розгляд співвідношення мови і культури дозволив дослідникові сформулювати деякі особливості західної (європейської) культури (поширеної, зокрема, й у США) і культури хопі, зумовлені, з погляду Уорфа, специфікою відповідних мовних систем. Серед залучених Уорфом до розгляду фактів можна відзначити в межах західної (європейської) культури складання хронік, літописів, щоденників, урахування вартості затраченого на роботу часу тощо. Водночас у індіанців хопі немає інтересу до реєстрації фактів; їм узагалі бракує ідеї історичності. Ці феномени Уорф пояснював існуванням у мовах SAE граматичної категорії часу й відсутністю цієї категорії в мові хопі [там же, с. 160]. На думку вченого, індіанці хопі бачать у світі феномен, що знаходиться в процесі підготовки до чогось. При цьому різноманітні явища виступають як вираження таємничої сили [там же, с. 161].

На ґрунті таких спостережень Уорф слідом за Боасом і Сепіром дійшов висновку про те, що мова є системою понять для організації досвіду [9, с. 170–171; 8, с. 190–191]. Кожна мова «калібрує» досвід мовців [12, р. 162–163], вона робить свій «наголос» на тих або інших деталях досвідної ситуації [10, с. 163–164]. При цьому мова впливає не безпосередньо на досвід мовців, а на їхні концептуальні структури; мова зумовлює не процес мислення, а його зміст, тобто поняттєву систему [там же, с. 159]. Уорф стверджував «відносність усіх поняттєвих систем, у тому числі й нашої (тобто поняттєвої системи носіїв мов SAE – В. Г.), і їхню залежність від мови» [9, с. 176].

За Уорфом, мова «нав'язує» людині певний світогляд; вона певним чином визначає норми мислення носія мови, а отже, і норми поведінки людини. У різних мовах ці феномени різняться [10, с. 165–166].

Представники сучасної когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології наголошують, зокрема, на тому, що дослідження Сепіра й Уорфа подали потужний поштовх науковим пошукам кінця ХХ – початку ХХІ ст. Так, С. Бородай пише про ідею лінгвістичної відносності як про сучасну дослідницьку парадигму [2, с. 18] і формулює проблему лінгвістичної відносності так: яким чином лексико-граматичні особливості мов корелюють з когнітивними можливостями мовців [там же].

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В. М. История лингвистических учений: учеб. пособие. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Языки славянской культуры, 2005. 368 с.
2. Бородай С. Ю. Современное понимание проблемы лингвистической относительности: работы по пространственной концептуализации. *Вопросы языкознания*. 2013. № 4. С. 17–54.

3. Кудрявцева Н. С. Гіпотеза лінгвістичної відносності: варіанти інтерпретації. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер.: Филология. Социальные коммуникации*. Симферополь: Тавр. нац. ун-т, 2010. Т. 23 (62). № 2. Ч. 2. С. 222–225.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
5. Сепир Э. Грамматист и его язык. *Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии* / общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. Москва: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1993. С. 248–258.
6. Сепир Э. Статус лингвистики как науки. *Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии* / общ. ред. и вступ. ст. А. Е. Кибрика. Москва: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1993. С. 259–265.

Н. С. Голикова (м. Дніпро)

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

У сучасному мовознавстві, орієнтованому на теорію антропоцентризму, спостерігаємо поглиблений інтерес до вивчення індивідуально-мовних картин світу багатьох письменників, мовотворчість яких є важливим об'єктом дослідження передусім для лінгвостилістики, що наразі стрімко розвивається як інтегративна наука. Завдяки застосуванню нових методів аналізу художнього тексту, новим підходам до інтерпретації мовних явищ у відповідному художньому дискурсі вдається внаочнити новації художників слова в національній лінгвокультурі, виявити характер функціонування художньо-естетичної стильової норми української мови в ХХ – на початку ХХІ ст.

Одним із найвідоміших українських письменників-інтелектуалів зазначеного періоду є, без сумніву, Павло Загребельний, прозові твори якого насичені колоритними виражально-зображальними засобами. Глибокий знавець традицій української літературної мови, її системної організації, закріпленої впродовж віків, письменник постійно прагнув до розширення лінгвокультурного «ландшафту» художніх текстів. Ідіолект прозаїка формують численні мовні складники, що виконують найрізноманітніші експресивно-естетичні функції в текстах історичних романів і в творах про сучасність. Багато лінгвальних одиниць авторського дискурсу досі потребують чіткішої стилістичної диференціації та докладнішого обґрунтування.

У вертикальному контексті романістики П. Загребельного роль *стилістем* – лінгвоодиниць, що, функціонуючи в прозовому творі, набувають додаткових смислів, зумовлених індивідуально-авторською мовотворчістю [1, с. 7], нерідко виконують різнотипні узуальні лексеми. На основі таких системно-мовних явищ, як антонімія, синонімія, омонімія, паронімія письменник постійно конструює ті чи ті риторичні фігури (*ампліфікації, анномінації, антитези, антономазії, гендіазиси, градації, оксиморони, паралелізми, парономазії, плеоназми, хіазми* тощо), які постають унаслідок низки стилістичних прийомів (*актуалізації, асоціації, мовної гри, народної етимології, стилізації*). У художньому дискурсі П. Загребельного функціонально релевантні мовностилістичні засоби формують особливу комунікативну інтенцію висловлень, яка спирається на семантичну структуру цих одиниць загалом і на лексичну природу їхніх складників зокрема.

Наприклад, контекстуальні антоніми найвиразніші в тому разі, коли в мові художньої прози письменника вони утворюють стилістичні фігури – антитези й оксиморони, зокрема: *...пролягала між ними (Сивооком і Какорою) незримо-*

неперехідна межа, по один бік якої була тупа, байдужа **жорстокість**, а по другий – вразливо-чиста **хлоп'ячість**... [3, с. 144]; ...**поняття зла й добра, злочину й цноти, гвалту й справедливості** злилися в моїй душі, я бачив [...] **Не пісню й не сміх, а радше плач і скорботу** [11, с. 610]; **Цнотлива блудниця. Поволі вповзали в душу порок за пороком, пристрасть за пристрастю, а вона (Хуррем) й не помічала** [7, с. 177] тощо. Важливими засобами увиразнення художньої оповіді є й синоніми, у лінійних контекстах найчастіше об'єднані в ампліфікаційні (градаційні) ряди: **Зропачена, безсила, змучена, Євпраксія плакала впродовж багатьох днів, не приховувала сліз, зробила свої сльози викликом, погрозою, зброєю** [4, с. 205]; ...**наявна площа мала переділюватися й переділюватися на новоз'явлені душі населення і, ясна річ, тільки в одному напрямку – зменшення, ущільнення, ущуплення** [6, с. 96]; **Розквіт душі? І в такий час, коли душа твоя зранена, зболена, майже знищена** [8, с. 530] та багато ін.

За нашими спостереженнями, у художньому дискурсі П. Загребельного найпомітніших лексико-стилістичних трансформацій зазнають пароніми – близькозвучні споріднені або неспоріднені слова, що фігурують як складники низки інноваційно-авторських стилістем: 1) парних сполучень слів (**Чого стукаєш-грюкаєш?** [9, с. 256]; **І похід гучно-бучно** проскакав через нижнє і середнє селище... [9, с. 156]); 2) параномазій (...**ще в сорочці, а не в порочці, бо непорочна, непорочна!** [4, с. 66]; **Ствердилася й утвердилася в дітях – і вже не мала відступу** [7, с. 288]); ампліфікацій (**Знайшов, не шукаючи, не сподіваючись, забувши думати?.. А може, це знада, зваба, злуда?** [6, с. 197]; – **Це знада, зваба і згуба** [10, с. 272]; хіазмів (**В голові билося двоє слів «славнозвісний – горезвісний». Мов мухи об шибку. Горезвісний... славнозвісний...** [3, с. 24]; **Розвідник повинен бачити не дивлячись і дивитися не бачачи** [5, с. 285].

Попри функціонально-стилістичну специфіку проілюстрованих фігур мови, убачаємо й структурно-семантичну схожість стилістем такого зразка, оскільки в основу їхнього формування покладено явище *паронімічної атракції*, що полягає в навмисному ущільненні художнього тексту кількома паронімами. Спираючись на теорію паронімічної атракції, розроблену в мовознавчих працях, а також на особливості зближення складників досліджуваних стилістичних фігур та на їхнє функціонування в прозових творах П. Загребельного, висновковуємо, що до найважливіших ознак паронімів-атрактантів належать: 1) схожість структури (фонетичної або граматичної); 2) семантична спорідненість; 3) наявність стилістичного значення; 4) оказіональність [2, с. 141].

Загальна парадигма аналізованих оказіонально-атракативних сполучень є розгалуженим утворенням, що складається з контекстуальних одиниць, які потребують докладної класифікації з урахуванням їхніх мовно-рівневих, структурних, функціональних характеристик. Увесь масив індивідуально-авторських паронімів-атрактантів розподіляємо за такими критеріями: 1) за схожістю форми вираження – *фонетичні* та *морфологічні*; 2) за будовою – *двокомпонентні* й *багатокомпонентні*; 3) за експресивно-емоційним навантаженням – експресиви з *позитивною* або *негативною оцінкою*; 4) за місцем взаєморозташування в лінійному контексті – *контактні* й *дистантні* [2, с. 142].

Проілюстровані вище фігури мови та багато інших аналізованих стилістем, що пронизують вертикальний контекст авторської мовотворчості, переважно слугують засобом оприявлення такого стилістичного прийому, як мовна гра.

У художньому дискурсі П. Загребельного подекуди натрапляємо на паронімічні атрактанти, що постають унаслідок стилізації під народну творчість, наприклад: *Зима тут потопала в потоках холодної води, невідповідність дощів порі року мимоволі навертала Євпраксію на спогад забутої вже давно розповіді Журининої. Мовляв, дощі пускає глухий янгол. Бог йому каже: «Йди туди, де чорно», а він, не розчувши, падає, «де вчора», Бог: «Йди туди, де просять», а той сипле, «де косять», Бог: «Йди туди, де ждуть», а той лле, «де жнуть»* [Євпраксія, с. 290]. Функціонування різнотипних фонетичних атрактантів у наведеному розгалуженому контексті засвідчує, що П. Загребельний завжди досягав творчого олімпу завдяки слову. У його романах усі художньо-виражальні засоби, зокрема й пароніми, випромінюють потужну енергію, вони запрограмовані автором як важливі чинники комунікативного впливу на адресатів-читачів.

Отже, лексико-стилістичні інновації, ґрунтовані на системно-мовних явищах антонімії, синонімії, паронімії, у мові художньої прози П. Загребельного кваліфікуємо як маркувально-текстові складники – стилістичні, що, пронизуючи вертикальний контекст усієї письменницької мовотворчості, репрезентують специфічні ознаки ідіолекту письменника. Виділення паронімічних атрактантів як найпродуктивніших і функціонально найвагоміших стилістичних фігур із-поміж різних типів інноваційних одиниць у художньому дискурсі митця дає змогу значно розширити корпус авторських індивідуалізмів, а також додати цей тип стилістичних до переліку мовностилістичних засобів, що загалом репрезентують категорію оказіональності в художньому стилі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро: Акцент ПП, 2018. 432 с.
2. Голікова Н. С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагма-стилістичний аспекти: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. 530 с.
3. Загребельний П. А. Диво : Роман. Харків : Фоліо, 2006. 638 с.
4. Загребельний П. А. Євпраксія : Роман. Харків : Фоліо, 2002. 382 с.
5. Загребельний П. А. Європа 45 : Роман. Харків : Фоліо, 2002. 605 с.
6. Загребельний П. А. Південний комфорт : Роман. Харків : Фоліо, 2004. 351 с.
7. Загребельний П. А. Роксолана: історичний роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 800 с.
8. Загребельний П. А. Твори в двох томах. Т. 1. Розгін.: роман. Київ: Дніпро, 1984. 550 с.
9. Загребельний П. А. Твори в двох томах. Т. 2. Смерть у Києві. Первоміст: романи. Київ: Дніпро, 1984. 664 с.
10. Загребельний П. А. Юлія, або Запрошення до самовбивства: Роман. Харків : Фоліо, 2003. 351 с.
11. Загребельний П. А. Я, Богдан. Харків : Фоліо, 2008. 672 с.

Zh. M. Honcharova (Kharkiv)

JUXTAPOSITION OF TENSE VERB FORMS IN LYRICS BY MARLENA RAKHLINA AND BORYS CHYCHYBABIN

Language experiments in the works of word artists became more active at the beginning of the XX century and got especially noticeable in the second half of the XX century [3]. This period includes the works of two Kharkiv poets Marlena Rakhlina and Borys Chychybabin, prominent representatives of the Russian-language poetry of Ukraine, who were united not only by place and time, but also by the reputation of «uncomfortable» literary personalities, who were included in the number of dissidents in the Soviet years» [1]. They acted as oppositionists to the existing authoritarian

government, which was reflected in their poetry. This was the basis for the arrest, repeated calls, threats and warnings from the authorities.

The interest of linguists to the works of both poets is associated with the study of the peculiarities of linguistic means used by each author, and the role that their poetry played in the poetic language formation of that period. In order to convey a certain poetic meaning they use not only lexical, but also the grammatical characteristics of words and syntactic structures. One of the important categories involved in the formation of the poetic space and time in the lyrical works by M. Rakhlina and B. Chychybabin is the grammatical category of tense.

The aim of this study is to describe and compare the juxtapositions of tense verb forms in the lyrics by Marlena Rakhlina and Borys Chychybabin.

While adverting to their works, we observed that they regularly use the method of juxtaposition of grammatical units [4, p. 314], in particular, the juxtaposition of tense verb forms.

In the poems by Borys Chychybabin, two tense verb forms are often juxtaposed (forms of the past and future tense or present and future):

*До гроба страсти не избуду.
В края чужие не поеду.
Я не **был** сроду и не **буду**,
Каким пристало быть поэту...*

(Б. Чичибабин, «До гроба страсти не избуду...») [7].

In the lyrics by Marlena Rakhlina the juxtaposition of three tense verb forms are actively used (forms of the present, past and future tenses):

*Никогда еще так не хотелось
знать, что **было**, что **будет**, что **есть**,
недодумывалось, не терпелось...*

(М. Рахлина, «В этот час») [2].

The second line presents the juxtaposition of three tense verb forms: *было*, *будет*, *есть*, it is a complete set of tense grammatical units. O. O. Skorobogatova, describing the grammatical ways to convey the motif of completeness in her work «Грамматическое представление понятия полноты в русскоязычном поэтическом дискурсе: когнитивная основа и функционирование», connects the paradigmatic completeness of the category of tense with the conveyance of constancy, repetition and temporal infinity motifs [5]. On the one hand, verb forms *было*, *будет*, *есть* are opposed, since they are the elements of the tense paradigm, on the other hand, they are united by the complementary meaning 'always', which O. O. Skorobogatova refers to the semantic features of the complete grammatical paradigm. Opposed or compared, units of the same category in the text emphasize and highlight complex grammatical meanings, on the basis of which contextual meanings arise [5, p. 179].

In our opinion, in the analyzed fragment, the temporal meaning 'always' (всегда) is supplemented by the subject meaning 'everything' (все), which is actualized by the repetition of the pronoun *что* in the linear expansion: *знать, что **было**, что **будет**, что **есть*** ('знать всё').

*А ну-ка ты, узнай мою загадку,
кто я **была** – узнай мою загадку,
и кто я **есть** – узнай мою загадку,
пойми загадку духа моего.
Все, что **случится**, что уже случилось,
и где я улыбаться научилась....*

(М. Рахлина, «В магазине обуви») [2].

Experimenting with linguistic units in the field of grammar, Marlina Rakhlina shows the paradigm completeness of the grammatical category of tense in an unconventional way, using the verb forms of different roots, as well as grammatical units of different parts of speech. In this fragment of the poem, we underline the juxtaposition of tense verb forms representing different-root verbs in a vertical line: *была – есть – случится*.

The following poem indicates the usage of words of different parts of speech, reflecting the complete paradigm of the tense category:

*А я сегодня на год постарела. / Не пела песен, не пила вино. / В печи солома тихо догорела, / по звонким стеклам дождь стучит в окно, // огарок свечи пламя выпрямляет, / и вянут листья над святым углом. / Сама себя я нынче поздравляю, / стихи себе дарю и бью челом. // О прошлом я теперь уже не помню. / Легко забыть и вспоминать – грешно. / Подольше бы не видеть никого мне, / подольше...ни у сердца, ни у ног! // Не горестно теперь мне и не трудно, / гляжу на небо и люблю траву. / Зовите же упрямой и беспутной / за то, что не по-вашему живу. // Ведь знаю я, хоть с нового рассвета / все **будет** так, как **нынче** и **вчера**, / но песня прежняя еще не спета, / и прежняя не кончена игра.*

(М. Рахлина, «А я сегодня на год постарела...») [2].

The juxtaposed grammatical units *будет – нынче – вчера* are represented by a verb in the form of the future tense *будет* and adverbs that lexically characterize the actions taking place in the present *нынче* and past tense *вчера*. «Objective time can be reflected in language not only with the system of tense verb forms, but also beyond this system» [6, p. 76]. In this fragment, the author depicts temporal relations with the help of a special functional and semantic category – the category of temporality, based on various means of linguistic time expression: morphological, syntactic, lexical [6, p. 76]. Here the category of temporality is represented with the help of grammatical (*будет*) and lexical tense indicators (*нынче* и *вчера*).

In Borys Chychybabin's poetry the juxtaposition of two tense verb forms is more often observed in contrast to the lyrics by Marlina Rakhlina:

*И кто-то звал: «О всемогущий Боже!
Ты был всегда и Ты пребудешь впредь,
Ты благ и мудр, о Боже, отчего же,
чтоб стать бессмертным, нужно умереть?»*

(Б. Чичибабин, «Мне снится небо в молниях и ключьях...») [7].

In this passage we observe the juxtaposition of the past verb form and future verb form *был – пребудешь*, indicating the temporal localization of the state. It should be noted that adverbs *всегда* and *впредь*, which emphasize the meaning of temporal infinity and constancy, interact with tense verb forms as lexical indicators of the category of temporality. «They clarify, concretize, and sometimes predetermine the time of the action» [6, p. 79].

The following fragment demonstrates the juxtaposition of the verb forms in the past and future compound tense, which is a combination of the function word *буду* and the imperfect infinitive (*буду*) *любить*:

*Я не хочу ничьих играть ролей:
Ни школяра, ни циника, ни Будду, –
Тем паче здесь, те более при ней,
Кого **любил** и век **любить** я **буду**.*

(Б. Чичибабин, «У слабых вечно сильный виноват...») [7].

The future tense form of the imperfect verb indicates the continuation of the action after the speech act and characterizes the action as a long one that has a projection for continuation in the future [8, p. 109]. The duration of this action is actualized with the help of the temporality category at the lexical level, due to the noun *век*, which reflects a long period of temporal relations.

As we have already mentioned, in the lyrics by Borys Chychybabin any two tense verb forms are regularly juxtaposed, for example, the forms of the present and past tense or past and future verb forms:

*Моим природным
Титулом
Поспорю я с любым
Высокородным
Идоллом:
Любил.
Люблю.
Любим.*

(Б. Чичибабин, «Моим природным...») [7].

In this passage, the author uses the vertical juxtaposition of grammemes *любил – люблю – любим*, contrasting two time plans: the past and the present. We point out that the present tense plan is represented with two grammatical units of different parts of speech *люблю – любим*, a first person verb singular in the form of the present tense and a short form of the present participle passive. In this fragment the juxtaposition technique combines grammemes on a temporal basis and compares the forms *люблю – любим* on the basis of voice differentiation.

Marlena Rakhlina and Borys Chychybabin, being the poets of the same period, close friends, united by bold ideas and views that were unacceptable for the Soviet era, conveyed their thoughts, feelings and experiences in lyrics in different ways. M. Rakhlina, as an experimenter in the field of grammar, uses more dynamic forms and techniques: the grammatical category of tense is represented in her poetry with a complete paradigm of three temporal grammemes, juxtaposed both in a vertical and horizontal verse lines. Whereas in the lyrics by B. Chychybabin, the opposition of two tense verb forms is more often used. It is noteworthy that in the works of two poets, along with verb forms, temporal relations are conveyed with the help of other elements of the line/stanza, for example, adverbs *впредь, всегда, нынче, вчера* are used, the noun *век*, indicating a long time period. In the verse line these lexical tense indicators are either used with verb forms or function independently.

REFERENCES

1. Козлова А. Г. Тема поэта и поэзии в лирике Марлены Рахлиной. *Scientific Collection «InterConf». With the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference «Challenges in Science of Nowadays» (July 16-18 2021, Washington)*. Washington: EnDeavours Publisher, 2021. P. 289–295.
2. Рахлина М. Д. *Собрание стихотворений. Роман в стихах*. Харьков: Фолио, 2015. 684 с.
3. Савостина Д. А. *Употребление форм предикатива в русской литературе 1 трети XX века: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01/ Моск. гос. обл. ун-т. Москва, 2008.*
4. Скоробогатова О. О. *Грамматические значения и поэтические смыслы: поэтический потенциал русской грамматики (морфологические категории и лексико-грамматические разряды имени): моногр.* Харьков: НТМТ, 2012. 480 с.
5. Скоробогатова Е. А. *Грамматическое представление понятия полноты в русскоязычном поэтическом дискурсе: когнитивная основа и функционирование. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство.* Харків, 2021. Вип. 2(98). С. 168–192. URL: <https://doi.org/10.34142/10.34142/2312-1076.2021.2.98.09>.

6. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность: коллект. моногр. / А. В Бондарко и др.; под ред. А. В Бондарко. Ленинград: Наука, 1990. 264 с.
7. Чичибабин. Б. А. Собрание стихотворений. Харьков: Фолио, 2009. 890 с.
8. Шелякин М. А. Функциональная грамматика русского языка: пособ. Москва: Русский язык, 2001. 288 с.

О. В. Горлова (м. Дніпро)

ПОРОДЖЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ У МІЖСОБИСТІСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ В ІНТЕРНЕТІ

З появою Інтернету, як особливого комунікативного середовища, з'явилися нові методи спілкування, стереотипи мовної поведінки, нові форми існування мови. Зміни спровоковані інноваційним характером текстового носія та каналів комунікації. Електронне спілкування зрушило межі між традиційними типами комунікації: міжособистісною, груповою, масовою, – і це явище, що має значущі наслідки, вимагає теоретичного осмислення. На наш погляд, міжособистісна комунікація в інтернеті – це неформальне нерегламентоване спілкування індивідів на основі використання певних типів платформ, алгоритми яких спрямовані на реалізацію та підтримку стабільних соціальних зв'язків між комунікантами. Міжособистісна інтернет-комунікація, що має дані характеристики, одночасно втілює в собі риси масової та групової комунікації, і це свідчить про нівелювання в інтернеті специфічних характеристик основних доелектронних типів спілкування.

Як спосіб констатації зрушень, що відбуваються, з'являється термін *мова інтернету* [1]. Однією з головних його особливостей є масштабні неологічні процеси в сучасних слов'янських мовах.

Спробуємо назвати основні специфічні риси, що характеризують процес формування лексико-семантичної групи (ЛСГ) «міжособистісне спілкування в інтернеті»:

1) Стихійність. Оскільки вказана неологічна лексика з'являється внаслідок практичного освоєння інноваційних каналів комунікації, це неконтрольований процес. При комунікативній адаптації відповідних платформ користувачі виявляють високу активність. Виходячи з цього, процес формування лексичного складу групи має спонтанний і нерегламентований характер у сучасному слов'яномовному узусі.

2) Стрімкість (швидкість). Зараз інтернет розвивається стрімко, і кількість його користувачів зростає з кожним днем. Як результат, лексика інтернету поповнюється не лише стихійно, а й вкрай активно. Окрім цього, інтернет став каналом спілкування, технічні можливості якого набагато скорочують час узуальної адаптації утворень. Якщо раніше щоб комунікативно затребуване новоутворення увійшло в мову, були потрібні місяці або навіть роки, то тепер достатньо навіть кількох днів активного інтернет-вживання неологізму, щоб воно стало відносно частотним. У процесі використання відповідного програмного забезпечення, користувачі мають неминуче називати його реалії. Тому структура та склад ЛСГ «міжособистісне спілкування в інтернеті» безпосередньо залежать від технологічних аспектів інтернет-комунікації та внаслідок цього можуть змінюватися досить швидко. При цьому деякі слова швидко старіють через зниження частотності використання тих чи інших платформ або соцмереж (наприклад, *жж-іст* – «людина, яка має обліковий запис на блог-платформі *LiveJournal* і активно її використовує»; *Аська* від англ. *ICQ*; *КВІП* від англ. *QIP*).

Втративши актуальність, вони також виходять за межі даного поля або опиняються на його периферії.

3) Вплив англійської мови. Оскільки спочатку технології та програмне забезпечення створювалися у США та країнах Західної Європи, терміни інтернету з'являлися в англійській мові. З огляду на це однією з головних специфічних особливостей формування слов'яномовних номінацій, що позначають реалії міжособистісного спілкування в інтернеті, є вплив англійської мови. Як наслідок виникає необхідність адаптації (у тому числі графічної) значної кількості англіцизмів.

Зазначені специфічні риси формування лексичного складу групи зумовлюють ще одну її характеристику – використання жаргонних та розмовних словотвірних моделей. Крім структурних і семантичних неологізмів, що набули досить широкого поширення в інтернет-дискурсі (наприклад: *лічка*, *стіна*), важливою складовою цієї групи є індивідуально-стилістичні неологізми: нами відзначені жаргонні та розмовні оказіоналізми, утворені афіксальними способами (*щоденник* ® *щоднявка*) *блог* ® *бложик/бложок*).

Група іменників, що досліджується є важливою складовою поля «міжособистісне спілкування в інтернеті», куди крім аналізованої лексики входять також дієслова (*лайкати*, *зафрендити*), прикметники (*блоговий*, *хештеговий*), і прислівники (*онлайн*, *офлайн*) [2]. Переважання іменників у складі поля обумовлено «предметним» характером денотативної сфери. Іменники у складі поля позначають: по-перше, елементи технології, а по-друге, нові комунікативні реалії.

На етапі дослідження в межах ЛСГ «міжособистісне спілкування в інтернеті» було виділено такі тематичні класи: типи програмного забезпечення та інтернет-платформ, типи комунікантів та їх статусів, тип послання, засоби навігації та організації доступу до інформації, елементи інтерфейсу сайту, форми самопрезентації, доступність користувача, форми об'єднання за інтересами, типи негативної мовної поведінки, способи вираження схвалення/несхвалення [2]. Аналіз матеріалу дозволив виявити той факт, що у ряді випадків існує взаємозв'язок між тематикою підгрупи та механізмом, за допомогою якого вона переважно формується. Наприклад, у тематичному класі «форми об'єднання за інтересами» практично не представлені англіцизми (*спільнота*, *група*, *подія*, *захід*). Лексика у тематичній підгрупі «типи негативної мовної поведінки», на відміну попереднього, представлена практично виключно прямими запозиченнями з англійської; словотворчих та семантичних дериватів від слов'янських узуальних основ нами не виявлено (*флуд*, *флейм*, *тролінг*, *оверквотінг*, *оффтопик*).

Лексика, що досліджується, перебуває під безпосереднім впливом англійської мови. Дані слова з'являються в слов'янських мовах або як результат прямого запозичення (*хештег* від англ. *hashtag*, *геотег* від англ. *geotag*), або як семантичні кальки (*шпалери* від англ. *wallpaper*, *стіна* від англ. *wall*). Зважаючи на стихійність і стрімкість процесу формування ЛСГ стає актуальним питання про способи узуальної адаптації англіцизмів.

У разі прямого запозичення можна виділити різні етапи процесу. У момент входження лексеми в слов'яномовний дискурс важливі фонетичний та графічний аспекти запозичення, їх взаємодія може призводити до наявності вимовних та письмових варіантів (пор.: *браузер/браузер* від англ. *Browser*; *кюар-код/кюар-код* від англ. *QR-code*; *хештег/хештег* від англ. *hashtag* і под.). Далі іменник має бути освоєний граматично, і тут також у ряді випадків можлива варіативність

(*аватар, ч.р./аватара, ж.р. від англ. avatar*). Наступним етапом адаптації є розвиток словотвірної продуктивності в межах сучасних слов'янських мов.

Це може бути як словотворча адаптація самої англomовної лексеми, найчастіше внаслідок усичення основи та аббревіації (*інста від Інстаграм; ава від аватар; сабж, ч.р./сабжа, ж.р. від сабжект, англ. Subject* – поле для введення заголовка повідомлення або бесіди; *ФБ від Фейсбук*), так і афіксальні новоутворення від запозиченої основи: «*Події стрімко відбуваються, а тому краще перепостити, ніж недопостити, тому що важливе можна пропустити*», «*Наші френди всіх пофрендять, пе-рефрендять, вифрендять*», «*Облайкай, облайкай мене!*» і ін.) [3]. Ще одним аспектом адаптації прямих запозичень може бути паронімічне зближення англіцизму і слов'янської узуальної лексеми (*хом'як від англ. домашня сторінка, аська від англ. ICQ та ін.*), що призводить до появи інтернет-жаргонізмів.

У результаті семантичного калькування спостерігається розвиток нових значень у слов'янських узуальних лексем (порівн.: *друг від англ. friend, захід від англ. event*). При цьому номінації, що позначають програмно підтримувані опції на рівні інтерфейсів платформ, досить швидко адаптуються і починають сприйматися користувачами як аналоги явищ, на які лексеми вказують у своїх прямих непохідних значеннях (спільнота, група, подія, захід).

Отже, основними механізмами породження ЛСГ «міжособистісне спілкування в інтернеті» є: пряме запозичення (*френд, лайк*), семантичне калькування (*друг, шпалери – від англ. friend, wallpaper*), словотвірна деривація (*перепост, інстаграмник*).

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитрієва О., Рибалко О., Гладковський С. Особливості інтернет-спілкування .URL : <http://electric.org.ua/rizne>
2. Dr.Livsy. «Бабруйський» сленг. URL : <http://ostriv.in.ua>
3. Шишкін І. «Превед, красавчеги!», або Апологія «падонків» URL : <http://www.dt.ua/3000/3050/53059/>

Т. В. Громко (м. Кропивницький)

МОНОГРАФІЧНИЙ ОПИС ГОВІРКИ: СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВОЗНАВЧІ ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

У наш час в лінгвістиці незаслужено відкладений на другий план метод монографічного дескрибування, або ж монографічний опис окремої мовної системи як власне лінгвістичний жанр наукового стилю. Недостатня затребуваність цього комплексу методологічних підходів як сучасного лінгвістичного кейс-методу вивчення мовної системи зумовлена тим, що в філології поняття «монографічний» почасти трактується як нарисовий опис [5, с. 83] основних особливостей певного структурного мовного рівня, що ґрунтується на диференційному принципі аналізу відповідних мовних даних.

В діалектологічній науці монографічний опис актуалізується при аналізі мовної системи говірки – організованої сукупності рівнів мови з відповідними системними ознаками, структурою і низкою функцій, а також сукупністю мовних знаків (виражальних ресурсів), що складають лексичну і граматичну систему та як типові стереотипи репрезентують її реальною одиницею мови. У структурному плані вираження лексики і граматики говіркового дискурсу реалізуються рівнева і полійна моделі представлення мовних одиниць, що в монографічному описі сприяє розумінню говірки як функційної мовної системи і системної одиниці мови.

З наукової позиції, говірка – надзвичайно ємна лінгвема, й унікальність її полягає в бінарності: вона є підсистемою мови і водночас становить своєрідний «гіпонімічний» феномен – окрему мовну систему. Звідси й монографічний опис говірки постає в опорі на повноту фіксації її мовних даних, верифікації мовного фактажу, а також на сучасний методологічний підхід до аналізу на основі моделей та узагальнень, що можуть забезпечити перехід від вузькофахової (діалектологічної) до інтернаукової інтерпретації лінгварію говірки в системі знань про мову.

Метою діалектологічних монографічних описів говірки як реальної мовної одиниці є визначення її місця в типологічній класифікації сучасних діалектів та наріч або ж діалектологічна характеристика певного структурного мовного рівня. Такий традиційний діалектологічний підхід та представлені в мовознавчих колах різновиди дескрибування говірки не зовсім відбивають суть її монографічного опису [4, с. 147]. Сутність його полягає в основних принципах, методології та результатах мовознавчого дослідження в усій повноті системи і структури мовного утворення.

Методологічно монографічний опис на сучасному рівні розвитку мовознавства в силу реалізації широкого спектру наукових завдань охоплює масштабні емпіричні дані, містить величезний лінгвістичний та екстралінгвістичний потенціал дослідження і водночас у міждисциплінарній площині прикладної й корпусної лінгвістики, комп'ютерних технологій та інноваційних студій різного типу дискурсів, представленого в предметному полі, здатний задовольнити вимоги сучасної науки.

У широкому сенсі монографічне дослідження говірки як окремої мовної системи становить собою прерогативу лінгвістичної теорії в сучасній системі опису мов. Металінгвістичне трактування говірки надає можливість розглядати її як підсистему мовної системи, що підкріплюється сучасною цифровізацією та корпусною орієнтацією емпіричних даних її як ідіому, а відтак має наукову цінність. При цьому аналіз мовних явищ лінгварію (мовної системи) говірки сприяє виробленню лінгвістичної параметризації та наукової інтерпретації.

Моноговіркові описи репрезентуються набором традиційних диференційних і релевантних рис мовного портрета окремого населеного пункту (в дослідженнях М. І. Голянич, М. С. Делюсто, М. П. Лесюка, Н. О. Руснак, І. В. Сабадоша та ін.) й експозиціонуються фрагментами синхронного монографічного опису говірки як системи. Якщо традиційний діалектографічний підхід має свою класифікацію діалектних явищ за принципом співвідносності, функційною властивістю, генетичною ознакою тощо, то монографічний опис лінгварію говірки [3, с. 22] є представленням її субпозиції, що розширює стратегію діалектографічного опису: від аналізу певним чином диференційованої частини дискурсу говірки – до повного лінгвістичного опису усього говіркового дискурсу, т. зв. монографічного дескрибування, у чому й полягає лексико-граматична інновація лінгвістичних студій.

Монографічний аналіз окремої мовної системи говірки актуалізує лінгвографічний підхід до ідіому як один із сучасних науково-інформаційних засобів, спроможних розв'язати проблеми лінгвістичної науки в плані доказовості. Лінгвографічний підхід полягає в комплексності як фіксації, так і дослідження *мовних і мовленнєвих одиниць* (на основі текстів), що забезпечує потреби не лише лексикології чи фонетики, а й граматики мовлення, колоквіалістики, усно-розмовної дискурсології, контактології та ін., які можуть актуалізуватися в металінгвістиці ідіому, зокрема в *ідіомології* як «лінгвістичному напрямі, що

вивчає і науково інтерпретує ідіом та його реалізацію як окремої мовної системи в конкретній говірці за структурним і функційними вираженням мовного і мовленнєвого ресурсу, особливостями параметризації та специфікою аналізу лінгварію» [2, с. 79]. Отже, метанаукова оцінка монографічного опису говірки визначається точністю, повнотою, ґрунтовністю бази мовних даних.

В діалектологічних колах мовознавців (і не лише вітчизняних) засади опису говірки, визначення її статусу й експлікації досі остаточно не визначені. У цілому лінгвістами актуалізуються дослідження говіркового дискурсу як багатоаспектної практики комунікативного простору колективу мовців. Важливості при цьому набуває не лише наукова інтерпретація говірки, а й методологія та систематизація її опису – від наукового збирання і документування матеріалів до монографічного опису лінгварію говірки, що може прислужитися лінгвоописам інших ідіомів і певних мовних систем. Науковий інструментарій такого лінгвографічного (орієнтованого на монографічний опис як лінгвістичний жанр) опису говірки становлять особливості вербалізації моноговіркового мовлення, при якому мовні одиниці визначаються через факт наявності і факт актуалізації.

Означуваний нами монографічний опис в лінгвістичній парадигмі передбачає ґрунтовне комплексне дослідження окремої говірки як діалектологічної одиниці або монографічний опис цієї реальної одиниці як мовної системи. Передувати повному монографічному опису, на наше переконання, спроможна моноговіркова дескрипція, яка передбачає комплексне дослідження різних аспектів мовлення в даній говірці – фонетичного, граматичного та лексичного (див. досвід [3]). Огляд досвіду практики слов'янського мовознавства двох останніх століть свідчить про традиції вироблення системи поглядів на дескрибування говірок, що передбачає комплексне дослідження їх ідіому з перспективою на монографічний опис. Однак кожен етап історії відкриття та запровадження дослідницьких способів і прийомів залежить від стану діалектології та діалектографії в певний період їхньої історії, їхньої спроможності та готовності фіксувати й характеризувати певні аспекти діалектного мовлення окремих слов'янських країн [1].

У цьому ключі проблема практичної відсутності монографічних описів говірки в певній мірі визначає стан теоретичної діалектології, сформованість її наукових завдань і проєктів та їх державну підтримку щодо збирання, укладання корпусів і публікування емпіричного матеріалу тощо. Попри відомі типологічні описи говірок у російській, польській, українській та інших мовах, у слов'янській діалектології практично відсутні монографічні студії окремих мікродіалектних утворень у плані їхньої системності, тексто- та корпусорієнтованості. Причини такого явища криються у відсутності консолідованої координації лінгвістичних розвідок, орієнтованих на суцільність обстеження слов'янського мовного простору, методології моноідіомного опису й орієнтованості емпіричних мовних даних на повноту (на протигагу традиційній диференційності) говірколінгварію.

Для вирішення посталої проблеми відсутності монографічних студій окремих мікродіалектних утворень та усунення причини цього явища ми пропонуємо ідіомологічний підхід [2, с. 199-200]. На нашу думку, традиції лінгвогеографічного мейнстріму слов'янської діалектології саме підхід за мовносистемним епіцентром дослідження в наш час може видозмінити суть монографічного опису, впроваджуючи інновацію в лінгвістичній парадигмі й широкую перспективу повного вивчення діалектних утворень, мов у їх глотогенезі.

Аксіоматичне наукове твердження, що об'єктивність і достовірність зібраних мовних даних безпосередньо залежить від методів їх збирання, безперечно, відоме й діалектологічній науці [2, с. 199]. Ефективність методології монографічного опису забезпечується лінгвографічним комплексом, який репрезентує доказовий потенціал емпіричних даних. В історіографічному аспекті систематизація лінгвістичного трактування говірки як природної мовної системи обґрунтовується перевагами наукової інтерпретації лінгварію (з позицій опису як моделі аналізу) у порівнянні з традиційною диференційованим аналізом, який має ознаки недостатності мовного фактажу.

Отже, монографічне дослідження говірки орієнтує науковий світ на використання мовознавчих інтепретацій при розробці програм масштабних емпіричних даних, поглиблення розробки значних наукових проблем, пов'язаних з масовим обстеженням або зі всією сукупністю діалектних явищ тощо, чим спроможний реалізувати наукові завдання, містить величезний потенціал для діалектологічних досліджень і здатний задовольнити вимоги сучасної лінгвістики. Методологія монографічного опису лінгварію говірки базується на інтердисциплінарності та інтерпарадигмальності синтезу методів, методик, прийомів та процедур дослідження його лінгварію з метою створення теорії реальної лінгвографії на основі дескрибування, а методологічна база монографічної інтерпретації певної мовної системи складається з поєднання методів діалектографії та загальної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горшкова К. В. О типе монографического описания диалекта в связи с проблемой структуры национального языка как целого. *Вопросы образования восточнославянских национальных языков*. Москва, 1962. С. 71–79.
2. Громко Т. В. Методологія лексико-граматичної дескрипції лінгварію говірки: дис. ... доктора філол. наук. Одеса, 2021. 685 авт. арк.
3. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки : монографія. Дніпро, 2021. 452 с.
4. Маршева Л. И., Родина М. А. Монографические исследования русских говоров: история и современность. *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета*. III : Филология. 2013. Вып. 4 (34). С. 147–151.
5. Слюсарева О. А. Монографическое описание говора как метод диалектологического исследования. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика*. 2015. № 3. С. 83–85.

О. В. Гурко (м. Дніпро)

КОНВЕРСІЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ЗАСІБ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВОТВОРЕННЯ (на матеріалі платформи «Словотвір»)

Питання, пов'язане із запозиченням англійських лексем до українського мовлення, є дискусійним та не втрачає своєї актуальності й сьогодні, адже нині фіксуємо в нашому мовному просторі неабияку кількість англіцизмів. Докладне студювання та виявлення особливостей творення нових слів за допомогою конверсії – один з найпродуктивніших засобів англо-українського словотворення. Саме тому об'єктом наукової розвідки є англіцизми та їхні українські відповідники, репрезентовані на платформі «Словотвір», розробленої львівськими ентузіастами Михайлом Свистуном, Іваном Ціхоцьким, Романом Запотічним, Романом Думітром та Левом Лукомським [3].

У межах нашого дослідження виокремлюємо 4 конверсійних типи. Отже, проаналізуємо докладніше основні моделі конвертування різних частин мови та словосполучень, представлених на платформі «Словотвір»:

1) дієслово→іменник: англ. *to guide* – ґайд, англ. *to exploit* – експлоїт, англ. *to invite* – інвайт, англ. *to cover* – кавер, англ. *to clutch* – клатч, англ. *to click* – клік, англ. *to callback* – колбек, англ. *to look* – лук, англ. *to print* – принт, англ. *to post* – пост, англ. *to pull over* – пуловвер, англ. *to zorb* – зорбинґ, англ. *to quill* – квілінґ;

2) іменник→дієслово: англ. *google* – ґуглити, англ. *friend* – френдити, англ. *monitor* – моніторити, англ. *tag* – тегнути, англ. *ban* – забанити, англ. *upgrade* – апгрейтити;

3) прикметник→іменник: англ. *editorial* – едиторіал, англ. *mural* – мурал, англ. *no-name* – ноунейм, англ. *primaries* – праймеріз, англ. *crazy* – крейзі;

4) дієслово→прикметник: англ. *to custom* – кастомний.

Крім того, серед запозичених до української мови англіцизмів спостерігаємо такі трансформації. Наприклад, словосполучення, яке в англійській мові складається з прикметника та іменника в українській мові виражено лише іменником:

англ. *casual wear, casual attire* – кежуел;

англ. *contemporary dance* – контемпорарі;

англ. *corporate party* – корпоратив;

англ. *low-cost carrier, low-cost airline* – лоукост;

англ. *mixing console* – мікшер;

англ. *open-air concert* – опенейр;

англ. *penalty kick* – пенальті;

англ. *proof link* – пруфлінк;

англ. *light painting* – лайтпейнтинг;

англ. *market maker* – маркетмейкер;

англ. *green card* – грінкарта;

англ. *power bank* – повербанк;

англ. *promotional code* – промокод;

англ. *parking sensor* – парктронік.

Цікавим для аналізу є запозичений іменник *креатив* (від англ. *creative* «творчий, креативний»), який зафіксовано в українськомовних словниках «Великий тлумачний словник сучасної української мови» [1] та «Словник іншомовних слів» [2] у формі прикметника.

З урахуванням того, що мова безпосередньо реагує на події, які відбуваються у світі, логічним є те, що власні назви зазвичай передають через транслітерацію чи транскрипцію. Утім, подеколи від власних назв утворюють загальні назви. Такі лексеми на позначення якого-небудь предмета чи явища нерідко мають зв'язок з об'єктом, від якого вони отримали свою назву. У межах платформи «Словотвір» фіксуємо англіцизми, утворені від топонімів, антропонімів та назв компаній.

Отже, спробуємо докладно представити кілька варіантів. Наприклад, дієслово *меганмарклити* (власна назва → дієслово: англ. *Meghan Markle* – меганмарклити), яке має значення 'цінувати себе та своє психічне здоров'я, та бути готовим піти з оточення, де тебе не сприймають як особистість' є яскравим прикладом, адже віддзеркалює подію березня 2020 року, коли Меган Маркл (*Meghan, Duchess of Sussex*) та принц Гарі (*Prince Henry (Harry) Charles Albert David of the United Kingdom, Duke of Sussex*) офіційно склали з себе

повноваження членів королівської родини Великобританії та вирішили жити самотійно. Іменник *кеди* (власна назва → іменник: англ. *Keds* – кеди), назва якого походить від американської торгової марки *Keds*.

Отже, конверсія може відбуватись безпосередньо в мові, або внаслідок певного переосмислення запозичень в мові-реципієнті. Аналіз новітніх англіцизмів на платформі «Словотвір» уможливив репрезентацію 4 конверсійних типів. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в морфологічному описі англіцизмів, представлених на матеріалі платформи «Словотвір» .

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і словосполучень / С. П. Бирик, Г. М. Сютя; за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2005. 623 с.
3. Словотвір. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/mesendzher>

В. Дадайова (м. Пряшів, Словацька Республіка)

ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕКСИКОНУ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Під час конкретної соціально-політичної ситуації, якою є війна, зростає потреба користувачів мови шукати нові способи самовираження. Припускаємо, що слова і словосполучення, які виникають у даних умовах, характеризуються підвищеною експресивністю та пейоративним забарвленням. Також ми спробуємо з'ясувати, як виникають новоутворення, яка їх найпоширеніша функція (номінативна чи експресивно-емоційна) і, якщо йдеться про номінативну, що такі слова найчастіше називають. На думку Я. Кредатусової, для означення нових лексичних одиниць у сучасному українському мовознавстві використовується кілька термінів, а саме неологізм, інновація, новоформа тощо. Проте найбільш вживаним є термін неологізм, хоча він не має точного й однозначного визначення. Однією з центральних проблем неології є саме зміна уявлень про те, що таке неологізм [1, с. 37]. Також для початку потрібно уточнити термінологію, яка визначає нові слова в мові. Основні терміни, які ми будемо використовувати в статті, Я. Кредатусова дефінує наступним чином. Новоформа – «узагальнююча назва для всіх видів нових словесних одиниць у системі мови на всіх рівнях і підсистемах». Неологізм – «ширше поняття ніж новоформа; позначає слова вітчизняного походження, а також слова, взяті з інших мов...». Неосемантизм – «термін, що позначає слово, яке, крім своїх попередніх значень, набуло нового значення. Отже, це семантична мотивація, слово формально не змінюється» [1, с. 37]. Лексико-семантичні категорії новоформ найчастіше походять із таких галузей, як політологія, економіка, техніка та наука, медицина, спорт, культура та мистецтво та ін.

Н. Стратулатова у своїй дисертації зазначає, що до зовнішніх чинників лексичного оновлення української мови, окрім науково-технічного прогресу та взаємного контакту мов, належать соціальні, економічні та політичні зміни в країні [1, с. 45]. Тобто це природна, навіть необхідна обставина розвитку суспільства і мови в тих сферах, які зазнають найбільших змін і тому потребують оновлення словникового складу. Проте нинішній контекст виникнення новоутворень є специфічним, незважаючи на те, що він пов'язаний із соціально-політичними змінами в країні. Інтенсивно зростають інновації, тісно пов'язані з війною Росії проти України і часто стосуються ворожої сусідньої країни та її

жителів (Росії та росіян). На прикладах покажемо, що найчастіше називають такі новоформи, яка їхня функція і як вони виникли. Для більшої достовірності та об'єктивності ми черпали ілюстративний матеріал не лише з Інтернету, а й від носіїв української мови (українських студентів та викладача української мови в Інституті україністики Філософського факультету Пряшівського університету).

Таблиця

Новоформи

аналоговнет	щось, що створене в Росії, найчастіше зброя
потерьнет	іронічно про заперечення росіянами своїх втрат у війні з Україною
бавовна	вибухи на російських об'єктах; рос. "хлопок" – укр. "вибух", рос. "хлопок" – укр. "бавовна"
байрактарщина	абсурдне використання української військової символіки та патріотичних мемів під час російського вторгнення в Україну
бандеромобіль	бойовий автомобіль ЗСУ, іронічно
бледіна	російська ракета
Борис Джонсонок	українізована версія імені Бориса Джонсона
Ванюшки	російські військові
затридні	нереалістичні, малообґрунтовані ідеї й плани
зукраїнити	суть становища, у якому опинилася Росія після нападу на Україну
кіборги	воїни ЗСУ
кримнаш/кримнашисти	громадяни Росії, що підтримують імперіалістичну політику президента Путіна по анексії територій України
кузьмичі	російські військові
мамкувати	не виконувати простих дій задля збереження власного життя
могилізація	позбавлене будь-якого сенсу знищення чоловічого населення країни-агресора
орки	російські військові
паляниця	стала кодовим ключем для розрізнення російської та української мов
русня, рашисти, рашизм	росіяни, прихильники російського фашизму
толстоєвський	про російську культуру іронічно
чмоня	усоблення російського окупанта, що розвінчує міф про "непереможну" Московію; від «чмо» – образливої назви людини з сумнівними фізичними і моральними якостями
чмобік, мобік	російські непрофесійні військові, які потрапили на війну внаслідок мобілізації
чорнобаїти	наступати на одні й ті самі граблі
шойгувати	вдавати, що все добре, коли це не так

Російські вислови *аналоговнет*¹, *потерьнет* (*аналогов нет*, *потерь нет*) виражають думку російських воєначальників, згідно з якою російська зброя

¹ "Аналоговнет" – також пісня групи "Ленінград" з липня 2022. Пісня присвячена скептичному відношенню автора до імпортозаміщення [4]

«незамінна», а армія «не має втрат». Проте в українській мові ці вислови вживаються з іронією. Новоформа *бандеромобіль* символічно походить від прізвища українського політика та голови Української Повстанської Армії, що боровся за створення Української держави після Другої світової війни, Степана Бандери. Поєднанням абревіатур імен Достоевського і Толстого утворився термін *толстоевський*, який іронічно позначає все, що пов'язано з російською культурою. Поєднання трьох лексем створило новоформу *затридні*, яка народилася внаслідок московських планів «*візьмемо Україну за три дні*». Подібним до цього є новоформа *кримнаш*, від якої суфіксацією виникло слово *кримнашисти*, яке позначає прихильників згаданої квазіідеології.

Суфіксацією онімів було створено кілька новоформ, як напр. *байрактарщина* від назви легендарних безпілотників турецького виробництва *Байрактар*, про які була написана однойменна пісня для підтримки морального духу українців. Підтвердженням креативності та гнучкості української мови є україномовний варіант імені колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона *Борис Джонсонсюк*, який він отримав завдяки активній підтримці України у війні. Подібним чином в українській мові з'явилися метонімічні неологізми, що називають російських солдатів, напр. *Ванюшка* (від імені Іван) або *Кузьмич* від імені по батькові, що вказує на простого російського чоловіка старше 40 років без подальшої життєвої перспективи. Це деонім та одночасно неосемантизм, оскільки з 2022 року цим терміном називають солдатів старшого віку [4]. Легендарна багаторазова поразка російської армії в селі Чорнобаївка Херсонської області надихнула не лише багатьох творців мемів у мережі Інтернет. Суфіксацією твірної основи цього оніма утворилося дієслово-неологізм *чорнобаїти* з переносним значенням. Походить ця новоформа від назви села, де Збройні сили України 18 разів завдавали нищівних втрат ворогу. Також шляхом суфіксації оніма Шойгу (прізвище міністра оборони Росії) на дієслово утворилася новоформа з метафоричним значенням *шойгувати*.

Однак, крім справжніх неологізмів, сучасна українська мова інновується також шляхом неосемантизації, тобто зміною значення слів як напр. *мамкувати* (спочатку «бути годувальницею») або *кіборги* (спочатку науково-фантастичний термін; напівлюдина, напівробот). Подібним за походженням є вираз *орки* на позначення російських солдатів, який ми зустрічаємо вже на початку війни в поезії Павла Коробчука¹. Етимологія слова також сягає жанру фентезі Дж. Р. Толкіна, і воно відноситься до «великої, мускулистої людиноподібної істоти з яскраво вираженими негативними якостями» [3]. Цікавим прикладом неосемантизму є термін *паляниця*, який став символом розрізнення носіїв української та російської мов. Лексема *бавовна* набула іншого значення на основі міжмовної омонімії між російською та українською мовами, а також завдяки протиставленню російського та українського значень цього слова даний новосемантизм набув іронічного відтінку.

Вислів *чмоня* походить від просторічного слова *чмо* (нікчемна, ганебна людина, що морально і фізично опустилася), а *чмобік* – від частково мобілізований. У першому випадку за допомогою суфікса, а в другому випадку, подібно до слова *могилизація*, йдеться про гру слів на основі фонетичного

¹ коли буде літо і тиша у двориках
хочу гладити тебе на світланку
але спершу нехай кінчені **орки**
згорять у своїх довбаних танках...
(П. Коробчук, березень 2022)

узгодження складу *мо* (мобілізація – могила; мобілізація – чмо). Неологізм *чмоня* є, крім іншого, яскравим прикладом швидкості та інтенсивності, з якою інформація, включно мовних інновацій, поширюється соціальними мережами. Найефективнішою формою є т. зв мєми (смішні картинки з текстом). Походження виразу *чмоня* також пов'язане з таким мємом – популярною фотографією російського солдата, яку можна знайти в Інтернеті. Доказом інтенсивного поширення лексичних інновацій є також неологізми *бледіна* та *зукраїнити*, які вже можна знайти в міжнародному онлайн-словнику сленгу Urban Dictionary.

Усі досліджувані лексичні новоформи, що виникли під час російсько-української війни, мають експресивно-емоційну функцію. Лише деякі з них (*байрактарщина*, *аналогнет*, *бавовна*, *зукраїнити*) називають нові явища. Окрім більшості пейоративно забарвлених новоформ, які входили до нашої гіпотези, є також слова з позитивною конотацією (іноді навіть слова з гіперболізованим значенням, наприклад *кіборги*), яка, на нашу думку, може виконувати мотиваційну психологічну функцію (підвищувати моральний дух українців). Навпаки, для назви російських солдатів було створено кілька іронічно-пейоративних виразів. Таким чином, приклади новоформ, що виникають під час війни, рідше виконують номінативну функцію, але натомість характеризуються високою експресивністю, що відтворює настрої та емоції носіїв мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kredátusová, J. Ukrajinská neológia a obnovovací procesy v ukrajinskej lexike – Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014. – 252 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

2. <https://armyinform.com.ua/>
3. <https://en.wikipedia.org/wiki/Orc>
4. <https://memepedia.ru/kuzmich/>
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%82>

І. М. Демешко (м. Кропивницький)

ІННОВАЦІЙНІ СЛОВТВІРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Словотвірні інновації найшвидше реагують на історичні та геополітичні зміни в суспільстві. Екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники, зокрема інтенсивні суспільно-політичні процеси сприяють виникненню неодериватів на позначення нових реалій або понять. Вплив екстралінгвальних чинників проявляється актуалізацією відповідних словотвірних процесів і моделей. В останні роки активно виявляє себе закон мовної економії. А. М. Нелюба зазначає, що «підґрунтям для виділення типів номінації слугують принципи мотивованості, парадигматичності, моделі та зразка» [3, с. 39]. Мовці в процесі комунікації добирають найраціональніші неологічні мовні засоби. Новотвори, виконуючи номінативну, словотвірну, емоційно-оцінну, акумулятивну, компресивно-інформативну, експресивну, діагностичну, характерологічну, інтегративну, соціально-комунікативну, прагматичну функції, передають інформацію про життя народу в певний період.

На початку ХХІ ст. помітна інтенсивність використання неодериватів у медійному дискурсі, що потребує вивчення та опису способів творення новотворів у словотвірному аспекті. Інновації в аспекті дериватології описано в працях Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Ж. В. Колоїз, А. М. Нелюби, О. А. Стишова, С. П. Гриценко, Є. О. Редько, Ю. В. Теглівець та ін.

Актуальність дослідження зумовлена перспективністю вивчення нових способів у творенні неолексем сучасної української мови, з'ясуванням типів та моделей новотворів воєнного часу. Доречно зазначити, що значна частина нових лексичних одиниць утворена способом телескопії, що полягає в структурній інтерференції та усіченні самотійних компонентів, у яких семантичну домінуювальну функцію виконує мотиватор. Телескопічні одиниці досліджували Т. Р. Тимошенко, Ю. А. Зацний, С. М. Єнікеєва, Л. Ф. Омельченко, І. І. Гамерська, А. Р. Бездітко, О. І. Дзюбіна ін.

У процесах номінації та комунікації для вияву усталеності неоназви Є. А. Карпіловська пропонує поняття *функціональний потенціал інновації*, визначаючи його як показник потужності парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних відношень [2, с. 153]. Кожні інновації характерні для певного періоду, долю яких визначають носії мови.

Метою розвідки є опис інновацій в аспекті дериватології з аналізом релевантних ознак словотворчих морфем. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) дослідити новітні способи словотворення новотворів воєнного часу; 2) з'ясувати структурно-семантичні особливості неодериватів, установити способи та засоби їхнього творення; 3) виокремити основні типи та моделі новотворів воєнного часу.

Мова як генератор і найвища форма патріотизму, ідентифікатор національної належності стала «репрезентантом українського народу у світі, ореолом нації та її етнічним кордоном» [1, с. 10]. Кількість новотворів помітно зросла в період російсько-української війни. Це переважно відантропонімі (кімити, арестовлення, байденотерапія, кадирити, макронити, шольцити, опутніти, закобзонити, скобзонити, путінферштеєр, путіночет, путлер, хапутір, капутін, шойгувати) та відойконімі утворення (відірпініти, зачонгарити, вКАЛУШити – 'перемогти', перегостомелити, чорнобаїти, начорнобаїти, прочорнобаєний) та ін. [4, 5, 6]. Антропонім *Б. Джонсонюк* утворено з позитивною семантикою за типовою словотвірною моделлю. Із негативною конотацією вжито префіксальні лексеми *недоцар*, *недофюрер*. Досить продуктивні і композитні утворення (*бандеромобіль* – 'українська бронемашина на базі ГАЗ-66, створена активістами Ніжина під час війни на сході України' (Fb, 1 серпня 2022); *плитоноска* (від англ. *platecarrier*) – 'легкий бронезилет, який дає змогу зберігати максимальну мобільність бійця' [8, с. 11], *рашисти*, *путлерюгенд*, *русо-нацисто*, *свинособаки*, *картопельфюрер*).

Новотвори воєнного часу набувають у контексті стилістичного забарвлення, а когнітивно-асоціативні процеси сприяють виникненню неолексем способом телескопії, який останнім часом став досить популярним і продуктивним. Характерно, що такі новотвори виникають переважно внаслідок семантичного розширення структурних компонентів: *кацапстан*, *оркостан*, *рашастан*, *russiastan* із відповідною конотацією. Компонент *стан-* трансформується в афіксоїд, що сприяє творенню номенів та цим типом: *росіястан*, *бандостан*. На позначення президента Білорусі також із конотативним значенням уживається неолексема *бульбозавр*, *картопельфюрер*. На позначення президента РФ уживаються телескопізми з негативною конотацією *путлер*, *путанік*. Неолексема *чебурнет*, *путлернет* – на позначення російського автономного інтернету. Новотвори *арестовлення*, *арестол* (*Арестович* + *мовлення*, *Арестович* + *корвалол*) утворені способом телескопії на позначення заспокійливого мовлення та відео суб'єкта. Подібні інновації повністю або частково поєднують семантику структурних компонентів, утворені за допомогою усічених основ чи слів:

літакопад, генералопад. Злиттям компонентів словосполучення та суфіксальними морфемами **-ець, -ник** утворено слова *мизамирець, неначасник*. Помітна тенденція до творення десубстантивів (*чорнобаїти, забайрактарити, застінгерити, відджавелінити, заджавелінити*), денумеративів (*задвухсотити, затрьюхсотити*), девербативами (*присвітити*) вербативного блоку.

Характерно, що в неолексемах відбувається переосмислення семантичного навантаження, що сприяє семантичному зрушенню – переважно розширення семантики похідного. Ойконім *Чорнобаївка* розширив межі свого значення до таких: 1) уся Україна; 2) напрям; 3) спортивне поняття; рахунок, який зростає неочікувано швидко; 5) кінематографічне поняття (новий епізод); 6) географічне поняття (Бермудський трикутник); 7) астрофізичне поняття (чорна діра). Розширення лексеми *світильник*, що вживається з емоційно-експресивним забарвленням, коли окупанти виїхали з Чорнобильської зони, отримавши дозу радіоактивного опромінення. Девербатив *винищувач* зазнав трансформації з іронічною конотацією в словосполученні *біолабораторний винищувач* (про голубів). Метафоризації зазнали і кулінарні поняття: *деруни, картопля в мундирі* (іронічно про білорусів-загарбників), *картопляний імператор*. Девербатив *перелічка* від нейтрального значення набув вторинного, з негативною конотацією (про знищених окупантів біля Києва).

Отже, найпродуктивнішим способом творення новотворів російсько-української війни є суфіксація. Аналіз лексико-словотвірних інновацій засвідчує, що телескопія – новітній і досить продуктивна модель словотворення неодериватів сучасної української мови. Це один із засобів і способів експліцитної економії в словотвірній номінації. Телескопізми, для яких характерна їхня асоціативна природа, досить активно використовуються в середовищі соцмереж, надаючи мовленню емоційно-експресивного забарвлення. Мотиватори новотворів воєнного часу – це переважно антропоніми з властивими ознаками, рисами та українські ойконіми. Помітне розширення семантики похідних, що сприяє продуктивності творення неолексем лексико-семантичним способом.

Експонентна структура похідного чітко простежується і в новотворах, враховуючи значення мотивата і формантів, виражає мотиваційне значення. Нові слова виконують номінативну, словотвірну, емоційно-оцінну, компресивно-інформативну, діагностичну, експресивну, характерологічну, акумулятивну, інтегративну, соціально-комунікативну, прагматичну функції.

Перспективу подальшого дослідження новотворів убачаємо у вивченні семантико-словотвірних особливостей та специфіки функціонування неодериватів у сучасній українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2 (32). 2022. С. 9–13.
2. Карпіловська Є. А. Вплив інновацій на стабільність мовної системи: регулятори системної рівноваги. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 148–158.
3. Нелюба А. М. Явища економії в словотвірній номінації української мови. Харків: ТОВ «Сучасний Друк», 2007. 300 с.
4. Сіверщина. Будуть макронити і шольцити... URL: <https://www.google.com/url>.
5. Чорнобаїти, арестовлення, нагостомелити: нові слова, які принесла нам війна. URL: <https://www.google.com/url>.
6. Як українська мова змінюється і змінює світ. URL: <https://ukrainer.net/mova>.
7. Теглівець Ю. В. Телескопія як новітній метод словотворення суспільно-політичної лексики. *Нова філологія*: зб. наук. праць. №85. 2023. С. 277–282.
8. Термінологічний словник російсько-української війни / В. Васютинський, П. Горностай, І. Губеладзе, Л. Найдьонова, М. Слюсаревський, С. Чуніхіна; за ред.

O. Dovhan (Kyiv)

NEURAL NETWORK MODELING OF LEXICAL AND GRAMMATICAL INNOVATIONS RECOGNITION PROCESSES IN THE CONTEXT OF LINGUISTIC STYLISTICS

The development of modern technologies, as well as the increasing integration of the mathematical paradigm into humanities research (in particular, linguistics), leads to the use of new methods and tools for conducting them. For example, in addition to Data Science, Mathematical Statistics, programming languages (Python, R, etc.), neural networks are now being used more and more actively.

A neural network is a mathematical software model built on the principle of biological neural networks. In other words, they are a branch of artificial intelligence aimed at modeling the analytical mechanisms of the human brain. Functionally, a neural network is a system of interconnected nodes built on a network of neurons in the human brain.

The language polysystem is a product of the human brain, which allows us to distinguish the language reality in the ontological (so-called "objective") one. The latter is in line with the change in the vector from descriptive to model linguistics, which is inherently applied.

Since the linguistic polysystem is traditionally positioned as a core tool of communication, the existence of lexico-grammatical (hereinafter – LGI) and semantic innovations is an integral part of its realization. Thus, the modern world produces an increasing number of such entities, which, in turn, leads to the development of various methods and tools for their research [4].

One of these methods is neural network modeling (hereinafter – NN), a process of programmatic implementation of the neural structures of our brain in order to perform certain tasks. In the context of LGI research, NN helps to identify and analyze such formations in the language polysystem, in particular, new words, grammatical and semantic structures and ways of using them, etc.

A striking example of neural network modeling in the context of LGI is the BERT (Bidirectional Encoder Representations from Transformers) model developed by Google. The aforementioned model is positioned as one of the best in its class, as it can perform many tasks related to the everyday life of a language polysystem. First of all, we are talking about such operations as searching for new words and analyzing the context of their use.

The currently popular GPT (Generative Pre-trained Transformer) model developed by OpenAI is also illustrative. The peculiarity of this model is its ability to generate texts with a natural logic of presentation, which makes it an indispensable tool for identifying new lexical, semantic, and grammatical innovations in the language polysystem.

Neural network models are also actively used in machine translation, where they create more accurate and precise translations from one language to another. For example, deep learning models are used in such well-known translation services as Google Translate and DeepL, which allows users to get better and faster translations.

It is worth noting that the main advantage of using neural networks as a tool for studying language phenomena in general (including LGI) is the broad

representativeness of the results of their analysis. In addition, neural network models are excellent at detecting the slightest changes in the actualization of certain words or grammatical constructions. For example, certain new words, lexical, semantic, or grammatical constructions may appear as a result of the influence of popular culture, social media, etc., and may be used in the discourse of a certain group or social layer.

Thus, the use of neural networks is appropriate when dealing with realities, gaps, language worldviews, etc. For example, neural boundary modeling can be used to study discourse trends in the use of new words and constructions of various kinds. Naturally, such tools and the results of their use are useful for linguists, theologians, translation scholars, cultural studies scholars, and others [2].

This is due to the need for the aforementioned researchers to master the full range of features of actualizing lexical, semantic and grammatical innovations to ensure the depth, completeness and reliability of their research. In addition, such an approach will facilitate an in-depth study of the evolution of the language polysystem, in particular, its semantic modification, contributing to the development of language technologies.

The above is also related to the possibilities of using NN to build language learning and develop interactive and online language programs. For example, it is advisable to use neural network models to create the above programs, which can be used to learn new words and grammatical structures using contextual learning approaches (recall DuoLingo and many other mobile applications that actively use this) [1].

In the context of linguistic stylistics, NN is a tool for analyzing and mastering language material using machine learning algorithms. Thus, using NN, one can identify dependencies between words, phrases, and texts, as well as build linguistic patterns that are not always obvious.

First of all, we are talking about determining the stylistic characteristics of texts (tone, mood, emotionality, formalization, etc.). Also, NN allows us to analyze lexical, semantic and grammatical features of the text (in particular, the above-mentioned LGI), to recognize stylistic features (the degree of metaphorization, hyperbole, etc.) [3].

Undoubtedly, the core area of application of NN in linguistic stylistics is the analysis of literary styles. First of all, it is about identifying the stylistic characteristics of the analyzed text, comparing them with other similar characteristics of a certain era, trend, school, etc. An interesting way to use NN is to automatically identify the authorship of texts, which can be useful for literary criticism and graphology.

Thus, the use of NN in linguistic stylistics is appropriate for a broad analysis of linguistic material and the study of specific linguistic and stylistic problems. However, it should be borne in mind that in order to work properly, the neural network should be trained on a wide range of texts, and these texts should belong to different eras and genres, which will ensure the objectivity of its results.

As for LGI, NN have great potential for studying these structures, as they will help to identify trends and changes in their actualization (language use). In turn, this makes it possible to use NN for automatic text generation, machine translation, and the development of language programs (both online and interactive). Thus, NN are becoming a pivotal tool for the further development of linguistics and language technologies, which will facilitate effective communication between people of different cultures and languages.

REFERENCES

1. Huang M. et al. Sentiment strength detection with a context-dependent lexicon-based convolutional neural network. *Information Sciences*. 2020. № 520. P. 389–399.

2. Pater J. Generative linguistics and neural networks at 60: Foundation, friction, and fusion. *Language* 95.1 2019. P. 41–74.
3. Sasikala S. et al. Transfer learning based recurrent neural network algorithm for linguistic analysis. *Concurrency and Computation: Practice and Experience* 34.5. 2022. e6708.
4. Дранишников Л. В. Нечітке і нейромережеве моделювання в системах управління. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 5. С. 153–159.

О. С. Дьолог (м. Прага, Чеська Республіка)

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА НЕОЛОГІЗАЦІЯ: НЕОЛЕКСЕМИ І НЕОСЕМИ ПЕРІОДУ ВІЙНИ

Будь-яка мова є відкритою та динамічною системою і, у такий спосіб, постійно перебуває в процесі розвитку, зазнаючи при цьому кількісних та якісних змін. Саме еволюція мови і швидкі зміни у її лексичному складі спричинили виникнення неології як окремої лінгвістичної дисципліни [1, с. 5.]

Термін *неологізм* є давнім і часто вживаним лінгвістами. Але, незважаючи на свою часту вживаність, цей термін не набув конкретного визначення. Слово *неологізм* походить від грецького *νέος* (українською *новий*) і *λόγος* (українською *слово*). І саме через переклад цього терміну виникає багато суперечок, адже відчуття нового в кожного своє. Сучасні лінгвісти частіше розглядають *неологізм* не лише як новотвори (слова, значення слів, словосполучення), але також і входження – внутрішні та зовнішні запозичення – за часовою лінією (відродження, актуалізація) або (й) локальною (запозичення з діалектів, усного мовлення, жаргонів, спеціальних мов, інших мов) [1, с. 18]. Отже, на нашу думку, неологізм варто розглядати не лише як нову структуру (неолексему), але і як нове семантичне або стилістичне значення (неосему).

Жива мова перебуває в постійному русі та розвитку. Таким чином, з кожним роком її словниковий склад змінюється. Традиційно розрізняють дві причини поповнення словникового складу будь-якої мови: екстралінгвальні та інтралінгвальні.

Зазвичай, великий приплив неологізмів протягом короткого часу буває спричинений певними потрясіннями в суспільстві. Згадаймо, наприклад, що в період Майдану до української мови додалися слова *майданівець*, *євромайдан*, *єврореволюція*, *силовик*, *антимайдан*, *тітушка*, *тушка* тощо.

Напад Росії на Україну 24 лютого 2022 року спровокував цілу хвилю словотворення в українському мовленні. Сьогодні українці живуть у специфічному дискурсі, і не реагувати на це неможливо. В українській мові з'являються нові слова, окремі слова набувають нового значення, виникають нові фразеологізми, із пасивного в активний ужиток входить воєнна і військова лексика. Метою цієї розвідки є розгляд окремих неолексем та неосем, що з'явилися в українському мовленні за останній рік і були спричинені війною, та класифікувати їх.

Військовий термін *джавелін* (переносний ракетно-зенітний комплекс для знищення повітряних і мобільних цілей) дуже часто вживається сьогодні у мовленні пересічних українців. Джавеліни як зброя настільки добре зарекомендували себе, що українці почали навіть називати так новонароджених дітей (у Вінницькій області є хлопчик Ян Джавелін, а в Києві дівчинка Джавеліна). Із пасивного мововжитку в активний для широкого загалу українців входять слова: *байрактар* (від *Bayraktar*), *джавелін* (від *Javelin*), *хаймерс* (від *HIMARS*), *енлаєв* (від *NLAW*), *стінгер* (від *Stinger*) тощо. Ці слова не лише активно вживаються, але й утворюють нові, тобто максимально адаптуються до української мовної

системи: *байрактар* – *байрактарити*, *джавелін* – *джавелінити*, *хаймерс* – *відхаймерсити*, *енлаєв* – *енлаєвити*, *стінгер* – *стінгерити* тощо. Усі дієслова цього ряду вживаються із значенням *нищити ворога*. Активно в широкому вжитку вживаються слова із професійної лексики військових – *двохсотий*, *трьохсотий*. Ці лексеми також включаються в дериваційні процеси: *двохсотити*, *задвохсотити* (у значенні *вбити ворога*), *затрьохсотити* (у значенні *поранити ворога*).

Процес неологізації позначився і на власних назвах. Наявні в українській мові власні географічні назви набули додаткового (емоційно-експресивного) значення, пов'язаного з війною (*Зміїний*, *Ірпін*, *Херсон*, *Буча*, *Чорнобаївка*, *Маріуполь*, *Миколаїв*, *Соледар*, *Бахмут*, *Харків*) на сьогодні не просто означають географічну назву, але за цією назвою є певна історія, певний наратив. Село в Херсонській області Чорнобаївка стає підставою для створення найчисленніших мемів та починає вживатися і в загальному значенні: з'являється дієслово *чорнобаїти*. *Чорнобаївка* як загальна назва навіть виходить за межі української мови. Так, 20 березня 2022 року у популярному онлайн-словнику англійської сленгу Urban Dictionary з'являється слово *Chornobaivka* як синонім до фразеологізму *spawn kill* (в електронних іграх це словосполучення означає *вбити опонента, як тільки він піднявся або відновився*). Пізніше в англійській сленгу починає вживатися слово *Chornobaivtes* (тобто *чорнобаїти*) на зневажливе позначення дій людей, які постійно повторюють одну і ту саму безглузду дію, котра призводить до негативного результату. 21 червня 2022 року американська медіаорганізація в галузі політичної журналістики Politico фіксує слово *Chornobaivtes* в англійському посібнику з новітнього українського сленгу «An English language guide to Ukrainian slang», зазначаючи, що це слово походить від назви українського села в Херсонській області, яке російські війська кілька разів намагалися взяти і кожного разу безуспішно.

Якщо продовжити питання виходу українських неологізмів, що виникли під час війни, за межі лише українського мовлення, то варто зазначити ще одне слово – *Ukrained* (*відукраїнити*, *заукраїнити*). Це слово з'являється у вже згаданому словнику Urban Dictionary 22 березня 2022 року. У словнику наведено пояснення слова *Ukrained*: «Коли ти Росія і ти вторгаєшся в іншу країну, то у відповідь отримуєш глобальне приниження» (тобто використовується як опис приниження на глобальному рівні країни, яка посягнула на незалежність і суверенність сусідньої держави).

Не лише географічні назви отримали нове додаткове розуміння за часів війни. Певного переосмислення і виходу на загальне значення набули і власні імена. Як новітні неологізми розглядаються сьогодні лексеми:

- *макронити* (від імені президента Франції Емануеля Макрона) – має два значення: 1) *робити дуже стурбований вигляд щодо серйозної ситуації, усім це демонструвати, але нічого не робити, аби ситуацію змінити*; 2) *часто телефонувати без потрібного результату розмови, довго і безглуздо розмовляти по телефону*;
- *шольцити* / *валяти Шольца* (від імені канцлера Німеччини Олафа Шольца) – має значення *постійно обіцяти, але не виконувати свої обіцянки*;
- *арестовити* (від імені колишнього радника глави Офісу Президента України Олексія Арестовича) – має значення *заспокоювати*, пов'язане з тим, що тембр голосу Арестовича і зміст його брифінгів мав заспокійливу дію;

- *притулити* (від імені журналіста, громадського діяча, волонтера Сергія Притули) – має значення *жертвувати гроші на українську армію*, синонім – *донатити*;
- *шойгунити* (від імені міністра оборони Росії Шойгу) – має значення *запевняти, що все йде за планом, хоча насправді відбувається поразка за поразкою*;
- *кадирити* (від імені глави Чечні Кадірова) – має значення *видавати бажане за дійсне*, пов'язане з тим, що Кадіров і його підлеглі часто знімають відеоролики для соцмереж про уявні бої.

Звичайно, говорячи про словотворчість українців щодо прізвищ конкретних людей, не можна не згадати колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона, допомога якого була дуже дієвою і дуже важливою для України. В українському неофіційному мовленні його часто називали *Борис Джонсюк*, переробивши це прізвище на український манер і показавши у такий спосіб, що ця людина не чужа Україні, а своя.

За рік війни у мовленні українців з'явилися і стали активними нові специфічні фразеологізми, пов'язані з певними подіями або людьми. Наприклад:

- *тракторні війська* (на згадку про українських фермерів, що відбуксовували кинуту росіянами воєнну техніку тракторами з поля бою) – поняття, що потрапило на поштову марку;
- *негативне зростання* (про падіння чогось; відповідно до того, як це повідомляли на російському телебаченні);
- *тіктоківські війська* (вже згадані вояки Кадірова, які знімають ролики на порожніх вулицях, у порожніх будинках, імітуючи бій, а потім викладають ці відео в соцмережі TikTok);
- *відправити / відправився на концерт кобзона* (або *відкобзонити*) (у значенні *знищити ворога*);
- *батальйон «Монако»* (на позначення українських державних службовців, депутатів, впливових бізнесменів, які виїхали під час війни з України і оселилися на престижних закордонних курортах);
- *два-три тижні максимум* (у значенні *дуже довго*, відповідно до слів Олексія Арестовича в перші дні війни про те, скільки вона триватиме);
- *жест доброї волі* (таким евфемізмом на російському телебаченні повідомляли про відступ російського війська).

Деякі слова і словосполучення української мови, які активно використовувалися у повсякденному мовленні, під час війни набувають іншого значення. При цьому старе значення не зникає, але відходить на другий план. Для того, щоб співрозмовник зрозумів, що мається на увазі старе значення, необхідний чіткий контекст. Без контексту сприймається нове значення. Наприклад:

- *чисте небо* (до війни – *небо без хмар*, зараз – *небо без ворожих літаків, ракет, безпілотників тощо*);
- *тривога* (до війни – *емоційний стан*, зараз – *повітряна тривога*);
- *град* (до війни – *вид опадів*, зараз – *система залпового вогню*);
- *люстра* (до війни – *вид світильника*, зараз – *освітлювальний снаряд*);
- *приліт* (до війни – *прилітання чогось або когось*, зараз – *потрапляння ворожого снаряду*);
- *мітка* (до війни – *будь-яка позначка*, зараз – *позначка, яку ставить ворог з метою майбутнього обстрілу цього місця*);
- *мопед* (до війни – *легкий малопотужний мотоцикл*, зараз – *іранський дрон-камікадзе*)

- пакети (до війни – обгортка для упаковки або конверт з листом, зараз – тіла вбитих ворогів).

Величезна кількість неологізмів в українській мові з'явилася під час війни на позначення ворога (*рашисти* – слово, складене з двох – *раша* і *фашист*, *русня*, *рюзкі*, *чмоні* або *мобіки* – на позначення мобілізованих росіян, *орки* – від назви вигаданих істот, яких зображують варварами зі звіриним обличчям тощо) і країни-агресора (*Мордор*, *Оркостан*, *Ерефія*).

Цікавим є той факт, що війна спричинила деякі неофіційні зміни в українському правописі. Починалося це з постів у соцмережах, швидко набуло популярності, і сьогодні ми бачимо, як багато новинних сайтів пишуть з маленької букви назву країни-агресора та прізвище її керівника, аби показати свою зневагу та підкреслити, що цьому немає місця в цивілізованому світі.

Звичайно, у цій розвідці наведено лише малу частину неолексем і неосем, які з'явилися в українській мові від 24 лютого 2022 року. Вивчення українських неологізмів періоду війни лише розпочинається. Мовна творчість українського народу дає величезне поле для такого дослідження. Вже починають виходити окремі розвідки з цього питання. Варто зазначити, що не лише українських науковців цікавлять зазначені неологізми. Так, нещодавно в британській газеті *The Guardian* вийшла стаття, присвячена новим українським словам, що з'явилися від початку війни. Журналіст Тімоті Снайдер надрукував в американській газеті *New York Times* статтю на цю тему. Через певний час, після нашої перемоги, ця лексика, імовірно, вийде з активного вжитку і залишиться лише як об'єкт вивчення науковців. Але сьогодні українська мовотворчість є реакцією на війну і допомагає нам вистояти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н., Карпіловська Є., Кислюк Л. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ, 2008. 336 с.
2. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького університету: Філологічні науки*. 2002. № 3, С. 78-83.
3. Стишов О. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови ЗМІ): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 35 с.

N. V. Diachok (Dnipro), O. S. Ivko (Kremenchuk)

VOCABULARY OF THE MODERN WARTIME: COMPRESSIVE PROFESSIONALISMS VS SLANGISMS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The paper focuses on compressive processes implemented by professional terminology as well as by slang of Ukrainian militarians and volunteers, i.e. those ones engaged in warfare.

Topicality of the studies is quite obvious: it is on the agenda to highlight both general historical events and the phenomena becoming gradually a history of the Ukrainian language, on the one hand, and a history of Slavic studies, on the other hand. Analysis of linguistic phenomena, demonstrating the current state of any language, always generates interest in linguists. Hence, neologization and actualization processes in the context of one or another Indo-European language system turn out to be in the focus of analysis.

Dynamics of Slavic linguistic systems in their living verbal manifestation set a number of topical tasks for linguists. Among other things, the tasks concern rethinking as well as new interpretation of a certain group of processes and phenomena, which

nature seemed to be unambiguous and invariable. Definite word-formation ways in discourse and language have to be rethought together with the implementation of results of derivational acts as the individual nomination types. Such an actual understanding of linguistic facts is an integral component of the general information on the total structure of the Slavic languages and the Ukrainian language in particular.

It is common knowledge that linguistic units are generated by means of a number of word-formation tools. From the viewpoint of synchronic approach, modern linguistics distinguishes word-formation means depending upon the types of basic derivative word-formation ways or formants.

A word-formation way is the specific distinction kind of derivative words from the basic ones. The difference is implemented by the word-formation means or a set of means, i. e. formant. The differences are aggregated into classes called word-formation tools. History of Slavic Studies involves several classifications based upon the way concept.

The most popular theories define the concept through the acknowledgement, which formant has helped derive a new lexical unit (O. Zemskaya, O. Selivanova, K. Horodenska).

Motivation is considered as a semantic conditionality of the meaning of any derivative (in particular, complex one) depending upon the meaning of its components; in a word-formation act, some units are motivation sources and another ones being productive are considered as the conditioned motivation.

If in the process of a new word formation its lexical meaning differs from the meaning of a basic word (taking into consideration etymological kinship), we have grounds to speak of external – derivational, system – motivation. If lexical meanings of both derivative and basic units (either word or word combination) coincide, being identical, then in such a case it is expedient to mention internal – relational, verbal – motivation. In fact, the process becomes the specific word-formation procedure operating the means, being homonymous to the word-formation means.

We believe that correlating units (i. e. word – word; word – phrase; and word phrase – word) cannot reflect any derivative relations; coinciding semantically, they become analytical and synthetic implementations of nomemes being invariants which correspond to them (according to V. Nikitevich).

Consequently, determination of the derivational or relational process status first depends upon determination of the type of motivation relationships between the basic and derived units. Hence, numerous ways of affixation, stemming, abbreviation, and shortening as the word-formation tools in their traditional sense cannot match actual lingual reality. It is possible to qualify such samples as the results of acts of internal (i. e. verbal) word formation. Basically, it coincides with the word-formation foundations where the key criterion is semantic identity of an invariant and its verbal or text-based implementations, i. e. so-called doublets.

The study material is illustrative and topical since it involves an arsenal of lexical abbreviations used in speech of people connected directly or indirectly with warfare. The military discourse has been formed owing to slang lexical elements, among which the Ukrainian language separates the whole class of such compressions as *зачохлити*, *БПЛА*, *плитка*, *плитняк*, *затрофеїти*, *ТРО*, *трошник*, *теплак*, *бронік* etc. Corresponding to the current tendency of verbal effort economizing, dynamics of the analyzed discourse involves the use of shortened and syntagmatically reduced names. Abbreviation and univerbation are the key ways shaping such reductions.

A wartime discourse is represented in any language by means of professional vocabulary and slangisms. 'Slang, professional jargons, and argot contrast rigoristically a standard language according to their purpose since one of the nationwide literary language functions is to unite different social groups into the single whole – nations; mission of slang is to close together some group and oppose it to the whole society' [2, pp. 69–72]. On the one hand, the wide approach helps mention that the warfare slang is being shaped thus standing out against the background of the associated vocabulary. On the other hand, the topical slang units arise owing to the influence by the general verbal derivational tradition using common language tools.

According to L. M. Palamar, professionalisms 'belong to a special offensive language; they are not available in glossaries since they function predominantly in both oral and colloquial speech of certain branch experts. If the terms are known to people having no close connections with the specific professional field then meanings of the professionalisms are understood exclusively by specialists since terms have a definite application field and originate under the conditions of professional networking as a secondary form of expression' [5, p. 104].

In view of the abovementioned, we believe that in the context of wide understanding, slangisms may also involve terminology of one or another field inclusive of the military one. The studied material is analyzed taking into consideration the line.

Warfare slang is a set of lexical elements originated among militaricians; first of all, they understand the terms. It goes without saying that like any other, the thematic field has its centre and periphery. Moreover, it is without clear boundaries helping slangisms migrate within the field (i. e. from the centre to periphery and vice versa) as well as beyond it. The fact anticipates another status (the targeted and social) of the analyzed units. Many of them emerged in the last century. Nevertheless, the military glossary continues to be replenished with the elements capable of mirroring the current realities. Certain slangisms are understood publicly; others are used either by militaricians or those involved in warfare. Slang of militaricians may also contain compressive slangisms of other subcodes, for example, the youth one: *оцифровувати (переводити у цифровий формат), лайкувати / лайкати (ставити «лайки»), норм (нормально)* etc. Undoubtedly, such units are in the periphery of the studied thematic field.

The reasons for emergence of the units differ greatly. Most of all, they result from the drive towards verbal expression, being specific for a certain team; and towards reflection of definite (ironic, neglectful) attitude to life and its realities as a consequence of the speaking process acceleration under the conditions of rapid life rhythm. It is the specific collective pragmatic language game coming to its end if one or another person leaves a definite team.

Certainly, such units repeatedly attracted attention of many linguists. Analytical solution of the problems can be seen in papers by L. P. Krysin, M. Krongauz, V. M. Mokienko, T. G. Nikitina, and I. R. Galperin.

However, not each professionalism and slangism, being topical today, has been studied in detail; it is especially concerns the units arisen in speaking and language as a result of compression. They are produced in the Ukrainian language rather actively. The process depends upon the rapid life rate as well as upon a desire to have accurate and at the same time compressive formal amount of each element of military lexicon. Hence, it is understood that the arsenal remains to be interesting for linguists: discourse linguists, structuralists, lexicologists, and lexicographers, i. e. those experts engaged in versatile study of the current nomination processes.

In such a way, abbreviation and univerbation are the key active processes enriching discourse and language with the help of the studied units. However, it is expedient to consider results of the processes from the viewpoint of determination of the basic nominative units, i. e. nomeme.

Previously, we have mentioned repeatedly that material implementations of the units of verbal nomination are their semantically identical units of verbal nomination, i. e. synthetic and/or analytical modifications of corresponding nomemes (V. M. Nikitevich), lexemes, and compound words (Yu. S. Maslov) being invariants able to be materialized in their various – synthetic or analytical structural varieties.

Of all the available linguistic terms, describing nominative verbal invariant, we give preference to a **nomeme** proposed by V.M. Nikitevich. We rely upon several reasons. First, it is the best one reflecting the idea of the central nominative unit. Second, the name resonates with other terms nominating units of the basic system levels being phoneme, lexeme, phraseme, and syntaxeme.

We separate synthetic and analytical nomemes. Variants of synthetic nomemes are represented by 'all semantically identical units which can be separated at the level of words' [1]. In this context, we consider following modification types of a nomeme:

I. A word implemented in its forms (particularly, in prepositional one) depending upon context; the type may also involve abbreviations being equivalent to the word (*А – армія, БГ – боєголовка, БПО – бронепοїзд, БТ – бронетехніка, г-л – генерал, головком – головнокомандувач, ДМБ – демобілізація, ЕШ/еш. – ешелон, зр./зраз. – зразок, ЗРЧ – заручник, Зх. – Захід, к-л – капрал, к-н/кап. – капітан, КА – катер, ком. – командир, команд. – командувач, лейт. – лейтенант* etc.).

II. A word combination implemented in its forms (particularly, in the synthetic ones). Types of such nomemes are represented by means of all semantically identical units differentiated at the level of word combinations [1].

Among them, we separate the 'univerbated (oral) equivalent' of the word combination, i.e. a word originated as a result verbal modification of the word combination being identical to a word combination in its lexicogrammatical context [1].

As a structural nomeme type of an analytical sample, the univerbated word-combination equivalent has proper hierarchic structure, within which it is important to separate two levels.

1. Level, at which verbal representative of a nomeme results from ellipsis (i.e. elliptic univerbation), which may stipulate origination of nouns (*бронік – броньований жилет, плитняк – жилет з плитами, плитоноска – плитоносний жилет / жилет для плит, розвантажка – розвантажувальний пасок, медуха / медичка – медична сумка, ТРОшник – боєць ТРО*); verbs (*волонтерити – бути волонтером, мінуснути – зробити «мінус» (ворогу), задвохсотити – зробити «двохсотим», затрофеїти – здобути трофеї, зафіналіти – довести до фіналу*); adjectives and adverbs (*зафіналюючи – доводячи до фіналу, затрьюхсочений – зроблений «трьюхсотим»*).

2. Level, at which verbal representative of a nomeme results from complex compression of a word combination, i. e. abbreviation (*РСЗВ – реактивна система залпового вогню, БМД – бойова машина десанту, БМП – бойова машина піхоти, ДРГ – деверсійно-розвідувальна група, БПЛА – безпілотний літальний апарат*).

Thus, a military discourse is a sphere of language functioning that is capable of producing neologisms, being the results of different compression types. It is connected with the dynamic nature of speaking in general and particular need of the military – native speakers – to include maximum amount of information in the minimum period of time and strive for accuracy, compactness with simultaneous meaningfulness

of speaking. It is of utmost importance to study comprehensively such modern (slang and generally-used) compressives as they become a component of the contemporary history of linguistic development. It is the reason that makes us develop modern theories of neolingual phenomena.

In terms of the analyzed vocabulary of the Ukrainian military, we single out nouns (*плитняк, ТРОшник, броня*), verbs and participles (*волонтерити, мінути, задвохсотити, забронити, зафіналюючи, задвохсотивши*), adverbs (*норм, нормаль*), exclamations (*привітики*).

Nouns are formed by means of

a) abbreviation (basing on either several words or one simple or complex word), e.g.: *ВМС (військово-морські сили), ВМФ (військово-морський флот), БК (боекомплект), БРДМ (бойова розвідувально-дозорна машина)*;

b) univerbation, e.g.: *броня (броньована машина), ТРОшник, трошник (боєць ТРО)*;

c) imitation of univerbation (by suffixation on the basis of a simple word; however, a forming word here is of colloquial – slang – nature), e.g.: *теплак (тепловізор), бронік (бронешилет)*.

Compressive verbs and their forms are more often the results of univerbation, i.g.: *затрофеїти (взяти трофеї), затрєохсотити (зробити трєохсотим), мінути (зробити «мінус» ворогу)*.

Formation of different compressive nominations meets a general tendency of uniformity of the nomination processes, which essence is in modification of analytical or complex synthetic units in the shorter speaking segments, being a universal feature of a modern state of the Indo-European languages in general.

REFERENCES

1. Diachok N. *Univerbation in the Russian language: structural and semantic and onomasiological description*. Dissertation for the Degree of Doctor of Philology: 10.02.02. Russian language. Artyomovsk, 2015.
2. Dorda V.O. *The Sources of American Student Slang*. New philology. Collection of scientific papers. Zaporizhzhia: ZNU. 2008. Pp.69-72.
3. Nikitevich V. *Word formation and derivational grammar*. Alma-Ata, 1978.
4. Nikitevich V. *Basics of nominative derivation*. Minsk: High school, 1985.

Н. В. Дьячок (м. Дніпро), О. А. Попкова (м. Херсон)

ПРЕДИКАТИВНІ ТА АТРИБУТИВНІ МОДЕЛІ ВТІЛЕННЯ КОГНІТИВНИХ СТРУКТУР З ЯДРОМ «ВІДСУТНІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Пропонований матеріал демонструє можливість побудови формальних моделей втілення когнітивних конструкцій з концептуальним ядром «відсутність». Загалом втілення концепту «Відсутність» відбувається завдяки засобам, що властиві кожній окремій мові. В українській мові це зазвичай 1) іменник *відсутність*, 2) прикметник *відсутній*, 3) частки *нема / немає* та 4) прийменник *без*. В англійській – 1) іменник *absence*, 2) прикметник *absent*, 3) дієприкметник *missing*, 4) прийменник *without*, 5) займенниковий зворот *there is (are) no* тощо. Корпуси текстів української та англійської мов демонструють входження цих засобів до контекстів. Саме це формує типові моделі вербального втілення концепту, пропонованого як приклад для дослідження певних когнітивних структур.

Під когнітивними структурами зазвичай розуміють психологічні конструкти, які здатні пояснювати форми людського знання. Це розумові процеси, які люди використовують для обробки та розуміння інформації. Схеми та ментальні моделі є прикладами когнітивних структур. Кожна з них забезпечує значення та організацію досвіду та керівництва як обробкою нової інформації, так і пошуком збереженої інформації.

Когнітивні структури систематизують інформацію для пізнання та запам'ятовування. Вони постають невід'ємною частиною розуміння та пам'яті. Пропонують виділяти принаймні три категорії когнітивних структур: «1) порівняльні структури мислення, такі як запам'ятовування та класифікація; 2) символічні структури репрезентації, такі як математика, жести, танець і музика; 3) логічні структури міркувань, такі як міркування, причина та наслідок, оцінка та вирішення проблем» (<https://www.alleydog.com/glossary/definition.php?term=Cognitive+Structures>).

Когнітивна структура постає ментальною рамкою, шаблоном або схемою, що підтримує та організовує сукупність інформації, об'єднаної певною темою. Коли виникає потреба в когнітивній структурі в певній окремій ситуації, вважається, що індивід здійснює пошук у пам'яті, під час якого збережена когнітивна структура «витагується» та застосовується до поточних вимог.

«Когнітивні структури є основним ментальним шаблоном, який люди використовують для обробки будь-якої інформації. Метафоричне мислення є одним із вроджених розумових інструментів людини, яке за свідомого застосування може сприяти розвитку когнітивних структур та, у свою чергу, сприяти обробці інформації. За словами Жана Піаже та Вільяма Перрі, навчання полегшується завдяки механізму, що містить символічні представлення психічних процесів, які активно конструюються учнями на основі існуючих когнітивних структур» [1].

Л. Виготський, навпаки, вважав, що мова провокує когнітивний розвиток. Він також зауважував, що «розвиток смислового прояву мовлення вичерпується для лінгвістики змінами предметного змісту слів, але для неї є чужою думка, що протягом історичного розвитку мови змінюється смислова структура значення слова, змінюється психологічна природа цього значення, що з найнижчих і примітивних форм узагальнення мовна думка переходить до вищих і найбільш складних форм...» [3].

Поза сумнівом залишається факт, що будь-яка когнітивна структура імплементується у мові низкою релевантних лінгвальних засобів, що зрештою формують типові мовні структури, які можна представити відповідними схемами, або моделями. Ці два види різних за своєю природою структур перетинаються у спільній для них обох – смисловій – площині.

Окрім моделей зі структурним компонентом GENITIVE-NEGATIVE моделями вербалізації поняття «Відсутність» в українській мові також є такі:

1. ОСОБОВА ФОРМА ДОПОМІЖНОГО ДІЄСЛОВА *БУТИ* + ПРИКМЕТНИК *ВІДСУТНІЙ* (Н.в. одн. / множ.) – предикативний центр:

а) *Наша керівниця сьогодні (0-позиція БУТИ) відсутня* (Н. в. одн.);

Nasha kerivnytsya s'ohodni vidsutnya;

Англ. *Our manager is absent today;*

**Our manager today (0 to be) absent;*

б) *Вчора на засіданні він був відсутній* (Н. в. одн.);

Vchora na zasidanni vin був vidsutniy;

He was absent from the meeting yesterday.

2. ОСОБОВА ФОРМА ДОПОМІЖНОГО ДІЄСЛОВА *БУТИ* + ПРИКМЕТНИК *ВІДСУТНІЙ* (О.в. одн. / множ.) – предикативний центр:

а) *Наша керівниця буде сьогодні відсутньою* (О. в. одн.);

Nasha kerivnytsya bude s'ohodni vidsutn'ouy;

Англ. *Our manager will be absent today;*

б) *Вчора на засіданні він був відсутнім* (О. в. одн.);

Vchora na zasidanni vin був vidsutnim;

Англ. *He was absent from the meeting yesterday.*

3. ПРИКМЕТНИК *ВІДСУТНІЙ* (пре- / постпозиція) + ІМЕННИК / ЗАЙМЕННИК (одн./множ.).

Корпуси текстів української мови демонструють входження цих засобів до різних актуальних контекстів.

1. «А ще на засіданні з поважних причин **був відсутній** Богдан Ступка» (<http://www.mova.info/corpus2.aspx?tid=36453>);

2. «Однак у випадку, якщо лідер країни змушений **бути відсутнім** на одному із засідань G20, його місце, звичайно, займає посадова особа більш високого рангу» (<http://www.mova.info/corpus2.aspx?tid=108390>);

3. «Навіть стратегії розбудови держави знову підозріло спільні, себто **відсутні**» (<http://www.mova.info/corpus2.aspx?tid=6100>);

Структурні моделі вербальної реалізації концепту «Відсутність» в англійській мові є такими.

1. ОСОБОВА ФОРМА ДОПОМІЖНОГО ДІЄСЛОВА *TO BE* + ПРИКМЕТНИК *ABSENT* – предикативний центр:

He is absent at home;

They are absent at home;

Mom was absent at home.

2. ДІЄПРИКМЕТНИК / ПРИКМЕТНИК *MISSING* // ПРИКМЕТНИК *ABSENT* + ІМЕННИК / ЗАЙМЕННИК (Зн.в. одн./множ.):

The missing / absent person will not help us;

The missing / absent blanket was found in the next room.

3. ЗАЙМЕННИКОВИЙ ЗВОРОТ *THERE IS (ARE) NO* + ІМЕННИК (Р.в. одн./множ.).

There are no right or wrong resources;

There is no central funding;

There was no water yesterday.

Британський національний корпус (BNC) доводить наявність цих засобів у відповідних контекстах.

1. «*If you are going to **be absent** for any reason, please notify your college or department as soon as possible. ... monitor your attendance and keep a record of it. report your non-attendance if you **are absent** for an extended period and we have been unable*» (<https://www.ox.ac.uk/students/visa/during/legal>);

2. «*ADEPT trial – early versus delayed enteral feeding for babies born with **absent** or reversed end-diastolic flow and growth restriction*» (<https://www.npeu.ox.ac.uk/research/projects/3-adept>);

3. «*Unfortunately **there are no** photographs of Harriet in the John Evans archive at the Ashmolean, but there is a photograph taken in c.1857 in Time and Chance written by Joan ... Maria shared Evans's enthusiasm for antiquity*» (<https://john.evans.ashmus.ox.ac.uk/evans/family2.html>).

Отже, будь-яка когнітивна структура зреалізована у мові низкою релевантних лінгвальних засобів, що можна об'єднати у типові мовні структури.

Ці два види різних за своєю природою структур мають точку перетину у когнітивній площині. Наявні як універсальні, так і оригінальні предикативні та ад'єктивні моделі реалізації концепту «Відсутність» у досліджуваних мовах. Їхні структурні особливості залежать від типу та будови кожної окремої мови та відповідно – від засобів вербалізації тих чи тих понять. За цими моделями відбувається модифікування вербального втілення концепту без порушення тотожності його значення / смислу. Становлення тих чи тих моделей відбувається в кожній окремій мові конвенціонально, починаючи з рефлексорної вербалізації її носіями певного значення, поняття, певної когнітивної структури – тобто перетворення мисленнєвих одиниць на мовні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Girija Navaneedhan C., Kamalanabhan T. J. *What Is Meant by Cognitive Structures? How Does It Influence Teaching – Learning of Psychology?* URL: IRA International Journal of Education and Multidisciplinary Studies. 2017. Vol 7 (Issue 2). P. 89–98. URL: https://www.researchgate.net/publication/317184264_what_is_meant_by_cognitive_structures_How_does_it_influence_teaching_learning_psychology
2. Piaget J. *The moral judgment of the child*. London: Routledge & Kegan Paul, 1932.
3. Vygotskii L. *Thinking and speaking*. Moscow: Labyrinth, 1999.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Корпус української мови. URL: <http://korpus.org.ua/search/>
2. Mova.info. Лінгвістичний портал. Корпус української мови. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx>
3. British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>

Г. П. Євсєєва (м. Дніпро)

КОНЦЕПТ «БЕЗПЕКА» В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний стан України за умов воєнного стану характеризується як перманентно складний, а часом навіть екстремальний. Розвиток воєнних подій на території України, окрім позитивних надбань – єдність нації, шалений патріотизм, формування української ідентичності, породив чисельні загрози життєво важливим інтересам людини і громадянина, суспільства і держави. Значне місце серед цих загроз посідають небезпеки техногенно-природного, військового та воєнного походження. Багато з них у тій чи іншій мірі притаманні кожному регіону України. Щодня виникає необхідність безпекового захисту населення України.

Наукові дослідження, присвячені проблемам безпеки в різних її проявах, наразі складають вагомий доробок у контексті науково-практичного завдання. Проте більшість наукових праць з питань безпеки присвячені прикладним аспектам її забезпечення, залишаючи поза увагою теоретичні уточнення понятійно-категоріального апарату окресленої проблематики. Отже, виникає потреба в уточненні сутності концепту «безпеки» та обґрунтування змісту цієї категорії шляхом розкриття видів безпеки, виникнення яких пов'язано із введенням воєнного стану в країні.

На сучасному етапі розвитку термін «безпеки» розглядається більшістю науковців як складне поняття, що супроводжується дискусійністю думок щодо окреслення його сутності та змісту. Сучасні погляди на сутність поняття «безпеки» узагальнені в деякій мірі в роботі науковців [2]. На думку вчених [2], серед науковців, котрі досліджують питання безпеки, «існує плутанина в теоретичному підґрунті уточнення класифікації видів та форм безпеки» [2]. Аналіз

наукових джерел дозволив дійти висновку, що в літературі різного фахового спрямування трапляється безліч трактувань поняття «безпека» [1–4; 6; 7], а саме: економічна, фінансова, продовольча, інформаційна, медична, міжнародна, національна, екологічна, особиста та багато інших.

Для того щоб уникнути плутанини у визначеннях, нам здається, є доцільним звернутися до етимологічного значення слова та закріпленої законодавчо дефініції «безпека». Академічний тлумачний словник української мови (АТСУМ) подає визначення «БЕЗПЕКА» як «*стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує*» [5]. *За мурами лубенського замка, слава богу, можна почувати себе в цілковитій безпеці* (Яків Качура, Вибр., 1953, 5). Визначає словник і окреме поняття: «*техніка безпеки – технічні умови й засоби, які усувають небезпеку, запобігають небезпеці*» [5]. Щодо протилежного значення «небезпека» АТСУМ подає два визначення: «*Можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди і т. ін.*» та «*Стан, коли кому-, чому-небудь щось загрожує*». *Ухвилини великої небезпеки людей завжди тягне до гурту* (Вадим Собко, Шлях..., 1948, 12).

З точки зору нормативно-правового розуміння категорії «безпека» ми проаналізували законодавчу базу Верховної Ради України, де відшукали понад п'ять тисяч нормативних актів (законів, постанов тощо), в яких йдеться про ту чи іншу безпеку: *Служба безпеки, Рада безпеки, безпека на транспорті, національна безпека, безпека країни, безпека та якість донорської крові, безпека держави, економічна безпека, безпека дорожнього руху, міжнародна безпека, пожежна безпека, безпека постачання електроенергії, безпека і оборона України, система безпеки в ЖКГ, забезпечення публічної безпеки, енергетична безпека, промислова безпека, безпека використання ядерної енергії, безпека та захист інформації, безпека вогнепальної зброї, біобезпека, безпека та захист рослин, техногенно-екологічна безпека, громадська безпека, морська безпека, радіаційна безпека, безпека інформаційно-аналітичної системи, авіаційна безпека, безпека діяльності журналістів, хімічна безпека, радіологічна безпека, військова безпека, безпека постачання газу, кібербезпека, безпека автомобільних доріг, інформаційна безпека, безпека поверхневих сховищ, біологічна безпека, безпека атомних станцій, безпека шкіл, безпека освіти, продовольча безпека держави, техногенна безпека* [8].

У більшості нормативних актів не подається трактування безпеки з точки зору задіяних в законі суб'єктів, що власне спричиняє деяку неточність у трактуванні закону чи постанови. Отже, виникає необхідність проаналізувати законодавство України, яке стосується питань безпеки, а таких нормативно-правових документів у базі Верховної Ради міститься понад п'ять тисяч. Концепт «безпека» у цих документах стосується різних аспектів життя країни. Визначитися з дефініціями того чи іншого виду безпеки та зафіксувати ці дефініції для використання широкого загалу.

Низка прикладів використання дефініції «безпека» нині часто трапляються в засобах масової інформації, але натомість не містяться ні в словниках, а ні в нормативно-правових актах, зокрема: «*безпека території України*», «*безпека дітей*», «*безпечна територія війни*», «*безпека освіти*», «*безпечне укриття*», «*безпека життя*» тощо.

Отже, концепт «безпека» нині в українській лексиці доволі часто вживане слово, яке потребує уточнень та в деяких випадках прямих визначень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арешенков Ю. О. Місце інформаційного мовлення в системі функціональних стилів. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*: зб. наук. праць, присвячених пам'яті проф. С. П. Самійленка. Ч. II. Запоріжжя: ЗДУ, 1996. С. 125–128.
2. Горбатюк С.Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. Київ, 2016. № 2. С. 28–35
3. Концептуальні засади категорії «безпека» в умовах загострення техногенних загроз /Полукаров Ю.П., Полукаров О.І. та ін. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 169–174.
4. Краснокутська Н.С., Коптева Г.М. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»: основні підходи та особливості. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 14–19.
5. Нікіпєлова Є.М. Сутність поняття «безпека» та його використання у системі державного управління й міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2018. № 10 (1). С. 29–35.
6. Тлумачний словник української мови. Т.1. URL: <http://sum.in.ua/>
7. Чуваков О.А. Безпека: соціально-політична сутність поняття. *Правова держава*. 2014. № 18. С. 119–123.
8. Шкарлет С.М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі. *Формування ринкових відносин*. 2007. № 6. С. 7–12.
9. Законодавча база Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/ubaecfba1-4fea-444b-8e99-e3331cd50d5c/page2>

М. І. Жадлун (м. Дніпро)

ОСМИСЛЕННЯ ДОЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ (на матеріалі «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко)

Концепт *доля* входить до складу ціннісних концептів українського лінгвокультурного простору. Осмисленню людської долі присвячено чимало народних пісень (*“Гей, наливайте повнії чари, / Щоб через вінця лилося! / Щоб наша доля нас не цуралась, / Щоб краще в світі жилося!”*; *“Породила мене мати в нещасну годину, / Дала мені злую долю, де ж її подіну?”* та ін.), казок (*“Дві долі”*; *“Про долю”* та ін.), паремій (*“На торгу долі не купиш”*; *“Лихої долі конем не об'їдеш”*, *“Не шукай долі, а шукай волі”* та ін.), фразем (*“Доля усміхається”*; *“Доля послужить”*, *“Спокушати долю”* та ін.), поетичних рядків (Тарас Шевченко: *“В того доля ходить полем, / Колоски збирає, / А моя десь, ледащиця, / За морем блукає”*; Ліна Костенко: *“Я вибрала Долю собі сама. / І що зі мною не станеться, – / у мене жодних претензій нема / до Долі – моєї обраниці”* та ін.), прозових творів (Павло Загребельний *“Європа. Захід”*: *“Моя солдатська доля почалася далеко-далеко від рідних країв”*; Софія Андрухович *“Старі люди”*: *“Доля повернула так, що я змушений доживати своє життя у вбогості та хворобах, без даху над головою і вічно голодний. Та я не скаржуся”* та ін.).

На сьогодні цей концепт ґрунтовно вивчали О. В. Дуденко, В. В. Жайворонок, А. П. Загнітко, В. І. Кононенко, Л. В. Кравець, А. А. Крук, Л. М. Марчук, Л. Т. Масенко, Р. В. Міняйло, О. А. Семенюк. Продовжуючи мовознавчі дослідження концепту *доля*, розглянемо його семантичний потенціал у повісті Оксани Забужко *“Казка про калинову сопілку”* (2000 р).

В Академічному тлумачному словнику української мови лексему *доля* визначено так: 1. Хід подій, збіг обставин, напрям життєвого шляху, що не залежить від бажання, волі людини. // Умови життя; життєвий шлях і те, що на ньому виникає. // Бажане, щасливе життя. 2. Стан, у якому перебуває або перебуватиме що-небудь; майбутнє чогось [3, с. 360].

Концепт *доля*, відповідно до лексикографічної праці “Знаки української лінгвокультури” В. В. Жайворонка, трактовано як божество-неминучість, божество-фатум; акцентовано, що кожен має свою долю, визначену Богом; доля поділяється на Долю і Недолю; від долі не втечеш; людина часто намагається відшукати свою долю; трапляється, що долю персоніфікують (до неї звертаються, її кличуть, на неї сподіваються, ворожать); у деяких казках герої збувають злої долі, міняючи її на добру; лексема *доля* вживається як народнопісенне звертання до коханої людини [1, с. 192–194].

Беручи до уваги подані словникові тлумачення, перейдемо до експлікації концепту *доля* в “Казці про калинову сопілку” Оксани Забужко.

За результатами проведеної суцільної вибірки з аналізованого твору було виокремлено понад 30 текстових фрагментів, у яких концепт *доля* постає в тій чи тій мовній репрезентації, а саме:

1. Доля призначається людині Богом: “...люди, як завжди, все й бачили, бо ж від їхнього ока нічого не сховається, – окрім хіба найголовнішого, того, що тільки Богові про тебе звісно і що вкінці, хоч-не-хоч, муситимеш забрати з собою в могилу, а тому що в житті не вчини, не втечеш кривого суду” [2]; “...з них двох тепер не хто як Оленка виявлялася одмічена Божою ласкою” [2]; “...як то в пісні співається: найвищому деревоньку вершок усихає, найкращому дитятоньку Бог долі не дає, – що ж це, виходить, воно й спервовіку так повелося?... Але ж чому, Господи, – невже ж Ти й сам своїй силі міри не знаєш?” [2]; “Ти, що над нами, – ощади мою дитину, скоро вже наділяєш її таким знаттям!” [2].

2. Людська доля неминуча та невідворотна: “І так вийшло само собою, що друга з черги дочка – ніби Марії на роду було написано приводити самих дівчат, ніби янгол зліва чи справа недремно пильнував над їхньою з Василем шлюбною постелею, щоб не заклунувсь хлопець” [2]; “...з Оленчиним майбутнім заміжжям усе мало обернутися проти неї ... ніби так і було їм на роду написано” [2]; “...ой піду я не берегом – лугом, та зустрінусь з не-судженим другом” [2]; “Хочеш за цього, то йди”, – “І піду!” – відрубала Марія: дороги назад не було ... і так судилося Василеві стати заручником у грі, про яку, сердега, не мав і гадки” [2].

3. Доля поділяється на добру і лиху: “...ох і розпестив тебе батечко, дівчино, комусь-то кислиці сняться! – Оленка тільки поводила плечима, і по лиці їй перебігала тінь вдоволеного усміху – ніби наперед тішилася думкою, як то невідомому “комусь” ті кислиці смакуватимуть” [2]; “...так воно й буде, що їй і вже дуже добре, а далі буде ще краще, – повною панею на Маркіянових ґрунтах, обсадженою діточками, вона чутиметься як риба в ставку і звікує вік як у Бога за пазухою” [2]; “...на те й заводилася ціла та балачка, аби дати дитині знати ... посієш звичку – поженеш характер, посієш характер – поженеш долю” [2].

4. Символом непересічної долі є родима пляма: “Вона вродилася з місяцем на лобі. ... на трохи зависокому як для дівчинки, опукло-буцатенькому лобику виразно темнів збоку невеличкий багрянний серпик, наче місяць-недобір. ...відомо ж бо, що молодик – то на долю, а недобір – тим він і недобір, що наводить на лихі сни, і в той бік ліпше думок не пускати” [2]; “...таку-бо долю навряд чи варт було б зумисне виписувати немовляті на лобі, – за всім тим твердла в ній ... певність, наче обрано її дитину на приділ незвичайний, про який людським дітям і не мріяти” [2]; “...і вона ... підступалася до вмурованого в стіну люстерка, наново

розглядаючи місячну познаку у себе в косах, і та бачилася їй заспокійливою, бо непохитною обіцянкою якоїсь великої й незабарної винагороду” [2].

5. Людина прагне дізнатися та наблизити власну долю через молитву, ворожіння: “...знак вочевидь потребував іншого витлумачення, – як усі правдиві, не-од-людей післані знаки ... і коли щось такого неждано-негадано тебе спостигає, то не так уже й багато маєш до вибору – або бігти по розум до ворожки ... або, звісна річ, молитися Богу й чекати, покіль та сила, що була тобі про себе по-своєму прозвістила, зволить нарешті оприявнитися сама” [2]; “...і одного дня вже зовсім була зважилася піти аж на третє село, до славної на цілу округу ворожки, спитатися – що ж врешті вона має такого сповнити, аби наблизити свою справжню, а не ту, що їй раз у раз підсовують зі сторони на заманку, бляшкою замість злата, долю” [2].

6. Людина здатна передчувати та передрікати перебіг життєвих подій: “У Ганнусі тепер дедалі, то більше визрівало почуття, ніби батьківська хата випихає її з себе” [2]; “...Ганнуся не могла позбутися дошкульного ... відчуття, немов сестра її не пускає ... у її, Ганнусину, власну долю” [2]; “...то була, навпаки, тверда й цупка, як дукачик у разкові, певність власної обречености якомусь іншому приділові” [2]; “...в Марії, враз із гордістю, потроху озивалася й прибувала якась непевна тривога, ніби на місці домашнього хову квітки, яку сама садила, перло з-під землі в стовбур небачене заморське дерево, од котрого хтозна, якого плоду й чекати” [2]; “...дурна ти, дівко, за таким паливодою весь вік би сльозами вмивалася” [2]; “...до монастиря, вашій дочці, жінко добра, в черниці треба, бо не вам нею тішитись! ... меншою не маєте чого журитися, жінко, меншу й без вас доглянуть, кому належиться, а цю Бог наділив силою, з якої велика спокуса може постати, не по тілу, а по духу, тож 'ддайте її в черниці” [2];

7. Жінці притаманно чекати на долю, уособленням якої стає омріяний чоловік або багатство: “От мати й чекала – плекаючи потай гадку, чи не судилось, бува, її первісточці князівство або й королівство, бо чей же не простого мужика їй наречено тим місяцем” [2]; “...та хоч би скільки слинила пальці, пригладжуючи неслухняного чупера, він однак вибивався назверх визивним, химерним закрутком ... і може, за цією-то прикметою, як знати, колись і впізнає дівчину той, хто їй на роду написаний” [2]; “...хочу бути тою дівчиною з пісні – хочу, щоб то мене так любили, коли виросту!” [2]; “...ніби звідкілясь із широкого світу мали одного дня прийти привітати її якісь інші люди, схожі на тих, що в дитинстві населяли казані матір'ю казки, і то задля тих інших людей вона щодень убиралася й чепурилась” [2]; “...вона опинялася сама-саміська на печі, приречена ... на тупий і виснажливий труд чекання на свою, десь, либонь, заснулу, долю: з дня на день, із року в рік – і так до сивої коси” [2]; “...на щось таке вона й чекала від самого малечку, оце ж, нарешті, й воно, її виграний жереб, королівська заплата! – хто ти, покажися, спитала, відтуливши віконницю, хоч у глибині душі вже твердо знала: хто б не був, то й є її доля ... чорна чоловіча постать” [2].

8. Жіноча доля (життя) часто важка і швидкоплинна: “От вам і всенький жіноцький вік – не встигаєш оханутися, аж уже й дочка на виданні, а ти вже – бабою, дарма що й тобі брови ще не злиняли ... а де ж моє життя, в яку ополонку провалилося за щоденним поранням-шпоранням, хата-

поле-город-кури-гуси-свинікорови, дитячі хвороби, нючі надвечір крижі, й не згадати, коли востаннє на небо дивилася?” [2]; “...думка, що Ганнуса може з часом віддатися за якого-небудь собі простого сусідського парубка, вжалила її таким водночас вибухлим багаторічним жалем на власний змарнований вік, що й жити відхотілося ... Господи, за що мені се дав?” [2].

9. Щаслива / нещасна доля може перейти / не перейти від матері до дитини: “...мати ж ростила не просто собі доцю, а – в другім коліні, наче скарб родинний, потай громаджену-призбирувану, й відтак розбуялу вже далеко понад засяг уяви, хіть заплати – ніби все те, що доля завинила їй, Марії, було взято наборг на одне життя, щоб у наступному, доччиному, повернутися, як у чесній купецькій угоді, із через верх відшкодованим чиншем” [2]; “І Марія сказала йому, чого зроду не казала нікому: мій гріх, хлопче, а твоя буде покута – і я з своїм Василем побралася зозла, бо не на моє вийшло, і ні своїй дитині, ні чужій такої долі не бажаю, не ступай же ти в мій слід” [2].

Отже, концепт *доля* у повісті Оксани Забужко “Казка про калинову сопілку” ввібрав пов’язані з ним народні уявлення та християнські вірування українців про те, що доля дається людині Богом від народження, хоча трапляється, коли вона переходить по лінії матері, зумовлена силою або прокляттям роду; хід життєвих подій людина здатна відчувати, проте змінити їх неможливо; родима пляма слугує позначкою особливого людського буття; уособленням бажаної долі часто є кохана людина чи заможне життя.

Означений концепт у “Казці...” вербалізується лексемами *доля*, *жереб*, *заплата*, *знаття*, *приділ*. Змальовуючи чи то добру, чи то гірку (переважно жіночу) долю, авторка майстерно послуговується сталими виразами (“*Божа ласка*”; “*як у Бога за пазухою*”; “*на роду написано*”; “*кривий (страшний) суд*”; “*не судилося*”; “*умиватися сльозами*”), народнопісенною творчістю (“*Ой піду я не берегом – лугом, та зустрінусь з не-судженим другом*”; “*Найвищому деревоньку вершок усихає, найкращому дитятоньку Бог долі не дає*”), етноспецифічними уявленнями українців (“...відомо ж бо, що молодик – то на долю, а недобір – тим він і недобір, що наводить на лихі сни”). У мовній одиниці “...*посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю*” виразно проглядається українське прислів’я “*Що посієш – те й пожнеш*”.

Здійснена експлікація концепту *доля* наштовхує на його нові розвідки в межах інших прозових творів Оксани Забужко з метою пошуку індивідуально-авторського витлумачення глибинного для українського народу поняття *доля*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонюк В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
2. Забужко О. Казка про калинову сопілку. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=3288> (дата звернення: 01.03.2023).
3. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка. 1971. Т. 2. С. 360.

Д. В. Задорожня (м. Харків)

СЛОВОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ В НЕОЛОГІЇ? (ТЕРМІНОЛОГІЧНА ДУМКА)

Світ розвивається й ширшає, і мова – разом з ним. Нові часи завжди пов’язані з новими досягненнями в різних галузях людського знання, змінами

в культурному, суспільно-політичному житті, тому породжують потребу в пошуку й творенні нових, зручних та виразних засобів позначення явищ світу й ослівлення думки про них. У контексті розвитку мови насамперед ідеться про номінаційні процеси, відповідно найяскравіше зміни виявляються в лексиці і словотворенні.

Як і будь-що нове, інноваційні мовні одиниці потребують вивчення. В українському мовознавстві із цих потреб постала спеціальна дисципліна – неологія, яка займається «виявленням нових слів та значень, аналізом факторів їх появи, вивченням засобів їх утворення» [5, с. 30]. Тож у центрі уваги неології, як видно із визначення і внутрішньої форми цього терміна, перебувають неологізми.

Переважає більшість нових слів є похідними одиницями, утвореними за допомогою словотворчих ресурсів мови, тому словотвірний аспект є невід'ємною частиною досліджень неологізмів, адже розкриває специфіку їхньої форми, процесу появи й тенденцій творення. При цьому варто зауважити, що поряд із відомими словотворчими засобами залучають нові, раніше невідомі, а поєднання традиційно непоєднуваних дериваційних елементів зумовлює виникнення нових словотвірних моделей і значень. Тож новим у процесі словотворення може бути не лише слово. У світлі окресленої проблеми постають запитання: чи можуть власне словотвірні одиниці (нові афікси, словотвірні значення, моделі) бути об'єктом неології? чи можна їх називати неологізмами? чи належать вони до «зони відповідальності» дисципліни, яка вивчає нові слова?

Усі поставлені запитання свідчать про потребу в переосмисленні й термінологічному упорядкуванні галузі досліджень про нові одиниці мови. На позначення цих одиниць у мовознавстві побутує кілька термінів, з-поміж яких науковці віддають перевагу двом – «неологізм» та «інновація». Тож мета цієї розвідки полягає в окресленні системних зв'язків між поняттями «неологізм» та «інновація», «неологія» та «інноватика», з'ясуванні сутності й місця словотвірних інновацій в системі мови.

У сучасній українській лінгвістиці для позначення нових мовних явищ традиційно використовують термін «неологізм», що цілком природно, адже слова як номени є найпомітнішими й найчисельнішими виразниками нового в мові. Відповідно саме лексеми мали й мають пріоритетну увагу дослідників інноваційних явищ, що зумовило формування неології як окремої галузі мовознавчої науки.

Однак і сама мова, і знання про неї не стоять на місці. Із часом очевидним став факт появи нових одиниць на різних мовних рівнях (не лише на лексичному) і потреба в термінологічному оформленні таких явищ. Попри це за традицією чимало лінгвістів у своїх працях інноваційне й досі називають неологічним. Почасти такий вибір пояснюють широким тлумаченням поняття «неологізм», що охоплює всі мовні рівні: «У широкому розумінні неологізмом можна вважати все те нове, що характеризує зміни і розвиток мови» [2, с. 82].

Поряд із тим на позначення нових явищ виник термін «інновація», і що ближче до нашого часу, то частішим стає використання його та словосполучень на його основі для позначення відповідних видових понять. Так у працях Є. Карпіловської («Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі», 2008), С. Лук'яненка («Лексико-словотвірні інновації в українському соціально-політичному назовництві», 2009), Д. Мазурик («Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.)», 2002), А. Нелюби («Лексико-словотвірні інновації. 1983–2003. Словник», 2004), Є. Редька («Мовні інновації й арго: словотвірний аспект», 2015) та ін. знаходимо позначники «інновація», «інноваційні процеси», «лексична інновація», «семантична

інновація», «словотвірна інновація», «лексико-словотвірна інновація», «фразеологічна інновація» тощо, що дає підстави говорити про поступову легітимізацію згаданого терміна.

Відповідно виразнішою є і тенденція до розрізнення неологізмів та інновацій. Обидва терміни називають нове в мові, і в основі виділення позначуваних ними явищ лежить часовий критерій, а точніше – час виникнення тієї чи тієї мовної одиниці. Поряд із тим визначальною сутнісною ознакою, що різнить їх, є обсяг цих понять, закладений у внутрішній формі слів, які позначають відповідні терміни.

За буквальним тлумаченням та етимологією неологізм (з грец. – «нове слово») відсилає власне до слова, і якщо обмежуватися суто лексичним рівнем, то цей термін не викликає жодних суперечностей. Однак якщо зважати на те, що нові одиниці з'являються на різних мовних рівнях, то як «претендент» на позначення усіх нових одиниць мови термін неологізм видається невідповідним, недостатнім.

Натомість інновація (з англ. – «нововведення») є універсальним міждисциплінарним позначником нових явищ. У лінгвістиці ж інновацією називають нововведення й зміни на будь-якому рівні мови й відповідно «за належністю нових одиниць до певних рівнів мовної системи виділяють інновації фонетичні, графічні, морфемні, словотвірні, лексичні, фразеологічні та граматичні (морфологічні й синтаксичні)» [1, с. 10]. Тож поняття лінгвістичної інновації охоплює різноманітні явища, а значить, неологізм (лексична інновація) є одним з її різновидів: усі неологізми є інноваціями, проте не всі інновації є неологізмами.

У контексті охопності понять варто також зауважити, що досі немає загальноприйнятого визначення неологізма (у вузькому значенні), а отже – і єдиного розуміння позначуваних ним явищ. Різні тлумачення породжують різні визначення обсягу охоплюваних одиниць: від лише слова, до слова, його значення, словосполучення, фразеологізма вкупі. Своєю чергою різне визначення обсягу поняття породжує виділення чималої кількості типів неологізмів (новотвори, дериваційні неологізми, неосемантизми, неозапозичення, неофраземи та ін.) і численні класифікації. При цьому автори класифікацій не надають виділеним видам термінологічної одноманітності, що ускладнює сприйняття їх як частин єдиної системи. Упровадження ж терміна «інновація» і його різновидів з уточнювальними прикметниками (лексична, семантична, словотвірна та ін.) дозволяє не лише значно розширити коло позначуваних одиниць без «підлаштування» традиційної неологічної термінології під нові знання й потреби, а й вибудувати струнку, зрозумілу й необтяжену зайвими термінами систему нових явищ мови.

Упевнено можна стверджувати, що об'єкт неологічних досліджень значно розширився й отримав відповідну назву – інновації. Тому такий об'єкт вже не відповідає завданням і самій назві неології, в межах якої його традиційно вивчали. Тож цілком природно, що «на базі неології відбувається оформлення нового розділу мовознавства, який потенційно може об'єднати всі дослідження інноваційних процесів у системі мови – лінгвістичної інноватики» [3, с. 76]. Гіперогіпонімічні зв'язки між інноваціями та неологізмами зумовлюють відповідне відношення й між інноватикою і неологією, за якого інноватика як наука «про різноманітні мовноінноваційні процеси та їхні наслідки» включатиме всі поняття неології [4, с. 198].

Слово є основною одиницею номінації і тому переважна більшість інноваційних явищ і процесів виявляються через нього, зокрема його семантичну

й формальну структуру, написання, сполучуваність з іншими словами. Переважну більшість лексичних інновацій утворено на базі словотворчих ресурсів, тож нові деривати (або неoderивати, дериваційні неологізми, новотвори) як результат словотвірної номінації дозволяють виявити інновації на словотвірному рівні, а саме: нові словотворчі засоби, словотвірні моделі і значення.

У межах словотвірної номінації зреалізованість цих трьох елементів у дериваті може бути показником і критерієм ступеня інноваційності неологізма – абсолютного чи відносного.

Абсолютна інноваційність, що видно із самої назви, передбачає оприявненість в дериваті триєдності нового словотворчого засобу, нової словотвірної моделі й нового словотвірного значення, як-от у дериваті *шизофренізатор*. До процесу його творення задіяно новий формант *-ізатор*, що постав внаслідок черезкрокового словотворення (*шизофренізатор* ← *'шизофренізувати'* ← *шизофренія*) і по суті становить злиття усіченого дієслівного суфікса з особовим; відповідно формант приєднано не традиційно до дієслівної твірної основи, а напряду до іменникової, а звідси – нова модель *'іменник + -ізатор'* і нове словотвірне значення 'особа-виконавець дії, пов'язаної з тим, що названо твірною основою'.

Якщо ж зреалізовано один чи два із цих елементів, то неологізм є відносним. Такими є деривати *трампеня*, *путеня*, в яких бачимо відомий формант *-ен(я)*, проте дещо модифіковану модель *'іменник (власна назва) + -ен(я)'* (замість назви тварини) й нове словотвірне значення 'особа-прихильник того, кого названо твірною основою'.

Варто зауважити, що часто новим є лише сам дериват (слово), а задіяні словотворчі ресурси вже відомі, раніше використовувані. За таких умов про словотвірні інновації не йдеться. Для прикладу, відтопонімі деривати *марлійський* ← *Марлія*, *лаптєстанський* ← *Лаптєстан*, є новими, однак утворено їх за відомою і до того ж продуктивною моделлю *'іменник (топонім) + -ськ(ий)'*, з використанням відомого форманта, без жодних змін у словотвірному значенні ('ознака за стосовністю до того, що названо твірною основою'). Такі й подібні зразки водночас свідчать і про використання традиційних (не нових) словотворчих засобів, словотвірних моделей із традиційним словотвірним значенням, і про появу нового слова (лексеми).

Отже, розрізнення термінів «неологізм» та «інновація» є суттєвим для мовознавства, адже дозволяє сформулювати чітке розуміння мовної системи й структурувати вивчення мови, яка стрімко розвивається. Хоча обидва терміни називають нові мовні явища, однак неологізм як позначник нових слів є видовим поняттям щодо інновацій – нових одиниць і процесів усіх рівнів мови. Словотвірні інновації охоплюють нові словотворчі засоби, словотвірні моделі й значення. Будучи зреалізованими в тій чи тій мірі в неологізмі, ці дериваційні елементи визначають ступінь його інноваційності. Дослідження ж словотвірних інновацій, як і нових одиниць усіх інших рівнів мови, доцільно здійснювати в межах відповідної дисципліни – інноватики, яка наразі проходить етап становлення й тому потребує ґрунтовного наукового осмислення й оформлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
2. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького ун-ту. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2002. № 3. С. 78–83.
3. Лук'яненко С. С. Становлення лінгвістичної інноватики: понятійно-термінологічний та концептуальний чинники. *Збірник наукових праць Полтавського державного*

педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Філологічні науки. 2015. № 2. С. 71–77.

4. Лук'яненко С. С. Формування української інноватики в межах мовної дискусії середини 19-го – початку 20-го століть. *Незгасимий СЛОВОСВІТ: збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника* / уклад. М. Філон, Т. Ларіна. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. С. 198–207.
5. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.

В. В. Зайцева, Н. С. Яремчук (м. Дніпро)

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ПРО РЕКЛАМУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стан мовознавства за останні роки характеризується бурхливим розвитком і зміною аспектів, що потрапляють у центр лінгвістичних досліджень. Про це свідчить і до сьогодні неусталене потрактування дискурсу в сучасній лінгвістиці. Так, на думку українського мовознавця Ф. Бацевича, «дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями й тактиками учасників спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних) чинників, що залежать від тематики спілкування» [3, с. 138]. Вагомим для вивчення поняття дискурсу думки, які можна продуктивно використати щодо рекламного тексту, висловлює нідерландський дослідник Т. Ван Дейк, який є одним із засновників лінгвістики тексту. Він зазначає, що дискурс є не просто ізольованою текстовою або діалогічною структурою, натомість він становить складне комунікативне явище, що містить соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси творення і сприйняття повідомлення. Також, на думку лінгвіста, семантична база тексту в дискурсі стає основою текстової макроструктури, яка формально втілюється в певній послідовності комунікативних блоків тексту (заголовки, вступ, основний зміст, висновки), створюючи його суперструктуру [6, с. 121–126]. Отже, дискурс можна розглядати і як «комунікативну подію», і як «зв'язну послідовність речень», а текст – як «основу лінгвістичного дискурсу».

Феномен тексту загалом міститься в його багатоаспектності, і саме тому репрезентовано різні потрактування в мовознавчих наукових працях. Ґрунтовним, на нашу думку, видається визначення тексту як лінгвістичної одиниці Д. Баранника: «Текст – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально граматичними зв'язками, а в загальному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю» [26, с. 539]. Дослідник також розглядає текст як продукт мовленнєвої діяльності людини, де поєднуються його структурні й семантичні компоненти. Уже на початку 1980-х років ХХ століття І. Гальперін розглядає текст як «витвір мовленнєво-творчого процесу, який відзначається завершеністю, об'єктивований як письмовий документ, літературно оброблений згідно з цим типом документа витвір, що складається із заголовка й низки особливих одиниць (надфразних єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного зв'язку та має певну цілеспрямованість і практичну настанову» [4, с. 8]. Лінгвісти традиційно вважали текст найвищою синтаксичною одиницею. Поняття тексту для мовознавців надзвичайно важливе, і тому цей аспект став одним із провідних напрямів сучасної лінгвістики тексту

загалом. Так, наприклад, у словнику лінгвістичних термінів Д. Ганича та І. Олійника текст тлумачиться як «повідомлення, що складається з кількох (чи багатьох) речень, характеризується змістовою й структурною завершеністю і певним ставленням автора до змісту висловлювання» [5, с. 308]. О. Селіванова розв'язує проблему тексту, розглядаючи його з практичної сторони, тобто використання тексту в мовленнєвій діяльності конкретної нації, і стверджує, що текстом є «цілісна семіотична форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегрована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури» [21, с. 32].

Питання тексту як засобу комунікації, що містить певний зміст, висвітлено й у працях мовознавців. Одним із найбільш вагомих у цьому аспекті є дослідження Ф. Бацевича, на думку якого найважливішим елементом тексту, його основною одиницею є надфразна єдність або складне синтаксичне ціле (ССЦ), що об'єднує низку речень і має таку структуру: зачин, розгортання події, висновок [3, с. 138]. І. Попова зазначає, що текст, як і речення, нічим не регламентується й може бути утворений не лише одним словом, але навіть й однією літерою на зразок «М» (метро) [18, с. 117].

Основні відмінності в тлумаченні тексту, на нашу думку, простежуються в таких підходах: системному й інтегративному, комунікативному та когнітивному. Але, незважаючи на це, зазначені поняття виражають досить подібні позиції авторів щодо розуміння сутності тексту. Отже, у лінгвістичній природі тексту знайшли своє відображення загальні закономірності формування мовлення, розкриття яких є одним із основних завдань мовознавства. Теоретичні визначення лінгвістів вказують на те, що текст – це писемний або усний, свідомо організований результат мисленнєво-мовленнєвого процесу, основною одиницею якого є ССЦ і який характеризується певними формально-граматичними зв'язками, логічним змістом, стилістичною єдністю, тематичною заданістю та структурною завершеністю.

Багатогранність тексту дозволяє мовознавцям виділити в ньому те, що є основним, та розкрити функційні особливості цього лінгвістичного явища. Науковці (О. Семенюк, В. Паращук) стверджують, що визначальними категоріями тексту в його організації постають зв'язність, цілісність, інтенційність (авторська мета), інформативність (смісло-змістова новизна для читача), ситуативність (зв'язок із контекстом), членованість (наявність смислових частин), інтегративність (єдність смислових частин), модальність (особистісне ставлення) [22, с. 124]. Крім категорій цілісності та зв'язності, що дають змогу розглядати текст як систему вищого рангу, А. Загнітко додає нерозривність тексту, смислову повноту, інтеграцію, завершеність і ціліснооформленість [7, с. 22].

Одним із важливих шляхів дослідження реклами є дискурсивний підхід, тому Г. Почепцов пропонує для аналізу комунікації (у нашому випадку реклами) брати за основу поняття «комунікативний простір» – широке поле, де здійснюються різноманітні комунікативні процеси [19, с. 18]. Варто звернути увагу на те, що в межах комунікативного простору реалізуються всі комунікативні дискурси. Основні характеристики рекламного дискурсу можна визначити з різних позицій. Проте для нашого дослідження важливим є підхід В. Карасика, який з позиції соціолінгвістики виділяє два основних типи дискурсу: персональний (особистісно орієнтований) та інституційний. У першому випадку мовець є особистістю у всьому багатстві свого внутрішнього світу, у другому випадку – представник певного соціального інституту. У персональному дискурсі

в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, розкривають один одному свій внутрішній світ, в інституційному – спілкування зводиться до діалогу представників тієї чи тієї соціальної групи. Інституційний дискурс є спілкуванням у певних межах статусно-рольових відносин. Саме трафаретність спілкування принципово відрізняє інституційний дискурс від персонального. Інституційний дискурс виокремлюється на базі двох системоутворювальних ознак: мети та учасників спілкування. Мета рекламного повідомлення - не лише привернути увагу аудиторії, а й спонукати деяку її частину – бажано найбільшу – до дії. Основними учасниками такого дискурсу є представники інституту (агенти) і люди, які звертаються до них (клієнти), наприклад, відправник реклами і споживач [9, с. 10]. Отже, рекламний дискурс слід визначити як тип інституційного спілкування, якому властиві всі характерні інституційні взаємодії (шаблонність, стереотипність, спілкування в межах статусно-рольових відносин) з елементами персонального дискурсу, що дозволяють адресантам в деяких випадках створювати тексти, що відображають унікальність пропозиції.

Безумовно, рекламний дискурс вважають «прагматичним дискурсом», тому що в ньому актуалізуються певні комунікативні тактики та стратегії. Основна ідея прагматики рекламного дискурсу в тому, що мова може бути зрозуміла й розтлумачена лише в широкому контексті її використання, тобто через її функціонування. Поняття функційності є базовим у прагматичному підході до мови як у зарубіжному, так і вітчизняному мовознавстві.

Окреме місце в дослідженні рекламного дискурсу належить тезі щодо провідної ролі естетики та філософії постмодерну як художнього методу сучасної реклами. З таких позицій реклама видається «найбільш визначним мистецтвом ХХ століття», оскільки віртуозне використання методів мовленнєвого впливу споріднює рекламу з мистецтвом. В. Нерознак вбачає в сучасній рекламі пострадянського періоду риси поетики постмодерну: фрагментарність, неточність, карнавалізацію, інтертекстуальність, іронічність. Проте створити якісний і гарний рекламний текст можна лише за умови тонкого знання психології, культури, майстерного володіння словом [17, с. 715]. Поряд із значною кількістю особливостей рекламного тексту також уналежнюють багаторазову, надлишкову повторюваність і колективний спосіб свідомості, або корпоративність у сприйнятті рекламних текстів [16, с. 48]. Д. Розенталь та М. Кохтєв у праці «Мова рекламних текстів» виокремлюють основні риси текстів рекламного типу: вони мають бути конкретними, цілеспрямованими, доказовими й логічно побудованими, дохідливими, короткими, лаконічними, оригінальними, неповторними, цікавими й дотепними [20, с. 56].

Отже, з плином часу та прогресом реклама якісно еволюціонує. У процесі її розвитку можна спостерігати перехід від інформування до умовляння, потім – до вироблення умовного рефлексу, до підсвідомого навіювання, нарешті – до проектування символічного зображення [1, с. 106]. Незважаючи на те, що реклама відіграє значну роль у житті людини, однастайності щодо дефініціювання цього поняття немає, адже зазначене явище є спільним для багатьох наук: економіки, маркетингу, психології, лінгвістики, журналістики, політології тощо.

У Словнику іншомовних слів визначено рекламу як «популяризація товарів, видовищ, послуг за допомогою преси, радіо, телебачення, плакатів, світлових стендів, оголошень тощо» [23, с. 579]. Подібне визначення формулює М. Кохтєв у праці «Реклама: искусство слова», розглядаючи рекламу як процес

інформування людей різними способами задля створення широкої популярності чому- або кому-небудь [12, с. 3].

Для лінгвістики ж найбільш прийнятним видається визначення В. Зірки. На думку дослідниці, під поняттям «реклама» слід розуміти повідомлення правдоподібного характеру з особливою внутрішньою організацією мовних одиниць, що орієнтовані на конкретну вигоду психологічної, матеріальної, іміджевої чи якоїсь іншої властивості та які породжують механізм імперативного впливу на індивідів. Реклама має оперативний, тактовий характер, вона не повинна давати підстави для сумніву в товарі, а повинна забезпечити чітку відмінність рекламованого продукту від інших йому подібних, його перевагу, потужну споживчу привабливість [8, с. 10–11].

Створення рекламних текстів зумовлюється вибором ознак певного стилю. У сучасному мовознавстві лексемою «стиль» прийнято позначати особливу манеру й спосіб висловлювання, що реалізується за своєрідним словником, фразеологічними сполученнями, зворотами і конструкціями, що відрізняються експресивно-оцінними властивостями елементів та сферою вживання тексту [14, с. 401]. Найчастіше виокремлюють розмовно-побутовий, офіційно-діловий, науковий, художній, публіцистичний, конфесійний та епістолярний стилі мови й мовлення [15, с. 55].

Рекламний текст, що є об'єктом нашого дослідження, належить до публіцистичного стилю, адже має суто індивідуальні ознаки через лексичну й граматичну неоднорідність та подається у найбільш доступній і короткій формі. Публіцистичний стиль – це мова й мовлення ЗМІ (радіо, телебачення, преса тощо), яким загалом притаманні такі ознаки, як трафаретність, інформативність, образність та емоційність. Використання такого стилю має на меті висвітлення актуальних громадських проблем та попитів. Тому в публіцистичному мовленні сформувався різновид публікації – реклама, у формі оголошень якої популяризуються певні товари та послуги з метою привернути до них увагу потенційних споживачів [15, с. 86–91]. Також рекламний текст як явище публіцистики відрізняють такі ознаки: по-перше, він містить інформацію про фізичну або юридичну особу, товари чи пропозиції та покликаний формувати або підтримувати інтерес до них, по-друге, він призначений для невизначеного кола осіб, по-третє, він сприяє реалізації товарів та ідей [28, с. 5].

У своїй науковій праці «От заголовка к слогану» А. Литвинова виділила такі критерії реклами: об'єктивність і конкретність опису рекламованого об'єкта, правильність висунутих на його користь аргументів, наявність у рекламі необхідної інформації, спрямованість на адресата [13, с. 33]. Базовими ж для рекламного тексту є комунікативна та імпресивна (апелятивна) функції мови, адже через мовний вплив реклами здійснюють комунікацію між копірайтером і адресатом. Отже, рекламний текст є специфічною формою комунікації [2, с. 7].

Сучасний комунікативний процес – складний соціолінгвістичний комплекс. Для того, щоб цей процес відбувся, необхідні й такі компоненти, на які звертає увагу лінгвіст О. Анісімова. На її думку, рекламний текст під час комплексного розгляду є поєднанням вербальних (текстових) компонентів і невербальних елементів (зображення, музичний супровід, просторова організація тощо), адже реклама – це полікодовий, креолізований текст, що є одним візуальним, структурним, смисловим

Текст є багатофункційною мовною одиницею, погляди на яку доповнюються й змінюються, про що свідчать вагомі практичні результати. Але в сучасному мовознавстві основними функціями тексту вважають такі: контактну (текст

спрямований на активізацію вияву адресант – адресат), комунікативну (текст реалізується у відповідних ситуаціях, умовах спілкування), мисленнєву (в кожному тексті наявні розумові структури), естетичну (текст доносить естетичні цінності), організаційно-виховну (текст та його структурні елементи умотивовують дії тих чи тих суспільних структур) [10, с. 45].

Цінними для нашого дослідження є висновки С. Тюриної, за якою текст, занурений у ситуацію рекламного звернення, є основою для виділення найзагальнішого значення терміна реклама – «реklamний дискурс» [25, с. 2]. О. Темнова зауважує, що рекламний текст є реальним, фізичним і матеріальним, а дискурс становить процесуальне, динамічне явище, за допомогою якого здійснено процес синхронізованого породження тексту та його сприйняття [24, с. 29–30].

У роботі авторського колективу В. Ученової, С. Шомової, Т. Грінберга, К. Конанихіна «Реклама: палітра жанрів» подано поділ рекламних текстів за жанрами. За способом впливу дослідники виділяють зорову, слухову, зорово-слухову реклами. Першу групу, найбільш поширену, утворюють друковані тексти (плакати, афіші, вивіски, вітрини, білборди, дорожні розтяжки, інформаційні POS-матеріали, каталоги, буклети, додатки, листівки тощо). До другої групи належать радіореklama, усні повідомлення. Третя група – телереklama, тобто демонстрація зразків товару в супроводі з текстом. Такі групи є досить умовними та не мають чітких меж.

Лідерство прагматичної установки в рекламній творчості веде до активного залучення в цей процес жанрових форм, створених у пограничних областях діяльності. Найбільш наполегливо до завдань рекламування залучаються жанри публіцистики. Багато публіцистичних жанрів пристосовані з метою виконання певних рекламних функцій, наприклад: рекламне оголошення, рекламний нарис, рекламний памфлет, рекламна замітка, життєва історія, консультація фахівця тощо. Традиційним і найбільш поширеним рекламним жанром є оголошення, де подається оперативна інформація про рекламований об'єкт, формуються думки й нові потреби, стимулюються користування послугами та збут товару шляхом звернення до споживачів.

Сучасний рекламний простір України є достатньо розгалуженим, він містить не лише традиційну рекламу, а й більш оригінальну та новітню. Однією з ознак реклами XXI ст. є те, що спектр засобів поширення та носіїв рекламної інформації відчутно розширився. На вітчизняному терені нарешті можна говорити про інтернет-реklamu (текстове повідомлення, рекламне відео, банер, E-mail-реklama, рекламно-інформаційний сайт), ставлячи її поряд із традиційними видами й наголошуючи на постійному збільшенні її частки в медіапросторі. Останнім часом набуває актуальності продакт-плейсмент як прийом прихованої реклами в сучасних серіалах, рідше – у фільмах, відеокліпах естрадних виконавців тощо [27, с. 41]. І це лише дуже вибірковий перелік новітніх знахідок у сучасній рекламній діяльності, який можна продовжувати до нескінченності, оскільки будь-яку площу на товарах, паперовій продукції, транспорті розглянуто як потенційне місце для реклами, і чим оригінальнішою є знахідка, тим вона ефективніша.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєва Н. Н., Фоміних Н. А. Вплив телевізійної реклами на дітей і підлітків. *Людина*. 2003. № 1.

2. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие. Москва: Издательский центр «Академия», 2003. 128 с.
3. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: підручник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Гальперин И. Р. Грамматические категории текста. *Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз.*, 1977. № 6. С. 522–532.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
6. Дейк Ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
8. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.02. Київ, 2005. 26 с.
9. Карасик В. И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*: сб наук. тр. / под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слишкина. Волгоград: Смена, 2000.
10. Карпенко В. О. Основы редакторської майстерності. Теорія, методика, практика: підручник. Київ: Університет «Україна», 2007. 431 с.
11. Кохтев Н. Н. Реклама: искусство слова [рекомендации для составителей рекламных текстов]. Москва: Изд-во МГУ, 1997. 96 с.
12. Кохтев Н. Н. Стилистика рекламы: метод. пособ. М.: МГУ, 2004. 92 с.
13. Литвинова А. В. От заголовка к слогану. *Вестн. МГУ. Сер. 10. Журналистика*. 1996, № 3.
14. Літературознавчий словник-довідник / Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. та ін. Київ: Академія, 1997. 752 с.
15. Мацько Л. І. Стилiстика української мови: Підручник. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
16. Михненко О. А., Попова І. С. Писемні носії інформації сучасного міста (структурні та функційні параметри): монографія. Дніпро: ЛІРА. 2019. 260 с.
17. Нерознак В. П. Рекламная коммуникация и постмодерн. *Эффективная коммуникация: история, теория, практика*. Москва: Олимп, 2005.
18. Попова І. С. Фундаментальні категорії метамови українського синтаксису (одиниця, зв'язок, модель): монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту, 2009. 432 с.
19. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. Москва: Рефл-бук; Київ: Ваклер, 2001.
20. Розенталь Д. Э. Язык рекламных текстов. Москва: Высшая школа, 1981. 127 с.
21. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: учеб. пособ. Киев: Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
22. Семенюк О. А. Основы теорії мовної комунікації. Київ: Академвидав, 2010. 240 с.
23. Словник іншомовних слів / [за ред. О. С. Мельничука]. Київ: УРЕ, 1974. 775 с.
24. Темнова Е. В. Современные подходы к изучению дискурса. *Язык, сознание, коммуникация*. 2004, № 26.
25. Тюрина С. Ю. О понятиях рекламный дискурс и рекламный текст. *Вестник ИГЭУ*. Вып. 1, 2009.
26. Українська мова. Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2000. 627 с.
27. Ученова В. В., Гринберг Т. Э., Конаныхин К. В., Шомова С. А. Реклама: палитра жанров. Москва: РВП-холдинг, 2003. 100 с.
28. Шатин Ю. В. Построение рекламного текста. Москва: Бератор-Пресс, 2003. 128 с.

Л. П. Іванова (м. Київ)

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ НОВАЦІЇ В ДИТЯЧОМУ МОВЛЕННІ

Дитяче мовлення привертало увагу дослідників у першій половині минулого століття (відомі розвідки О. М. Гвоздева, К. І. Чуковського), однак протягом наступних майже 100 років великих монографічних популярних праць не спостерігалось. Ми не ставимо перед собою мету заповнити вказану прогалину,

але спробуємо продемонструвати, що дитяче мовлення містить найбагатший матеріал не лише для розчулених родичів, а й для лінгвістів, що вивчають проблеми генерування мовлення (психолінгвістика), його розвитку та багато інших. Свій аналіз побудуємо в хронологічному порядку: від перших звуків мовлення в 6 місяців до повного оволодіння нормою мови приблизно в 5 років.

Маленьку дитину в 6 місяців кладуть на диван, вона з великою зацікавленістю дивиться на люстру й раптом починає вимовляти абсолютно різні звуки, навіть такі, яких немає не лише в слов'янських, а й в індоєвропейських мовах: свистячі, клацаючі тощо. Така ситуація повторювалася два місяці. Отже, малюк готує свій апарат мовлення до вимови *всякого* звука *будь-якої* мови. Згодом дорослі, що оточують дитину (діти навчаються значною мірою завдяки наслідуванню), обмежують її можливості однією конкретною мовою.

У цьому зв'язку цікавим є спостереження О. О. Потебні: «Что *передаем* мы ребенку, который учится говорить? Научить, как произносятся звуки, мы не можем, потому что сами большею частью не знаем, да если б и знали, то учить бы могли только на словах. Дитя произносит звуки, то есть в нём так же действует телесный механизм, как и в первом человеке; оно любит повторять услышанные слова, причем создавало бы новые членораздельные звуки в силу действия внешних впечатлений, если бы не было окружено уже готовыми» [2, с. 64].

На наступному етапі, коли удається вимовити перші склади, зростає роль інтонації, міміки та жестів. Так, наприклад, *м-а-а-а* може позначати звертання до мами, маленький (великий і вказівний пальці зближуються) і малину.

Взагалі діти дуже спостережливі стосовно жестів. Вони уважно розглядають ілюстрації в книгах і часто інтересуються, що позначає той або той жест: чому він тримається за голову? Як підсумок у 3 роки: «Пушкин огорчился рукой».

У той самий період велику роль відіграють звуконаслідувальні слова та слова, утворені з перших складів відомих слів. Наприклад, в 1 рік і 9 місяців: *ту-ту, а-в-у!* (паровозик, ау!).

Цікавими є самономінації: *Тепа* (метатеза від *Петя*), *Коко* (від *Коля*), *Зізі* (від *Зіна*) – подвоєння початкових складів.

Від 2 до 5 років дитина опановує систему мови. Звернемося до відомої думки Е. Косеріу про співвідношення системи та норми [1]. Система показує відкриті та закриті шляхи для розвитку мови, тобто система – це не лише те, що ми спостерігаємо у мові, але й те, що є в ній *можливим*, щоб бути зрозумілим для членів мовного колективу. Норма відповідає тому, що й як промовляється у відповідному мовному колективі, Під час засвоєння системи своєї рідної (нею вона почне говорити) мови дитина створює нові слова та вирази, такі, що люди, які її оточують, зі зворушенням і захопленням, розуміють їх. До 5 років, як правило, малюк засвоює норму мови, починає говорити правильно, і якщо хід його думки є цікавим і важливим, то її мовне втілення стає тривіальним. О. О. Потебня підкреслює: «Так, действительно, новое слово и в особенности всякая новая грамматическая форма, которую ребенок начинает употреблять правильно, обозначает собой такую степень развития, которая заметно отличается от предыдущих и последующих» [2, с. 78].

Звернемося до періоду від 2 до 5 років, коли й створюються лексико-граматичні інновації.

За аналогією з існуючими у мові дитина із знайомих морфем легко створює нові слова: *картошник* (людина, що регулярно приносить картоплю). *Зіночку*

питають у дитсадку: На каком языке ты разговариваешь? – На своём, на *Зинском*. Суфікс **-ск-** (російський, український) є очевидним.

Наведемо приклад міркувань, у яких перемішано нормативні й ненормативні форми: *Негр – это папа, его жена негрица* (за аналогією з *львица, тигрица*), *их сын – негритёнок, а дочка – чернушка*. Якщо *негрица* відповідає системі мови, *негритёнок* – системі та нормі, то *чернушка* – явище зовсім іншого ряду.

Типовий сучасний діалог:

– Кушать хочешь?

– Да.

– Вы в садике не обедали?

– Обедали, но началась тревога, и я не наобедалась (явна аналогія *не наелась*).

Іноді словотворчість не збігається з нормативними рамками: Ваня такою *веселушка*. Відчуває, що невдало. Ваня такою *веселун*. Обидва суфікси не збігаються з нормативним *весельчак*.

Відомі суфікси легко переносяться на запозичені слова. У сучасному житті дітей з раннього віку починають навчати іноземним мовам. Як результат у 3 роки 5 місяців створюється пісня: «По небу летит *элефант*, а за ним *элефантик*».

Проте деякі номінації інтерпретувати важко: слона звать Білігон, невідому казкову тварину – Самонон.

Навколишній світ не завжди зрозумілий дитині, тому великою є роль народної етимології – пристосування невідомого до давно пізнаного: *щипотка* (від щипать), але не щекотка, *закусеница* (від кусать), але не заусеница, захворіла не кон'юнктивітом, а *конфективитом*. *Васильки* названо так тому, що це веселі квіти, вони веселяться. Зрозуміло, що дитина сприймає звучання, а не написання слів, тому *учёный совет* перетворюється під впливом побачених качок (рос. – *уток*) на *утёный совет*.

Двомовність може створювати забавні ситуації. Досить давно на екранах телевізорів ішов популярний італійський серіал «Спрут» з головним героєм комісаром Каттані. Учителька малювання задала домашнє завдання: «Намалювати катання на санчатах». Більшість дітей намалювали комісара Каттані, що мчить з гори на санчатах. Учителька дуже розгнівалася.

Дитина постійно порівнює те, що вона пізнає, з тим, що вже пізнала, тому з'являються неочікувані метафори: кришка каструлі – шляпа.

Дитяче мовлення підтверджує, що в нашій свідомості слова згруповані в гнізда. У 2 роки 9 місяців малюк розповідає: «На березках появились *брошки*» (*брошки, сережки* і т. д. – прикраси).

Цікавими є дитячі новації у сфері словотворення. Відомо, що від прийменників прикметники не утворюються, але дівчинка пропонує пройти '*под-ней дорогой*' – під дорогою, підземний перехід.

Діти відчують логіку творення морфологічних форм. Діалог із дорослим: Что ты делаешь? – Играюсь. – Так неправильно, надо играю. – Но я же одна играю. Дійсно, **-сь, -ся** мають значення зворотності.

Та ж сама історія, до якої, можливо, домішалася інтерференція: Играла с детьми? – Нет, они дрались, а я *гулялась* одна.

Часами дитяче формотворення виглядає значно більш доцільним, ніж нормативне: «Вчера *ходил дождь*». Дійсно, дощ ішов кілька разів за день, тому недоконаний вид більше відповідає ситуації, але не нормі.

Підсумовуючи, зазначимо, що дитяче мовлення є невичерпним джерелом (кожна людина пройшла шлях, про який ми сьогодні говорили) найцікавішого

матеріалу не лише для психолінгвіста, а й для мовознавців багатьох інших напрямів. Дорослим необхідно записувати новації своїх малюків, з одного боку, це матеріал для лінгвістичного дослідження, а з іншого – приємні спогади для всіх членів родини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история. *Новое в лингвистике*. Москва, 1963. Вып.3.
2. Потебня А. А. Мысль и язык. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста*. Антология. Под ред. проф. В.П. Нерознака. Москва: Academia, 1997. С. 51–65.

І. І. Ільченко (м. Запоріжжя)

ВІДИМЕННІ ПРІЗВИЩА НАДВЕЛИКОЛУЖЖЯ

Основним засобом ідентифікації особи на території Надвеликолужжя, як і на всій території України, виступають імена, які за походження були церковно-християнські або давньослов'янські. Продуктивність мотивуючих імен залежала від популярності особового імені та його варіантності, а популярність і варіантність останніх – від емоційно-експресивної наповненості кожного конкретного імені, від його структури.

Починаючи з кінця XVII ст., фігурують прізвища, які утворилися від власних імен. Багато запозичених давньоєврейських власних імен активно увійшли в ужиток і сприймаються як власне українські. На території Надвеликолужжя зафіксовані такі прізвища, що утворилися від єврейських чоловічих імен: *Абакум, Авакум > Авакуменко, Авакумович, Абакуменко, Абакумович, Абакум, Абакумець; Аврам, Оврам, Абрам > Авраменко, Аврамець, Аврамчук; Гаврило > Гаврик, Гаврилук, Гавриленко, Гаврилець, Гаврильчук, Гарилишин, Гаврилов(а); Давид > Давидюк, Давиденко, Давидко, Давидченко; Захар > Захарко, Захарченко, Захарчук, Захаров(а); Іван > Іваненко, Іванчук, Іванець, Іванченко, Іванець, Іванов(а), Іванишин; Ілля > Ільницький(а), Ільєнко, Ільченко, Ілько, Ільницький, Ільков; Ісай > Ісаєнко, Ісайчук, Ісачук, Ісаєв(а); Лазар > Лазаренко (Лозаренко), Лазарев(а), Лазарчук, Лазар'юк; Михайло > Михайлюта, Михайленко, Михайлюк, Михайлець, Михайлик, Михальо, Михайлов(а); Мусій, Мойсей > Мусієнко, Мосійченко, Мосійчук, Моїсеєнко, Моїсейко, Мусійчук; Назар > Назарук, Назарчук, Назаренко, Назаров(а); Самсон > Самсоненко, Самсонов(а), Самсика; Семен > Семенюк, Семененко, Семенов(а), Семеняга; Хома, Фома > Хоменко, Хомець, Хомчук, Фоменко, Фоменець; Яким > Якимчук, Якімець, Якименко, Якимов (а); Яків > Яковенко, Яковець; Ярема, Веремій, Єремій > Єременко, Єремчук, Яременко, Яремко, Яремчук.*

Від жіночих єврейських імен утворилися такі прізвища: *Анна (Ганна) > Ганич, Ганенко, Ганюк; Марія > Марійчук, Марієнко, Марущак; Тамара > Тамарчук, Тамаренко, Тамаров(а), Тамарков.*

Найбільш продуктивним є суфікс *-єнк-о*, який майже скрізь позначав “син того, кого називає передсуфіксальна частина”: *Авраменко – син Аврама, Михайленко – син Михайла*. Велика кількість прізвищ утворена від імені батька, менша – від імені матері.

Від імен грецького походження утворилися прізвища, що поширилися в надвеликолужському регіоні, є переважно чоловічими: *Андрій > Анрієнко, Андрієв(а), Андріяш, Андріянов(а), Андрієвський(ая); Антип > Антипенко, Антипов(а); Артем > Артеменко, Артемчук, Артемович, Артемов(а), Артемчук; Вакула > Вакула, Вакуленко, Вакулець, Вокул; Василь > Василенко,*

Васильченко, Васильчук, Василюк, Васильєв(а), Васильківський, Василівський, Василич; Гарасим, Герасим > Герасименко, Гарасименко, Герасимчук, Герасим'юк, Герасимович, Гарасько, Герасимовський, Герасенко; Григорій > Григоренко, Григор'єв(а), Григоровський; Демид > Демиденко, Демеденко, Демидюк, Демидович, Демидовський; Денис > Денесенко, Динесенко, Денисенко, Дениско, Денисов(а); Дмитро > Дмитренко, Дмитрук, Дмитрієв(а), Дмитриченко; Дорофій, Дорош > Дорошенко, Дорошківський, Дорошевський, Дорохов(а); Євдоким, Явдоким > Євдокимець, Євдокименко, Євдокимов(а); Карпо > Карпенко, Карпусь, Карп'юк, Карпчук, Карпов(а); Кирило > Кириленко, Кирильчук, Кирієнко, Кириловський; Кузьма > Кузьмук, Кузменко, Кузмечук, Кузмовський; Микита > Микитенко, Микитюк, Микитів; Микола > Миколаєнко, Миколайчук, Ніколаєнко, Ніколаєв(а); Мирон > Мироненко, Миронюк; Нестір, Нестор > Нестеренко, Нестеров(а), Нестерович; Олександр > Олександров(а), Александров(а), Санько; Онопрій, Онофрій > Онопрієнко, Онопрейко, Онофрієнко; Остап > Остапенко, Остапчук, Остапець, Остапов(а); Панас, Танас > Опанасенко, Панасюк, Опанасович, Танасенко, Панасенко; Петро > Петренко, Петрашенко, Петричук, Петров(а), Петреківський(а); Пилип > Пилипенко, Пилипчук, Пилипець, Пилипин; Потап > Потапчук, Потапов, Потапенко; Прокіп > Прокопенко, Прокопчук, Прокоповський, Прокопов(а); Сидір > Сидоренко, Сидорчук, Сидоров(а); Степан, Стефан > Степаненко, Степанчук, Стецюк, Стецьо; Тимофій > Тишко, Тимошенко, Тимошук; Трохим > Трохименко, Трохимчук, Трофимовський, Трохимець, Трофимов(а); Федір > Федоренко, Федоровський(а), Федяй, Педоренко, Педорчук, Педорів; Харитон > Харитенко, Харитоненко, Харко, Харитич; Юрій > Юрченко, Юрчук, Юрковський, Юрків; Юхим, Єфим, Євтим > Єфименко, Юхименко, Єфимов(а).

Від жіночих імен утворились: Варвара > Варваренко, Варич; Галина > Галич, Галенко; Євдокія > Євдокименко; Катерина > Катеринич, Катрич; Христина > Христич, Христенко, Христюк.

Від імен латинського походження: Гнат, Ігнат > Ігнат'юк, Гнатенко, Гнатюк, Гнатов(а), Ігнатенко, Ігнатов(а); Касян > Кас'ян, Кас'яненко, Касяненко; Клим > Климашенко, Климаш, Климашук, Климчук, Климко; Корнило (Корній) > Корнійчук, Корнієнко; Костянтин, Кость > Константинов, Костенко, Костюк, Костецький(а); Лавр, Лавро > Лаврінець, Лаврійчук, Лавриненко, Лавріщев(а); Лук'ян > Лук'янчук, Лук'яненко, Лукашенко, Лукашев(а), Лукаш; Максим > Максименко, Максишко, Максим'юк, Максимчук, Максимовський; Мартин > Мартинюк, Мартинов(а), Мартиненко, Мартишко; Оверкій (Аверкій) > Оверко, Оверчук, Аверенко; Омелян, Омелько > Омельченко, Омельянець, Омельницький(а), Омельяненко, Омельничук, Омельник; Павло > Павленко, Павлюк, Павлишин, Павлович, Павловський(а); Роман > Романенко, Романчук, Романець, Романюк, Романоський; Сергій > Сергієнко, Сергійчук, Сергієв, Сергієвський, Сергейченко, Сергєєв; Устим, Устин (Юстим, Юстин) > Устименко, Устемчук, Устимович, Устиненко, Устинський. Від жіночих імен утворилась невелика кількість прізвищ: Домна, Домаха > Домнич; Килина > Кулинич, Килинич; Марина > Маринич; Тетяна > Тетяненко, Тат'янич.

Прізвищ, які утворились від імен слов'янського походження, небагато: Борис – від Борислав > Борисенко, Борисюк, Борисов(а); Томило, Томила > Томілко, Томилін(а). Основа відіменних прізвищ визначена за словником Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківської «Власні імена людей».

Аналіз прізвищ, в основах яких лежать імена, показав, що найпродуктивнішим способом творення прізвищ був суфіксальний, коли до

основи додавався патронімічний суфікс (-енко, -ук, -`ук, -чук). Прізвища з суфіксом -енко становлять велику групу: *Антипенко, Антоненко, Борисенко, Григоренко, Данильченко, Демченко, Денисенко, Захарченко, Іваненко, Ігнатченко, Карпенко, Клименко, Кузьменко, Купрієнко, Костюченко, Левченко, Лукашенко, Лазаренко, Миколаєнко, Михайленко, Мусієнко, Назаренко, Науменко, Нікітенко, Онищенко, Павленко, Потапенко, Прокопенко, Степаненко, Тарасенко, Терещенко, Федченко, Федоренко, Федосенко, Юхименко, Яременко, Ярошенко* та ін. Особові назви з цим формантом досить давні і виникли на східнослов'янському ґрунті. Як свідчать сучасні ономасти, прізвища на -енк-о вже були сформованими і поширеними в XIV–XV ст. на території Середньої Наддніпрянщини [2, с. 68].

Меншу групу становлять прізвища, утворені за допомогою зменшено-пестливих -ик, -ко та ін. (*Антоник, Гринько, Гришко, Данилко, Данько, Занько, Кузько, Матвійко, Миколайко, Петрик, Петруня, Романько, Тараско, Федько, Юхимко*) чи згрубілий (-ега (-ига), -ура, -хно та ін.): *Василега, Петрига, Васюра, Івахно*.

У кількісному відношенні та в територіальному поширенні переважають прізвища на -енко. Можна висловити думку і про автохтонність цих одиниць на території Надвеликолужжя.

Аналіз іменних основ прізвищ, засвідчує, що на території Надвеликолужжя основами антропонімів виступали лексеми тих же семантичних груп, що й в українській антропонімії в цілому. Установлено, що лексичною базою як і прізвищ виступають характерні для всієї української прізвищевої системи. Основним засобом ідентифікації на досліджуваній території були імена, за походженням давньоєврейські, грецькі, латинські та слов'янські. Деякі з них виступали у формі прізвищ без змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей (словник-довідник). Київ: Наукова думка, 1996. 335 с.
2. Сухомлин І. Д. Походження українських прізвищ у говорах Середньої Наддніпрянщини. *Народні говори Наддніпрянщини*. Дніпропетровськ: ДДУ, 1969. С. 65–76.

О. Б. Каневська, І. С. Зоренко (м. Кривий Ріг)

ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Економіка як сукупність виробничих відносин, відповідних певному ступню розвитку продуктивних сил суспільства, панівний спосіб виробництва в суспільстві, а також як особлива галузь науки, має свою власну складну та багатоаспектну терміносистему, в якій відбивається розвиток наукової економічної думки.

Дослідження економічної терміносистеми не втрачає актуальності, що зумовлено її постійним поповненням новими термінами, за допомогою яких описується мінлива економічна світова ситуація, її глобалізаційний характер. Безумовно, вплив західної моделі економіки на економічні моделі різних країн світу веде до проникнення в терміносистеми економіки різних мов англійських термінів, їх розповсюдження, що робить проблему перекладу термінології однією із важливіших у перекладацькій діяльності.

Мета дослідження – схарактеризувати в структурно-семантичному та перекладацькому аспектах англійську, українську, російську термінологію економічної галузі.

Матеріалом для дослідження слугували економічні словники англійської, української та російської мов [1; 2; 3].

Терміносистема економіки – це система термінів, відповідних до понять цієї галузі наукових знань, зв'язаних між собою логічними, семантичними, дериваційними та прагматичними відношеннями.

Аналіз термінологічної економічної лексики та фразеології англійської, української та російської мов із точки зору її семантичного навантаження показав, що терміносистема економіки складається із певних семантичних груп, а саме:

– «бізнес та управління»: *investment* – інвестиції – инвестиции; *controlling* – контролінг – контролинг; *credit unions* – кредитні спілки – кредитные союзы; *small-business investment corporeation* – корпорація інвестиційна малого бізнесу – корпорация инвестиционная малого бизнеса; *corporation management* – корпоративний менеджмент – корпоративный бизнес; *multinational concern* – концерн мультинаціональний – концерн мультинациональный; *control share holding* – контрольний пакет акцій – контрольный пакет акций; *get the right people in the door* – отримати фінансування – получить финансирование; *mind your own business* – придумати власний бізнес – придумать свой бизнес тощо;

– «грошові відносини»: *credit money* – кредитні гроші – кредитные деньги; *solvency* – кредитоспроможність – кредитоспособность; *prepaid expense* – кошти авансові – средства авансовые; *estimate* – кошторис – смета; *index-linking, indexation* – індексація – индексация, индексирование; *import collapse* – колапс імпорту – коллапс импорта; *treasury bill* – казначейські білети – казначейские билеты; *mortgage bans* – іпотечні облигації – ипотечные облигации; *go broke* – продавати папери та уходити з ринку – продавать бумаги и уходит с рынка; *white cash* – білий нал – белый нал; *be fleeced of one's money* – отримати прибуток безчесним шляхом – получить прибыль нечестным путем; *hit rock bottom* – спуститися до самого низу рейтингу – опуститься на самый низ рейтинга; *cut expenses to the bone* – знизити витрати до мінімуму – сократить расходы до минимума тощо;

– «купівля та продаж»: *golden auctions* – золоті аукціони – золотые аукционы; *contango* – контанго – контанго; *bll of lading* – коносамент – коносамент; *claims* – клеймс – клеймс; *discount* – декорт – декорт; *gazumping* – гезампінг – гезампинг; *sky-high prices* – понадхмарні ціни – заоблачные цены; *sell someone a rip* – обманути будь-кого при продажу – обмануть кого-либо при продаже, вовлечь в невыгодную сделку; *splash out on* – спустити капітал – спустить капитал тощо;

– «економічні та виробничі відносини»: *market appeal criteria* – критерії привабливості ринку – критерии привлекательности рынка; *conception of complete a accretion of commercial efforts* – концепція чистого приросту – концепция чистого прироста; *corespondentive relation* – кореспондентські відносини – корреспондентские отношения; *financial engineering* – інжиніринг фінансовий – инженеринг финансовый; *cooking* – підробка, фальсифікація звітності – подделка, фальсификация отчетности; *fall into debts, to fall behind, to leave flat* – потрапити у великі борги – попасть в большие долги; *ring hollow* – не заслуговувати на довіру в бізнесі – не заслуживать доверия в бизнесе тощо;

– «фахівець у галузі економіки, учасник економічних відносин»: *investor* – інвестор – инвестор; *indoorsee* – індосант – индосант; *jobber* – джобер –

джоббер; *investor* – депозитор – депозитор; *distributor* – дистриб'ютор – дистриб'ютор; *dealer* – дилер – дилер; *consignment* – консигнан – консигнан; *competitive stock-broker* – конкуруючий біржовий маклер – конкурирующий биржевой маклер; *clientele* – клієнтура – клиентура; *yellow-dog contract* – контракт «жовтого собаки» – контракт «желтой собаки» тощо.

Ядром у терміносистемах економіки в англійській, українській, російській мовах є однослівні терміни: *economics* – економіка – экономика; *dividend* – дивіденд – дивиденд; *tax* – податок – налог; *capital* – капітал – капитал; *price* – ціна – цена; *value* – вартість – стоимость; *agreement* – угода – договор; *account, bill* – рахунок – счёт; *tariff* – такса, тариф – такса, тариф; *export* – експорт – экспорт; *balance* – баланс – баланс; *bank* – банк – банк; *market* – ринок – рынок; *discount* – дисконт – дисконт тощо.

Характерною рисою однослівних термінів в аналізованих мовах є наявність як однозначних, так і багатозначних слів: *voucher* (укр. ваучер; рос. ваучер) – 'цільовий платіжний засіб'; *cargo* (укр. вантаж, рос. груз) – 'товар, який надходить у процесі транспортування'; *margo* (укр. марго; рос. марго) – 'поле комерційного листа, яке використовують для різних нотаток'; *stagnation* (укр. стагнація; рос. стагнация) – 'застій в економіці, виробництві, торгівлі' – однозначні терміни; *spot price* (укр. спот; рос. спот): 1) 'ціна, за якою відбувається продаж валюти або товару з негайною або швидкою його доставкою'; 2) 'вид угоди на наявні товари, зокрема при біржовій торгівлі, що передбачає негайну оплату'; 3) 'судно, що має тоннаж, який приблизно відповідає вимогам фрахтівника'; *tick* (укр. тик; рос. тик): 1) 'кредит'; 2) 'найменш можливе змінення ціни на ринку' – багатозначні терміни.

Аналіз економічних термінів свідчить, що досить часто багатозначне словопоняття англійської мови в мовах-реципієнтах уживається не в усіх своїх значеннях. Наприклад, в англійській мові слово *manager* має такі значення: 1) 'найманий професійний керуючий'; 2) 'хазяїн'; 3) 'представник однієї з палат'; 4) 'імпресаріо'. В українській та російській мові слово *менеджер* уживається лише в першому значенні.

Одним із продуктивних способів термінотворення як в англійській мові, так і в українській та російській мовах, є синтаксичний, за допомогою якого формуються термінологічні словосполучення. Матеріал свідчить, що більшість термінів мають двохкомпонентну структуру: *lombard credit* – ломбардний кредит – ломбардный кредит; *grace period* – пільговий період – льготный (грационный) период; «*tax holiday*» – «податкові канікули» – «налоговые каникулы»; *financial markets* – фінансові ринки – финансовые рынки; *national income* – національний дохід – национальный доход; *national product* – національний продукт – национальный продукт тощо. Також зустрічаються багатоконпонентні (трьох-, чотирьох- і більше компонентні) терміни-словосполучення, які перекладаються описово або дослівно: *financial management mechanism* – механізм фінансового менеджмента – механизм финансового менеджмента; *monitoring of financial market* – моніторинг фінансового ринку – мониторинг финансового рынка; *coefficient of administrative management* – коефіцієнт ефективності загального господарського управління – коэффициент эффективности общего хозяйственного управления; *be at the very bottom of the career ladder* – бути на початку кар'єрних сходів – быть в начале карьерной лестницы тощо.

Численні англійські аббревіатури та термінологічні скорочення в українській та російській економічних терміносистемах уживаються без перекладу: **RRR** – *required rate off return* – 'необхідна ставка доходу'; **TC** – *total costs* – 'загальна сума витрат'; **FA** – *fixed assets* – 'основні фонди'; **Anny** – *annuity*, **B/S** – *balance*

sheet, **B/V** – book value, **cp** – coupon, **Cr** – credit; **CS**, **C/S** – common stock, **dis** – discount, **div** – dividend, **GW** – goodwill, **in** – interest, **ince** – insurance тощо. Деякі англійські аббревіатурні терміни входять до української та російської мов у кириличному написанні: **fob** (*free on board*), **фоб**, **фоб**; **fifo** (*First-in-first-out*), **фифо**, **фифо**.

У терміносистемі економіки частотні терміноніми, тобто терміни, утворені від імен видатних економістів, бізнесменів, учених, що при перекладі калькуються: *Dow Jones Industrial Average* – індекс Доу-Джонса (промисловий) – индекс Доу-Джонса (промышленный); *Laffers curve* – крива Лаффера – кривая Лаффера; *Graham method* – метод Грехема – метод Грэхема; *Altman model* – модель Альтмана – модель Альтмана; *Baumol model* – модель Баумоля – модель Баумоля; *Gordons model* – модель Гордона – модель Гордона; *Du Pont system of financial analysis* – Дюпонівська система фінансового аналізу – Дюпоновская система финансового анализа тощо.

Терміносистема економіки активно поповнюється новими словами, завдання яких іменувати нові економічні теорії та доктрини, економічні явища: *new paradigm* (концепція «нової парадигми»); *slugflation* («економіка в умовах низьких темпів її розвитку»); *zero-friction economy* («економіка з нульовим тертям»); *high-tech service economy* («високотехнологічна економіка сфери послуг»); *neuroeconomics* («невроекономіка»); *cybercash*, *cybermoney*, *cybercurrency*, *E-cash*, *E-money*, *virtual money* («електронні гроші»); *cybermall*, *cyberplaza*, *cybershop*, *E-mall*, *electronic shop*, *E-partment*, *virtual store* («електронний магазин, торговельний центр») тощо.

Виокремимо головні причини, які, на наш погляд, значно утруднюють переклад економічних термінів і на які необхідно звертати увагу в перекладацькій діяльності:

1) лексична сполучуваність багатозначного терміну, що впливає на вибір певного його значення, зумовленого контекстом. Так, переклад багатозначного економічного терміну *stock* («акціонерний капітал»; «склад»; «резерв»; «активи», «незавершені готові вироби»; «фондовий ринок»; «грошовий фонд»; «матеріально-виробничі запаси»; «оборотні виробничі фонди» та ін.) повністю залежить від контексту, в якому він вживається: *She has 700 dollars in stocks.* – У неї 700 доларів в акціях; *The stock market broke the 10,000 barrier.* – Фондовий ринок подолав десятитисячну відмітку; *Stock is a store of goods which the company can use when they are needed in production process.* – Матеріально-виробничі запаси – це активи, які за необхідністю використовуються підприємством у виробничому процесі;

2) у результаті використання одних й тих самих методів дослідження в різних наукових царинах одні й ті самі терміни уживаються в різних науках, але мають різні значення. Наприклад, *leakage*: «витік» (інформації, грошей, товару) – економіка; «прорив оборони» – військова справа; «подолання» – нанотехнології; «вихідні платежі» – юриспруденція тощо;

3) автори україномовних і російськомовних досліджень з проблем економіки пропонують власні варіанти перекладу багатьох англійських термінів, унаслідок чого один й той самий термін перекладається по-різному, за допомогою різних вербальних кальок: ***basket of currencies*** – валютний кошик, «кошик» валют – «валютная корзина» / валютный портфель; ***sinking fund*** – поглинаючий фонд – выкупной фонд / фонд погашения; ***bronze bill*** – бронзовий вексель / дружній вексель – бронзовый вексель тощо.

Отже, для здійснення якісного перекладу текстів на економічну тематику необхідно знати семантико-структурні особливості економічних термінів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И. А., 1998. Словарь-справочник Финансового менеджера. Киев: «Ника-Центр», 1998. 480 с.
2. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 355 с.
3. Doyle C. Oxford Dictionary of Marketing. New York: Oxford University Press Inc., 2011. 436 p.

I. С. Кірковська (м. Дніпро)

ЩОДО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ФУТУРАЛЬНОСТІ В МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ (на матеріалі французької та української мов)

Ціла низка мовленнєвих актів – законів, заповідей, передбачень, заборон, а також клопотань – звернені в майбутнє. В них формульовано норми дій, яких повинна дотримуватись людина. Порушення цих норм передбачає соціальне покарання або розплату від долі. Джон Сьорль розмежовує інтенцію, намір від емоції за допомогою їх казуальної самореференції [2, с. 257]. На відміну від емоції, інтенція може бути задоволена лише у випадку, коли вона сприймає дію, яку вона передає.

Інакше кажучи, будь-яка дія, що стосується теперішнього чи минулого, матиме наслідок у майбутньому, хоча цей наслідок і не запрограмований у його змісті. Отже, норми суспільного поведіння є атемпоральними. Нехтування ними актуалізуються в плані минулого, а наслідки недотримання цих норм створюють майбутнє. Тобто заповіді й закони об'єднують норму, її порушення та його наслідки, наприклад:

– акт заборони: *Le préfet rappelle une nouvelle fois chacun à ses responsabilités alors même que les prévisions météorologiques des prochains jours semblent clémentes. «Il est absolument indispensable que nos concitoyens restent chez eux et limitent au strict minimum leurs déplacements autorisés. Le virus circule activement en Haute-Garonne et la seule protection contre sa dissémination est le respect des règles de confinement»* [4].

– акт настанови: *Honore ton père et ta mère, afin d'avoir longue vie sur la terre que te donne le Seigneur ton Dieu* [3].

Загальні форми вираження норм імплікують їх актуалізацію, тобто зв'язок з актуальною ситуацією. Невипадково заповіді мають форму *майбутнього часу зі значенням наказовості*:

– божі заповіді: *Tu n'auras pas d'autres dieux que moi. Tu ne feras aucune idole. Tu n'invoqueras pas le nom du Seigneur ton Dieu pour le mal. Tu feras du sabbat un mémorial, un jour sacré. Pendant six jours tu travailleras et tu feras tout ton ouvrage. Tu ne commettras pas de vol. Tu ne commettras pas de meurtre. Tu ne commettras point d'adultère. Tu ne porteras pas de faux témoignages contre ton prochain. Tu ne convoiteras pas la maison de ton prochain. Tu ne convoiteras pas la femme du ton prochain ni son serviteur, ni sa servante, ni son bœuf, ni son âne: rien de ce qui lui appartient»* [3].

Такі форми повинні ніби зупиняти людину, яка вже ніби почала коїти щось неправедне [1, с. 9].

У світосприйнятті слов'янської свідомості майбутнє двоспрямоване: людина рухається в майбутнє, а майбутнє рухається до людини і часто на неї насувається. Українською мовою говорять про «прийдешні свята», про події, які

незбаром відбудуться й існують в уявному майбутньому, що здається цілком реальним. Людина очікує на майбутнє з надією та острахом, хоче дізнатися у долі на що їй чекати. Майбутнє в українській мові перед-стоїть, тобто займає місце попереду людини. Людина ставить собі запитання «Що приготував мені цей день?».

По суті, поняття «майбутності» містить у собі парадокс. Міркуючи про майбутнє, людина думає про прийдешні події, але не завжди їх вгадує. Тому людина постійно взаємодіє з модальними категоріями. Перехід майбутнього в минуле знімає варіанти ймовірного ходу подій, але не зменшує різні оцінки цих подій [1, с. 10]. Це спостереження є суттєвим і важливим в річищі розгляду питання про суб'єктивність категорії часу.

Відзначимо, що морфологічні форми майбутнього часу в індоевропейських мовах утворюються за допомогою дієслів зі значенням володіння (avoir фр.; hablaré ісп.), а також за допомогою модальних дієслів зі значенням бажання або повинності (vouloir, avoir). І, наприклад, у французькій мові якщо залучення модальних дієслів розкриває модальну сутність футуруму, то морфологічні форми майбутнього часу свідчать про екзистенційну сутність категорії футуральності, яка зводиться до виконання окремих функцій, зокрема в живому спілкуванні.

У світосприйнятті франкомовної людини майбутнє виступає як те, що вона запланувала чи вже зробила в минулому, як те, чому є передумови в минулому або теперішньому. Натомість в українській мові майбутній час є невмотивовано самостійним, наприклад:

Українська мова (циклічна модель) модусна категорія модально-темпоральне значення	Французька мова (лінійна модель) модусна категорія модальні значення
Проспективне майбутнє?	
1. Очікується дощ. Буде дощ. Дощитиме. Виключення: За прогнозами синоптиків (темпоральне значення).	Il va pleuvoir, on voit les nuages dans le ciel Selon le journal Selon les pronostics + il pleuvrait (Conditionnel journalistique, aspect modal)
Заплановане майбутнє	
2. Я поїду до Лондона (передумова не потрібна, темпоральне значення)	J'irai en Londres – немотивована дія Le vais en Londres (voilà ma valise) – очікувана дія
Предикативне майбутнє	
3. Якщо він дізнається правду, він знепритомніє (модальне значення).	Si cette vérité éclate elle il va perdre la conscience (модальне значення)
4. Ми будемо вживати фрукти щодня (абсолютна істина в майбутньому) темпоральне	Nous mangerons des fruits chaque jour (намір) темпоральне

Отже, майбутній час в українській мові посідає проміжне положення між модальною та часовою категорією. Цим визначено відношення футуральних пропозицій до істинної оцінки, що має у французькій мові граматичні ознаки. Майбутній час французької мови більш модалізований, а скоріше, глибоко модалізований, в українській його зв'язок з модальністю менш зрозумілий.

Значення майбутності в українській мові є двояким та може бути визначене як модульно-темпоральне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лингвофутуризм. Взгляд языка в будущее. Серия: Логический анализ языка. / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. Москва: Индрик, 2011. 520 с.
2. Серль Дж. Р. Что такое речевой акт? *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Прогресс, 1986. Вып. 17 : Теория речевых актов.
3. Lire la Bible. Livre de l'Exode 20, 1–18. URL : <https://www.aelf.org/bible/ex/20>
4. Trop de monde dans les centres commerciaux de Haute-Garonne. *Le Journal Toulousain*. 6 avril 2020. URL : <https://www.lejournaltoulousain.fr>

О. Л. Колесниченко (м. Дніпро)

СКОРОЧЕННЯ В СТУДЕНТСЬКОМУ МОВЛЕННІ ЯК МАТЕРІАЛ ВИВЧЕННЯ У ВНЗ

Вивчення різних феноменів, що відображають сучасний стан будь-якої мови, є актуальним для здобувачів вищої філологічної освіти. Це розвиває аналітичні здібності студентів-філологів, їхнє логічне мислення, певною мірою розширює лінгвальні горизонти кожного з них. І тут процеси неологізації у межах тієї чи тієї індоєвропейської мовної системи опиняються у фокусі уваги представників науково-педагогічного штату, кожен із яких зобов'язаний передати своїм студентам нові знання, розуміння сутності сучасних трансформацій різних рівнях певної конкретної мови.

Динаміка індоєвропейських мовних систем у їхньому живому мовному втіленні ставить перед лінгвістами та викладачами теоретичних лінгвістичних дисциплін низку нагальних завдань. Серед них – переосмислення сутності та, у зв'язку з цим, нове потрактування окремої групи процесів та явищ, які вважалися досі однозначними та константними. Це переосмислення зокрема стосується окремих способів утворення нових слів у мові та мовленні, а також імплементації цих одиниць як результатів різних видів номінації.

Поза сумнівом, актуальне розуміння та витлумачення мовних фактів є невід'ємним компонентом загальної інформації щодо будови, наприклад, слов'янських мов, яку має донести викладач студенту-філологу.

Загалом студентське мовлення досить різнобарвне. Воно є не завжди жаргонним, воно базується на засадах норм і правил мови, якою молодь спілкується. Воно багатofункційне, адже виконує і комунікативну, і – за потреби – емоційно-експресивну, і оцінну, і маніпулятивну, і творчу функції.

Арсенал студентського мовлення постає власне субкодом і зорієнтований, звісно, на закони і правила тієї мови, в межах якої він функціонує. Цей субкод за багаторічну свою історію набув низку певних традицій: велика кількість його одиниць передається від покоління до покоління, дещо втрачається, дещо оновлюється. Ці одиниці функціонують як умовно замкнена система. Отже, вони складають студентський сленг у межах загального молодіжного сленгу.

Студентська мова, як і будь-яка сленгова, постійно змінюється, поповнюючись новими одиницями. Деякі слова є спільними для всіх, деякі ж вживаються у мовленні студентів тієї чи тієї конкретної спеціальності. Викладачі також активно використовують одиниці цього субкоду у своєму мовленні, адже їм не лише потрібно бути зрозумілими, але й демонструвати прозорість у розумінні мови власне студентської молоді.

Сленгізми загалом постають саме соціально обмеженою групою слів, що знаходяться поза нормами літературної мови; це одиниці, що належать будь-якому сленгові. Сленг, відповідно, є сукупністю особливостей розмовного мовлення людей, об'єднаних спільністю інтересів, занять, суспільного становища, вікової категорії тощо. Отже, він може формуватися та функціонувати у будь-якому колективі. У слов'янському мовному просторі наявний сленг школярів, студентів, молодіжний та військовий сленги, сленг музикантів та спортсменів, сленг працівників торгівельної галузі, сленг карних злочинців та ін.

Крім всього зазначеного, лексичні одиниці (особливо скорочення), що становлять сучасний студентський дискурс, постають актуальним матеріалом для вивчення з позицій різних дисциплін гуманітарного – філологічного – циклу. Це і соціолінгвістика, і дискурсологія, і теорія мовленнєвої комунікації, і загальне мовознавство, і лексикологія, і словотвір у слов'янських мовах.

Причини появи сленгізмів досить різні. Найчастіше вони виникають унаслідок прагнення до специфічної для конкретної соціальної групи людей комунікативної атмосфери, особливої експресивності, що могло б відрізнити цей конкретний мовний колектив від решти інших. Це своєрідна колективна мовна гра, яка може припинитися із виходом людини з цього колективу.

Утім, не всі сленгізми, що наразі функціонують, зазнали детального вивчення як з позицій фактичного, так і з позицій дидактичного матеріалу; особливо це стосується одиниць, що з'явилися в мові внаслідок компресії, або скорочення словосполучень чи простих слів. Такі одиниці у різних слов'янських мовах продукуються дедалі активніше. Дослідники це пов'язують, передусім, з прискореним темпом життя, насамперед, молоді. Тому природно, що ці одиниці мають стати об'єктом пильної наукової уваги не тільки теоретиків-лінгвістів, а й студентів-філологів, які вивчають різні слов'янські мови.

Отже, серед явищ компресії є такі, які постають універсальними для цілої низки слов'янських мов (наприклад, деякі види аббревіації: укр. *університет* – *універ*, *Горлівський інститут іноземних мов* – *ГІИМ*, *фізична культура* – *фіз-па*; польськ. *ATSD* – *a tak swoją drogą*, *ChOTP* – *chcesz o tym porozmawiać*, *MSZ* – *moim skromnym zdaniem*, *ZTCP* – *z tego co pamiętam*, *DOZO* – *do zobaczenia*; чеськ. *profesionální armáda* – *profiarmáda*, словц. *vyšší územný celok* – *VUC*), інші явища такого зразка (наприклад, універбація: укр. *залікова книжка* – *заліковка*, *студентський квиток* – *студак*, *курсова робота* – *курсач*, *старослов'янська мова* – *старослов'янка*; польськ. *Samolot bombowy* – *bombowiec*, *alternatywka*, *zupa fasolowa* – *fasolówka*, сербск. *radna chěžba* – *radnica*, *wodowy pad* – *wodopad*, *wólbna zshromadźizna* – *wólbna*; словц. *nedovršnik* – *nedovršni glagol*, *virtuálna realita* – *virtualita*, *lexikálna jednotka* – *lexéma*) нерівномірно відображені у всіх мовах зазначеної групи, а спостерігаються лише в деяких із них. Зазвичай універбацію у певних її морфологічних проявах уважають надбанням слов'янських мовних систем.

Серед дослідженого студентського лексикону у слов'янських мовах ми виділили іменники, дієслова, прислівники, слова категорії стану, вигуки. Розподіл досліджуваних лексико-граматичних одиниць компресивного зразка нерівномірний у різних мовних системах слов'янської лінгвальної спільноти. Це пов'язано зі структурними і, відповідно, граматичними особливостями кожної окремої мовної системи. Утім, єдність процесів, які трансформують аналітичні чи комплексні синтетичні одиниці на більш короткі синтетичні мовленнєві сегменти, є універсальною рисою сучасного стану слов'янських мов.

Студентський дискурс загалом є сферою функціонування мови, яка продукує неологізми, що з'являються внаслідок різних видів скорочення. Це пов'язано з динамічністю студентського мовлення, а також потребою молоді вміщувати максимальну кількість необхідної інформації в обмежену одиницю часу. Звичайно, студентам-філологам необхідно вміти аналізувати результати сучасних процесів номінації, а тим більше таких, причетність до яких відкривається безпосередньо в межах їхнього молодіжного субкоду: у словотворенні, формотворенні, інших граматичних особливостях компресивів різної імплементованості. Саме тому так важливо транслювати реальний зміст цих неолінгвальних явищ у відповідних навчальних дисциплінах філологічного сегменту у вищих навчальних закладах.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Jakie są polskie skróty internetowe? URL: https://typy.interia.pl/artukul_12549,jakie-sa-polskie-skroty-internetowe.html
2. Skróty młodzieżowe, ale beka, XD. Co to znaczy XD, LOL, boomer czy cringe? URL: <https://scroll.morele.net/rozrywka/skroty-mlodziejowe-ale-beka-xd-co-to-znaczy-xd-lol-boomer-czy-cringe/>

В. О. Корсунський, Н. В. Дьячок (м. Дніпро)

ОНОМАСІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ДИЗАЙНУ

Сучасний стан мовного розвитку є таким, що адекватно реагує на рухливість та гнучкість мовлення і тих процесів, що у ньому відбуваються. Термінологія тієї чи тієї галузі як мовна мікросистема, або субсистема, вповні віддзеркалює й дублює всі явища загальномовного зразка. Не винятковою постає й терміносистема дизайнерської ланки. Зацікавленість саме термінологією дизайну зумовлена стрімким розвитком галузі, а також її сприятливістю до сучасних запозичень методик, тактик та технологій розвитку, які, відповідно, мають свої назви, які потрібно вважати термінами цього напряму творчої діяльності.

Стрімкий розвиток лексичної системи української мови, зокрема термінології досліджуваної галузі, демонструє процес актуалізації лексики, пов'язаної з техніками дизайну, яка ввібрала в себе і попередній досвід моделювання тих чи тих об'єктів за допомогою природних і сучасних матеріалів. Дизайнерська лексика збагачувалася кожним наступним поколінням майстрів цієї справи. Технічні прийоми, матеріали й пристрої цього ремесла у процесі набуття вдосконалення потребували нової номінації чи переосмислення певних загальноживаних слів.

Терміносистема будь-якої галузі наукових знань та людської діяльності має у своєму складі таку частину словника, що містить назви основних галузевих об'єктів, явищ, предметів чи матеріалів. Ці терміназви вважають основною її частиною, тобто суто галузевою термінологією. Термінологічні одиниці, які складають ядро терміносистеми, зазвичай відбивають специфіку галузі, її історію і розвиток.

Дослідження ономасіологічного, структурно-семантичного спрямування покликане виявити особливості будови й змістовної організації аналізованих одиниць; етимологічний розгляд цих одиниць дозволить з'ясувати їхнє співвіднесення з відповідними твірними словами і / або словосполученнями, демонструючи характер процесу їхньої появи в мовленні або в мові.

Саме у термінологічних системах як ніде виявляється здатність до точного однозначного найменування об'єктів реальної дійсності: через найменування вони стають об'єктами лінгвальної дійсності. Тому ці найменування – терміни – можна вважати еталонними щодо втілення в мові тих чи тих фактів, явищ, феноменів, процесів, предметів тощо.

Зазвичай спостерігаємо синтетичні – однослівні – й аналітичні – двох- або багатослівні – терміни. До синтетичних належать *ескіз, макет, значок, логотип, піксель, сканувати* тощо; до аналітичних – *ресурс візуального спілкування, графічний дизайн, рекламне гасло, рекламне призначення, корпоративний стиль, знеособлене спілкування* тощо. Наприклад: «*Хто знає більше, що красиве, а що ні, ви чи мої художники, що робили ескізи*» [4]; «*Речі художника Цапка, особливо макет до п'єси «Міщанин Шляхтич» мало виразні, не оригінальні*» [5]; «*Передбачено розробку і графічний дизайн карток для нових ресурсів, створення нового модулю*» [6]; «*Коли користувач Інтернету отримує від когось е-листа з «Хотмейлу», внизу на моніторі висвічується рекламне гасло: «Заведіть безкоштовну е-скриньку на Hotmail.com»*» [7].

Утім є низка так би мовити незвичайних термінів, які знаходяться на межі професійного мовлення (субкоду) й мови (коду). Тобто вони здатні замінювати аналітичні терміни більш простими за структурою синтетичними. Це так звані «передтерміни» на зразок *основа (основний контур), цифра (цифровий маркетинг), домінанта (домінантний заголовок), графіка (графічний малюнок / дизайн)* та ін., наприклад: «*Основа була покладена; канва вже була і на ній вже можна було вишивати візерунки*» [8] – «*Натомість хлопець взявся збуджено стирати відрізки, спільні для малих квадратів і основного контуру*» [9]; «*Як культурна людина, ти повинен стежити за молодим революційним мистецтвом, а щоб бути в курсі справ, ти повинен читати журнал "Вапліте", де, крім вищезазначених письменників, беруть участь найкращі спеці-ялісти в галузі кіна, архітектури, музики, малярства, графіки, а також публіцистики і критики*» [10] – «*Зі свого боку, Войхт працює мінімалістично, з обмеженою кількістю елементів: на стіні з різної швидкістю обертаються кілька чорних пропелерів, а двовимірна відповідь цьому рухові – великі абстрактні графічні малюнки, котрі нагадують чи то мапи невідомої місцевості, чи надскладні топологічні діаграми, чи фіксацію рухів тих же пропелерів*» [11].

Всі зазначені одиниці утворені завдяки процесу універбації та / або внаслідок дії механізму аналогії. Механізм аналогії полягає в тому, що «універбацію супроводжує явище лінгвальної аналогії, яке втілено в трансформуванні форм граматичного роду гіпотетичних похідних. Зазвичай результати таких модифікацій розглядалися як квазіуніверби. Пропоноване дослідження покликане з'ясувати саме реальний лінгвальний статус зазначених найменувань» [1, с. 9].

З огляду на це, формально уналежене до будь-якої частини мови слово, зокрема термін, є лише однією з мовленнєвих реалізацій аналітичної за своєю природою абстрактної мовної номінативної одиниці, яку ми схильні називати номемою. Ця одиниця, з одного боку, зреалізовується у мовленні не лише в слові, але й у аналітичних структурах, а з іншого – має за домінанту своєї мовленнєвої модифікації будь-яке моновербальне номінативне утворення. Тому ми припускаємо, що універби здатні репрезентувати два номінативні типи в мовній та мовленнєвій площинах.

«Універбацію спочатку потрактовували як вияв синтетизму в словотворенні, за якого ті значення, що містять аналітичні конструкції, втілюються у синтетичній

одиниці – слові-універбі. Досліджуване явище також визначали як появу слова на базі словосполучення, з яким воно, слово-універб, зрештою вступає в синонімічні відношення» [1, с. 10]. «За такого підходу до універбації уналежнювали аббревіацію, субстантивацію, суфіксацію» [3].

Оцінка реальної відповідності терміна «універбація» тим реаліям, на позначення яких він використовується, призвела до звуження значення цього терміну та до зміни обсягу самого поняття. За універбацію доцільно вважати «модифікування словосполучення у слово такого зразка, коли універб містить основу лише одного з компонентів словосполучення, за формою співвідноситься з одним словом, а за змістом збігається зі словосполученням» [3].

Відтак сутність універбації полягала «в утворенні простого слова на базі одного з компонентів аналітичного розчленованого найменування. У цьому значенні використовуються й інші терміни: семантичне стягнення, семантична конденсація, компресія мотивувального словосполучення, що супроводжується втіленням його семантики у дієслівному дублеті, який отримано внаслідок афіксальної універбації. Це явище схарактеризовано функційно, формально й семантично пов'язаними аналітичною та синтетичною одиницями, наявними в мовленні й тексті» [1, с. 10].

За новітнього розуміння (Н. В. Дьячок, О. С. Івко), універб як результат універбації пропонуємо визначати як слово, семантично і граматично тотожне словосполученню, яке дещо відрізняється від словосполучення або збігається з ним функційно, та є нарівні зі словосполученням оприявленням спільної надслівної абстрактної одиниці – номеми. Досліджувані дизайнерські терміни мовленнєво й текстово втілюють номеми, що моделюються за зразком «словосполучення + еліптичний універб».

Отже, кожному окрему одиницю дизайнерського термінологічного апарату потрібно аналізувати з позицій її відношення до універбалізованих еквівалентів термінів-словосполучень, тобто як синтетичну універбалізовану одиницю, яка виникла внаслідок формальної трансформації словосполучення, має спільні зі словосполученням лексичне значення, граматичні характеристики та синтаксичну функцію. Цей напрям дослідження терміносистем виявляється перспективним через новизну та стрімкість розвитку термінологічного апарату саме досліджуваної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Датченко Ю. В., Дьячок Н. В. Особливості утворення назв писанок в українськомовній традиції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Філологія». Вип. 87. 2020. С. 9–15.
2. Дьячок Н. В. Основы универбации: структурно-семантический критерий. Слов'янськ. Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 346 с.
3. Дьячок Н. В., Івко О. С. Материалы к словарю универбов современного русского языка. Издание дополненное. Слов'янськ. Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 492 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

4. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D0%B5%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%B7&showresults=1
5. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82&showresults=1
6. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD&showresults=1

7. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B5%20%D0%B3%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE&showresults=1
8. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&queryselector=word&keyword=%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0&attrs=word%2Clemma&viewmode=sen&attr_allpos=kw&linenumbers=1&refs_up=1&shorten_refs=0&glue=0&itemsPerPage=500&structs=s%2Cg&refs=%3Ddoc.authTrans%2C%3Ddoc.date%2C%3Ddoc.title%2C%3Ddoc.author%2C%3Ddoc.translator&default_attr=lemma&showresults=1&checkboxes=1&fullcontent=1&f_tab=advanced&operations=%5B%7B%22name%22%3A%22word%22%2C%22arg%22%3A%22%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%22%2C%22active%22%3Atrue%2C%22query%22%3A%7B%22queryselector%22%3A%22wordrow%22%2C%22word%22%3A%22%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%22%2C%22qmcas%22%3A0%7D%2C%22id%22%3A8365%7D%5D
9. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80&showresults=1
10. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0&showresults=1
11. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance?corpname=grac16&tab=advanced&keyword=%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BD%D0%BE%D0%BA&showresults=1
12. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2022. URL: uacorporus.org

Ю. В. Кравцова (м. Київ)

СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ МЕТАФОРИЧНИЙ МОТИВАНТ ЯК ОЗНАКА МЕТАФОРИЗАЦІЇ

Мотиваційні ознаки метафоризації як підстави метафоричного перенесення неодноразово привертала увагу різних дослідників (Ж. О. Вардзелашвілі, О. М. Лагута, В. М. Прохорова, Г. М. Склярєвська, В. М. Телія, О. І. Усмінський та ін.).

У традиційній лінгвістичній семантиці для позначення смислового компонента, що здійснює мотиваційні зв'язки твірного та похідного значень полісеманта, було введено поняття «семантичного стрижня» – смислового елемента, спільного для всіх значень слова (Д. М. Шмельов). Але семантична спільність може бути властивою не всім значенням багатозначного слова, оскільки мотиваційні зв'язки у полісемії досить різноманітні. Згодом з'явилися різні термінопозначення для такого елемента, що зв'язує твірне й похідне, включаючи метафоричне, значення: «асоціативний елемент» (Д. М. Шмельов), «асоціативна ознака» (Т. О. Кукса, Л. О. Новіков), «семантична мотивуюча ознака» (О. М. Шрамм), «семантичний показник» (Г. С. Хромих), «семантичний мотиватор» (Г. А. Шипіцина), «семантичний формант» (Н. П. Тропіна), «смисловий посередник» (Ж. О. Вардзелашвілі) тощо. У сучасній лінгвістичній семантиці (семантичній дериватології) загальноновживаного терміна для позначення таких мотиваційних ознак досі немає, що свідчить про невирішення цієї проблеми й необхідність подальшого її розроблення.

В окремих лінгвістичних працях із проблеми метафоричної номінації (О. М. Лагута, О. М. Прохорова, О. І. Усмінський та ін.) на різному мовному матеріалі вчені здійснювали спробу встановити типи ознак, що мотивують метафоризацію. Так, О. М. Лагута, аналізуючи субстантивні метафори на матеріалі сучасних тлумачних словників, зазначила, що «такі диференційні семантичні ознаки, як 'особливість', 'оцінка', 'наявність / відсутність' і, особливо, 'позитивність / заперечність', 'ознака', 'специфіка', є універсальними серед мотивуючих перенесення найменування й імпліцитно присутніми в структурах більшості значень метафоризаторов і ЛСВ-метафор» [3, с. 134]. Вона виділила цілий ряд таких мотиваційних ознак: 1) формативні (величина, висота, глибина, довжина, повнота, розмір, зріст, форма, ширина); 2) одоративні (запах); 3) колірні (колір, тон, фарба, масть); 4) смакові; 5) вагові (вага, маса, обсяг); 6) звукові (гучність, діапазон, тембр); 7) часові (вік, час, тривалість); 8) температурні; 9) тактильні (твердість, м'якість); 10) консистенціальні (заповненість, матеріал, стан, склад, сутність); 11) функційні (призначення, мета, причина використання); 12) реалізаційні, що характеризують прояви об'єкта (активність, інтенсивність, значення, реакція, режим, результат, сила, наслідок); 13) динамічні, що відбивають протікання дії (ритм, темп); 14) квантитативні, що вказують на дискретність об'єднання співвідносних об'єктів (доза, калібр, міра) або їхню синкретичність (кількість); 15) реляційні, що характеризують спільність відношень співвідносних об'єктів (місце, положення, співвідношення, напрямок, близькість, порядок); 16) суб'єктивно-психологічні (почуття, переживання) [3, с. 137]. Ця класифікація є досить повною й відбиває типові зв'язки твірного і похідного значень при узуальній метафоризації. Крім того, її основою, як вважає дослідниця, найчастіше виступає не одна, а кілька мотивуючих ознак. Більшість лінгвістів визнають, що самою регулярною й універсальною є метафоризація за подібністю формативних, метричних, консистенційних і хроматичних ознак.

При описуванні результатів метафоризації для позначення смислового компонента, що зв'язує твірне (метафоричний мотиватор, пряме значення) й похідне (метафоричний мотиват, власне метафора) значення та виражає мотиваційні відношення вихідної й нової денотативно-поняттєвих сфер, нами уведений термін «семантико-когнітивний метафоричний мотивант» [2], який розуміємо як ментально-смисловий елемент, що інтегрує різні сутності, подібні в якому-небудь відношенні. Він слугує мотивуючою ознакою метафоризації як метафоричної проєкції з вихідної денотативно-поняттєвої сфери до нової, показником метафоричної мотивації, який формулюємо в найбільш загальному вигляді («звук», «динаміка», «колір», «форма» і т. п.). Це термінологічне позначення актуалізує певні мотиваційні відношення вихідної й нової денотативно-поняттєвих сфер, що беруть участь у метафоризації: метафоричний мотиватор → метафоричний мотиват (= метафора) | семантико-когнітивний метафоричний мотивант, а також відображає системні відношення когнітивних і мовних структур, підкреслюючи сутність метафори як явища мови й мислення. Необхідно зазначити, що у наших попередніх працях для термінологічного позначення цього поняття використовувався термін «семантико-когнітивний формант» [1], в якому термін «формант» був запозичений із морфологічної дериватології для описування семантичної деривації, одним із процесів якої є метафоризація. Але в морфологічній дериватології формант – це найменший у формальному та семантичному відношенні словотворчий засіб, яким мотивоване слово (мотиват / дериват) відрізняється від мотивуючого (мотиватора). У семантичній дериватології, що сформувалася відносно недавно,

цей термін не відбиває повною мірою мотиваційні відношення мотивуючого й мотивованого значень, оскільки мотивуюча ознака не є формальним показником семантичної, зокрема метафоричної, деривації і тому не може бути вичленована як «різниця» між мотиватором і мотиватом.

Аналіз лінгвістичних робіт із проблеми метафоричної номінації та зібраного нами фактичного матеріалу (узуальних та okazіональних метафор, вилучених із художніх текстів) дав змогу виділити основні типи семантико-когнітивних метафоричних мотивантів: 1) форма (обрис, структура); 2) колір (тон, відтінок, забарвлення); 3) звук (висота, сила, темп, ритм, якість звучання); 4) динаміка (рух, дія, переміщення, розвиток); 5) кількість (безліч, мала кількість, сукупність); 6) міра (розмір, ступінь чогось); 7) кореляція (порядок, розташування, зв'язок); 8) прояв об'єкта (виявлення, інтенсивність, активність, реакція на щось, реалізація); 9) консистенція (щільність, прозорість, твердість); 10) стан (вид, характер); 11) час (тривалість, безперервність, послідовність); 12) функційність (призначення, ціль); 13) оцінність (позитивна / негативна оцінка).

Отже, отримані різними лінгвістами (О. М. Лагута, В. М. Прохорова, Г. М. Склярєвська, О. І. Усмінський тощо) дані й результати нашого аналізу наочно показують, що виявлені на тому чи тому матеріалі мотиваційні ознаки, які є основою метафоризації, багато в чому збігаються, що свідчить про об'єктивність проведених досліджень. Проте в цій галузі ще чимало дискусійних і невирішених питань, які вимагають подальшого вивчення, що сприятиме розробленню загальної типології ознак, мотивуючих процеси метафоричної номінації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравцова Ю. В. Метафорическое моделирование мира в художественном тексте: семантико-когнитивный анализ. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. 320 с.
2. Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивне моделювання процесів метафоричної номінації. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022. 170 с.
3. Лагута О. Н. Метафорология: теоретические аспекты. Ч. 2. Лингвометафорология: основные подходы. Новосибирск: Изд-во НГУ, 2003. 208 с.

О. К. Куварова, Ю. В. Датченко (м. Дніпро)

ЕВФЕМІЗАЦІЯ СЛОВА «ІНВАЛІД» У ПОЛЬСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ І В СВІДОМОСТІ МОВЦІВ

Слово *інвалід* є інтернаціоналізмом латинського походження від *invalidus* 'безсилий, слабкий'. До лексику слов'янських мов це слово потрапило через німецьку або французьку мови у XVIII столітті зі значенням 'Людина, що частково або повністю втратила працездатність унаслідок поранення, хвороби, каліцтва чи старості' [9, с. 24] як заміник більш образливого слова *каліка*, що прийшло значно раніше до української та російської мов із тюркських (від *kalak* (із перс. *kālek* – обезображенный) [7, с. 288]), а від XVI століття слово *kaleka* фіксується також у писемних пам'ятках польської мови, до якої потрапило через російську та білоруську [12]. В українській, російській, польській мовах слова *інвалід* і *каліка* є синонімами, що мають семантичні відмінності. Так, «Словник української мови» фіксує у слова *каліка* три значення: 1) Той, хто позбувся якої-небудь частини тіла або втратив здатність рухати нею; 2) Жебрак, що випрошує милостиню; 3) *заст.* Прочанин [9, с. 78]. Тлумачні словники сучасної української та російської мов подають слово *каліка* в основному значенні без будь-яких стилістичних позначок, але в українській мові фіксують застарілий характер третього значення, а «Великий тлумачний словник української мови» за ред. В. Т. Бусела

супроводжує позначкою «лайливе» четверте значення цього слова – ‘Про незграбну, невмілу людину’ [3, с. 516]. «Wielki słownik języka polskiego» (WSJP) додає до опису слова *kaleka* застереження, що в сучасній мові його вживання стосовно недієдатних осіб може бути образливим [13]. Лексема ж *інвалід* (рос. *инвалид*, польськ. *inwalida*), не обтяжена негативними конотаціями та більш широкозначна, ніж *каліка*, у XIX–XX століттях стала загальнозживаною в різних стилях мови від офіційно-ділового до розмовно-побутового, а її однозначність сприяла термінологізації цієї лексеми в медицині, юриспруденції, у галузі державного управління, пов’язаній із соціальним захистом людей.

На початку XXI століття у зв’язку з підвищенням уваги до проблем спілкування, змінами в системі етикетних конвенцій, пошуком засобів, що забезпечують успішну комунікацію, обговоренням феномена мовної толерантності, спрямованої, зокрема, на безконфліктне співіснування людей у суспільстві, коректність уживання слова *інвалід* було поставлено під сумнів. У засобах масової інформації, на інтернет-форумах, у середовищі фахівців і волонтерів, які опікуються проблемами інвалідів, розгорнулися дискусії щодо того, як називати таких людей. Додатковий імпульс цій дискусії був наданий прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН «Конвенції про права осіб з інвалідністю», яка набула чинності в 2008 р. Офіційна назва цього міжнародного договору англійською мовою – «Convention on the Rights of Persons with Disabilities», але вже офіційні переклади цієї назви різними мовами демонструють різні підходи до проблеми мовної номінації. Російський автентичний варіант договору, розміщений на сайті ООН, має назву «Конвенция о правах инвалидов», а в самому тексті договору англійському виразу *persons with disabilities* поставлено у відповідність слово *инвалиды*. В українському перекладі вжито кальку з англійської – *особи з інвалідністю*. Переклад польською мовою – «Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych» – послуговується уживанням у польській мові як синонім слова *inwalida* словосполученням *osoba niepełnosprawna*.

Як свідчить WSJP, прикметник *niepełnosprawny* фіксується словниками польської мови від 1990-х років, дещо раніше він став активно уживаним у публіцистичних текстах, а потім набув широкого використання в законодавстві, розмовному мовленні та наукових текстах. Однак останнім часом суспільству досить наполегливо нав’язується пропозиція відмовитися від виразу *osoba niepełnosprawna*, на який нарівні зі словами *kaleka* та *inwalida* накладається табу, а замість них пропонується словосполучення *osoba z niepełnosprawnością*, у чому мовознавці вбачають вплив західних мов, насамперед англійської. У засобах масової інформації зустрічаємо вельми категоричні твердження про те, що вираз *osoba niepełnosprawna* повинен зникнути з лексики мовців як такий, що стигматизує людину, зосереджує увагу лише на одній з її рис, хоч ця людина разом з тим може бути ще й матір’ю, спортсменом, гравцем тощо, натомість зворот *osoba z niepełnosprawnością* указує на недієдатність як на одну з багатьох властивостей людини. Цю позицію підтримують і деякі офіційні організації, зокрема Komisja ds. wyrównywania szans edukacyjnych KRASP. До дискусії долучилися представники академічної спільноти, які наводили й контраргументи до викладених вище думок і стверджували, що слово *niepełnosprawna* указує на лише неповну недієдатність і не є образливим, а словосполучення *osoba z niepełnosprawnością* створює враження, начебто *niepełnosprawność* є чимось таким, що належить людині, але існує окремо від неї. Офіційний коментар з цього приводу давали навіть представники Ради польської мови. Професор

Варшавського університету Марек Лазіньскі пояснив, що в більшості європейських мов діє універсальна граматична схема евфемізації – перенесення основної інформації з іменника (*inwalida*) спочатку на прикметник (*niepełnosprawna*), а потім на прийменникову форму, часто у множині (*z niepełnosprawnościami*). Нова форма стає основною в офіційній мові, документах, у мовленні окремих суспільних груп, але більш традиційна назва з прикметником залишається вживаною в побутовому мовленні та друкованих ЗМІ, і немає жодних підстав вважати її стигматизуючою. Науковець запропонував утриматися від категоричних оцінок і спостерігати за змінами, що відбуваються у мові [14].

Аналогічна схема евфемізації впроваджується і в українській мові: на офіційному сайті Міністерства юстиції України пропонується замість слова *інвалід* уживати словосполучення *людина (особа) з інвалідністю; людина з фізичними / сенсорними / психічними / інтелектуальними / ментальними порушеннями; людина з порушеннями опорно-рухового апарату; людина з порушеннями рухової функції* [4]; Громадська спілка «Освіторія» додає: *дитина з інвалідністю, дитина з порушенням зору* (замість *інвалід по зору*) і т. п. [10]. Усі ці та подібні словосполучення реалізують принцип: спочатку людина, а потім її властивість, якщо її треба вказати. Утім, апологетам впровадження таких змін у мові бракує, по-перше, виваженості, про необхідність якої говорив польський учений, а по-друге, розуміння об'єктивних законів функціонування і розвитку мови. Справа в тому, що після ратифікації Україною в 2009 р. «Конвенції про права осіб з інвалідністю» в українському законодавстві виникла колізія з використанням синонімічних термінів, бо в усіх законодавчих актах, прийнятих раніше, вживалося слово *інвалід*. Для того, щоб уніфікувати правничу термінологію, у 2018 р. було прийнято спеціальний закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна "особа з інвалідністю" та похідних від нього», згідно з яким у низці законодавчих актів слова *інваліди* та *діти-інваліди* замінено на *особи з інвалідністю* та *діти з інвалідністю*. Уніфікація та нормування мови законів є, безперечно, важливим завданням юридичної лінгвістики, але реформувати мову в усіх сферах її функціонування в такий спосіб неможливо. Тим не менше, в засобах масової інформації новину було подано так: «В Україні термін "інвалід" офіційно **вивели з ужитку**» [2]. На сайті ГС «Освіторія» навіть попередили, що «з 2018 року слово «інвалід» вилучене з усіх законів України. Навмисне **вживання слова прирівнюється до адміністративного правопорушення**» [10]. Зсув смислових акцентів (навмисний чи випадковий) створив підґрунтя для того, щоб категорично наполягати на необхідності перегляду правил мовного спілкування. Але переваги пропонованих евфемізмів не є беззаперечними: по-перше, вони все одно містять посилання на табуйоване слово як на твірне (*інвалідність*←*інвалід*) або указання на певне відхилення від норми через лексему *порушення*; по-друге, заміна однослівної номінації словосполученням суперечить закону економії мовних зусиль; по-третє, такі словосполучення, доречні в офіційно-діловому мовленні, у ситуаціях невимушеного спілкування не відповідають стилістиці розмовного мовлення й видаються чужорідними для нього канцеляризмами. Якщо ж розглядати ці словосполучення в контексті наукового стилю, то їм бракує точності, бо, скажімо, порушення зору можуть бути різними, і не завжди їх наслідком є інвалідність, отже, вирази на кшталт *дитина з порушенням зору* потребують додаткових пояснень щодо того, чи існує в конкретному випадку проблема взагалі.

Аналогічні схеми евфемізації впроваджуються і в російській мові останніх десятиліть. Своєрідним узагальненням рекомендацій щодо реалізації принципу толерантності у спілкуванні з людьми, що мають певні фізичні чи психічні особливості, постала книга М. Бобильової «Мы так говорим. Обидные слова и как их избежать: книга о корректной лексике» [1]. Цю книгу написала журналістка, авторка видання «Такие дела», учасниця проєктів «Мы так не говорим» і «Поэтика феминизма». Її поради щодо вживання «коректної» лексики ми докладно аналізували раніше [6]. Крім словосполучень, аналогічних тим, про які йшлося раніше (*человек с инвалидностью по слуху, человек, использующий инвалидную коляску, человек с двигательной инвалидностью, человек с ограниченными возможностями здоровья, человек с особыми потребностями* і т. п.), пропонувані в книзі М. Бобильової евфемістичні заміни поширюють використання незрозумілих для широкого кола людей, не обізнаних у відповідних проблемах, медичних термінів на кшталт *дети с буллёзным эпидермолизом, ребенок с расстройством аутистического спектра, люди с несовершенным остеогенезом, человек с боковым амиотрофическим склерозом* [1, с. 82–98], що порушує розподіл мовних засобів у стилістичній системі мови. До того ж, на думку фахівця в галузі культури мовлення О.Я. Шмельової, якщо треба називати людей, що мають ті або ті захворювання, діагнозів краще уникати. Науковець-лінгвіст вважає найбільшою проблемою для мови довгі канцелярські звороти на зразок «семьи, имеющие в своем составе детей с отклонениями в развитии». Вона прогнозує, що такі звороти відімінуть, залишаться в офіційних паперах, а люди не користуватимуться ними і знайдуть щось більш прийнятне, і називає приклади вдалих евфемізмів: *особые дети, необычные дети, солнечные дети* [8].

Свої, досить несподівані варіанти евфемізмів запропонували фахівці маркетингового агентства «Сканмаркет», завданням яких є розробка стандартів обслуговування клієнтів-інвалідів. Відкидаючи назву *інвалід*, вони критикують і конструкцію *люди (лица) с ограниченными возможностями здоровья* як типове канцелярське утворення, непридатне для сфери послуг і для повсякденного мовлення. Рішення проблеми вони знайшли у використанні моделі, за якою утворено слова *паралимпийцы, параспортсмены*, перша частина яких має грецьке походження й означає 'поруч, біля' або вказує на відхилення від чогось (*паранормальный*). Ось як автори ідеї ілюструють можливості цієї словотвірної моделі: «В сфере обслуживания удобны слова: *паклиент, парапосетитель, парапокупатель*. В услугах премиум сегмента предлагается вариант *параперсона*. Транспортными услугами пользуются *парапассажиры*. Школу могут посещать *параученики*. Если они будут хорошо учиться, они смогут стать *парастудентами*. Масса профессий уже освоена инвалидами – *параспортсмен, парaprogrammист, парадизайнер, парaxудожник, паракорректор, паракорист* и т. д. Такое обозначение профессии совместно с особенностями здоровья позволит легко описывать себя *парасоискателям* в резюме при поиске работы. При описании вакансии работодатель аналогично может указать требования при удаленной работе или возможности приема на работу *парасотрудника*. Медицинские услуги оказываются *парапациентам*. Пансионат может принять *параотдыхающих*. Со временем на улицах мы чаще будем видеть не только *парапешеходов*, но и *параводителей*» [5]. Перевагами такого способу номінації є лаконічність, відсутність указання на фізичні недоліки, продуктивність (легкість творення нових лексем і їх комбінування з різними існуючими словами), інтуїтивна зрозумілість, але, віддаючи належне креативності творців таких оказіональних

неологізмів, зауважимо, що питання про їх прийняття мовною спільнотою залишається відкритим.

На жаль, ініціатори дискусій про те, як краще називати інвалідів, нечасто виявляють зацікавленість думкою людей, про яких іде мова. Утім, якщо вони долучаються до обговорення проблеми, то їхні думки в багатьох випадках відрізняються від позиції, яка видається домінуючою в сучасному суспільстві. Так, консультантка в справах непрацевдатних осіб у Рибніку (Польща), фіналістка конкурсу «Człowiek bez barier 2011», авторка кількох книг, присвячених проблемам інвалідів, Ханна Пастерни пише, що удавати, начебто інвалідність не існує, – шкодливо, а штучні та дивні назви бувають приводом для насмішок. Як приклад таких невдалих назв вона наводить ужиті в оголошеннях вирази *osoby o alternatywnej motoryce* чи *sprawni inaczej* (про осіб, що пересуваються на милицях та інвалідних возках), а тих, хто говорить про неї *ślabowidząca*, виправляє: *niewidoma*. І підсумковує: «Nie uważam również, że jedynym poprawnym zwrotem jest „osoba z niepełnosprawnością”. Dla mnie „osoba niepełnosprawna” jest OK» [11]. У людей, які усвідомлюють, що потребують спеціальних умов і в чомусь особливого ставлення до них, спроби «реформувати» мову, про які йшлося раніше, спричиняють побоювання, що разом зі сприйняттям їх такими ж, як інші, у суспільстві поширюватиметься нехтування їхніми проблемами. У коментарях до однієї з публікацій з рекомендаціями щодо того, як слід говорити, читачі радять замість мовних змін зайнятися змінами в поведінці та вихованні, а про впровадження інновацій пишуть з неприхованою іронією: «Używanie słowa "z niepełnosprawnością" to taka nowomowa, udawadniania różnymi teoriami przez różnych pseudo językoznawców. To od dzisiaj należy mówić że do lekarza nie przyszła osoba chora, tylko "z chorobą". Ja jestem teraz z chorobą. Albo gdy sekretarka mówi że przyszła osoba "z niepełnosprawnością" to należy odpowiedzieć, że przyjmuję tylko pojedynczo i niech zostawi niepełnosprawność i wejdzie sama... Co za bzdura z tymi teoriami jak należy mówić» [12].

Отже, пропоновані зміни в мовленнєвій практиці суспільства, що стосуються евфемістичної заміни слова *інвалід*, сьогодні неоднозначно сприймаються представниками різних соціальних і професійних груп у слов'яномовних спільнотах. Зважаючи на об'єктивні закони розвитку мови, можна очікувати, що з часом залишаться в ужитку ті одиниці, які оптимально реалізують її комунікативну функцію. Разом з тим вважаємо, що вироблення рекомендацій щодо слововживання, адресованих широким суспільним верствам, буде ефективнішим, якщо до цього процесу, нарівні з журналістами, психологами, соціальними працівниками, представниками уразливих груп, яких це питання стосується безпосередньо, буде залучено мовознавців, фахівців у питаннях розвитку мови та в галузі проблем мовленнєвої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобылёва М. Мы так говорим. Обидные слова и как их избежать: книга о корректной лексике. М.: Изд-во АСТ, 2021. 224 с.
2. В Україні термін «інвалід» офіційно вивели з ужитку. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-42700678>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
4. Говоримо без бар'єрів: людина з інвалідністю. URL: <https://minjust.gov.ua/m/govorimo-bez-bareriv-lyudina-z-invalidnistyu>
5. Кривошеев А. А., Велинецкая Т. Н. Замена слову «инвалид». URL: <https://scanmarket.ru/blog/zamena-slovu-invalid>

6. Куварова Е. К. Корректная лексика: конструирование «новой этики» или деконструкция стилистики языка? *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: Матеріали X Міжнародної наукової конференції (15–16 квітня 2021 р., м. Дніпро). Дніпро, 2021. С. 90–94.*
7. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка [в 2 т.]. Т. 1. А–О. Москва: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1959. 717 с.
8. Савостьянова Е. Жили-были пожилой с пожилою: надо ли называть инвалидов политкорректно? URL: <https://www.miloserdie.ru/article/zhili-byli-pozhiloy-s-pozhiloyu-ili-nado-li-nazyvat-invalidov-politkorrektno/>
9. Словник української мови. В 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Т. 4: І-М. Київ: Наук. думка, 1973. 840 с.
10. Юрченко О. Не інвалід, не аутист і не сліпий: комунікуємо про інклюзію правильно. URL: <https://osvitoria.media/experience/ne-invalid-ne-autyst-i-ne-slipyj-komunikuyemo-pro-inklyuziyu-pravylno/>
11. Pasterny H. Inny punkt widzenia. Jedna ślepa, druga wariatka. URL: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/758100>
12. Rusak A. Nie "inwalida", nie "niepełnosprawny". Radzimy, jak mówić, żeby nie stygmatyzować. URL: <https://vibez.pl/wydarzenia/nie-inwalida-nie-niepelnosprawny-radzimy-jak-mowic-by-nie-stygmatyzowac-6582264969542208a>
13. Wielki słownik języka polskiego. URL: <https://wsjp.pl/>
14. Wyrażenia „osoba niepełnosprawna” i „osoba z niepełnosprawnością” / Rada Języka Polskiego. URL: <https://rjp.pan.pl/porady-jezykowe-main/2014-wyrazenia-osoba-niepelnosprawna-i-osoba-z-niepelnosprawnoscia-2>

Г. Т. Кузь (м. Пряшів, Словацька Республіка)

УКРАЇНСЬКА НЕОФРАЗЕОЛОГІЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІЗ ЧУЖОЗЕМЦЯМИ

З огляду на те, що мова виконує дві найважливіші функції комунікативну й когнітивну (пізнавальну), іноземці вивчають українську мову не тільки як новий код – спосіб вираження думки з метою навчання, але також як джерело знань про українську культуру. З цією метою до курсів української мови як іноземної (УМІ) включають країнознавчу інформацію про географічні та природні умови, історію, культуру, сучасне суспільне життя, державний устрій, освітні заклади, традиції, свята тощо. Лінгвокраїнознавчі орієнтири допомагають студентам сформувати уявлення про національно-культурну специфіку мовленнєвого спілкування носіїв, особливості поведінки й етикету, духовні цінності українців, їхні традиції.

Потреба такого широкого культурного тла засвоєння мови іноземцями впливає із комунікативних потреб студентів, до яких відносять: необхідність у побутовому та професійному спілкуванні з носіями мови; прагнення підтримувати неформальні стосунки із однолітками та співпрацівниками; збагачення словникового запасу задля вдалого ведення переговорів; необхідність адекватного розуміння отриманої інформації; потребу в доборі мовних засобів, що відповідають ситуації спілкування, задля усунення культурних непорозумінь і конфліктів.

Мета нашого дослідження – з'ясувати критерії, форми і способи відбору неофразеології для її вивчення іноземними студентами на різних рівнях опанування української мови, а також загальнодидактичні та лінгвістичні засади введення фразеологічного матеріалу в навчальний процес. **Актуальність** такого дослідження впливає з необхідності узагальнити й осмислити розрізнену інформацію із цієї теми з урахуванням найновіших досягнень у галузі лінгвістики, лінгводидактики, культурології.

Наукове вивчення української неофразеології в останні десятиліття привертає увагу щораз більшої кількості дослідників (див. праці Л. Пашинської, Л. Романюк, А. Смерчка, І. Глуховцевої, В. Мешкова, І. Купіної та ін.), що спричинено потребою осмислювати мовні результати кардинальних змін у формах, інтенсивності, обсягах та форматах спілкування. Проте з лінгводидактичного погляду цей пласт фразеології ще не був об'єктом аналізу, що і становить **новизну дослідження**.

У лінгводидактиці виокремлюють такі основні критерії відбору фразеологічного матеріалу, що може бути предметом вивчення іноземцями: **лінгвокраїнознавча та комунікативна цінність, доступність, нормативність, пов'язаність із граматичним і лексичним мінімумами, можливість витлумачити фразеологічну одиницю стисло і знайомими словами, прозора внутрішня форма, наявність відповідника в рідній мові/екзотичність, орієнтація на сучасну дійсність** [2, с. 124]. Як бачимо, щонайменше два критерії з цього переліку – лінгвокраїнознавча та комунікативна цінність, яку, вочевидь, можна пов'язувати із „впізнаваністю” та частотністю вживання, та орієнтація на сучасну дійсність спонукають нас звернути увагу на неофразеологію, активізацію творення і використання якої можемо спостерігати в останнє десятиріччя.

Введення в дидактичний процес лінгвокраєзнавчих, культуромістких одиниць вимагає (з огляду на складність і багатоаспектність їх культурної семантики) особливо ретельного дотримання загальнодидактичного **принципу системності та послідовності**: матеріал належить пропонувати у певному порядку залежно від специфіки мовних категорій та структурних зв'язків, що їх пов'язують. Очевидно, при формуванні фразеологічних мінімумів варто брати до уваги рівень вивчення мови та відповідність іншим елементам (лексичним, граматичним та ін.) цього рівня.

На початковому та базовому рівнях (А1-А2) (використовуємо назви рівнів за проектом Державного стандарту з української мови як іноземної) першочерговими критеріями добору фразеологічних одиниць є їх доступність, прозорість внутрішньої форми, комунікативна цінність, можливість одним-двома словами витлумачити значення, „інтернаціональність” фразеологічної одиниці (ФО) [3, с. 10]. Отже, фразеологізми, які можна пропонувати для вивчення на початкових етапах, мають мати у своєму складі впізнавані лексичні компоненти в нормативних формах, а значення таких одиниць має бути легко встановлюване. Цим критеріям цілком відповідає низка неофразеологізмів, що характеризуються значною частотністю використання в сучасному публіцистичному просторі: *Слава Україні – Героям слава!*; *Доброго вечора, ми з України!*; *Все буде Україна!*. Внутрішня форма цих фразеологізмів доволі прозора (тут представлено фразеологічні єдності, цілісне значення яких умотивоване значенням компонентів); семантизація не викликає труднощів. Значення запропонованих фразеологізмів обумовлене лексичними темами, що їх опановують студенти на перших етапах.

На початковому етапі навчання української мови в іншомовній аудиторії не можна залишати поза увагою **принцип доступності**, дидактичним правилом якого є рух «від простого до складного». Це означає, що нова інформація мовного та культурологічного характеру має надходити невеликими порціями, а зміст завдань повинен бути посилюючим для виконання (міра посилюючості визначається не лише віком чи біологічними даними, а й рівнем попередньо набутих знань).

На рубіжному та високому рівнях (В1–В2) важливо брати до уваги пов'язаність із граматичним та лексичним мінімумами та частотність

використання ФО, а також їх тематичну доречність. Наприклад, можна використати ФО при вивченні різномірних граматичних форм і конструкцій: іменників в різних формах, прикметників, займенників, числівників, дієслівних форм: *концерт Кобзона, хороші росіяни/руські, розіп'ятий хлопчик, візитівка Яроша, Крим наш; перебувати/бути на нулі; друга армія світу.*

Принцип зв'язку теорії з практикою обумовлює рівномірне чергування теорії та практики у процесі оволодіння українською мовою, а відповідно культурологічна лексика та фразеологія мають відображати життєві реалії, збігатися з потребами студентів, не відриватися від буденності, наповнювати інформацією про країну, спосіб життя її громадян, матеріальні та духовні цінності, національний характер. Відповідно до цих тез до навчального процесу треба залучати фразеологізми:

- які відображують **народні звичаї, обряди, вірування, зокрема й релігійні уявлення та забобони** (*колотпські відьми; красна Маланка*);
- ФО з **етикетною функцією** (*Слава Україні! – Героям слава!; прости Господи; ласкаво просимо до пекла*);
- часто вживані ФО з компонентами **зоонімами, фітонімами, соматизмами** та ін. (*розквітає бавовна; червона рута (у значенні «повітряна тривога»); бойові комарі/гуси/качки; пес Патрон; рука Кремля/Вашингтона*);
- із **компонентами-назвами культурно значущих об'єктів, символів:** онімів, традиційних побутових предметів чи страв (*руський Іван/Ванюшка, руські кузьмічі; крейсер «Москва»; взяти Київ за три дні; півник з Бородянки; Як ти, шафко? – Тримаюся*);
- фразеологізми на позначення та для вираження **емоцій** (*Геть з України, москаль некрасівий!; Руський воєнний корабель, йди на...!; Боже, яке кончене!*);
- фразеологізми **суспільно-політичної тематики** і сфери використання (*наша русофобія все ще недостатня; хороші/не такі росіяни; діди воювали; жест доброї волі; заокеанські господарі; Мені потрібна зброя, а не таксі*).

Важливим дидактичним підходом, використовуваним у процесі викладання, є **принцип наочності**, завдяки якому студенти засвоюють навчальний матеріал через формування яскравих образів та уявлень, що утворюють зв'язки між явищами, які вивчають, та сприяють їх запам'ятовуванню. Щодо реалізації цього принципу на заняттях УМІ, то, як відомо, можна використовувати два його типи: як засіб навчання та засіб пізнання. Перший залучає зорово-слухові зразки (меми, звукозаписи, таблиці, схеми, навчальні картинки, відеофільми, комп'ютерні програми), за допомогою яких студент оволодіває звуковимовними нормами, лексико-граматичними одиницями; вчиться розуміти мовлення на слух та висловлюватися в межах визначеного кола тем і ситуацій. Другий тип наочності розглядають як джерело інформації, що надає студентам відомості про країну, мова якої вивчається. Допомогти у засвоєнні широкого контексту культурних явищ, відтворюваних через засоби фразеології, можуть мультимедійні засоби (кінофільми, мультиплікаційні фільми, аудіозаписи).

Вищий і найвищий рівні вивчення української мови як іноземної (С1–С2) передбачають вивчення стилістичних особливостей мовних одиниць лексичного, граматичного та синтаксичного рівнів. Досягнення цієї мети передбачає засвоєння різнопланової фразеології – від **книжної, термінологічної аж до зниженої, просторічної, розмовної чи сленгової** (*гібридна війна, туман війни, глибинна держава, кінець історії, іти за російським/руським кораблем, сталеві яйця Зеленського, донбілі Бомбас; де ви були 8 років?*).

Цікавими джерелами етнолінгвістичної інформації є **комунікативно-прагматичні характеристики** фразем – мовленнєвих штампів. Так, наприклад, фразеологізми на зразок *шо по русні?; шо з лицем?; як тобі таке, Ілоне Маску?; а што случілось?; вапце не хачу уезжать із Крима; а я вам зараз покажу...; а мені нравиця, як воно горить; знову невдало покурили; нам своє робить; цей день настає; щось пішло не так* окрім комунікативної, інформативної, оцінної, етикетної, виконують ще й контакторегульовальну функцію.

Залучення фразеологічного матеріалу при вивченні мови, як рідної, так і іноземної, з метою формування комунікативних компетенцій вимагає усвідомлення механізмів збереження і трансляції культурних кодів фразеологічними одиницями, а також навичок виявляти, розшифровувати, коментувати культурну інформацію, закладену у різного типу фразеологізмах. У переважній більшості творення мемів та фразеологізмів є реакцією на події суспільно-політичного і соціокультурного життя, вони репрезентують актуальні теми, в яких знаходять відображення стереотипи, міфологеми масової свідомості, ціннісні орієнтири.

Попри тенденцію до універсалізації сфери комунікації в українському середовищі виникає і функціонує щораз більше клішованих фраз, що пов'язані з власне українськими персонажами та подіями, що виразно видрізняє фразеологічну неологіку останніх десятиліть від попередніх періодів. Кліше з російськомовного простору в більшості випадків набувають протилежного саркастичного значення та фразеологізуються власне в українському контексті (*Крим наш, де ви були 8 років?; візитівка Яроша; їх там нет*). Інформаційна війна з Росією, що супроводжує реальні військові дії увесь аналізований період часу, спричинила процес поступового розмежування з російським інформаційним простором.

Формування етнокультурного (представленого прецедентними іменами, ситуаціями, афоризмами, пареміями, символами та ін.) та фразеологічного (як частини етнокультурного) мінімумів є одним з найбільш актуальних завдань методики УМІ. Неофразеологія з огляду на величезну увагу у світі сьогодні до всього, що відбувається в Україні, є необхідним елементом формування соціолінгвістичних компетенцій учня/студента-іноземця, що вичає українську мову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джинджолия Г. Идиомы в дискурсе. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія*. Дніпро, 2020. № 15. С. 112–129.
2. Кузь Г. До проблеми формування фразеологічного мінімуму. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. С. 122–129.
3. Мазурик Д. Державний стандарт з української мови як іноземної (від теорії до практики). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010. С. 10–14.
4. Мешков В. Стабілізовані й неологічні фразеологізми в українській політичній блогосфері. *Ucrainica X. Současná Ukrajnistika*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. S. 146–150.
5. Пашинська Л. Основні напрями дослідження неофраземіки. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. Бердянськ, 2018. Випуск XV. С. 24–30.

АРГУМЕНТАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКСПРЕСИВНО-ОБРАЗНИХ НЕОЛОГІЗМІВ

(на матеріалі Інтернет-ЗМІ, присвячених російсько-українській війні)

Масштабна російсько-українська війна послужила каталізатором низки мовних процесів, що виявилися зокрема і на лексичному рівні.

Описом, класифікацією та аналізом нових явищ у мові займається одна з нових галузей сучасної лінгвістики – неологія, яка «займається вивченням форми та семантики, особливостей функціонування нових слів, встановленням їх системних відношень, відповідності чинним мовним нормам» [4, с. 5].

З одного боку, поняття «неологізм» є одним із базових понять лексикології, але з іншого – у сучасній науці, вітчизняній та зарубіжній, не існує єдиного, прийнятого всіма дослідниками, підходу до визначення неологізму; виділяється цілий ряд теорій, що по-різному пояснюють суть неологізмів як виду лексичних одиниць. Тому саме визначення неологізму в сучасній науці далеко не однозначне. Цьому також, на нашу думку, заважає і відсутність єдиного терміна на позначення мовного нововведення. Сьогодні дослідниками активно вживаються «такі визначення, як *інновація, нововведення, входження, вкраплення, лексична інновація, словотвірна інновація, неологізм, неолексема, новотвір, неозапозичення, неосемантизм, неоморфема, неоформант, неографізм*» [4, с. 10]. У нашому дослідженні ми послуговуємося доволі розлогим, але, на нашу думку, повноцінним визначенням неологізмів О. Стишова: «Слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, периферійних номінацій, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови, а також okazіоналізми (індивідуально-авторські новації), використані одноразово в мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті» [8, с. 46].

Нові слова можуть і не означати нових реалій, а з'являтися внаслідок тих чи інших внутрішньомовних тенденцій. «Уплив екстралінгвальних й інтралінгвальних факторів на розвиток і функціонування мови вже ні в кого не викликає сумніву, тому що без з'ясування зовнішніх і внутрішніх чинників мовної еволюції неможливо зрозуміти причини виникнення і розвитку мовних явищ» [6, с. 77]. Інтралінгвальні – це такі чинники поповнення словникового складу, що пов'язані, у тому числі, й із прагненням до емоційно-експресивних найменувань.

Зміни в лексиці, викликані дією інтралінгвальних тенденцій, не такі помітні: обумовлені ними неологізми використовуються для найменування вже існуючих реалій, які раніше позначалися або описово, або іншими словами. Тим не менш, і ця група новацій повинна пояснюватися через поняття неологізму. Відмовляти цим і подібним утворенням у статусі неологізму – означає або значно обмежувати реальну кількість нових слів, що утворилися і вживаються в описуваний період, або виділяти такі новації в особливу групу, вводити додаткову класифікацію лексичних одиниць. Разом з тим, неологізми, що з'явилися в той чи інший період часу і не називають нові реалії, також представляють роботу внутрішніх механізмів мовного розвитку і тому є важливими для дослідження.

Вочевидь, що вплив такого соціально-динамічного періоду життя суспільства, як війна, на зміни в мові є абсолютно активним і помітним. Цим пояснюється необхідність наукового опису зазначеного явища з його наступним

осмисленням не тільки в аспекті словотвору та семантики, а й у прагматичному, комунікативному та лінгвоекотологічному аспектах.

Метою нашої статті є спроба наукового опису аргументативного потенціалу експресивно-образних неологізмів періоду російсько-української війни.

Матеріалом дослідження слугували мовні інновації із інтернет-ЗМІ за період з початку повномасштабного вторгнення до сьогодення часу. Застосовувався метод аргументативної реконструкції, що пояснює роль аргументативних елементів в аналізі аргументативних контекстів.

На думку одного із дослідників теорії мовної аргументації О. Дюкро, аргументативний початок у мові превалює над інформативним, тому будь-яке висловлювання можна розглядати як аргумент, а сама мова вже володіє аргументативною силою, яка направлена або на збільшення, або на зменшення ступеня співвіднесеності предикату з дійсністю у конкретній ситуації [9, с. 145]. Ця теорія спрямована на виявлення аргументативного потенціалу мовних одиниць.

Результати досліджень мовної аргументації, хоча серед українських учених питання дослідження аргументації ще не набуло широкого розповсюдження, (О. Бекетової [1], І. Зарицької [2], С. Зубченка [3], О. Красненка [5] та ін. переконливо доводять, що основна сила переконання та впливу в аргументативному дискурсі є не логічність, істинність і правильність міркувань, а аргументативний потенціал лексичної одиниці. У цьому полягає корінна відмінність лінгвістичного підходу до аргументації від логічного та філософського. Такий погляд на аргументацію дозволяє залишити осторонь малопридатні для лінгвістики логічні і філософські коріння теорії аргументації і зосередитися на дослідженні природно-мовної аргументації.

У нашому дослідженні за робоче ми обрали визначення аргументації О. Красненка: «Аргументація (лат. *argumentatio*, від лат. *arguere* – показувати, з'ясовувати, доводити, стверджувати) – це засіб впливу одного суб'єкта на погляди та поведінку іншого суб'єкта, в основу якого покладено логічне обґрунтування тези шляхом доказу, переконання та переконання у протилежному» [5, с. 274].

Базовими у визначенні аргументативного потенціалу лексичних одиниць є поняття аргументативної орієнтації, аргументативної сили та градуальності, які дають уявлення про механізм аргументації у мові як системі. Перше поняття пов'язане з тим, що будь-яке висловлювання потенційно орієнтується на певні висновки. Наприклад, у висловлюваннях «Це мій брат, але двоюрідний» і «Це мій брат, хоч і двоюрідний» містяться два протилежні висновки. У першому випадку імплікується віддалення від брата, тоді як у другому – спільність. Поняття аргументативної сили пов'язане зі ступенем співвіднесення предикату з дійсністю і залежить від конкретної комунікативної ситуації. Це дає можливість досліджувати аргументативну силу з точки зору градуальності щодо норми. У визначенні ступеня градуальності ми орієнтувалися на наступне поняття норми літературної мови: «Норма літературної мови – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, закріплених в процесі суспільної комунікації» [7, с. 5]. Досліджувані інновації часто є відступом від літературно-мовної норми з точки зору мовної моральності; зазначені лексеми відсутні в академічних словниках.

Розглянемо приклад, що ілюструє вживання мовних інновацій у аргументаційних контекстах.

«Звісно, вибачаюсь, але якими треба бути недорозвиненими бовдурами (на додачу до всього решти, звісно), щоб крутитися біля перекинутого

«Уралу», набитого награбованим майном українських громадян, добре знаючи, що наші близько і ось-ось ввічливо попросять їх записатися на аудієнцію з Жириновським? Ну от як це, як? Звісна річ, підійшли бійці ЗСУ, 5 із 8 відкобзонили, а 3 взяли в полон. Сталося все це сьогодні в Дептівці Сумської області. Навіть перед лицем смерті чи полону (якщо пощастить) не грабувати у них не виходить. Проте послідовні...» – прокоментувала те, що сталося, Венедіктова (VESTIua, 07.04.2022).

У наведеному прикладі чітко простежується структура аргументації. Теза автора: **«Російські солдати – це недорозвинені бовдури, які за свої неправомірні вчинки обов'язково будуть покарані (записані на аудієнцію до Жириновського, відкобзonenі)»**. Аргументативна сила цієї тези забезпечується, по-перше, не співвіднесенням предикату з дійсністю (якими треба бути недорозвиненими бовдурами ... щоб крутитися біля перекинутого «Уралу», набитого награбованим майном українських громадян, добре знаючи, що наші близько ...), по-друге, питальним реченням зі значенням подиву, що імпліковано в повторенні сполучника як (*Ну от як це, як?*). Аргумент представлено риторичним запитанням, що виконує тут експресивну, сугестивну та когнітивну функції, а саме: закликає уявити негативні наслідки для російських солдат. Запитання у формі досить розлогого повідомлення змушує аудиторію дійти логічного висновку того, що російський солдат, який грабує, обов'язково буде покараним. Тобто, риторичне запитання сприяє тому, щоб адресат переконався у правоті думки аргументатора. Міркування автора (*підійшли бійці ЗСУ, 5 із 8 відкобзонили, а 3 взяли в полон*) відповідає причинно-наслідковій схемі аргументації. Неолексеми із синонімічним значенням **записатися на аудієнцію до Жириновського, відкобзонити** представлені у тексті газетної публікації на рівні тези. Уживання цих неологізмів із негативним, іронічно конотативним значенням характеризуються високим індексом експресивності, прагненням здійснити максимальний вплив на адресата.

Зібраний та опрацьований нами матеріал допоміг дійти висновку, що інновації в описі повномасштабного російсько-українського вторгнення на позначення ворога включають особливу експресивність. Автор репрезентує свою тезу в найбільш вигідній для себе позиції не за допомогою логічних елементів, а за допомогою мовних засобів. Водночас автору часто недостатньо використовувати тільки нейтральні номінації, для посилення впливу він активно послуговується неолексемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекетова О. В. Організаційні форми аргументації в межах мікро- та макроструктури тексту публічного мовлення. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 1, С. 38–45.
2. Зарицька І. А. Структурні типи аргументованих мовленнєвих актів сучасної української мови: комунікативно-прагматичний аспект. *Лінгвістичні студії*. 2009. № 18. С. 161–164.
3. Зубченко С. В. Аргументаційна стратегія промов перських царів у III книзі «Історії» Геродота. *Вісник Львівського університету*. Серія іноземні мови. 2013. Вип. 21. С. 212–225.

І. С. Лощинова (м. Дніпро)

ОКАЗІОНАЛІЗМИ В РОМАНІ ІРЕНИ КАРПИ «ДОБРИ НОВИНИ З АРАЛЬСЬКОГО МОРЯ»

Сучасний художній дискурс характеризує функціонування в ньому значної кількості індивідуально-авторських лексем (оказіоналізмів). Л. Пустовіт

і Н. Клименко трактують okazіоналізм як незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення чи мовної норми, що існує лише в певному контексті, в якому воно виникло [10, с. 451]. Вдало створена митцем номінація здатна якнайточніше відбити не лише власне світобачення письменника, а й відтворити особливості національного світовідчуття.

Okazіоналізми в мовотворчості письменників неодноразово ставали об'єктом дослідження таких лінгвістів, як Г. Вокальчук, Н. Голікова, О. Жижома, Ж. Колоїз, О. Стишов, О. Турчак та багатьох інших. Мовотворчості яскравої письменниці та журналістки Ірени Карпи присвячені роботи О. Карабути та М. Попової. З об'єктивних причин недослідженими залишилися okazіональні лексеми в романі «Добрі новини з Аральського моря» (2019).

«Добрі новини з Аральського моря» – це не лише історія чотирьох українок у Парижі, але й зріз сучасного суспільства очима українських емігрантів. Задля досягнення комунікативної мети, впливу на реципієнта Ірена Карпа часто послуговується індивідуально-авторськими лексемами. На думку Н. Іщенко, адресант інформації обирає з наявного лексичного матеріалу те, що найкраще може виразити його думки й почуття, якщо ж у лексиконі адресанта такого слова немає, він використовує можливості мови, створює нову лексичну одиницю за допомогою мовних ресурсів [3, с. 118]. Отже, неолексеми, акумулюючи імпліцитну й експліцитну інформацію про предмети чи явища навколишньої дійсності, стають засобом передачі цієї інформації, виконуючи в тексті комунікативну функцію. Okazіоналізми в аналізованому творі здебільшого представлені іменниковими та прикметниковими новаціями.

За спостереженнями Н. Клименко, останнім часом в українському словотворі серед іменників зросла кількість юкстапозитів, що здебільшого є назвами осіб [6, с. 300]. Таку тенденцію можемо відзначити і щодо мовотворчості Ірени Карпи. В аналізованому творі переважають назви осіб за родом діяльності, як-от: *Темношкіра продавчиня-пантера навіть не вицідила з себе мінімальний «бонжур»* [5, с. 85]; *Якби офіційний посол України, один із армії бюрократів-імітаторів радянського зразка, з якогось дива захотів змінити щось у ставленні французів до України, весь бюджет такої зміни склав би кілька сотень гривень* [5, с. 372]; *При цьому Іванова колишня мала голос високий і писклявий, як мабуть, і належало «кісам»-моделям* [5, с. 392]; *От всі ви такі, – продовжував гастарбайтер-філософ. – Ідете, найкращі, з вашими ідеалами, і вас вбивають* [5, с. 122]; *То заповніть на все це фішки! – суворо, без будь-якого співчуття до риторичності ностальгії відрубала дівчина-в-вікні. – Наступний!* [5, с. 30]; *– І що ви, дівчата? Шукаєте роботу? – завченим тоном-зітханням, штибу «ну що ви ще тут можете шукати» запитала дівчина-з-посольства* [5, с. 212]. Останні два okazіоналізми допомагають читачу зануритися в атмосферу офіційних державних установ, де все відбувається суворо за протоколом. Наступні новації утворені поєднанням семантично непоєднаних слів, як-от : *Хто ти, таємнича сторожико-погромнице?* [5, с. 421]; *Тут нам, законним французам ніде працювати, – волав бістро-паша, а ще ви лізете, емігранти східноєвропейські* [5, с. 121]. Лексема «бістро» позначає невеличке кафе з недорогою їжею, іменник «паша» – це високий титул у політичній системі деяких мусульманських країн. За допомогою цього новотвору письменниця, на нашу думку, акцентує увагу на значній кількості емігрантів-арабів у Парижі, а також їхньому зверхньому ставленні до східноєвропейських емігрантів.

У романі також представлені назви осіб за соціальним статусом. Наступні новотвори, наприклад, підкреслюють відмінність менталітету й зовнішності наших співвітчизників від французів: *Люди, що не належали цьому місцю, по-іншому вдягнені, зачесані, напахчені. Якись не-парижани і не з цього року реальності* [5, с. 139]; *Коханка-господиня з червоними губами, розпалена гормонами й матюками від того, скільки треба на собі перти – і де би то француз іще знайшов собі таку дурну* [5, с. 312]. Ірена Карпа активно створює новації на основі іншомовних слів й аббревіатур, що, своєю чергою, спонукає читача уважніше вдивлятися в текст і краще розуміти його смисл, отримуючи задоволення від власних інтелектуальних здібностей: *Відмахнувшись від чергового лоукост-залицяльника, Богдана вляглася просто на траву* [5, с. 77]; *Валері була законною напівчайлдфрі* [5, с. 385]; *Дітей він матиме з якою-небудь PhD-випускницею престижного універу* [5, с. 123]; – *А продавчині? – подала голос Валері. – Хтось мені казав, що вони такі самі смікарди, як і ми* [5, с. 458]. Останній оказіоналізм утворено від аббревіатури SMIC – мінімальна заробітна плата у Франції. Ж. Колоїз зауважує, що новотвори продукуються не від будь-яких номенів, а саме від тих, які є надзвичайно актуальними у певний період життя й розвитку суспільства. До того ж читач повинен бути підготовленим до сприймання таких нововведень, мати належну ерудицію, аби вміти правильно декодувати запропоновану йому інформацію» [7, с. 169].

Індивідуально-авторські новотвори, що позначають особливості сприйняття реальності, допомагають письменниці у створенні психологічних портретів: *Стандартний набір європараноїка, ніжно посміхалась Маша, намагаючись підсовувати Валері притомні статті з «Le Monde» на заміну її проплаченим спливаючим вікнам зі «Sputnik TV»* [5, с. 473]; *Загалом Богдана інтуїтивно жила так, аби можна було помирати будь-якої миті. Вроджений синдром метелика-фаталіста* [5, с. 53].

В аналізованому творі зустрічаємо також іменники на позначення почуттів. Примітним є те, що більшість із них мають у своєму складі частини іншомовного походження, які визначають кількісний вимір чого-небудь, наприклад: *Максимум із похибкою на фірмову французьку гіпокритичність: бути ввічливими і солодкавими в очі, а вже за спиною у тебе вийти з берегів, як ріка навесні, не стримуючи правди* [5, с. 369]; *З Іванового тону теж деколи не можна було зрозуміти, звучить там збудження чи роздратування від Ритиної фешн-безнадійності* [5, с. 366]; *Шкода втрачати цю омніприсутність і мовчазну домовленість жити з версіями брехні й правди одне одного* [5, с. 67]; *І, незважаючи на свою стратегію найму винятково українців («гроші в сім'ю, хай це буде моїм мікропатріотизмом»), безжально звільняла нахаб* [5, с. 367] тощо. Найцікавішим видається останній оказіоналізм, у якому письменниця поєднала здавалося б несумісні поняття: першу частину складних слів «мікро», що позначає «малий, зменшений у мільйони разів» та іменника «патріотизм», який має значення «любов до батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [9, с. 97]. Цей новотвір покликаний змусити читачів задуматися про свій «рівень» патріотизму. Адже, як зазначає Н. Голікова, попри відсутність безпосереднього контакту між автором і читачами, комунікативний вплив адресанта на численних адресатів є очевидно позитивним, якщо автор-письменник бездоганно володіє мовою як системою і вміє індивідуалізувати кожну лінгвальну одиницю у своєму тексті, викликаючи до неї відповідне ставлення й оцінки реципієнтів [1, с. 167].

Поодинокими прикладами в романі представлені індивідуально-авторські новотвори на позначення місць і подій: *Її він теж колись знайшов у якомусь жлоб-барі спального району* [5, с. 339]; *Нахабна Ритина пропозиція влаштувати «викинь-мотлох-паті»* [5, с. 150] тощо.

Оказіональні прикметники здебільшого представлені складними лексемами і слугують різноманітним цілям. Вони допомагають читачеві краще зрозуміти психічний стан героїнь, як-от: *Які прекрасні кольори все-таки у цьому готелі...Рита дивилась на все..., тільки б не дивитись на Івана. – Срано-сірий, срано-зелений, мої улюблені* [5, с. 66]; *Бо французка, що хоче бути красивою-лінивою-сексапільною... скаже собі: «Це пастка!»* [5, с. 312]; *Тільки й можуть, що видавати сракощипальні фотки дівчаток із собачками за фото жертв «київських фашистів»* [5, с. 524]; слугують для змалювання довколишнього середовища: *Найпопулярніше в Марі фалафельно-кебабне місце* [5, с. 103]; *Там можна було перечекати велику воду – час, коли кам'янисто-мушляна дорога ставала дорогою риб* [5, с. 219]; передають ставлення автора до описуваних реалій: *Туристи скупчуються у своїх музейно-бутікових резерваціях* [5, с. 217]; *Відчайдушно-синя пластикова торба шарудить у його руках* [5, с. 233]; *Між собою розмовляють російською – але тихою такою, не верескливо-шопінговою* [5, с. 465] тощо. За переконанням А. Загнітка, найглибнішою причиною створення неuzuальних слів є прагнення автора передати нові, доти ще ніким не усвідомлювані почуття, думки, асоціації. При цьому розширення функціональних меж okazіоналізмів дослідник вбачає у новому мисленні, яке вимагає нових художніх засобів [2, с. 209].

Отже, okazіоналізми в романі Ірени Карпи «Новини з Аральського моря» відзначаються експресивністю, оцінністю, спонукають реципієнта до більш вдумливого прочитання тексту, пошуку прихованого змісту, закладеного автором.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голікова Н. С. Прагматика мовностилістичних засобів у романі «Зло» П. Загребельного. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького університету*: зб. наук праць. Кривий Ріг, 2014. Вип. 11. С. 164–171.
2. Загнітко А. Естетичне навантаження okazіоналізмів у поезії. В. Стуса. *Лінгвістичні студії*: зб. наукових праць. Донецьк, 2001. Вип. 8. С. 208–216.
3. Іщенко Н. Г. Компонентна структура лексичного значення [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua//UJRN-pssrtt_2009_23_16 (дата звернення: 15.03.2023).
4. Карабута О.П. Лінгвостилістичні особливості творів Ірени Карпи *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2013. Вип. 17. С. 134–138.
5. Карпа І. *Добрі новини з Аральського моря*. Київ: Книголав, 2019. 592 с.
6. Клименко Н. Ф. Роль словотворення у сучасній українській номінації. *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*: монографія / Н. Ф.Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Київ: Видавничий Дім Д. Бураго, 2008. С. 134–227.
7. Колоїз Ж. В. Українська okazіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
8. Попова М. В. Okазіоналізми як стилістична домінанта творчості Ірени Карпи (на матеріалі роману «Фройд би плакав»). *Змиевское краєведение*, 2015. Вип. 4, С. 56–67
9. Словник української мови: в 11 т. / ред. рада: І. К. Білодід (гол.) та ін.; Інститут мовознавства. Київ: Наукова думка, 1975. Т.6. С.97
10. «Українська мова». Енциклопедія, 3-є вид. зі змінами і доповнене, ред. рада: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.

ІМЕННИК М. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА XVIII СТ.

На сьогодні лінгвістичний аналіз іменної системи м. Олександрівська XVIII ст., залишається поза увагою дослідників, становлячи значний інтерес для сучасної мовознавчої науки та, зокрема, для ономастики. Джерельною базою слугували метричні книги Свято-Покровської церкви, які мають цивільно-правове значення, слугують важливим статистичним матеріалом. Декодування інформації метрикальних книг дозволяє простежити соціальні та демографічні процеси народу, історію, етнічний склад, а й виявити основні тенденції та традиції номінаційних процесів певного періоду, одними із маловивчених питань є метричні книги Олександрівського форштадту, міста Олександрівська (сучасна назва місто Запоріжжя). Саме метрична документація українських православних церков має велике значення для дослідження іменника міста.

Одним з основних джерел з історії заселення та динаміки місцевого населення Олександрівська є метричні книги реєстрації актів цивільного стану, що частково збереглися з 1781 р. у Свято-Покровській церкві. Свято-Покровська церква була збудована 1773 р. для релігійних потреб військового та громадського населення форштадту.

На сьогодні в Державному архіві Запорізької області зберігаються вісім метричних книг Олександрівського форштадту Свято-Покровської церкви. Метрична документація Свято-Покровської церкви містить цінний ономастичний матеріал.

Імена є невичерпним джерелом для вивчення мови та культури народу, це особливий різновид кодування історико-культурної інформації. Центральне місце особових імен в антропонімній системі мови зумовлюється специфікою цих одиниць щодо виникнення, функціонування, особливостей вживання і чинників зміни.

До 1920 р. православне населення м. Олександрівська фіксувало відомості про народження дітей, сімейний стан та смерть у церквах міста. В перші роки існування міста (XVIII ст.) на його території існувала одна церква – Свято-Покровська, яка обслуговувала містян, а також жителів сусідніх слобідок. Особливості локалізації міста (тут пролягали важливі шляхи загальноімперського значення, а також сполучення із територією Кримського ханства), історія створення та заселення міста зумовили своєрідний іменник м. Олександрівська.

Склад чоловічого іменника м. Олександрівська в кінці XVIII ст. репрезентований антропонімами, що походять з різних західних і східних мов, з-поміж яких переважають оніми такого походження: 1) давньогрецькі: *борисъ, панасъ / опанасъ, пантєлєймоній, григорій, тимофій, степанъ, потапъ, андрій, дмитрій, харлампій, євстратій, олександръ / александръ, лєвко, микола, тарасъ, кирило, василь, трофимъ, юрій, денисъ, овсїй, свиридъ, филиппъ, микита, марко, вавило, олекса / алексєй, фєдоръ, харко, карпо, лєонтій*; 2) латинського: *гнатъ, романъ, антїнь, дємєянъ, мартинъ, костьянтынь*; 3) давньоєврейського: *їванъ / иванъ / іванъ / жоаннь / јван, ілько, гаврилъ / гаврило, михайло, павєль, абрамъ*.

Серед чоловічих імен майже повністю відсутні демінутивні форми, що пояснюється особливістю метричних книг як різновиду документації. Однак, як показує фактичний матеріал, в іменник метричної документації м. Олександрівська потрапляють народно-розмовні варіанти, хоча їхня загальна

кількість невелика. Наявність таких імен пояснюється популярністю саме цих варіантів та широке побутування серед жителів міста.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив варіювання місцевих чоловічих імен. Так, в метричних книгах Свято-Покровської церкви засвідчені такі графічні, фонетичні та структурні варіанти:

- *їванъ / иванъ / іванъ / жоаннь / јван, ілько*
- *кириль / кіриль / къріль*
- *гавриль / гаврило*
- *яковъ / яківъ*

Крім того, як документні вживаються скорочені форми повних імен. У метричних книгах зафіксовані такі варіанти імен: *рома*, а також варіанти з подвоєнням приголосних та без нього: *філип – өілипп*.

Найбільшою популярністю в місті користувалися 11 чоловічих антропоніма. До репертуару популярних належали такі імена: *іванъ – 245, михаиль – 133, степанъ – 79, микола – 56, кириль – 45, тарась – 37, трофимъ – 30, яковъ – 23, филипъ – 26, маркъ – 18*.

Групу маловживаних чоловічих імен складають такі антропоніми: *наумъ – 13, антонъ – 12, миронъ – 11, матвѣй – 8, романъ – 9, георгій – 9, єгоръ – 7, александръ – 5, борись – 4, елисей – 4, радионъ – 4, козьма – 3, абрамъ – 2, климъ – 2, прохоръ – 2, юрий – 2, дѣменій – 1*.

Жіночі імена м. Олександрівська за метричною документацією Свято-Покровського собору XVIII ст. походять з різних західних і східних мов. За походженням виділяються такі імена: 1) давньогрецькі: *євдокія, ксенія, єфросинія, агафія, феодосія, феодорія, ирина, параскева, елена, васса, василиса, катєрина, полита, анастасія, софія, фекла, варвара, єфімія, мланія*; 2) латинські: *ульяна, лукіяна, наталія, матрона, тєтіяна, марина, устінья*; 3) давньоєврейські: *анна, марія*; 4) сирійські: *марфа*; 5) давньоперські: *дарія*; 6) давньосаксонські: *агрипина*; 7) скандинавські: *ольга*.

Досліджений антропонімний фонд метричних записів Свято-Покровської церкви м. Олександрівська свідчить про можливість утворення варіантів повних особистих імен внаслідок фонетичних, морфологічних або комбінаторних змін, які відбулися в живому розмовному мовою. Однак в офіційній номенклатурі все ще зберігається традиційне написання календарних особистих імен, що свідчить про відокремлення мови ділової писемності. Матеріал метричної документації свідчить насамперед про відрив офіційно узаконених форм церковних імен від народно-побутових. Прослідковується живий процес розвитку ономастичних одиниць XVIII ст. на території Південно-Східної України – відділення церквою канонічних імен від народно-розмовних, зміна звукового вигляду антропонімів, початок стилістичної диференціації особистого імені, коли багато канонічні форми імені були переосмислені як належать до високого стилю. Серед варіантів жіночих імен вирізняємо такі парадигми:

- *еодора / феодора / феодорія / федора,*
- *єфимия / єфімія / ефімія / євїмія*
- *мланія / мланья / меланія / млания*
- *ксана / ксенія / ксєнгя / осана,*
- *софія / софія / софгя / совія*
- *тєтіяна / тєтияна / тєтіана*
- *ульяна / улїяна / уляна*
- *мария / марія / марья*
- *єфросинія / єфросина*

- парасковея / параскева
- євдокія / євдокия
- лукіяна / лукьяна

До групи широковживаних потрапило 50 жіночих імен, які неодноразово вживаються і стають частотними. Найуживанішими ставали такі імен: *анна* – 216, *матрона* – 181, *євдокія* – 160, *елена* – 114, *марія* – 105, *ирина* – 90, *катерина* – 77, *агафія* – 65, *фєодосія* – 61, *агрипина* – 52, *васса* – 49, *ксєнія* – 45, *марфа* – 40, *уліяна* – 44, *марина* – 39, *анастасія* – 35, *наталія* – 30, *варвара* – 27, *дарія* – 25, *тетіяна* – 23

До маловживаних належать такі імена: *єфросинія* – 17, *фєкла* – 14, *софія* – 12, *параскева* – 9, *василиса* – 8, *лукіяна* – 4, *мланія* – 4, *полита* – 3, *устїнья* – 2, *єфімія* – 2, *ольга* – 1.

Таким чином, чоловічий та жіночий іменник метричних книг Свято-Покровської церкви м. Олександрівська повністю представлений календарними іменами, поширеними у православній церкві. Демінутивні форми повністю відсутні серед досліджуваних імен, що пояснюється особливістю метричних книг як різновиду документації. Однак, як показує фактичний матеріал, в іменник метричної документації м. Олександрівська потрапляють народно-розмовні варіанти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Книга метрика Славенской Епархіи вѣдомства Павловскаго духовного правленія крѣпости Александровской церкви Покровской от 1780 года генваря съ 1 дня о раждавщихся, бракосочетающихся и умершыхъ съ показаніємъ мѣсяца и числа.
2. Книга метрика Славенской Епархіи вѣдомства Павловскаго духовного правленія крѣпости Александровской церкви Покровской от 1781 года генваря съ 1 дня о раждавщихся, бракосочетающихся, умершыхъ съ показаніємъ мѣсяца и числа.

Н. М. Маторіна (м. Луцьк)

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ АДАПТАЦІЙ (на матеріалі творчості Бруно Шульца)

Бруно Шульц – один із найвідоміших творців польської культури першої половини ХХ ст., талановитий письменник, який писав польською і німецькою мовами, майстер літературних фантазмагорій, літературний критик, теоретик літератури, перекладач, філософ, епістолограф, художник, живописець, маляр, рисувальник і графік, педагог, «маг з провінційного українського міста Дрогобич, що на Львівщині».

На сьогодні з багатогранною творчістю Бруно Шульца знайомі в усьому світі. В Україну яскравий представник галицького літературного пограниччя тільки-но починає повертатися, зокрема й через відсутність упродовж тривалого часу українськомовних перекладів шульцівських оповідань чи їх недоступність широким верствам українського читача.

Художній переклад як оригінальний вид словесної творчості – це одна з найважливіших форм культурно-мистецько-літературних взаємозв'язків, взаємовпливів і взаємодії; найважливіший засіб популяризації творів світової літератури, світового письменства; він передає і приналежність оригінального твору, і водночас виявляє бачення світу і стиль перекладача завдяки творчому діалогу автора й перекладача, навіть, додали б ми, і майбутнього читача; з одного боку, є неодмінним складником національного письменства, з іншого – відіграє значну роль у культурній еволюції народів світу. Дуже слушним із цього

приводу видається спостереження відомого українського поета, перекладача, літературознавця, публіциста В. Д. Ганущака: «...подібно до того, як художній переклад збагачує мову й культуру кожного народу, перекладознавство відкриває нам очі на ці багатства, вчить бачити й шанувати унікальність і неповторність кожної мови, кожної культури» [1, с. 143].

Пропонована наукова студія присвячена дослідженню шульцівського перекладацького дискурсу; об'єктом розвідки є українськомовні переклади художніх прозових творів письменника Бруно Шульца, предметом – лексичні інновації як варіанти перекладацьких адаптацій. Зважаючи на тезисні вимоги до публікації, матеріали розвідки презентуємо у формі лаконічно сформульованих думок, ключових аспектів, ідей та концепцій авторки.

Джерельною базою наукової розвідки в українській її частині є збірки «Цинамонові крамниці» (15 оповідань) [11, с. 5–115] і «Санаторій під Клепсидрою» (13) [там само, с. 116–331]; у польській (оригінальній) частині – «*Sklepy cynamonowe*» (1934 р.) [12] і «*Sanatorium Pod Klepsydrą*» (1937 р.) [13].

Переклади оповідань Бруно Шульца українською мовою різноаспектно аналізували й аналізують Г. Чопік, М. Габлевич, Т. Возняк, В. Меньок, Н. Гузевата, А. Павлишин, Н. Маторіна¹ та ін. Проте наробіток щодо зазначеної у розвідці проблеми, наскільки нам відомо, немає.

Перекладали оповідання Бруно Шульца, за даними авторки дослідження, 15 фахівців: Ю. Андрухович, А. Бондар, С. Бреславська, О. Бунда, Т. Возняк, Л. Герасимчук, І. Гнатюк, Т. Думан, В. Меньок, А. Павлишин, Л. Скоп, Б. Струмінський, А. Шкраб'юк, М. Яковина, М. Ярмолук. Усі вони запропонували українському читачеві власне перекладацьке розуміння оригіналу, перекладацькі інтерпретації, які відбивають їхні особливості як повноправних митців у шульцівській літературно-перекладацькій царині.

Завдяки зіставному аналізу українськомовних перекладів прозових творів Бруно Шульца висновковуємо → перекладачів шульцівських творів об'єднують спільні проблеми: відповідність шульцівському оригіналу разом зі збереженням національного колориту, подолання труднощів, зумовлених особливостями мов і культур (польської та галицько-українсько-єврейсько-німецької), зважаючи на галицькість Бруно Шульца (історичну, географічну, ментальну, мовну тощо).

Шульцівський мовний простір художніх польськомовних творів є надзвичайно специфічним, зокрема словник галицько-шульцівської прози кардинально відрізняється від номінативних уявлень сучасних пересічних (і не лише) українців. Врахувати ці й інші чинники, а також бажання перекладача зберегти шульцівську мовну особливість – завдання досить складне.

Допомагають перекладачеві в таких випадках т. зв. перекладацькі адаптації². У дослідженні послуговуємося робочим тлумаченням термінопоняття *перекладацька адаптація*, сформульованим авторкою наукової розвідки: перекладацькі адаптації – це міжмовні перетворення-трансформації, які мають вияв у заміні лексико-граматичних чи семантичних компонентів тексту оригіналу за умови збереження інформації, призначеної для відтворення.

¹ Авторка статті підготувала цикл наукових розвідок щодо шульцівського українськомовного перекладацького дискурсу [5–8].

² На жаль, у вітчизняному й зарубіжному перекладознавстві дотепер бракує системного теоретичного обґрунтування адаптації як одного з домінантних понять перекладознавства; не зазначено основних відмінностей адаптації та суміжних форм вторинної комунікації; не визначено найважливіших чинників, що спонукають до неї; не розроблено методологічних засад перекладацької адаптації різних видів текстів, дискурсів тощо [2, с. 96].

Зокрема, в особливому перекладацькому ідіолекті перекладачів-шульцологів трапляються використання розмовних, діалектних або застарілих слів і виразів з присмаком, так би мовити, колоритності, які, на жаль, не завжди зрозумілі сучасному українському читачеві, насамперед такому, який не є обізнаним з польською мовою. Такі перекладацькі номінації авторка зараховує (умовно) до т. зв. лексичних інновацій – саме з позицій носія *сучасної української літературної мови* [вид. авт. – Н. М.]. Під лексичними інноваціями розуміємо такі «слова чи словосполучення або нові значення чи відтінки значень слів, що з'являються в мові» [4, с. 253]. Як засвідчує аналіз перекладацького шульцівського дискурсу, найчастіше з такими лексичними інноваціями читач шульцівських прозових творів стикається в перекладах А. Шкраб'юка, І. Гнатюка чи Л. Герасимчука.

Так, у шульцівських оповіданнях-перекладах у шкраб'юківському виконанні такі номінації, зокрема й створені самим перекладачем (у цьому випадку уточнення *умовні* при термінопонятті *лексичні інновації* стає зайвим), на жаль, трапляються часто, при цьому вони не зрозумілі звичайному читачеві чи то навіть із самої Галичини, чи то з інших регіонів України, як-от: *агнат*, *алькир*, *блам*, *вусла*, *гальовий стрій*, *дрогерія*, *зільник*, *кайстровий*, *копіял*, *котара*, *крамівник*, *ладунок*, *постав*, *почварка* тощо. Через це перекладачеві довелося навіть укласти тлумачний «Словник незвичайних слів» й оприлюднити його у збірці замість післямови [10].

Наведемо декілька прикладів.

Оповідання «Геніальна епоха» з циклу «Санаторій під клеписдрою» перекладено тричі: А. Шкраб'юком (1995), Ю. Андруховичем (2012) і М. Ярмолюком (2023).

• В оригіналі: «... Adela *wytapetowała* [вид. авт. – Н. М.] nimi kuchnię» [пол. *wytapetowała* ↔ укр. *поклеїла шпалери*] [13, с. 96]; у перекладі А. Шкраб'юка: «... Аделя *вутапетувала* [вид. авт. – Н. М.] ними кухню» [10, с. 115]; у перекладі Ю. Андруховича: «Аделя *поклеїла* [вид. авт. – Н. М.] ними стіни кухні» [11, с. 136]; у перекладі М. Ярмолюка: «Аделя *поклеїла* [вид. авт. – Н. М.] ними кухню» [9, с. 40]. У сучасних словниках української мови номінація *вутапетувати* не зафіксована.

• В оригіналі: «... rozkładały, jak *w zielniku* [вид. авт. – Н. М.], swą kolorową i fantastyczną anatomię na zeszyście» [пол. *zielnik* ↔ укр. *гербарій*] [13, с. 96]; у перекладі А. Шкраб'юка: «... розкладали, як у *зільнику* [вид. авт. – Н. М.], свою кольорову й фантастичну анатомію на зошиті» [10, с. 115]; у перекладі Ю. Андруховича: «... розкладали на поверхні зошита, мов у *гербарії* [вид. авт. – Н. М.], свою фантастичну барвисту анатомію» [11, с. 136]; у перекладі М. Ярмолюка: «... розкладали, як у *гербарії* [вид. авт. – Н. М.], свою барвисту й фантастичну анатомію на зошиті» [9, с. 41]. У словнику української мови «Знаки української етнокультури» номінацію *зільник* з позначкою *діалектне* потрактовують так: «Зільник, а, ч., діал. 1. Квітник. <...>. 2. Горщик для квітів, вазон ...» [3, с. 246].

• В оригіналі: «... na *gzysie* [вид. авт. – Н. М.] okiennym drżały w wiosennym wietrze synogarlice i turkawki» [пол. *gzys* ↔ укр. *карниз*] [13, с. 98]; у перекладі А. Шкраб'юка: «... на віконному *гзумсі* [вид. авт. – Н. М.] дрижали у веснянім вітрі горлиці і трускавки» [10, с. 117]; у перекладі Ю. Андруховича: «... на підвіконному *вуступі* [вид. авт. – Н. М.] тріпотіли під весняним вітром горлиці й сизарі» [11, с. 136]; у перекладі М. Ярмолюка: «... на *карнизі* [вид. авт. – Н. М.] під весняним вітерцем тремтіли горлиці й туркавки» [9, с. 44]. У Словнику української мови

номінацію *гзимс* з позначкою *застаріле* потрактовують так: 1. Кілька обломів, з'єднаних в одну форму. 2. Карниз під звисом покрівлі; те саме, що і гейсон, термін широко вживався у російській архітектурі на зламі XVII–XVIII ст.

Аналіз лексичних інновацій перекладацького спрямування вможливило виокремлення двох різновидів: 1) номінації, використання яких є об'єктивно виправданим; такі номінації часто суттєво не впливають на відтворення змісту оригінальних шульцівських творів; 2) номінації, творення чи використання яких не є виправданим чи доцільним; такі номінації в певний спосіб змінюють емоційні компоненти оригіналу й ускладнюють сприймання шульцівського літературного дискурсу.

Отже, літературна спадщина Бруно Шульца, безумовно, заслуговує на подальші наукові студіювання, зокрема й у царині шульцівського художньо-перекладацького дискурсу: творчий доробок усесвітньо відомого митця допомагає подолати історичні бар'єри, культурномовні відстані між представниками різних культурних систем в умовах глобалізації, сприяє взаємопорозумінню між різними культурами, якого можна досягти також і завдяки міжкультурній комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганущак В. Суворі наука, високе мистецтво. *Всесвіт*. 1989. № 4. С. 141–143.
2. Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2007. № 1. Том 2. С. 96–102.
3. Жайворонко В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
4. Зацний Ю. А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Словник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 360 с.
5. Маторіна Н. М. Календарно-наративна «протобіографія» українськомовних перекладів художніх творів Бруно Шульца. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2022. № 58. С. 295–301.
6. Маторіна Н. «Корицеві крамниці» Леся Герасимчука – цінний здобуток польсько-українського перекладацького дискурсу в царині шульцознавства: рецензія на переклад збірки «Sklepy synamonowe» Бруно Шульца. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2022. № 34: *Філологія та цифрові технології*. С. 204–210.
7. Маторіна Н. Українськомовний перекладацький дискурс (на матеріалі творів Бруно Шульца і про Бруно Шульца). *Нова філологія*. 2022. № 88. С. 50–58.
8. Маторіна Н. Українськомовні переклади шульцівської художньої прози: наукометричний аспект. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. Марія Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 52. С. 45–52.
9. Шульц Б. Санаторій під клеписдрою / переклад з польської Миколи Ярмолюка. Харків: Фолю, 2023. 414 с.: іл. (Зібрання творів).
10. Шульц Б. Цинамонові крамниці. Санаторій під клеписдрою. Львів: Форум видавців, 2004. 360 с.
11. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.
12. Schulz Bruno. Sklepy synamonowe. Warszawa: Rój, 1934. 221 s.
13. Schulz Bruno. Sanatorium Pod Klepsydrą. Warszawa: Rój, 1937. 263 s.

СПЕЦИФІКА ПЕРЕДАЧІ КОЛОРИСТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У РОСІЙСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ С. ЛЕМА «СОЛЯРИС»

Переклад як форма міжлітературних контактів є об'єктом численних наукових досліджень, у яких висвітлюються різні аспекти вивчення зазначеного феномену. До них належать: культурологічні аспекти перекладу художнього тексту [2], вивчення ідіостилю перекладача [2; 3], жанрові форми міжлітературного діалогу [1]. У той же час у сучасних наукових дослідженнях відзначається недостатність комплексних досліджень художнього перекладу в контексті методологічних стратегій сучасної компаративістики, яка все більше підкреслює трактування художніх процесів як взаємодії національних і наднаціональних елементів [7], а також орієнтована на визначення ролі реціпієнтної літератури, виявлення аналогій та спільності літературних явищ, систем і контекстів. Встановлення таких аналогій розширює й поглиблює пізнання літератури, розкриваючи узагальнену тезу про те, що рух до «чужої» літератури (і культури) є одночасно й рухом до «своєї» [8].

Роман Станіслава Лема «Солярис» як репрезентативний текст культури відрізняє особлива символіка кольору, що відображає насамперед лінгвокультурні характеристики. Проте аналіз кольоропоетики лише з лінгвістичних позицій не повною мірою задовольняє сучасну парадигму, що синтезує мальовничий, літературознавчий, лінгвістичний та герменевтичний аналізи. Безумовно, у кожній лінгвокультурній традиції палітра кольорів має глибоко символічну природу. Колірний образ найчастіше має не тільки емоційний, а й логіко-раціональний зміст, саме цей аспект внутрішнього змісту, представлений у перекладі, потребує більшої деталізації.

Головним принципом перекладу кольоропоетики та розгортання нового символічного змісту в перекладі стає двополярність та контраст особистісної перекладацької свідомості та індивідуально-авторської. Перекладацьке мистецтво може бути представлене у вигляді наступного процесу: художній твір впливає на перекладача, який, зі свого боку, виявляє щодо нього певне емоційне ставлення; внаслідок взаємодії цих факторів - об'єктивного та суб'єктивного - у свідомості перекладача формується те чи інше сприйняття цього твору, відповідно до якого і створюється переклад. Отже, щодо дійсності, відображеної в оригіналі, переклад є вторинним, умовним відображенням, але щодо художньої дійсності оригіналу він первинний як відображення останньої, втілення її в художніх образах, тому його творчий характер не підлягає сумніву, і для створення художнього перекладу необхідний той ж творчий метод, обов'язковий у процесі оригінальної творчості. Складні колірні номінативні конструкції з глибинною психоініціацією є основною складовою багатьох репрезентативних текстів культури, які враховують попередній досвід поводження з кольорово-світловою вербалізацією, як у художньому, так і в побутовому речетворчому узусі.

Роман С. Лема «Солярис» як репрезентативний художній текст не може віддавати переваги простим первинним номінаціям, колірні та світлові позначення у досліджуваних нами перекладах представлені трансформованими конструкціями, заснованими на принципах метафоризації та асоціацій. Наприклад, фрагмент перекладу Д. Брускіна «...Уже было видно, что оно нарисовано на удлинённом, китовидном **серебристо-блестящем** корпусе с выступающими по боками углами радарных установок, с рядами более **тёмных** оконных проёмов, что этот металлический гигант не лежит на

поверхности планеты, а висит над ней, волоча по **чернильно-чёрному** фону свою тень – эллиптическое пятно ещё более **глубокой черноты**. Одновременно я заметил **подёрнутые фиолетовой** дымкой лениво перекатывающиеся волны океана. Затем тучи ушли высоко вверх, охваченные по краям **ослепительным пурпуром**, небо между ними было далёкое и плоское, **буро-оранжевое**. В смотровом окне заискрился **ртутным** блеском волнующийся до самого **дымного** горизонта океан» [6, с. 8]. Порівняємо передачу кольорів у перекладі Г. Гудимової «... уже можно было различить, что она нарисована на продолговатом, похожем на кита, **серебристом** корпусе с выступающими по бокам иглами радарных установок, с рядами **темных** иллюминаторов. «Кит» не покоился на поверхности планеты, а висел над ней, отбрасывая на **чернильно-черный** фон тень – более **темное** пятно в форме эллипса. Одновременно я разглядел **фиолетовые** борозды Океана, они еле заметно шевелились. Внезапно тучи, по краям **ослепительно пурпурные**, поднялись высоко вверх; небо между ними, далёкое и плоское, было **буро-оранжевым**» [5, с.23]. Виділені колірні позначення у перекладі Гудимової, Перельман представлені у більш узагальненому асоціативному рівні.

При перекладі позначень кольору виникають певні труднощі, іманентно завуальованим є вичленування колірної домінанти художнього твору, колірна палітра проступає не настільки чітко і семантичне поле кольору не позначено чіткими межами, переважна більшість вторинних номінацій кольору/світла не тільки допускає й передбачає сферу зорових рефлексій, а й ще таких як нематеріальні асоціації запаху, смаку, тактильні відчуття, тощо. Наприклад, фрагмент перекладу Г.Гудимової: «Под **оранжевым** небом остывавшего солнца Океан – **чернильный с кровавыми** отблесками – почти всегда покрывала **грязно-розовая** мгла, в ней сливались небосвод, тучи и волны. Теперь все исчезло. Даже сквозь **розовую** ткань свет напоминал лучи мощной кварцевой лампы. Загар на моих руках выглядел почти **серым**. Комната изменилась: предметы **красного** цвета стали **блекло-коричневыми**, как **сырая печенка**, а **белый, зеленый и желтый** цвета – такими резкими, будто излучали собственное сияние» [5, с. 40]. У перекладі Д. Брускіна: «Под **оранжевым** небом остывающего солнца **чернильный** океан с **кровавыми** отблесками почти всегда покрывала **грязно-розовая** мгла, которая объединяла в одно целое тучи и волны. Теперь всё это исчезло. Даже профильтрованный **розовой** тканью занавески свет пылал, как горелка мощной кварцевой лампы. Загар моих рук казался в нём почти **серым**. Вся комната изменилась, всё, что имело **красный** оттенок, **побронзовело и поблело**, все **белые, зелёные, жёлтые** предметы, наоборот, стали резче и, казалось, излучали собственный свет» [6, с. 28]. Передача перекладачем відмінностей у відтінках кольорів залежить не тільки від просторово-часового становища колірної об'єкта в зоровому полі спостерігача, а й від індивідуального рефлексивного досвіду автора перекладу.

Колірна гама у перекладі Д. Брускіна народжує подвійність простору та переживань. Аналізуючи кольорово-світловий устрій перекладу Г.Гудимової, можна дійти висновку, що різнорівневі колірні домінанти репрезентуються і на кількісному параметрі семантизації, і на символічному. Наприклад, у перекладі Г. Гудимової: «Смотровую щель заливал **рыжий** свет» [5, с. 22]. У перекладі Д. Брускіна: «Смотровое окно наполнял **красный** свет» [6, с. 6]. Варіант кольору Д. Брускіна: «**Зеленоватый** контур указателя размазался» [6, с. 6]. У перекладі Г. Гудимової: «**Светло-зеленый** контур табло расплылся» [5, с. 22]. Там же: «Я заметил на иссеченном **грязно-лиловыми и черноватыми** полосами фоне

планеты маленький квадрат, на котором в шахматном порядке выступали **белые и зеленые точки** – ориентир Станции» [5, с. 23]. Цей же фрагмент у перекладі Д. Брускіна: «На встающей стеной поверхности планеты, иссеченной **грязно-лиловыми и бурными** полосами, я увидел **бело-зеленые шахматные квадратики** – опознавательный знак станции» [6, с. 7]. Там же: «Внизу безмолвно перекачивались **бурные холмы волн**» [6, с. 9]. У перекладі Г. Гудимової: «Внизу, бесшумно перекачиваясь, **чернели гребни волн**» [5, с. 24]. У перекладі Д. Брускіна: «Хлопья слизистой пены **цвета крови** собирались в провалах между волнами» [6, с. 12]. У перекладі Г. Гудимової: «Хлопья слизистой **крово-красной** пены скапливались между волнами» [5, с. 26]. При розгортанні якісного параметра семантизації ми вбачаємо смислову доміную кольоропису навіть за мінімального кількісного розгортання лексичного поля, у разі вирішальна роль відводиться сильним позиціям тексту, репрезентації колірного забарвлення композиційно значимих аспектів твору.

Ключем до розуміння символічності кольорової гами у різних варіантах перекладу може бути міфологізм мислення, категоризованим ознакою якого буде іманентна амбівалентність і багатоплановість/багатомірність образів. Кожному кольору при такому підході, як і кожному звуку, може відповідати якийсь архетипічний зміст. Так відбувається з репрезентацією чорного та червоного кольорів у перекладах Д. Брускіна та Г. Гудимової: «**Шея была повязана чёрным** платком, на плече висел сложенный вдвое прожжённый реактивами лабораторный халат. Почти половину лица закрывали изогнутые **чёрные** очки, так что глаз его не было видно. У него была длинная нижняя челюсть, **синеватые** губы и огромные, как будто отмороженные, потому что они тоже были **синеватыми**, уши. С локтей на шнурках свисали перчатки из **красной** резины. Остатки его волос были **свинцового** цвета, щетина на лице – совсем **седая**» [6, с. 43]. У перекладі Г. Гудимової: «...шея закутана **черной** косынкой; через плечо переброшен сложенный вдвое, прожженный химикатами защитный лабораторный фартук. Почти пол-лица закрывали защитные очки, и я не мог разглядеть его глаз. Нижняя челюсть выступала вперед, губы были **синеватые**, огромные уши, тоже **синеватые**, казались отмороженными. Он был небрит, на запястьях болтались антирадиационные перчатки из **красной** резины. Его редкие волосы (видимо, он сам стриг их машинкой) были **свинцового** цвета, щетина – совсем **седа**» [5, с. 51].

Основним принципом перекладу колірної гами є принцип контрасту деяких формально-логічних та індивідуалістичних функцій, що дозволяє вичленувати образи або їх характерологічні особливості на різних рівнях і різними засобами вербалізації (послідовно або одночасно, хроматично або предметно, фактурно або лінгвістично), а також хронотопічно. Найчастіше колірна палітра твору відповідає якійсь інтуїтивно обраній продуцентом тексту гармонійній парі (іноді з використанням хроматичних/контрастних або світлотних/ахроматичних комбінацій – сумісних тільки в даному мікроконтексті або макроконтексті автора). У романі «Соляріс» такою символічною парою кольорів є червоний і чорний кольори. Порівняємо передачу у перекладі Д. Брускіна: «Я подошёл к окну и смотрел на **крово-чёрный** океан, почти не видя его. Я сел у окна и вынул книжку, которую дал мне Снаут. Света было ещё достаточно, страница **порозовела**, комната пылала **багрянцем**» [6, с. 76]. У перекладі Г. Гудимової: «Я смотрел через иллюминатор на **крово-черный** Океан, почти не видя его. Я сел возле иллюминатора, достал книгу, которую дал мне Снаут. Было еще достаточно светло. Вся комната горела **красным**, страницы **порозовели**» [5,

с. 78]. Контрастні поєднання архетипічного характеру (як чорний та білий) є символічним уявленням онтологічної повноти та розгорнутості буття, занурюють реципієнта у сферу філософствування та рефлексії. Семантичний зміст кожної колірної категорії та опозиції, а також відносин усередині бінарної чи поліопозиції опосередковано еволюційним етапом сприйняття. Контекстуальне значення кожного конкретного кольору диктується сприйняттям індикаторних, зразкових кольорів як точок відліку, дані кольору/світлові категорії мають у кожній лінгвокультурі більш-менш певну перманентну семантику. У цьому аспекті важливо враховувати не лише експліцитну характеристику колірної феномену, а й умовчання про неї, імпліцитно-недосяжну відсутність колірної характеристики – їх поєднання може являти собою додатковий контраст у рецепції текстової реальності.

Таким чином, можна стверджувати, що Переклади роману «Солярис», здійснені Д. Брускіным та Г. Гудимовою, націлені на відтворення об'єктивної реальності, яка міститься в тексті оригіналу, з усім його значеннєвим і образним багатством. Досліджувані варіанти перекладів суттєво відрізняються за принципами відтворення оригіналу, за цілями, які ставить перекладач при відтворенні оригіналу, а також за іншими характеристиками. Змінюючи колірні образи й колірні/світлові номінації, реалізуючи гру на контрасті й оказіональних глибинних алюзіях, використовуючи графічні виражальні засоби й зміщення перспективи, перекладач має можливість створити абсолютно новий синтезований світ, що поєднує індивідуальні й загальнокультурні глибинні значеннєві характеристики кольорово-світлового топосу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: підручник Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
2. Грицютенко В. І. До питання про концепцію естетичної рівності оригіналу і перекладу. *Іноземна філологія*. 2011. Вип. 101. С. 87–93.
3. Гром'як Р. Літературна рецепція в компаративістичних студіях. *Слово і час*. 2002. № 2. С. 26–41.
4. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 522 с.
5. Лем С. Солярис. Магелланово облако: Романи. Пер. Г. Гудимовой, В. Перельман. Москва: Радуга, 1987. С. 19–177.
6. Лем С. Солярис. Непобедимый. Звездные дневники Йона Тихого. Пер. Д. Брускина. Москва: Правда, 1988. С. 3–187.
7. Найда А. М. Літературознавча компаративістика і перекладознавство. *Славута*. 2014. Вип. 8. Режим доступу: URL: <http://slavutajournal.com.ua/archiv-nomeriv/slavuta-vipusk-8-iteraturoznavcha-komparativistika-i-perekladoznnavstvo>
8. Темлякова А. С. «Солярис»: роман и фильм. Пространство диалога. *Уральский филологический вестник*. 2013. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/solyaris-roman-i-film-prostranstvo-dialoga>

O. V. Novikova (Dnipro)

MULTILINGUAL WORLDVIEW AS A CONSTITUENT PART OF THE LINGUISTIC WORLDVIEW

Language is the most important means of forming human knowledge about the world. Reflecting the objective world in the process of activity, a person records the results of cognition in words. The whole system of knowledge, acquired both personally and as a result of training, is kept in a person's long-term memory with the help of concepts or mental images.

For the first time, the concept of the worldview was introduced at the beginning of the 20th century by the physicist H. Hertz in relation to the physical picture of the world. In addition to the physical worldview, it is said about the linguistic, biological, and philosophical picture of the world [2]. The question of the essence of the linguistic worldview is interpreted differently in modern linguistics.

The picture of the world is of primary importance, first of all, for human communication, it is a universal point for human activity and the result of its spiritual activity, it forms the type of attitude of a person to the world, himself and other people. Therefore, each nation, each social system has its own way of perceiving the world, and their mentality is determined to a large extent by their picture of the world, which reflects to a large extent the perception and understanding of the reality of the members of these communities [1].

Thus, the linguistic worldview is a collection of people's ideas about reality, about the world at a certain stage of development, verbalized in the language system. The concept of the linguistic worldview, according to Yu. D. Apresyan, «represents the ways of perceiving and conceptualizing the world reflected in natural language, when the main concepts of the language are formed into a single system of views, a kind of collective philosophy, which is imposed as mandatory on all speakers of the language». Each natural language reflects a certain way of perceiving (conceptualizing) the world [2].

The cognitive picture of the world is immeasurably wider, since not all the content of the sphere of concepts is named in language, not all concepts have linguistic expression and become the subject of communication.

In the minds of people who belong to this or that national community, their image of worldview, objective surrounding reality, is formed and transmitted from generation to generation. The worldview, according to many linguists, is the initial global image of the world, which represents the essential properties of the world in the understanding of its speakers, is the basis of a person's belief system and is the result of all his spiritual activity.

The interaction of different languages in society and the policy of multilingualism make the study of the phenomenon of multilingualism particularly relevant, public administration as a platform where clear rules of language interaction in the legal field are established and adequate software for this interaction is created. Accordingly, each state must take into account the issue of multilingualism, implement a policy of protecting the state language, protect the languages of national minorities, and create comfortable conditions for interlingual communication.

The interaction of different languages in society and the policy of multilingualism make the study of the phenomenon of multilingualism particularly relevant. Accordingly, each state must take into account the issue of multilingualism, implement a policy of protecting the state language, protect the languages of national minorities, and create comfortable conditions for interlingual communication.

In the center of attention of numerous researchers in various fields is the phenomenon of multilingualism: philosophy (N. Korshak, N. Kudryavtseva), linguistics (U. Weinreich, I. Golubovska, E. Ivanova, T. Ostapenko, Y. Panasyuk, V. Rozaitsweig, H. Chuba, V. Yatsyshina), political science (N. Pelagesha, T. Smirnova), sociolinguistics (I. Wallerstein), public administration (H. Divnich, H. Yevseeva, O. Sergeeva).

The problem of defining the concept of plurilingualism is outlined in the works of the following scientists: J. Dombey, V. Matskevich, J. Senoz, E. Piccardo, S. El. Yuh and others [2].

The notion «multilingualism» refers to terms that do not have a clear definition. Language is the main component that defines multilingualism.

Multilingualism is defined as the ability of an individual or a group of people to use more than one language. It is the interaction of languages at the level of speakers, experience and social practices.

Traditionally, the notion «multilingualism» means both the ability of a person to use several languages and the coexistence of different language groups on the same territory. However, in European education policy, the term «multilingualism» is used to describe a new area of policy that provides conditions for the spread of all languages. In addition, multilingualism is a special type of thinking that unites the cultural values of several peoples, a thinking that is open to dialogue.

Today, there are many classifications of multilingualism based on its linguistic, cognitive and social aspects. Therefore, scientists considered this concept from different angles and built their classifications depending on the field in which they worked. It is quite difficult to find a simple definition of multilingualism and the classification of its types, since multilingualism is a multifaceted concept and cannot be understood in one science.

In turn, multilingualism as a modern sociocultural phenomenon develops under the influence of the following factors:

- strengthening the role of the socio-cultural component – studying the culture of other countries and a deeper understanding of one's own culture, participation in the dialogue of cultures;

- the creation of a single educational space and, as a result, the desire of people to achieve a European level of foreign language proficiency and the development of academic mobility of students and teachers;

- the need for multilingual education as a means of professional training, which enables future specialists to realize their potential and actively work on the world market;

- the development of the global information space, the rapid spread of such modern information and communication technologies as television and the Internet, various mass media;

- use of new information and communication technologies, development of distance learning, online learning, etc.

So we can conclude that multilingualism is beneficial for people who want to participate in trade, globalization and cultural openness. Thanks to the ease of access to information provided by the Internet, it is possible for people to communicate with the help of different languages.

REFERENCES

1. Кононенко І. В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов). *Мовознавство*. 1996. № 6. С. 39–46.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008.
3. Хорошун О. О. Мовна та концептуальна картини світу в дослідженнях сучасної лінгвістичної науки. *Глухівські наукові читання: матер. міжнарод. наук.-практ. конф.* Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2011. С. 241–246.
4. Хрищена О. Поняття мовної та концептуальної картин світу у науці про мову. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2012/ponyattya-movnoji-ta-kontseptualnojikartyn-svitu-u-nautsi-pro-movu/>

НОВІТНІ ТЕРМІНИ МЕДІАДИДАКТИКИ В СТРУКТУРІ РОЗДІЛІВ СПЕЦКУРСУ «ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВНА МЕДІАОСВІТА»

Вторгнення новітніх засобів масової інформації в освітній процес відбулося бурхливо і, значною мірою, несподівано. В наших словниках навіть слова «медіа» не було (з часом з'явилося «мас-медіа»), а поняття **«медіаосвіта»** дехто ототожнював із поняттям «журналістика». **Медіаінформаційна грамотність** [1; 2], котра нині успішно розвивається завдяки медіаосвітнім технологіям, стала ключовою ознакою фаховості спеціаліста. Сучасними дослідниками-практиками було розглянуто різні аспекти використання засобів масової інформації та їхніх продуктів у навчальному процесі. З'явилося поняття **«медіадидактика»** [9; 14], котре досить швидко стало «парасольковим», оскільки об'єднувало низку явищ, котрі базувалися на медапродуктах «старих» медіа – преси, радіо, телебачення, кіно. Ми про це писали в монографії «Медіадидактика» [8], котра завершувалася розділом про інтернет-дидактику. Сьогодні в освіті й самоосвіті успішно застосовують **соціальні мережі**, навчальний процес важко уявити без використання інтернет-джерел. Поняття **«інтернет-дидактика»** [7] також набуло рис «парасолькового» терміну.

В університетах наразі присутні спецкурси з медіаосвіти, що свідчить як про екстенсивний так і інтенсивний розвиток **медіадидактики вищої школи** [3], яка збагачується новітніми технологіями, термінами, поняттями і водночас проникає в найновіші царини знань. **Медіакомпетентність** [10] нині – також ключова ознака фаховості спеціаліста. Її набуття спонукає до розвитку медіаосвітніх технологій. **Медіадидактика** як новітня галузь педагогіки об'єднує педагогічні технології, розробляє теорію освіти, навчання й виховання, обґрунтовує зміст, визначає закономірності, цілі, форми та методи освіти за допомогою медіазасобів та складається з певних систем способів або дій – тобто технологій навчання. **Медіаосвітні технології** [11; 17] – процес усіх можливих дій, способів, методів побудови навчально-освітньої діяльності із залученням медіаосвітніх засобів з метою **формування медіакультури особистості студента** (майбутнього фахівця) на рівнях **медіаграмотності, медіакомпетентності та медіаобізнаності** [12].

Вперше експериментальний спецкурс «Медіаосвіта» було успішно впроваджено на кафедрі видавничої справи і редагування НТУ України «КПІ». Ця практика привела до усвідомлення, що у вищій школі слід вести мову не просто про медіаосвіту, а про професійно-орієнтовану, тобто таку, що орієнтована на студентів певного фаху. Проблеми медіаосвіти у вищій школі були предметом наукових зацікавлень відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України. Увага концентрувалась на медіадидактиці, медіаосвітніх технологіях. Тут на початку XXI століття захищено дисертації з пресодидактики А. Д. Онковичем та І. М. Чемерис, з інтернет-дидактики – Р. П. Бужиковим, з розвитку критичного мислення – Л. Києнко-Романюк. О. К. Янишин розглядала медіаосвітні технології у навчанні документознавців, Н. М. Духаніна – медіаосвіту в процесі підготовки магістрів з комп'ютерних наук, І. А. Сахневич – в підготовці інженерів нафтогазового профілю тощо. Інна Чемерис і Інна Сахневич стали авторами перших навчальних посібників з медіаосвіти для студентів-журналістів й інженерів нафтогазової промисловості. Під керівництвом співробітників відділу готувалися дисертації з теледидактики, радіодидактики, медіамузики, спецкурси для вищих навчальних закладів. Ці

дослідження, зорієнтовані на певний фах майбутніх спеціалістів, де масово-комунікаційні джерела були додатковим резервом для опанування фаховими знаннями. На часі постало створення спецкурсів з медіаосвіти для окремих спеціальностей. У дисертації, захищеній 2011 року в Інституті вищої освіти НАПН України, І. А. Сахневич зазначала, що медіаосвіта не повинна залишатися фрагментарною та впроваджуватися з ініціативи поодиноких новаторів-педагогів. Вона має стати ефективним складником загальнонаціональної системи освіти [16].

Поняття **«професійно орієнтована медіаосвіта»** вперше з'явилося в публікаціях часопису «Вища освіта України» [13]. Згодом воно, як й деякі інші новітні терміни й поняття, стало складником парасолькового поняття «медіадидактика». Спецкурси з медіаосвіти пропонувалися в різних навчальних закладах. Це, зокрема, представлено у збірнику програм [5] і колективній монографії [6]. Проте розвиток медіадидактики вищої школи збагачувався новітніми технологіями, термінами, поняттями [3]. У недавно апробованому спецкурсі **«Професійно орієнтована медіаосвіта»** [4, 15] ми пропонуємо **систему медіарубрик як канал**, що допомагає структурувати знання з фаху через позанавчальні джерела, котрі містяться в медіа. Ці рубрики (розділи) спецкурсу – стабільні, медіаосвітні. Зміст розділів наповнюють самі студенти, котрі у зручний час знаходять фахові джерела у мережі, а на практичному занятті представляють свої знахідки.

Спецкурс «ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНА МЕДІАОСВІТА» **Тематичний план**

Тема 1. Термінологія медіаосвіти	Вступ: предмет, мета і завдання медіаосвіти. Поняття «медіакультура», «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка», «медіапродукт», «медіатекст». Ключові поняття медіаосвіти. Теорії медіаосвіти.
Тема 2. Медіакомпетентність фахівця	Основи медіакомпетентності. Розвиток професійної компетентності засобами медіаосвіти, «Старі», «нові» й «новітні» медіа. Короткий огляд розвитку преси, радіо, телебачення, кіно, відео, Інтернет-мережі.
Тема 3. Пресодидактика. Видавнича діяльність галузі	Галузь обраного фаху в енциклопедичних словниках, довідниках, навчальній літературі (паперові й он-лайн видання). Видавнича діяльність установ фахової спрямованості: медіаосвітній погляд.
Тема 4. Медіадидактика й інтернет-дидактика	Медіадидактика та її складники (пресодидактика, кінодидактика, радіодидактика, теледидактика, мультимедіадидактика, інтернет-дидактика). інтернет-дидактика та її складники (вікідидактика, сайтодидактика, блогодидактика, вебінародидактика тощо).
Тема 5. Розвиток критичного мислення. Кінодидактика	Медіаосвіта – засіб розвитку критичного мислення як однієї з фахових компетентностей. Розвиток критичного мислення. Навчальні, наукові та художні фільми про науку і практику з фаху – через критичне мислення..
Тема 6. Вікідидактика	Галузь обраного фаху в українському, латинському і англійському секторах Вікіпедії.
Тема 7. Блого- і і сайтодидактика	Сайти і блоги фахової спрямованості в соціальній мережі та їхня медіаосвітня функція
Тема 8.	Професійно-орієнтована медіаосвіта майбутнього

Вебінародидактика	спеціаліста. Роль вебінарів з фаху у професійному становленні майбутнього фахівця.
Тема 9. Бібліодидактика. Музеєдидактика	Галузеві бібліотеки та музеї, їхня медіаосвітня діяльність. Бібліотеки та музеї онлайн. Музеї в інтернет-мережі.
Тема 10. Підсумкове заняття	Конференція як медіаосвітня технологія. Захист рефератів за тематикою курсу (залікове заняття).

Спецкурс дає можливість звертатися до цих допоміжних і активних матеріалів у процесі навчання – як на заняттях, так і в зручній для студентів час. Інтернет-простір практично безмежний резерв осучаснення навчального процесу. І цей резерв можна успішно наповнювати завдяки налаштованим на поширення знань викладачів і охочих збагачувати себе цими знаннями студентів. Ідеологією курсу є зміна пріоритетів у комунікативних стосунках між ЗМІ та аудиторією фахівців – споживачів медіапродукту. На лекційних заняттях послідовно вирішуються завдання набуття знань у галузі медіаосвіти, її історії, теорій, технологій, інформаційної культури і навичок застосування цих знань на практиці. Проведення практичних занять орієнтує студентів на пошук і використання фахово-орієнтованих джерел упродовж життя.

Результатом професійної підготовки майбутнього фахівця із застосуванням медіаосвітніх технологій є не тільки професійна освіченість, компетентність та майстерність у фаховій галузі як складників професійної культури, але й медіаобізнаність, медіакомпетентність та медіаграмотність. Ці складові елементи медіакультури – результат медіаосвіти, за допомогою якої підвищується якість фахових знань не тільки у студентів у процесі професійної підготовки, але й у фахівців протягом життя. Відтак медіакультуру в освітньому процесі слід розглядати як необхідний елемент професійної культури, котра через медіакомпетентність сприяє розвитку професійної компетентності і є її важливим складником. Відтак на часі створення професійно-орієнтованих спецкурсів з медіаосвіти для окремих спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганна Онкович. Засоби масової інформації у навчанні мови (українознавчий аспект). *Дивослово: Укр. мова й літ. в навч. закл. МОН України*. 1997. № 5/6. С. 19–24.
2. Ганна Онкович. Медіа- та інформаційна грамотність у сучасній вищій освіті України. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп.* № 1 (Дод. 1). [Темат. вип.]: Наука і вища освіта. Київ, 2014. С. 85–87.
3. Ганна Онкович. Медіадидактика вищої школи: український досвід // *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп. / Ін-т вищої освіти НАПН України*. – Київ, 2013. – № 1. С. 23–29.
4. Ганна Онкович. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп. / Ін-т вищ. освіти НАПН України*. Київ, 2014. № 2 (53). С. 80–87
5. Медіадидактика вищої школи: програми спецкурсів / за наук. ред. Г. В. Онкович; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ: Логос, 2013. 195 с.
6. Медіакомпетентність фахівця: кол. монографія / Г. В. Онкович, Ю. М. Горун, В. О. Кравчук, Н. О. Литвин, І. В. Костюхіна, К. А. Нагорна; за наук. ред. Г. В. Онкович; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ: Логос, 2013. 286 с.
7. Новітні освітні технології сучасної медіадидактики: монографія / Г. В. Онкович, В. В. Агаркова, М. М. Боголюбова, О. М. Ляліна, А. Д. Онкович, Л. В. Редько-Шпак, Н. М. Флегонтова; За наук. ред. д. п. н., проф. Г. В. Онкович. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 156 с.
8. Онкович А. В. Медіадидактика. Saarbrücken: Lambert academic publishing, 2012.

9. Онкович Г. В. Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців. *Український інформаційний простір*, 2020. 1(5). С.179–196.
10. Онкович Г. В. Медіакомпетентність – фахова якість сучасного випускника вищої школи. *Проблеми освіти*, 2014. Т. 78. № 1. С. 205–211.
11. Онкович Г.В. Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*: мат-ли методол. семінару. Київ: Педагогічна думка, 2009.С. 206–217.
12. Онкович Г.В. Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія. Кроскультурна і міжкультурна комунікація: проблеми, питання, рішення*. Дніпро: ДНУ ім. Олесья Гончара, 2018. № 12. С. 277–291.
13. Онкович Г. В. Проблематика медіаосвіти на сторінках часопису «Вища освіта України» (до 20-річчя часопису «Вища освіта України»). *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Українська освіта аксіологія європейського вибору»*. 21 жовтня 2021 р. С. 292–300.
14. Онкович Г. В. Розвиток медіадидактики вищої школи: український досвід. *Обрії друкарства*. 2020. № 1(8). С. 130–150.
15. Онкович Г. В., Онкович А. Д., Флегонтова Н. М., Ляліна О. О. Спецкурс «Професійно орієнтована медіаосвіта» у розвитку фахової компетентності: з досвіду викладання. *Актуальні пріоритети сучасної науки, освіти та практики. Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції*. Париж, Франція. 2022. С. 555–562. DOI: 10.46299/ISG.2022.1.21
16. Сахневич І. А. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2012. 20 с.
17. Biletsky, V., Onkovych, H. & Yanyshyn, O. (2019) Media education technologies in developing students professional competence. *Scientific Journal WEST-EAST*. Vol 2/2 № 1 (October, 2019). Pp. 110–114.

Г. С. Онуфрієнко (м. Запоріжжя)

ЛЕКСИЧНІ НОВОТВОРИ В МОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ РІЗНИХ ФУНКЦІЙНИХ СТИЛІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

«Час» як універсальна категорія детермінує в українській мові (УМ), як і в інших мовах індоевропейської сім'ї, поняття «нове» відносно поняття «усталене». Еволюціонування соціуму на різних локаціях та в різних масштабах, нові умови його функціонування та розвитку, нова парадигма суспільства, нові поняття й реалії безперечно викликають і відповідні зміни в лексичній системі мови, динамізуючи її та імпульсуючи появу новотворів. Тож у мові цей процес перманентний, хоча відбувається з різною швидкістю в різні історичні періоди, з різних причин, мотивується різними змінами та подіями, має різні результати в різний час, утім потребує лексикографічної фіксації задля і подальшого комплексного дослідження нових лексем в УМ, і кодифікації неологізмів, що в цілому позначається на результатах та інтенсивності розвитку неології як прикладної науки. Цей перебіг, пов'язаний із суспільними, політичними, економічними змінами, залежить від їх важливості для носіїв цієї мови, бо ж неолексеми – це завжди вербальні свідки плину історичного часу.

Мовна природа неологізмів, тенденції лексичної неологізації та критерії систематизації неологічного матеріалу – об'єкт дослідницької уваги у відомих наукових працях таких українських мовознавців, як Г. Віняр, Є. Карпіловська, Н. Клименко, Д. Мазурик, О. Нелюба, Г. Онуфрієнко, Т. Пристайко, Л. Симоненко, О. Стишов, О. Тищенко, Л. Туровська та ін. У наших попередніх публікаціях визначено, зокрема, провідні тенденції сучасної міжмовної взаємодії при творенні

досить великого і востребуваного часом масиву неологізмів гібридної мовної природи [1], проаналізовано нові терміни юридичної сфери [2] та нову й актуалізовану в умовах воєнного стану лексику в мас-медійних джерелах сучасної УМ [3]. Мета цієї розвідки – обґрунтувати актуальність неологізмів та їхній функційний спектр в УМ у комунікаційному просторі воєнного часу.

За надскладного воєнного сьогоднішнього дня в країні та тяжких випробувань для населення УМ функціонує як потужна вербальна зброя українського народу в боротьбі проти агресора, як дієвий засіб захисту багатовікової традицій самобутньої й колоритної культури українського народу. У цій війні українська мова захищає і себе як національну мову, і українську культуру, оскільки є її найпершим елементом, і саму Україну як її державна мова та одночасно гучно заявляє і про активність та оригінальність процесу мовотворчості українського народу, і про потужність словотвірних ресурсів національної мови, і про глузливе ставлення до окупантів. Водночас нові слова активно використовують у медійному дискурсі журналісти, політологи, блогери, соціологи, воїни ЗСУ. Складаються і словнички неологізмів періоду воєнного стану. Здійснено перші спроби кодифікувати неологізми періоду воєнного стану в сучасних відкритих електронних словниках, наприклад, низку лексичних новотворів (ЛН) фіксує словник «Мислово» та словник неологізмів війни від проєкту АрміяInform. В ужитку нині й нові фразеологізми та скоромовки. Так, українська режисерка й акторка, авторка фонетичного практикуму «Видихай і звучи 2.0» Поліна Коробейник уклала добірку нових скоромовок за аналогією до відомих. Серед них, зокрема, і такі: «Клара для Карла вкрала байрактара», «Чорної ночі червона калина хилилась, хилилась під Хливнюка, та не схилилась, а розвеселилась» та інші.

Фольклорні новотвори в приказках, анонімних чи авторських віршах, мемах ширяться усно і через засоби інтернету. Серед них – найчастотніші номени «орки», «рашики», «русня», давнє «москаль». Тож фольклорна традиція при описі окупантів обов'язково додає смислів минулого, особливо з побутових анекдотів, казок про москалів. Як зазначають дослідники українського фольклору, українці придумують і нові колядки для цього воєнного часу: про Бахмут, Бучу, Луганськ, Маріуполь, Харків, Херсон. Є цілком вірогідним, що ці колядки ввійдуть як невід'ємна частина в неповторний український різдвяний фольклор.

Поповнюючись лексичними новотворами ледь не щодня, УМ збагачує ресурси своїх функційних стилів. Тож ЛН привертають увагу і лексикологів, і термінологів, і дериватологів, і дослідників стилістичної панорами мови.

ЛН, що зафіксовані в різних електронних джерелах і найбільш комунікаційно динамічні в медійному дискурсі, підтверджують активність та продуктивність певних словотвірних моделей, серед яких такі, за якими творяться лексеми гібридної мовної природи, зокрема дієслова, що є похідними від іменників іншомовного походження на позначення дій, якими ЗСУ нищать ворога на своїй рідній території (*байрактарити, енлоїти, джавелінити, стінгерити*), а також на позначення активної допомоги громадянського суспільства (*волонтерити*). Ця група новотворів є однією з найбільших, засвідчуючи продуктивність взаємодії різних мов на лексичному та морфологічному (морфемному й дериваційному) рівнях в індоєвропейській мовній сім'ї.

Чимало в групі ЛН національно маркованих неологізмів, утворених в різні види найпотужнішого в сучасній УМ морфологічного способу. Вони також потрапляють у групу найчастотніших за своїм використанням в різних медійних ресурсах (*арестовлення, заукраїнити, макронити, мамкувати*). Не поступається

в активності й спосіб синтаксичний, в результаті якого створено в тому числі як принципово нові, так і реактуалізовані сучасними подіями словосполучення з прямим і з переносним значенням, що інтенсивно поповнюють потенційне джерело наукового стилю мовлення, – термінологічний фонд мови (*тракторні війська, чисте небо, закрите небо, пінг-понгова дипломатія, брудна бомба*). На окрему увагу заслуговують іменникові новотвори на кшталт *війноміка* та на зразок *затридні*.

Отже, українська мова засобами таких функційних стилів, як публіцистичний, художній, розмовний найбільш чутливо реагує на зміни в політиці, соціумі, вербально «документуючи» за допомогою новотворів, засвідчуючи ці зміни, новації. Як важливий і дієвий елемент спротиву ворогу в час війни УМ залишається рідним «домом буття» – прихистком нескореного національного духу, сховищем стійкості та укриттям від смислових руйнувань. Дослідники, науковці, популяризатори УМ активно стежать за ЛН та фіксують їх в електронних словниках, що дозволяє систематизувати неологеми. З часом деякі з них спроможні набути поняттєвого змісту термінів на позначення відповідних юридичних та міжнаукових понять, а відтак мають перспективу офіційно ввійти в писемну та усну наукову й ділову комунікацію, в підручникову й довідкову літературу. МОН створило робочу групу з опрацювання концептуальних засад шкільної історичної науки задля оновлення змісту навчальної програми з історії України для школярів на 2022–2023 роки: заплановано великий розділ про російсько-українську війну із поясненням нових понять, у тому числі «*рашизм*», а відтак і передбачено нову лексику, що почала функціювати з часу збройної агресії Російської Федерації проти України.

Збагачуючи й увиразнюючи словниковий склад УМ якнайбільше та якнайшвидше саме в медійному дискурсі та розмовному стилі мовлення, ЛН оперативно виконують функцію вербальних свідків історичного часу. Водночас вони утворюють потенційний ресурс для розвитку термінофондів техніки, науки, у тому числі різних галузей права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онуфрієнко Г.С. Гібриди у складі неологічної лексики кінця ХХ століття. *Вісник ДНУ. Серія: Мовознавство*. Випуск 9. Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. С. 214–219.
2. Онуфрієнко Г.С. Неонімації як когнітивно-поняттєвий ресурс сучасного юридичного тексту. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: зб. матеріалів XVI Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: НАВС, 2021. С. 19–22.
3. Васильченко С. А., Онуфрієнко Г.С. Нова й актуалізована в умовах воєнного стану лексика у мас-медійних джерелах сучасної української мови. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: зб. матеріалів XVII Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: НАВС, 2022. С. 121–124.

О. І. Панченко (м. Дніпро)

ТЕЛЕСКОПІЧНІ НЕОЛОГІЗМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Об'єктом аналізу та дослідження є телескопічні утворення сучасної англійської мови, зафіксовані новітніми словниками, які набули значного поширення у системі мови, зокрема у певних її галузях, та їх переклад українською мовою. Джерелом фактичного матеріалу дослідження послужили новітні телескопічні слова англійської мови, зафіксовані в словнику *Multilingual dictionary of new words* [4], який регулярно публікується Європейським Парламентом.

Проаналізуємо 10 найпоширеніших телескопізмів за такою схемою: визначення значення слова, приклад в контексті речення, структурний аналіз, засоби та варіанти перекладу.

Biomining (іменник) – спосіб видобутку мінералів з дорогоцінних металів, при якому для добування мінералів використовуються мікроорганізми (геологічний термін). *Biomining is looked upon by some as the “mining of the future”*. *Biomining* має елементи *bio* (усічена основа від слова *biological*) та ціле слово *mining*, а отже, є частковою телескопічною одиницею. Онлайн-словники не дають перекладу цього слова. Доречним був би описовий переклад «біологічний видобуток» або ж телескопічний відповідник українською мовою «біовидобуток». Такий переклад повною мірою відтворює значення терміну та виконує скорочувальну функцію за потреби.

Bromance (іменник) – дуже близька дружба між двома та більше чоловіками. Похідний прикметник – *bromantic*. *Mike and Steve have been best friends for years, it's a real bromance*. *Bromance* складається з таких елементів: *Bro* як ціле слово (скорочення від *brother*), або ж *bro* як усічена основа слова *brother* та *romance*. Завдяки фузії, поєднання цих двох елементів вийшло співзвучним, тому легко утворилася телескопічна одиниця, зручна та компактна у використанні в усній чи письмовій мові. Аби правильно передати смисл цього поняття, дослівний переклад складників не спрацьовує, адже *brother romance* – «дружній роман» – семантично невірний переклад. Можливий переклад у вигляді калькування з англійської – *броманс*, але без знання англійської мови, українцеві може бути не зрозуміло це поняття. Мультитран [2] пропонує описовий переклад з елементом перекладацького переосмислення, найпростішим запропонованим варіантом є «чоловіча дружба», «міцна чоловіча дружба». Також серед запропонованих варіантів знаходимо «братська любов». Такий переклад є точним та зрозумілим практично в будь-якому контексті. Якщо перекладачеві під час перекладу дозволено додавати елементи своєї творчості, можна було б перекласти «друзі не розлий-вода».

Chugging (іменник) – збір грошей на благодійність з людей на вулицях агресивним способом (сарказм, грубість, надмірна настирливість). *Some local authorities are seeking to ban chugging*. *Chugging* – бленд слів *charity* (благодійність) та *mugging* (грабіж), а саме – початку першого елементу *charity* (*ch*) та *mugging*, причому можна помітити, що більшу частину слова утворює саме *mugging* – грабіж. Складно перекласти це слово українською в такому ж компактному вигляді, в якому воно є в англійській мові, тільки якщо це буде калькування – *чаггінг*. Такий переклад зафіксований в онлайн-словнику [4]. З цього ж джерела відомо, що існує і похідний іменник від цього телескопізму – *chugger* «чаггер» – людина, яка займається збором грошей на благодійність на вулиці. Іменник утворився за допомогою додавання словотворчого суфікса зі значенням «людина, виконавець дії». *Chugging* – цікаве поєднання майже протилежних понять «благодійність» та «грабіж», що слугує ще однією причиною утворення телескопічних одиниць – поєднати непоєднуване в одне ціле компактно сформоване поняття. Є влучне українське слово «прохач/-ка», яке, в залежності від того, чи дає змогу контекст, можна було б використати як український відповідник цього поняття та задіяти під час перекладу.

Eurogeddon (іменник) – загроза фінансового колапсу в євроні ЄС. *Cameron urged to ‘exploit eurogeddon’*. *Eurogeddon* є поєднанням частини слова *Europe*, а саме початку, а також кінця слова *Armageddon*. Мультитран [2] перекладає цей телескопізм способом калькування «Єврогеддон». Для більшої

ясності можливо описово перекласти Eurogeddon як «критична фінансова ситуація в Європі», «фінансовий Армагедон в євроні ЄС» або «Європейський Армагедон».

Glamping (іменник) – розбивати табір, але місце розташування та зручності є більш розкішними, аніж ті, які зазвичай асоціюються з кемпінгом. *Glamping's great – you get all the joys of camping without any of the hardship.* Glamping є телескопічним злиттям англійських слів *glamorous* та *camping*, за наявності спільних звукових елементів – *glamping*. Термін набув популярності на початку XXI ст. серед туристів, які прагнули знайти готелі зі зручностями та можливістю розбити табір поряд, аби не мати складностей з проживанням. До речі, *Multilingual Dictionary of New Words* фіксує ідентичне поняття у вигляді телескопічної одиниці і у французькій мові. Як і в більшості телескопізмів, існує можливість калькованого перекладу українською – глемпінг, але можна, і було б більш правильно, піти іншим шляхом, описовим, та шляхом перекладацького переосмислення: гламурний кемпінг, кемпінг зі зручностями. Останній варіант перекладу є найкращим, повністю відтворює значення і той же час пояснює семантику терміну.

Hacktivist (іменник) – людина, яка отримує несанкціонований доступ до комп'ютерних файлів чи мереж з соціальних або політичних інтересів. Ще один похідний іменник, що позначає саму діяльність, а не її виконавця – *hacktivism*. *Hacktivists are evolving ever more subtle and malicious skills.* *Hacktivism* є злиттям слів *hacker* – хакер, «зломлювач» програм та *activist* – діяч, активіст. Перекладаємо *hacktivist* як хактивіст, або, за версією Мультитран [2] – хакер-активіст (дослівний переклад елементів злитку), хакер-професіонал, або зломлювач комп'ютерних мереж, ким власне і є хакер. Навіщо утворилося слово хактивіст, разом за словом хактивізм, якщо вони мають однакові значення зі словами хакер та хакерство. Дійсно, *hacktivism* цілком можливо перекласти як хакерство, якщо в контексті цьому поняттю не приділяти першочергової уваги, бо, якщо бути точними, то поняття *hacktivism* охоплює цілий рух з власними філософськими ідеями та принципами, тобто має більш глобальне значення, аніж загальновідоме хакерство.

Minigarch (іменник) – дитина олігарха. *Welcome to the opulent, excessive and privileged life of one of Russia's most famous minigarchs.* *Minigarch* є частковим блендом слова *mini* та частини слова *oligarch*. Тлумачний онлайн-словник *World Wide Words*, проте, дає дещо інше визначення, згідно з яким *minigarch* – олігарх, який має менше влади та грошей, та все одно вважається олігархом. «*Vladimir Gusinsky, 53, used to be one of Russia's most powerful media magnates, but he lost almost everything and is now more minigarch than oligarch*». А отже, переклад буде повністю залежати від контексту, в першому випадку перекладаємо «дитина олігарха», «спадкоємець олігарха», а в другому випадку звернемося до онлайн-словника Мультитран [2]: карликовий олігарх, мінігарх. Зробимо висновок, що *minigarch*, в залежності від контексту може трактуватися як дитина олігарха або неповноцінний олігарх, карликовий олігарх, тобто людина, яка прагне належати до кола олігархів, але через нижчий рівень своєї влади не може бути там та бути названим справжнім олігархом.

Nomophobia (іменник) – тривога, що виникає у зв'язку зі страхом або неможливістю використати мобільний телефон. Похідні слова: *nomophobe* (іменник, виконавець дії), *nomophobic* (прикметник). *First identified in 2008, nomophobia – defined as 'the fear of being out of mobile phone contact' – is increasing, with far more people admitting to the problem than a few years ago.* Хоча

Multilingual Dictionary of New Words визначає термін *nomophobia* як абрєвіацію фрази «no mobile phone phobia», можливо розглянути цей термін і як телескопічну одиницю. Адаже, як відомо, спочатку телескопізми та абрєвіації майже не розмежовувалися через те, що мають спільні ознаки та схожий принцип побудови нових слів. *Nomophobia* як телескопічна одиниця має такі елементи: *no* + *mobile* + *phone* + *phobia*, та належить до структурної групи слів, які утворюються за допомогою поєднання початкових частин скорочених основ вихідних елементів. Цей термін є відносно новим, використовується здебільшого у сфері психології, адаже позначає своєрідне відхилення психічно нормального стану людини, залежність. Можливі варіанти перекладу: номофобія (калькування), залежність від телефону, телефонна залежність.

Prosumer (іменник) – блєнд, що означає: 1) користувач, який в той же час є і виробником, або 2) користувач, який в той же час є професіоналом. Так чи так, термін означає користувача, який є менш пасивним, але більш активним та продуманим, аніж традиційний тим користувача. Похідні слова: *prosumerise* (дієслово), *prosumption* (іменник). *I couldn't afford professional-standard photographic gear, so I settled for prosumer quality.* Є два варіанти того, з яких елементів може бути утворений цей телескопізм, так само, як і два його можливих значення: 1) *producer* (виробник) + *consumer* (споживач, користувач); 2) *professional* (професіонал, професіональний) + *consumer*. Так чи так, це є тип користувача. *Prosumer* є типовим злитком, незалежно від того, який з двох варіантів утворення обрати. Варіанти перекладу: професійний споживач, виробник-споживач, іноді – «виробник для себе»; споживач, що виробляє, проспозивач, прокористувач, користувач професійного рівня [2]. Термін може використовуватися в ЗМІ, серед інтернет-блогерів, в економіці та багатьох інших сферах. Щодо похідних слів, дієслово *prosumerise* можемо перекласти як професіонально споживати, виробляти для себе, а іменник *prosumption* – професійне споживання, виробництво для себе, проактивне споживання [2].

Textonym (іменник) – слово, створене помилково за допомогою комбінації натисків клавіш під час набору повідомлення, це спричинено тим, що кожна клавіша на мобільному телефоні містить три можливі літери. *One of my favourite textonyms is the one where my phone puts 'nun' every time when I try to type 'mum'.* *Textonym* – часткова телескопічна одиниця, що складається з цілого слова *text* та частини слова *synonym*. Дослівно перекладаємо «текстовий синонім», можливий калькований переклад «текстонім» або описовий «текстова помилка», «помилка під час набору тексту». Деякі приклади таких помилок: *He = If; Me = Of; Book = Cool; Soon = Room.*

Отже, в словнику Multilingual Dictionary of New Words зафіксовано значну кількість телескопічних одиниць англійської мови та наведено приклади їх вживання в реченнях. Багато з них пов'язані з комп'ютерною технікою та мережею Інтернет, деякі виникли у повсякденному житті та активно вживаються в багатьох сферах людської діяльності, зокрема в політиці та економіці. Основні методи перекладу проаналізованих одиниць – описовий, калькування, транслітерація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікі-словник: вільний словник. URL: <https://www.wiktionary.org/>
2. Електронний словник Мультитран. URL: <https://www.multitrans.ru/>
3. Macmillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/greycation>
4. Multilingual dictionary of new words. *European Parliament*. Luxembourg, 2013. 212 p.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДОНІМНІ НОВОТВОРИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У період війни динамічні процеси, властиві мові, стають надзвичайно виразними. Це виявляється в актуалізації певних лексем, зокрема військової лексики, не лише літературної, а й сленгової, як-от аббревіатури **ТерО**, похідних від неї *тероборонівець*, *тероборонівський*, назви нових видів озброєння *хаймерс*, *химера*, а також похідних *захаймерити*, *хімарснути*, сленгові одиниці *двохсотий*, *трьохсотий* та похідні *задвохсотити*, *затрьохсотити* та ін., напр.: *Збройні сили "хімарснули" цілий поїзд з рашистськими солдатами.* (<https://www.facebook.com/Chekalkin.Dmitriy>).

Спостерігаємо й активізацію прецедентних онімів, що були створені за кілька років до повномасштабного вторгнення Росії, однак активність їх уживання значно підвищилася в період з 24 лютого 2022 року. Деякі з них стали базою для створення низки неологізмів. Переважно це стосується прецедентних прізвищ, передусім відомих політиків [див. детальніше про креативні відонімні утворення: 1, с. 64–74].

Прізвище президента держави-агресорки ще у 2014 році здобуло в мові синонім-евфемізм *пуйло*, утворений шляхом контамінації першого складу прізвища *Путін* й відомого обценізму, який увійшов до всенародного культурного мему «Пісня про Путіна», отримав величезний резонанс і став широко використовуватися не тільки вітчизняними, а й численними закордонними виконавцями, особливо в акціях протесту. На сьогодні цей новотвір має вже свої похідні-локативи, як-от *Пуйлостан*, *Пуйляндія*: *Пуйлостан ← Пуйл(о) – «Країна (стан) Пуйла (прізвисько В. Путіна)»* [2, с. 344], напр.: *Увага! Пуйлостан пішов в наступ* (<https://www.facebook.com/groups/dun.at.ua/posts/1971202566394460/>).

Прецедентні прізвища інших українських і зарубіжних політиків стали твірними для низки дієслів, як-от *наарахамити* – «ні до чого не домовитися під час переговорів», твірною основою для якого стало прізвище перемовника з Росією від України Давида Арахамії, напр.: *«Наарахамити» – ні до чого присутнього не домовитися* (<https://www.facebook.com/yaroslav.harasyim.3/posts/pfbid0vowg5S2ApGaAiquRmPf8itajv2kaeyET52hTnZdYRsPt6eGHmSRhsQH1edAG6kHbl>); *проєрмачити* (від прізвища керівника Офісу Президента А. Єрмака), напр.: *Але я не про це. Слухаю я цих хлопців з "Азовсталі" і розумію: наступна ВР – це повинен бути за духом суцільний "Азов", а інакше просрут, спиздять, проєрмачать і заарахамлять* (<https://www.facebook.com/kozemyaka>); *макронити* й *шойгувати* утворені, відповідно, від прізвища Е. Макрона та путінського поплічника С. Шойгу. Подібний словотвір має і дієслово *шольцювати* – удавати добрі наміри лише заради того аби використати / знайти / винайти будь-яку можливу підставу, щоб такі наміри відкласти або взагалі їх уникнути (<https://twitter.com/agrobattlefield/status/1616657092676395009?cxt=HHwWgoC9ye7Dwu8sAAAA>), напр.: *Отже, Макрон пропонує Росії завдати ядерного удару по Україні, а Шольц просто не може перестати шольцювати* (<https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/pol-masaro-potroliv-makrona-ta-jogo-randevu-z-putinim-koli-ti-ne-mozhesh-zdatisya-bo-tse-ne-tvoya-kraina.htm>).

Прізвище відомого німецького політика О. Шольца, окрім зазначеного вище дієслова, уживається як твірна база й для okazіоналізмів на кшталт *шольцитися*, *шольцюватий*, *шольчастий*, напр.: *По-нашому могло б бути – шольцювати, шольцитися, шольцюватий... «Щось ти, чувак, геть зашольцився». «Не*

шольцюй!» «**Таке воно якесь... шольчасте...**» (<https://www.facebook.com/uaisland/posts/201386362249943/>). Зауважимо, що ця власна назва долучена й до неофраземіки, оскільки входить до ФО *валяти Шольця* – «постійно обіцяти, але нічого не давати» (<https://www.facebook.com/UkrInfProstir/photos/a.1890758337842522/3180999518818391>), утвореної шляхом заміни компонента фразеологізму *валяти* (*клéіти* і т. ін.) *дурня*. 1. «Нічого не робити, байдикувати»; 2. «Прикидатися таким, що нічого не розуміє, не знає»; 3. «Робити дурниці, безглузді вчинки; поводитися не так, як слід» [4, с. 51].

Від прецедентного оніма – прізвища радника Офісу Президента України Олексія Арестовича утворився дериват-іменник на позначення предметної дії *арестовлення* – “заспокійливе повідомлення”, що, на відміну від наведених вище лексем, є не негативно, а нейтрально або позитивно конотованим, напр.: *Написати «Все норм», коли десь далеко звучать вибухи. Я постійно відправляю своїм родичам арестовлення* (<https://proslav.info/vynahidlyvi-ukrayinczi-vygradaly-slovnuk-aktualnoyi-movy-arestovlennya-makrony/>).

Більшість таких слів є оказіональними утвореннями-експресемами, що переважно вживаються із жартівливою або іронічною конотацією. На сторінках сатиричного журналу «Перець» натрапляємо на цілий «Словничок-жартівничок», до якого вміщені відонімні дієслова, в основі семантики яких лежить дія, пов'язана з певною відомою особистістю, порівн.: *байденувати* – «замість ленд-лізу докоряти Зеленському, що не втік до Америки»; *джонсонити* – «допомагати Україні»; *кисельовити* – «висмоктувати з пальця»; *Кісінджерити* – «нагинати до капітуляції»; *лукашенити* – «лизати дупу окупантові України»; *макронити* – «заявляти, що на боці справедливості, а насправді вести перемовини із загарбниками»; *меркелишити* – «вертіти хвостом перед загарбниками»; *напутлерити* – «напасти на слабшу країну й гарно отримати по пиці»; *путінити* – «тремтіти в бункері»; *соловійовити* – «брехати так, щоб аж самому подобалося»; *тимошенити* – «бути народною артисткою (артистом) Верховної Ради України»; *шольцювати* – «багато обіцяти й нічого не робити»; *шрьодерувати* – «чесно працювати за вказівкою кремлядів»; *януковити* – «мріяти про втрачене президентське крісло й золотий унітаз» (https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_2022_13/).

В основі декількох новотворів на позначення відомих політиків покладено мовну гру, заґрунтовану на контамінації [див. про це детальніше: 1, с. 45–46], як-от лексема *путлер* на позначення президента Російської Федерації (*Путін + Гітлер*), утворена шляхом контамінування двох прецедентних антропонімів *Путін* і *Гітлер*, що стала твірною для лексем, утворених суфіксальним способом *путлерівець* (*путлерівець*), *путлерівський*; *пюрер* (*пюре + фюрер*), яким називають президента Білорусі О. Лукашенка, напр.: *Білоруський Пюрер звільнив відповідального за мобілізацію генерала* (<https://newsua.one/news-world/68952.html>) або композит *бульбофюрер* (білоруська назва картоплі *бульба* + назва очільника нацистської Німеччини Гітлера *фюрер*), напр.: *А у Білорусі – «бавовна», у бульбофюрера пишуть, що типу двигун загорівся після заміни, пострадавши* *нет* (<https://www.facebook.com/gennadiy.reznik/videos/5558693917556572>).

Зазначимо, що наявні новотвори називають не лише політиків тих держав, що ведуть війну проти нашої держави. Президент України Володимир Зеленський, який ще до Великої війни мав низку прізвиськ (*Зеля, Зезидент* та ін.) [2, с. 341],

також отримав нові зневажливі назви *яневтік* (словоскладання, що походить від вислову Президента Зеленського «Я не втік»), *боневтік* (контамінація власної назви *Бонапарт* + *не втік*), напр.: *Навіть серед патріотів – підлизи, фарисеї, підлабузники... Уже сьогодні нахваляють боневтіка, щоб потім потрапити у владу.*

<https://www.facebook.com/photo?fbid=1174500149805087&set=a.145591409362638>.

Негативно конотованим є й оказіоналізм *дурахамія* (*дурень* + *Арахамія*), порівн.: *Респект дурахамії з його постом про невідворотність обстрілів та всеосяжну обізнаність. На чю мельницю лле воду цей засланий козачок?* <https://www.facebook.com/gennadiy.reznic>.

Останнім часом у мовленні з'явилася й низка юкстапозитів переважно з негативною конотацією, як-от: *подоляко-арестович* (від прізвищ радника голови Офісу Президента М. Подоляка й колишнього радника Офісу Президента О. Арестовича), *януковиче-табачниковий* (від прізвищ президента-втікача В. Януковича й колишнього міністра освіти в уряді М. Азарова Д. Табачника, діяльність яких була позначена антиукраїнською позицією), та ін, напр.: *З такою масованою медіа-підтримкою (24/7) у парламенті буде не тільки хламідія, а й різні типи подоляко-арестовичів і ко, на жаль*

https://www.facebook.com/profile.php?id=100008621108884&comment_id=Y29tbWVu dDo0MzAzNjYwNDc5NjcwMzk5XzQzMMDM3MTczMjYzMzEzODE%3D; *Видавець*

Красовицький – “креативник” Єрмака януковиче-табачникового розливу [https://novynarnia.com/2022/06/13/vydavec-z-](https://novynarnia.com/2022/06/13/vydavec-z-krasovyczyj/?fbclid=IwAR2Br49G6WhVERmuU4cgv1ZWa5mhDwXpLFDWg_A62Rv0 qyO73hkzp39zSxo)

krasovyczyj/?fbclid=IwAR2Br49G6WhVERmuU4cgv1ZWa5mhDwXpLFDWg_A62Rv0 qyO73hkzp39zSxo; *імперсько-путлерський*, напр.: *Навіщо ви прийшли сюди, московські упирі? Велич імперсько-путлерську схотілось розділити?*

<https://www.facebook.com/gennadiy.reznic> та ін.

Для творення неологізмів воєнного періоду часто використовується заперечний префікс *де-*, напр. *денацифікація, дегазифікація, десатанізація*. Прикметно, що за цією ж моделлю утворено й іменники, в основі яких – власні назви (прізвища або топоніми): *депутінізація, демосковізація, десталінізація* та ін., напр.: *Депутінізація не означатиме зникнення загрози, як у свій час повалення царя чи десталінізація не означала зміни суті московії; Німеччина мала пройти денацифікацію. Московія має пройти демосковізацію; Про необхідність провести денацифікацію, демілітарізацію та десатанізацію України говорять ті самі люди, які вже провели дегенерацію та дебілізацію Росії* <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007305211660>.

Мова чутливо реагує на всі суспільні зміни, не припиняючи розвиватися за жодних обставин доти, доки існують її носії. На сьогодні українська мовна картина світу значною мірою мілітаризована, війна стала тим екстралінгвальним чинником, поштовхом для цілої низки інтралінгвальних чинників, що спричинилися до активізації мовних процесів, одним з яких є поява нових лексем і лексико-семантичних варіантів. Очевидно, що деякі з них незабаром відійдуть на периферію, а згодом і припинять своє існування, однак і їх нетривале існування варте подальшого дослідження, оскільки в таких мовних одиницях назавжди залишиться закодована болісна й славетна сторінка історії нашого народу, відображена його лінгвокреативність навіть і передовсім у складний час суспільних потрясінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич: Коло, 2013. 228 с.
2. Нелюба А. «Епоха Зеленського» в ономастичному словотвірному вимірі (спостереження тимчасово аполітичного мовознавця). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2021. Вип. 1 (45). С. 340 – 346.
3. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації. 2017-2022. Словник / Укладачі А. Нелюба, Є. Редько; загальна редакція А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2022. 124 с.
4. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 2008. 1104 с. (Словники України).

О. В. Пономаренко (м. Дніпро)

МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Мови мають подібності та відмінності. Подібності породжують фацилітацію. Відмінності породжують інтерференцію. Обидва явища (особливо мовна інтерференція) функціонують в мовному потоці двомовності в нерідній мові. У даний час в лінгвістиці і методиці навчання мови багато досліджень присвячені розкриттю проблеми мовної інтерференції як процесу, який активно впливає на оволодіння іноземною мовою [3, с. 72].

Розвиток міждержавних політичних відносин, науки, економіки і виробництва, мистецтва, спорту і багатьох інших сфер створюють основу для бурхливого розвитку феномена двомовності і багатомовності. Вербальна форма спілкування в контексті взаємозалежності мовних контактів є однією з тем, що цікавлять вчених. Особливість мови виступати в якості мовної системи, в якій торкається явище інтерференції, полягає в тому, що рідна мова білінгвів має більший вплив на нерідну мову. В результаті переходу на іншу мовну систему двомовна свідомість білінгва формується вже вивченими ним рівнями мови: граматикою, лексикою, фонетичними нормами і правилами. Поява міжмовних перешкод виникає в результаті внутрішньоутробства мов у свідомості індивіда і суспільства в умовах штучної або природної двомовності. Початковим (стартовим) мовним втручанням в мову в нерідній мові є звукова (фонетично-фонологічна) інтерференція, яка проявляється в порушенні літературних норм вимови [1, с. 277].

Поняття і термін інтерференція вперше вжили представники Празького лінгвістичного гуртка. Єдиної думки в розумінні цього явища немає, проте представляється можливим класифікувати його відповідно до лінгвістичних, психологічних та психолінгвістичних наукових понять. У тих випадках, коли під інтерференцією розуміється «негативна передача навичок мовленнєвої діяльності на одній мові надмірно поблажливою мовою, перенесення норм рідної мови на іншу мову в процесі мовлення, відбивається порушення білінгвізмом правил кореляції мов, що контактують, не тільки мовних, а й психологічних механізми-мовних перешкод». Дана наукова теорія є односторонньою точкою зору (інтерференція – це односторонній процес, тобто негативний вплив особливостей рідної мови на оволодіння нерідною мовою). Він широко використовується в теорії мови, порівняльному мовознавстві, лінгводидактиці, методології [4, с. 34–39].

У науковій літературі існує й інша точка зору. Так, М. Джусупов вважає, що мовна інтерференція – це двосторонній процес, тобто результати одночасного негативного впливу як характерної рідної, так і досліджуваної іноземної мови. Мовний контакт – явище двостороннє, результатом якого може бути як інтерференція, так і фацілітація. С. Є. Кузьміна розглядає передачу мови з точки зору універсальності законів мислення, однакових для будь-якої мови як явища. Функціонально всебічність мови виражається в тому, що для людини будь-якої мовної культури вона є засобом узагальненого мислення, як для обміну інформацією в процесі спілкування, так і для внутрішньої мови. Відрізняються тільки оперативні структури. Іншими словами, ідеологічно будь-яка мова виконує одні й ті ж функції, будучи обрамленою різними формами, за допомогою яких здійснюється спілкування носіїв різних мов. І хоча когнітивні механізми роботи з мовою схожі, відмінність проявляється на етапі внутрішньої мови: формування думки іноземною мовою у школяра на ранньому етапі обов'язково проходить через внутрішню мову рідною мовою [6, с. 92–95].

Виходячи з усього вищесказаного, можна припустити, що в силу сематологіко-граматичної універсальності мови, на певному етапі вже вивчені форми рідної мови ототожнюються з аналогічними формами досліджуваної, що сприяє формуванню нових звукових психообразів досліджуваної мови. Теорія позитивного переносу при вивченні мов підкріплюється проблемою взаємодії навичок в психології, згідно з якою розвиток індивідуальної навички неможливо без урахування вже наявного досвіду людини. Загальний закон розвитку навичок полягає в тому, що, зіткнувшись з новим завданням, людина спочатку намагається використовувати такі прийоми діяльності, якими вона вже володіє. При цьому вона, звичайно ж, керується поставленим завданням, переносячи в процес її виконання прийоми, які з її досвіду використовувалися для вирішення аналогічних завдань. Позитивна передача, будучи правильним використанням вже використаного досвіду для вирішення подібних завдань, потрапляє під вплив внутрішнього (схожість граматичного матеріалу) і зовнішнього (ступінь знання матеріалу) факторів. Факт втручання і фацілітацію як явища і результати мовного контакту, слід розглядати в тісному зв'язку з проблемами міжмовного перенесення при викладанні другої мови. Передача мови може бути позитивною, адаптуючи наявні знання і досвід до процесу вивчення нової мови, і змушуючи учнів застосовувати його в новій ситуації. Розстановка переносів базується на зовнішній і внутрішній схожості рідних і нерідних мов. Напевно, більш реалістична точка зору, якої дотримуються дослідники мовних контактів, полягає в тому, що який би вид матеріалу не передавався при зіткненні мов, він обов'язково піддається деякій модифікації через контакт. Мовна інтерференція, як порушення норми мови, схожа на девіацію, результатом якої може стати різний смисловий і стилістичний рух [5, с. 115–118].

Мовна інтерференція і фацілітація є об'єктом і предметом теорії мови, порівняльного мовознавства, лінгводидактики, методології. Можемо зробити висновок, що навчання мовленнєвій інтерференції – це тривалий і поліаспектний процес, який вимагає розробки спеціальної системи вправ і здійснення нею процесу навчання з урахуванням рівня освіти і цілей навчання нерідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атосов В. Е. Психолінгвістичний феномен «Позитивна переносимість» у світлі оволодіння другою іноземною мовою. *Соціально-економічні явища і процеси*. К., 2012, С. 277–280.
2. Вайнрайх У. Мовні контакти: стан і проблеми дослідження. К., 2005, С. 56–75.

3. Джусупов М. Мовна інтерференція в результаті дволанцюгового негативного впливу. *Вісник РУДН. Серія: Теорія мови. Семіотика. Семантика*. 2015, С. 69–85.
4. Джусупов М. Соціолінгвістичний аспект теорії психологічної фонемі. Інтерференція. Навчання вимові. Ташкент: Фан, 2010. 241с.
5. Іванченко І. І. Деякі питання методики навчання іноземної мови в світлі психолінгвістичного аналізу феномена переносу. К., 2012. С.114–135.
6. Кузьміна С. Є. Про поняття мовної інтерференції. *Актуальні проблеми філології та педагогічного мовознавства*. Харків, 2012. С.89–97.

Н. Пузирей (м. Дніпро)

ЛЕКСИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «КСЕНОФОБИЯ» У ПОБУТОВОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Перманентні зміни та інновації у суспільстві, що супроводжуються поширенням мультикультурності, призводять до утворення певних понять та концептів у свідомості людей, пов'язаних з неприйняттям цих зрушень. Проявами цього можна вважати поширення ксенофобії, гомофобії, расизму та ін., що формуються як відповідь на взаємопроникнення різних культур, етносів та світосприйняття. Ці поняття є суто суспільними й тісно пов'язані з різними сферами людської життєдіяльності, тому вони опиняються у центрі уваги багатьох наукових напрямків.

Явище ксенофобії (з давньогрецької мови «xenos» – «чужий», «phobos» – страх) можна розглядати як гіперонім до таких понять, як расизм, антисемітизм, етнофобія, ісламофобія тощо, так як його суть це, буквально, страх перед інакшим, чужим, незрозумілим. Великий тлумачний словник української мови пропонує наступні три значення: 1) хворобливий стан, що проявляється у нав'язливому страху перед незнайомими людьми; 2) ненависть до чого-небудь, кого-небудь незнайомого, чужого; 3) ворожість або страх по відношенню до іноземців [1]. А словник Ларусс, своєю чергою, пояснює ксенофобію як «систематичну ворожість до іноземців» [5].

Так, головним у цих визначеннях постає образ ворога, який утворюється під впливом соціальних установок людини, її забобонів та упереджень, соціальних стереотипів. Він може не мати раціональної основи, проте, з точки зору її поглядів, буде цілком логічним та природним [3, с. 5]. З огляду на стан суспільства, ксенофобія стає однією з складових картини світу сучасної людини, яку можна пояснити як впорядковану сукупність знань про реальність, що була сформована у груповій чи індивідуальній свідомості [4, с. 4].

Так, будь-які зафіксовані в одиницях мови концепти певного народу формують його мовну картину світу, яка передає його уявлення про дійсність на певному етапі його розвитку. Проте неможливо ототожнити мовну та когнітивну картини світу. Друга є набагато ширшою через те, що існують невербалізовані концепти, що не мають своїх відповідників у мові. Мовна картина світу дозволяє лише частково осягнути весь набір концептів, утворених у свідомості народу [4, с. 6].

Проблема поширення ксенофобічних настроїв серед французького та українського суспільств пов'язана, в першу чергу, з постійним збільшенням кількості іммігрантів на території цих двох держав. Соціологічні дослідження показують, що найбільш толерантно українці ставляться до представників слов'янських народів. Водночас існує високий рівень нетерпимості до африканців та ромів, а також прослідковується зростання антисемітистських настроїв [2, с. 222]. І хоча боротьба з проявами ксенофобії вже давно вийшла

на загальнодержавний рівень, дана проблема все ще залишається актуальною. Фізичні прояви будь-якої агресії щодо іноземців караються законом, проте її мовленнєвий різновид поширюється у суспільній думці за рахунок засобів масової інформації, публічних виступів, мітингів тощо.

Так, вербальні прояви ксенофобії можна знайти у публіцистичному, політичному, художньому типах дискурсу. Проте, найбільш розповсюджується ксенофобічна семантика у побутовому дискурсі, який не піддається жодному контролю й майже не фіксується письмово, окрім, наприклад, постів у соціальних мережах та повідомлень. Головна мета даного типу висловлювань – вираження явної нетерпимості та огиди до представників інших національностей та зміна їхнього сприйняття співрозмовником. Наприклад:

(1) *Les «réfugiés» n'existent pas, (sauf les Ukrainiens).. Il n'y a que **des envahisseurs musulmans arabes et africains** particulièrement haineux, belliqueux et dangereux pour la population occidentale.*

(2) ***Les noirs et les arabes sont des sales cafard...***

(3) ***Tous les noirs puent.***

(4) *Qu'on soit bien d'accord je ne suis pas anti-sémite ! Je suis **anti-sioniste et anti-israélien** !*

(5) ***Les noirs de France c'est majoritairement des grosses salopes.***

(6) ***Etre noir c'est comprendre à jeune âge que les blancs nous aiment pas...***

(7) ***Les arabes sont plus racistes que les blancs mais vous n'êtes pas encore prêt pour ce sujet [6].***

Розглянувши запропоновані приклади, можна виділити певні найбільш характерні лексичні одиниці, що мають ксенофобічну семантику та увиразнюють протиставлення «свій/ чужий». Так, використання таких слів як «**les noirs**», «**les arabes**» та «**les blancs**» утворюють дихотомію «вони/ ми» за расовою приналежністю. Негативне ставлення мовця до об'єкта його висловлювань також підкреслюється вульгарними та лайливими словами, на кшталт «**des sales cafard**», «**des grosses salopes**». Приставка «**anti-**» у реченні (4) наголошує на явній нетерпимості до представників інших національностей. У прикладі (1) негативне ставлення та намагання вплинути на думку адресата підсилюється фразою «**des envahisseurs musulmans arabes et africains**».

Ксенофобічна семантика у побутовому дискурсі української мови має певну специфіку:

(8) *Я буду вірний своєму переконанню що **негри** **недолюди**...*

(9) *Просто уже бачу як, з ваших слів, **негри та араби** збирають валізки...*

(10) *... **негри** це тепер корінні жителі України виходить*

(11) *... **жиди** знайшли ідеальну для себе країну...*

(12) *...не потрібно казати, що ви теж не кричали «**чурки**» чи «**хачі**», чи жарти про «**нігерів**»*

(13) *в Ніцці **муслім** з ножем напав на перехожих...*

(14) *... я своїм дітям пояснюю, що з **муслімами** краще не мати ніяк відносин...*

(15) *... **я не жид і не муслім**..[6]*

У фразах (8) – (15) використовується слюр (англ. «slur» – загальна назва для лайливих слів, що використовуються проти представників певної раси, сексуальної приналежності, статі тощо), який увиразнює нетерпимість мовців до представників тієї чи іншої національності. Більшість із використаних слів мають історичне («жид»), расове («негр») або релігійне («муслім») підґрунтя,

проте вони не є етично допустими. Крім цього, також можна прослідкувати вираження дихотомії «ми/ вони», «свій/ чужий» у фразях (8), (10), (14).

Отже, проаналізувавши приклади (1) – (14) можна зробити висновок, що лексичні одиниці, використані для вираження ксенофобічної семантики в побутовому дискурсі французької та української мов мають певну специфіку, що полягає у їхньому підґрунті. Проте, всі вони увиразнюють агресивне негативне ставлення до представників різних національностей та мають на меті образити представників цих етносів, нав'язавши свою суб'єктивну оцінку та змінити їхнє сприйняття співрозмовником. Найбільш поширеними засобами французької мови є слова «**les blancs**», «**les noirs**», «**les arabes**», що наголошують на різній расовій приналежності та проставляють людей за кольором шкіри. Вони увиразнюються за допомогою використання вульгарних слів. В українській мові поширений слюр, що утворений з огляду на певні історичні, расові або релігійні фактори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова. Харків; Фоліо, 2005. 767 с.
2. Кривицька О. Етнофобія в Україні: стан, тенденції, перспективи подолання. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. Вип. 5. С. 216–232.
3. Кроз М. В., Ратинова Н. А. Социально-психологические и правовые аспекты ксенофобии. *Московское бюро по правам человека*. Москва: Academia, 2005. 52 с.
4. Попова З. Д., Стернин И. А. Язык и национальная картина мира. Москва–Берлин: Директ-Медиа, 2015. 101 с. [Електронний ресурс] URL: <https://books.google.com.ua/books?id=F5k9CwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl#v=onepage&q&f=false>
5. Dictionnaire de Larousse, édition électronique [Електронний ресурс]. URL: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/x%C3%A9nophobie/82881>
6. Twitter [Електронний ресурс]. URL: <https://twitter.com/?lang=uk>

Т. В. Радзієвська (м. Київ)

ПРО ДЕЯКІ ЯВИЩА В ДИНАМІЦІ МОВНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (на матеріалі українських медіа-ресурсів)

Однією з ознак медійного дискурсу, зумовлених його функціональною природою, виступає його здатність швидко реагувати на соціальні зрушення, а в сфері слововживання фіксувати соціальну динаміку. Одним з найбільш очевидних і часто згадуваних механізмів тут є операція лексичної заміни, за якої одна функціонально частотна лексема починає займати місце іншої за умови, що перша помітно посувається на периферію в своєму функціонуванні, наприклад, у складі певних типів словосполучень, або навіть виходить «з обігу». Набуваючи стійкого характеру, ця тенденція дає підстави для припущення щодо її не випадкового характеру. У цьому процесі звертають на себе увагу ті функціонально-семантичні явища, які кореспондують змінам у мовній свідомості носія мови, його баченні позамовної дійсності, соціальних відносин, організації життя в соціумі.

Аналіз функціонально-семантичної специфіки певних одиниць, особливостей їх сучасного вживання дає змогу висвітлити ті чи інші аспекти зрушень у мовно-національній картині світу. Серед таких одиниць можна назвати пари захід – акція, складний – непростий, досягнення – успіх, відомий – знаковий, місце роботи – афіліація, заява / промова – наратив та ін. Хоча ці

явища мають точковий характер і можуть не вважатися структурно значущими в процесах розвитку мови, вони, як репрезентанти активних процесів [1, 2, 3], безперечно, заслуговують ретельного вивчення. А медійний дискурс, який не має обмежень щодо тематики своїх публікацій і може висвітлювати будь-які сфери життя людини (соціальну, політичну, економічну, фінансову, культурну, медичну та ін.) та проблеми, пов'язані з матеріальним та духовним буттям, стає тим мовленнєвим середовищем, у якому створюються сприятливі умови для реалізації номінативного потенціалу кожної одиниці.

У нашому дослідженні ми виходимо з припущення, що механізм лексичних замінів як стійка ознака сучасних активних процесів у мовленні, що спостерігається на поверхневому рівні мови («план вираження»), корелює з певними глибинно-семантичними зсувами, тобто змінами у «плані змісту». Тому нашим завданням буде з'ясувати характер і напрям окремих функціонально-семантичних зсувів як чинників мовної турбулентності. Для даного дослідження нами опрацьовувався матеріал, отриманий з корпусів ГРАК-15 та ГРАК-16, у яких зафіксовано слововживання (часто з паспортизацією лише із зазначенням року, в цьому разі ми вживаємо аббревіатуру УМР – «український медіа-ресурс») як традиційних газетних текстів, так і онлайн-ресурсів.

Розглянемо пару лексичних одиниць *відомий* – *знаковий* в їх функціонуванні в медійних контекстах у складі номінацій особи: *відомий письменник* (діяч науки, філантроп); *знаковий композитор, знакова фігура* (постать). Пор.: *І такого відомого воротаря, як Заур Хапов, не варто обходити увагою* (1997, УМР). *Під час фестивалю відбулася безкоштовна передача старовинного роялю, що досі належав родині відомого композитора Михайла Скорульського, у володіння музею Т.Шевченка* (2000, УМР). *На його думку, якби опозиція домовилася про кандидатів хоча б на місяць швидше, то в мажоритарку пішло б більше знакових людей* (2012, Онлайн-ЗМІ «LB.ua»). *У ході заходу Національного художнього музею ім. А. Шептицького (м. Львів) було передано твір (триптих) «Візантія» знакового українського художника Ю. Нагулка* (2010, газ. «День»).

Лексема *знаковий* у складі номінації особи все частіше вживається в тих контекстах, у яких традиційно місто належало лексемі *відомий*: *Попри насичений гастрольний графік та несприятливі погодні умови, що затримали й без того нелегкий переліт із Цинцинаті (США) до Львова майже на добу, знаковий польський композитор сучасності Кшиштоф Пендерецький таки виступив у нашому місті* («Львівська газета», 2007). Принагідно зазначимо, що в останній період ця лексема зі значною швидкістю розширила свою сполучуваність з іменниками предметного й абстрактного значення; так, щодо медійного дискурсу в корпусі ГРАК-16 зафіксовано словосполучення: *знаковий твір, фільм, захід, смак, процес, феномен, пам'ятник, подарунок, альбом, українець, творець, крок, день, концерт, парк, судовий процес, проект, момент, закон, стадіон, представник, меседж, приїзд, бій, прапор України, текст; знакова доба, частина історії, перемога, дата, гра, пісня, виставка, віха, обкладинка, назва, література, річ бренду, книжка; знакове питання порядку денного, місце, голосування, фото* та ін. Тому закономірно виникає питання і про семантичні та прагматичні відмінності у функціонуванні цих одиниць, і про тенденції семантичного розвитку мовної картини світу в її точковому сегменті.

Лексема *відомий* поєднує в своєму значенні оцінку з характеристикою особи за епістемічним параметром – знанням про неї інших членів соціуму або певного кола, середовища, спільноти. Важливо наголосити, що семантика слова *відомий*

має безпосереднє відношення до онтології об'єкта (у даному разі – людини), який воно характеризує, до його сутнісних ознак. Коли кажуть *відомий артист (музикант)*, це означає, що йдеться про артиста (музиканта), який багато виступав (і його виступи бачило чимало людей), мав призи на конкурсах, фестивалях, брав участь у різних творчих проєктах чи заходах, тобто «заробив» свою відомість завдяки власній діяльності, власній роботі, результати якої оприлюднюються. *Відомий* як характеристика особи передбачає певну історію професійної діяльності, історію контактів з аудиторією, які формують спільний досвід членів соціуму. Тому можна сказати, що семантика слова *відомий* корелює з певною реальною сферою життя. А висловлення з цією характеристикою особи часто містять синтаксичний компонент на позначення певного локусу, щодо якого ця характеристика залишається правомірною: *Він є доволі відомим у мистецьких колах Києва (за кордоном, серед французьких музикантів, у Польщі)*. Пор. У цій фразі *Мордвинів зраджує свою невійськовість – адже Скоропадський був відомою (і популярною!) фігурою у військових та вільноказацьких колах, та й у колах російської аристократії* (2005, УМР).

Епістемічна природа оцінки, її зв'язок зі станом знань, обізнаністю, пам'яттю зумовлює її відносний, а не абсолютний характер: можна бути *більше* або *менше* відомим. З цією особливістю пов'язана можливість створення синтаксичних структур, що відображають операцію порівняння, зіставлення, а також структур, що виражають більший або менший ступінь якості: *Х у нас більш відомий, ніж У*. У цьому випадку протилежний смисл щодо слова *відомий* виражають лексеми *забутий, напівзабутий* (= виведений зі сфери пам'яті, знань, досвіду), проте не **невідомий*. Пор. *Працюючи у Верховній Раді, Станіслав Янко був менш відомим, ніж Микола Сургай, котрий обіймав у 1990–1994 рр. посаду голови Держзугільпрому* (1997, УМР). *А сам Катеринослав був островом у повстанському морі, що творили ватаги Нестора Махна, Матвія Григор'єва та інших, менш відомих, ватажків, часом більшовицького напрямку* (2005, УМР).

Відтак лексема *відомий* як засіб оцінки й характеристики особи в своєму функціонуванні в складі номінації особи належить площині реальної діяльності людини, яку можуть спостерігати інші люди, вона корелює з площиною знань і пам'яті носія мови, станом знань мовної спільноти та досвідом ознайомлення з діяльністю особи, яка отримує таку характеристику.

На відміну від слова *відомий*, слово *знаковий* не характеризується зв'язком зі знанням. Натомість в його значенні присутня видільна оцінка: *знаковий* несе семантику виділеності об'єкта серед собі подібних: *Він – знакова постать в сучасній літературі Німеччини. Він – знаковий музикант* (презумпція: «Інші музиканти не є знаковими»). Пор.: *Сказати, що Клод Шаброль був для кіно знаковою фігурою – не сказати нічого* (2010, газ. «День»). *А серед їхніх партнерів, зокрема, такі знакові юристи як экс-директор ФБР Роберт Мюллер і Дуглас Емхофф – чоловік іншого зоряного американського юриста, экс-прокурора Каліфорнії Камали Харріс, яка займе пост віце-президента США при Президентові Джо Байдені* (2020, Онлайн-ЗМІ «UNIAN.NET»). *«Показати результат на знаковій фігурі»*. *Чому СБУ вирішила прийти з обшуками до Коломойського* (1.02.2023, портал NewVoice, Україна). Для порівняння зазначимо, що властивість «бути відомим» не передбачає виділеності об'єкта серед об'єктів того ж класу: *Він достатньо відомий письменник, особливо серед молоді, інші – теж достатньо відомі*.

Оцінка *знаковий* має абсолютний, а не відносний характер і не утворює структур з відношенням порівняння: *X для нас більш *знакова постать, ніж У. X – не така *знакова фігура в сучасній музиці, як У.* Ці функціонально-семантичні властивості лексеми *знаковий* показують, що при характеристиці одного з елементів певної множини (класу об'єктів) вона «вибудовує» ієрархічні відношення між одним – виділеним – елементом і рештою елементів цієї множини.

Якщо слово *відомий* передбачає онтологічну обґрунтованість оцінки, винесення судження на підставі реальної діяльності людини, якій приписується ця оцінка, то слово *знаковий* в своїй оцінній семантиці не має онтологічно обґрунтованого критерію оцінки. Її природа належить іншій площині, а саме – семіотичній. Слово *знаковий* несе семантику акту приписування особливого (видільного) статусу певній особі, при цьому заслуговує на увагу питання про суб'єкта такого акту приписування. Природно, що він моделюється як авторитетна особа, наділена повноваженнями здійснювати подібний акт – на відміну від суспільства загалом, в якому озвучується ця оцінка для того, аби суспільство (спільнота) знало про це. Тому вживання у висловленні словосполучення типу *знаковий музикант / співак* містить глибинний предикат повідомлення та презумпцію відсутності відповідного знання у адресата: *Він – знаковий музикант* = «Я вам повідомляю, оскільки ви не знаєте, що він – знаковий музикант». Відтак слово *знаковий* у подібних контекстах виступає оператором управління знаннями адресатної аудиторії й отримує зв'язок з деонтичною модальністю: *знаковий* – це той, про кого **треба** знати (пор. *відомий* – це той, кого всі знають / багато хто знає). Якщо скористатися методикою та метамовою А. Вежицької для експлікації значення слів (*natural semantic metalanguage*) [4], то семантику слова *знаковий* в складі номінації особи можна відобразити у такий спосіб: «Я хочу, щоб ви знали і ви повинні знати, що слід вважати X-а особливим (у певному середовищі)».

Таким чином, на відміну від оцінки *відомий*, що вживається стосовно площини реальної діяльності людини, яка є доступною для спостереження іншими членами соціуму, оцінка *знаковий* апелює до певної альтернативної реальності, яка створюється завдяки акту валоризації об'єкта, приписуванню йому цінності в певному семіотичному просторі. Розгляд подібних точкових сегментів у функціонуванні мовних засобів може сприяти опису глибинних механізмів динаміки мовної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радзівська Т. В. Живі процеси в мові – дискурсивна практика та особливості концептуалізації. *Вісник Київського національного лінгвістичного ун-ту*. Т. 13. №1. 2010. С. 39–49.
2. Радзівська Т. В. Дискурсивні аспекти динаміки української мови в контексті активних мовних процесів у слов'янському світі. *Мовознавство*. № 2–3. 2013. С. 149–162.
3. Шевченко Л. І. Активні процеси в розмовному стилі української мови: культурний простір і мовна свідомість соціуму. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Вип. 16. 2008. С. 9–15.
4. Wierzbicka A. *Semantic Primitives*. *Linguistische Forschungen*. No. 22. Frankfurt: Athenäum. 235 p.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛОВА *НУЛЬОВКА* В СУЧАСНОМУ УКРАЇНОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА МАТЕРІАЛІ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІКАЦІЙ)

У зв'язку з початком і загостренням широкомасштабної війни Росії проти України все більше наших співвітчизників розпочали говорити і писати українською мовою в родині, побуті, неофіційних комунікативних ситуаціях. Спілкування українською набуває сьогодні нового сенсу для кожного громадянина нашої країни. Насамперед це відчуття етнічної єдності, спільних думок і мрій про Перемогу. Ранок кожного українця незалежно від віку, від місця тимчасового перебування починається з новин з фронту. Це не просто цікавість, а хвилювання, занепокоєння, тривога за тих, хто боронить Україну від ворога. Все частіше найпекельніші ділянки передової перестали називати першою лінією фронту, словом *передок* серед військових, оскільки з'явилося нове значення і розуміння слова *нульовка*. Семантика цього слова розкриває сучасне позамовне явище, яке не вписується в межі лінгвістики. Поштовхом для розширення значення слова, що піддано аналізу, є екстралінгвальний чинник, а саме – війна, яка зачепила кожного, когось у більшій мірі, когось у меншій, оскільки від неї постраждала кожна українська родина. Слово *нульовка* в цьому новому значенні стало відомо усім. Це підтверджено результатами проведеного опитування, у якому брали участь 50 респондентів різного віку, освіти та професій. Проте анкетування виявило, що лише у 5 респондентів з 50 першою асоціацією зі словом *нульовка* є використання цього слова саме в значенні “нульова позиція, де безпосередньо проходить лінія фронту та йдуть бої”. Це становить 10% від загальної кількості, що брали участь в опитуванні. Цими респондентами виявилися люди, у яких хтось з найближчих рідних знаходиться серед наших військових у гарячих точках.

Зауважмо, що вже поодинокі приклади уживання слова *нульовка* саме з зазначеною семантикою зафіксовані у ЗМІ на початку військової агресії РФ в Україні. Так в Інтернет-статті Михайла Бублика «Щастя на нульовому рівні. Життя у зоні АТО» від 24.04.2016 року привертає нашу увагу пояснення слова *нульовка*: *Лінію розмежування у нас чомусь заведено називати «передком». Слід думати, від слова «передова», яке зберіглося з часів Другої світової. Але Ткалич (герой сюжету – О.Р.) називає її «нульовкою»: «Розумієш, є поняття «плюс» і «мінус» – залежно від того, у який бік від лінії рухатися. А отже, є і «нуль». Місто Щастя, що розташувалося впритул до Дінця, законно можна вважати «нулем» – одразу за річкою окупована територія [1].* Наведений фрагмент розмовного дискурсу свідчить про поступове, починаючи з 2016 року, використання слова *нульовка* в новому значенні, пізніше воно розповсюджується в українськомовному середовищі, а згодом стає зрозумілим для усіх громадян України.

У 2019 році кореспондент Дарія Маркевич уклала невеличкий словник неофіційної мови (сленгу) українських військових, що віддзеркалює передусім предмети та явища військової справи, побуту бійців ЗСУ, фронтові вирази. Авторка залучила до переліку слів воєнного часу і *нуль*, визначивши його семантику як “перша лінія розмежування в зоні бойових дій” [6].

Журналіст Людмила Островська в статті «Репортаж із “нульової” зони» від 21.09.2021 року проводить аналогію між словами *нуль*, *нульовий*, неодноразово використовує їх на позначення лінії розмежування, лінії збройного зіткнення українських військових і окупантів. Авторка на початку своєї розповіді

зазначає: *Тут кажуть, що **нульова зона** – це щось несказанне. Відкрита паща нуля, скоріше, здатна проковтнути, ніж описати себе. Але філософські роздуми на тему наповнюваності і значення слова «нуль» тут недоречні [8]. Далі у фрагменті з інтерв'ю героїні репортажу Ірини Деміденко теж трапляються аналізовані слова: *Адже з будинку адміністрації до **«нульової»** точки – кілометрів три, а до окупованого Первомайська – до 10 км. [...] Оскільки ми **на лінії збройного зіткнення**, через невідповідність міжнародним стандартам забезпечення безпеки та демократичного виборчого процесу, ми опинилися в переліку громад, де місцеві вибори провести неможливо. [...] Звідси видно **нульову лінію фронту**, позначену червоною смужкою на асфальті за межами спостережних позицій українських військових [8].* Завершує статтю Людмила Островська своїми міркуваннями: *Я здивлялася в рівнину **«нульової»** зони, знаючи з якого боку «яструб війни» нападає на «голуба миру». Мене цікавило, чи передбачається якась компенсація за життя **на лінії вогню** без елементарних благ, які мають інші українці, в постійній небезпеці? А ще хотілося б знати, коли **«нульова»** зона стане місцем миру і відродження? Але я знаю, що це поки що риторичні запитання [8].* Характерною особливістю сучасних публіцистичних текстів є поєднання книжкової та розмовної лексики, але саме такий стилістичний прийом надає текстам експресії.*

Цікавим видається той факт проведеного анкетування, що 2 респондентів із 50 (4%) дали визначення слова *нульовка* як «нульовий відлік, точка відліку». Можемо припустити, що саме це значення передувало семантичному новотвору, пов'язаному з лінією збройного конфлікту. Тобто *нульова зона, нульова позиція, нуль на лінії вогню* – це саме точка бою, точка відліку, територіальна межа між своїми та загарбниками. Так, у тому ж 2021 році словосполучення *нульова позиція* винесено в назву Інтернет-статті Олександра Крючкова «На першій лінії. Нульова позиція на фронті». Зауважмо, що в кожному випадку йдеться про певну територію України, де відбуваються бої ЗСУ з агресорами. Автор пише: *Нині шахта «Бутівка» (точніше, вентиляційний ствол, який залишився від неї після масованих обстрілів з російських танків, артилерії та «Градів») – один з форпостів, на якому тримають оборону українські воїни. ЗСУ, попри втрати та важку ситуацію на фронті, захищають кожен клаптик цієї місцини. Шахта «Бутівка» – найближча до Донецька українська позиція. Наші воїни кажуть, що **тут навіть дихання ворога відчутне** [4].* Слова *нуль, нульовий*, про що свідчать матеріали публікації, вживаються як синоніми слова *нульовка*. Згодом новотвір *нульовка* стає пріоритетним і майже витісняє з розмовного ужитку слово *нуль* і словосполучення *нульова зона, нульова позиція* в зазначеному синонімічному значенні.

У своїй книзі «Таки війна... Із щоденника офіцера сектора «А»» (2020) журналіст і письменник Богдан Кушнір відтворює реальні події військового життя з окопів. Автор зазначає, що брав участь у бойових діях, а його *історії з «нульовки» – лінії розмежування, описані телеграмними рядками з воєнних щоденників* – зазначено в анотації до цього не художнього твору [5].

Слово *нульовка* належить до активного словника волонтерів, які нехтували власною безпекою, щоб доставити на вогневі позиції під обстрілами найнеобхідніші речі для бійців ЗСУ. Журналіст Альона Медведєва у статті «Щодня у мене – свій бік. Як мати-вихователька 22-х дітей рятує їх від війни та займається волонтерською діяльністю» наводить слова своєї героїні: *Возимо «**на нульовку**» (у населені пункти на лінії розмежування – ред.) продукти, хімію, ліки. Останні три місяці працювали у рідному Святогірську під обстрілами:*

завозили продукти, воду у кожен будинок, де залишилися жити люди. Провідували самотніх, які не можуть ходити. Вивозили людей з-під обстрілів [7].

У новому значенні слово *нульовка* міцно увійшло до словника українських медиків, які рятують життя нашим військовим, надають невідкладну допомогу на лінії фронту. У підготовленому матеріалі Віти Климович дізнаємось про одного з таких докторів. Наводимо фрагмент інтерв'ю з лікарем Олександром Колесніковим: *Я знаходжусь недалеко від передової, часто виїжджаю на “нульовку”, на евакуацію і щодня спостерігаю, як отримують важкі поранення хлопці ...часто молоді, які ще й не пожили вдосталь. Стаючи свідком їхньої загибелі, бачу, як змінюється сприйняття реальності, світогляд, духовні та моральні цінності. Реалії війни розставляють все на свої місця* [3].

Зазначимо, що в усіх наведених контекстах слово *нульовка* вживається в лапках, оскільки автори хочуть підкреслити саме нову семантику. Загальновідомо, що слово з'являється з одним значенням, а на підґрунті метафоричного чи метонімічного перенесення формується нове значення – ЛСВ (лексико-семантичний варіант). За словами відомого українця Л.А. Лисиченко, «окремі ЛСВ в полісемантичному слові тримаються й об'єднуються певними типами смислових відношень (метафоричні, метонімічні, обмеження і розширення значення), які відіграють важливу роль не тільки в діахронії, в процесі розвитку значень, а й у синхронічній структурі полісемантичного слова, де вони є одним із головних цементуючих засобів. Втрата таких зв'язків призводить до розпаду слова на омоніми. Якщо ЛСВ є елементами багатозначного слова, то смислові зв'язки між ними – одне з найважливіших відношень зв'язків між значеннями» [2, с. 25]. Вважаємо значущими не лише логічну послідовність формування ЛСВ, але й дераваційні механізми утворення нового слова. Дераваційний ланцюжок *нуль – нульовий – нульовка* відтворює семантику новотворів, що склалася в межах розуміння вісі координат і точки *нуль* як перетину векторів. Непохитна віра українського народу в Перемогу може вплинути на те, що *нульовка* стане точкою відліку позначення відсутності війни, означення миру: перших метрів звільненої території, перших годин тиші. Така мовна тенденція є. Журналіст Дарія Маркевич у військовому жаргоні виявляє ще одне значення слова *нуль*: **все о'кей!** [6]. Також в 1 анкеті з 50 респондентів (2%) нашого опитування зазначено: *нульовка* – це “нуль війни”. Убачаємо, що напрямок розвитку цього багатозначного слова буде спрямовано на розширення семантики слова саме в цьому аспекті.

Отже, слово *нульовка* з семантикою “нульова позиція, де безпосередньо проходить лінія фронту та їдуть бої”, з одного боку, демонструє відношення слова до реальної дійсності, а, з іншого, – не лише називає певне явище об'єктивного світу, але й відбиває оцінку цього явища носіями української мови. Констатуємо той факт, що сьогодні слово *нульовка* має негативну конотацію. І цей оцінний емоційний компонент лексичного значення аналізованого слова зумовлено позамовними чинниками, оскільки саме експресивний складник залежить від ставлення до певного явища етнічної спільноти. Кожен носій української лінгвокультури рішуче засуджує вторгнення РФ в Україну і прагне якнайшвидшої Перемоги ЗСУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бублик М. Щастя на нульовому рівні. Життя у зоні АТО URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1998526-sasta-na-nulovomu-rivni-zitta-u-zoni-ato.html> (дата звернення: 30.03.2023)

2. Лисиченко Л.А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 272 с.
3. Климович В. Із фтизіатрії у фронтіві капітани: історія Олександра Колесникова – рівненського хірурга, який рятує життя українських бійців. URL: <https://www.phc.org.ua/news/iz-ftiziatrii-u-frontovi-kapitani-istoriya-oleksandra-kolesnikova-rivnenskogo-khirurga-yakiy> (дата звернення: 30.03.2023)
4. Крючков О. На першій лінії Нульова позиція на фронті. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/nulova-poziciya-na-fronti/> (дата звернення: 31.03.2023)
5. Кушнір Б. Таки війна... Із щоденника офіцера сектора «А». 2020. URL: <https://folio.com.ua/books/Taki-viyna-iz-shchodennika-oficera-sektoru-%3C%3CA%3E%3E> (дата звернення: 03.04.2023)
6. Маркевич Д. Мінісловник військового сленгу: «муха», «покемон», «улітка». URL: <https://armyinform.com.ua/2019/08/20/minislovnyk-vijskovogo-slengu-muha-pokemon-ulitka/> (дата звернення: 30.03.2023)
7. Медведева А. «Щодня у мене – свій бік». Як мати-вихователька 22-х дітей рятує їх від війни та займається волонтерством. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/07/7/249446/> (дата звернення: 31.03.2023)
8. Островська Л. Репортаж із «нульової» зони. Вільне життя. URL: <http://vilne.org.ua/2021/09/reportazh-iz-nulovoyi-zony/> (дата звернення: 30.03.2023)

А. А. Рубан (м. Слов'янськ – м. Дніпро)

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ (на матеріалі творчості Лесі Українки)

У художній літературі заголовку приділяється особлива увага, бо він налаштовує читача на активне сприйняття змісту твору, знайомить із ним: На важливості заголовку наголошував мовознавець Ю. Карпенко: «Назва твору є його власним іменем, тобто відношення між назвою і твором у принципі такі ж, як відношення між іменем і людиною або між топонімом і географічним об'єктом» [5, с. 29].

Заголовок виконує репрезентативну роль кожного художнього твору, тому автор прагне «завоювати» читача, привернути його увагу, затримати її і досягнути прочитання всього матеріалу спочатку через назву.

Заголовок – це перший знак тексту, який дає цілий комплекс уявлень про твір, про його зміст та форму.

Як складова тексту заголовки широко вивчаються дослідниками з позицій літературознавства, лінгвістики, стилістики тексту тощо [3; 5; 7; 10; 11 тощо]. Значна увага приділяється проблемі співвідношення заголовка та основного тексту поетичних і художніх творів, рекламних текстів, газет (Л. Ф. Грицюк, Л. О. Ноздріна, О. М. Траченко, Н. Л. Волкогон, Л. О. Коробова, І. С. Стам, Н. В. Шиверська).

Останнім часом ономастичні дослідження присвячуються українським авторам [1; 2; 6; 9 тощо], не винятком є й творчість Лесі Українки [2; 8].

Аналіз заголовків може проводитися в різних аспектах: на семантичному, функціональному рівнях, крізь призму смислової організації тексту, лексико-граматичних особливостей та прагматичної спрямованості тощо.

Метою нашої роботи є загальна характеристика заголовків поетичної творчості Лесі Українки (при цьому використовуються різні підходи та класифікації).

Заголовки творів Лесі Українки розподіляються на дві групи:

1) твори з назвою (визначений автором заголовок); такі заголовки надано авторкою драматичним творам («Лісова пісня», «Бояриня», «Кам'яний

господар»), поемам («Давня казка», «Роберт Брюс, король Шотландський») та частині віршів («Надія», «Конвалія», «Мій шлях», «Напис в руїні», «Сон», «Хвиля» тощо);

2) твори без назв (у ліричних творах це «технічні» назви, для яких використовується перший рядок вірша): «Коли дивлюсь глибоко в любі очі...», «Хотіла б я піснею стати...», «Слово, чому ти не твердая криця...», «Хто вам сказав, що я слабка...» тощо.

Заголовки першої групи представлені як

А) називні речення з різним за кількістю наповнення лексемами:

– однолексемні заголовочні конструкції: «Надія», «Конвалія», «Сафо», «Співець», «Калина», «Осінь», «Хвиля» тощо;

– дволексемні: «Вечірня година», «Мій шлях», «Досвітні вогні», «Забута тінь», «Давня весна», «Вітряна ніч», «Дихання пустині» тощо;

– трилексемні: «Сон літньої ночі», «Вість із півночі», «Напис в руїні» тощо

– чотирилексемні: «Остання пісня Марії Стюарт», «Роберт Брюс, король шотландський», «Зимова ніч на чужині», «Надсонова домівка в Ялті» тощо;

Б) форми слова: «У пустині», «До товариша», «Ворогам», «На човні», «У путь» тощо.

В) інші форми: «Граї, моя пісне!», «Ave regina!», «Contra spem spero!», «To be or not to be», «На столітній ювілей української літератури» тощо.

Інформаційність заголовків творів Лесі Українки виражатеться за допомогою змістових слів, що належать до різних повнозначних частин мови: іменники (власні та загальні назви), прикметники (якісні та відносні), дієслова в різних видо-часових формах (хоча найчастіше зустрічаються форми неозначених часів), займенники різних підгруп; в заголовках зустрічаються службові частини мови: прийменники, сполучники, частки, вигук.

Для влучного вираження головної ідеї творів у заголовках-онімах віршів Лесі Українка також використовує стилістичні ресурси лексики: на фоні основної маси слів, що належать до стилістично нейтрального прошарку лексики, але в заголовках іноді вживаються слова високого (поетизми, архаїзми, запозичені слова) та зниженого стилістичного тону.

Семасіологічні виразні засоби представлені в назвах фігурами якості, найбільша кількість – епітети («Досвітні огні», «Тиша морська», «Безсонна ніч», «Місячна легенда», «Північні думи» тощо).

За змістово-фактичною інформацією заголовки творів поетеси

– вказують на героїв твору («Сафо», «Кассандра», «Остання пісня Марії Стюарт», «Роберт Брюс, король шотландський», «Надсонова домівка в Ялті», «Ізольда білорука», «Самсон», «На роковини Шевченка» тощо);

– несуть хронотопну інформацію («Вечірня година», «Напис у руїні», «Дихання пустині», «Вість із півночі», «Напровесні», «Подорож до моря» тощо);

– визначають основний образ-символ або художню деталь («Конвалія», «Калина», «Вітряна ніч», «Хвиля», «Негода», «Бахчисарайський дворець» тощо);

– виражають авторську оцінку твору та його персонажів («Веселий пан», «Жалібний марш», «Пророчий сон патріота», «Свята ніч», «Граї, моя пісне!», «Ave regina!» тощо).

У творчості Лесі Українки багато асоціативних (алюзійних) назв. У такому випадку основою заголовку стає не безпосередньо зміст твору, а його асоціативний зв'язок з іншими естетичними об'єктами. Такий прийом підвищує інформативність заголовка, проте водночас формує умови для ускладнення сприйняття.

Використовуючи класифікацію Л. Юлдашевої [10], виокремлюємо такі різновиди алюзій у заголовках Лесі Українки:

1) алюзії, що засвідчують зв'язок із фольклорним національно-культурним контекстом («Гей піду я в ті зелені гори...» – «Я піду в далекі гори...», «Ой піду я понад лугом...» (народні пісні), «Казка про Оха-чародія» (літературна віршована версія народної казки «Ох»));

2) алюзії, що вказують на зв'язок з іншими естетичними об'єктами, зокрема з літературними («Дивлюсь я на яснії зорі...» – «Дивлюсь я на небо та думку гадаю...» М. М. Петренка; «Ізольда білорука» – своєрідна творча обробка мандрівної середньовічної легенди про Трістана та Ізольду; «Кам'яний господар» – Мольєр «Дон Жуан, або Кам'яний гість»);

3) алюзії на біблійний текст («Ангел помсти», «Грішниця», «Єреміє, зловісний пророче в залізнім ярмі...», «Самсон»);

4) алюзія, в основі якої – зв'язок заголовка з конкретним особою («Сафо», «Кассандра», «На роковини Шевченка», «Остання пісня Марії Стюарт», «Роберт Брюс, король Шотландський»).

Окрім зазначених можемо назвати й інші асоціативних зв'язків назв творів Лесі Українки:

– жанрові заголовки (цикли «Сонети», «Мелодії», «Невільничі пісні»; «Триптих», «Відеуки»; «Романс», «Епілог» тощо);

– заголовки-запозичення («Іфігенія в Тавриді» – «Іфігенія в Тавриді» давньогрецького драматурга Евріпіда; «Кассандра» – трагедії Г. Ейленберга, П. Ернста «Кассандра», баллада Ф. Шиллера та поема В. К. Кюхельбекер «Кассандра»; «Сон» – поема «Сон» Т. Г. Шевченка; «Сон літньої ночі» – комедія В. Шекспіра «Сон літньої ночі»);

– заголовки-цитати:

А) крилаті латиномовні вирази («*Ave regina!*» – являє собою значеннєву паралель до *Ave Caesar, morituri te salutant!* (Живи, Цезарю, на страту роковані тебе вітають!); «*Fiat pox!*» («Хай буде ніч!») є антонімом до *Fiat lux!* (Хай буде світло!); «*Contra spem spero!*» – абстрактного вислову, який прикладається до найрізноманітніших життєвих ситуацій, для читача уособлює творче кредо поетеси, стає символом її подвижницького життя);

Б) запозичення з інших мов (англійської: «*To be or not to be?*» – фраза з монологу Гамлета (В. Шекспір «Гамлет»); італійської: «*Eppur ti tradiro*» – «А все-таки я тебе зраджу»); французької: «*Legénde des siècles*» – «Легенда віків»). «Іншомовні вислови стають у Лесі Українки самостійною лінгвокультурною цінністю, отримуючи в художньому тексті друге, нове життя» [2, с. 36–37].

Аналіз заголовків поетичної творчості Лесі Українки не обмежується зазначеними аспектами. Цікавим аспектом у перспективі можуть стати порівняльний аналіз заголовків літературних творів поетеси у діяхронному плані або з творами інших авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боева Е. В. Заголовки у творчій спадщині Григорія Сковороди (структурно-семантичний аспект). URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/02/Boeva2.pdf>
2. Бублейник Л. В. Слово в українській поезії: навчальний посібник із спецкурсу. Луцьк: ВІЕМ, 2012. 312с.
3. Джанджакова Е. В. О поэтике заглавий. *Лингвистика и поэтика*. М.: Наука, 1979. С. 207–214.
4. Загнітко А. П., Домрачева І. М. Основи мовленнєвої діяльності: навч. посібник. Донецьк: Український культурологічний центр, 2001. 56 с.

5. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса : Астропринт, 2008. С. 29–37.
6. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/03/Nazva_tvoru_75.pdf
7. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения: онтология, функции, параметры типологии. *Проблемы структурной лингвистики*. 1984. Москва, 1988. С. 167–183.
8. Мерзвинський В. Поетика заголовків драматичних творів Лесі Українки. *Слово і Час*. 2007. № 2. С. 32–40.
9. Чмир А. В. Паратекстуальні елементи в романі «Данило Острозький: образ, гаптований бісером» Петра Кралюка. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 1 Ч. 2. С. 188–194. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/part_2/32.pdf
10. Юлдашева Л. Заголовки творів сучасної української літератури: мотиваційний аспект. *Філологічні науки*. 2016. № 22. С. 115–121. URL: https://www.researchgate.net/publication/319470053_ZAGOLOVKI_TVORIV_SUCASNOI_UKRAINSKOI_LITERATURI_MOTIVACIJNIJ_ASPEKT
11. Юлдашева Л. П. Заголовок як текстовий і метатекстовий компонент. *Science and Education a New Dimension. Philology*, IV(21), Issue: 98, 2016. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Title-as-a-Textual-and-a-Metatextual-Components-Yuldasheva-L.-P..pdf>

N. A. Safonova (Dnipro)

THE IMPACT OF UKRAINIAN FEMINITIVES ON PROFESSIONAL IDENTITY OF HIGHER EDUCATION TEACHERS

Ukraine was admitted to the Bologna Process in 2005. This event has changed General principles of Higher Education in Ukraine. At present they are comparable degrees, implementing ECTS, academic mobility, quality assurance, lifelong learning, learning outcomes, assessment etc. Thus, it is relevant to focus on the professional identity of higher education (HE) teachers as Ukraine country strives to comply with European Higher Education Area (EHEA) guidelines.

The article deals with the problems of the introduction of feminitives into the context of the university education. It is evident that the feminitivization of language is a natural consequence of the Ukrainization of all spheres of social life.

The topic of our research is relevant due to the incompleteness of linguo-social reflection regarding the assessment and boundaries of the use of feminitives. The aim of the article is to research the feminitization of the Ukrainian language in the linguistic and social aspects of higher education and investigate its influence on the identity of the teacher of the higher education.

First of all, we have to define the term teacher identity. We can observe the increasing interest in language teacher identity. K. Lindahl and B. Yazan study the teacher identity of a language teacher. The researchers write that extant literature on LTI concludes that teacher learning, practice, and growth involve identity work, and framing teacher education with an identity lens could afford preservice and practicing language teachers a space to assert their agency in creating the contours of their identity formation [1, p. 1].

Identity is understood as a changing process. We agree that it can't be stable as all teachers are constantly developing. It is a multifaceted phenomenon. Gender is only one aspect of teacher identity. The role of gender of Ukrainian teacher identity has to be clarified.

In 2019 Ukraine adopted a new orthography that included rules for the formation of feminitives. Such a step officially made feminitives as part of the normative

Ukrainian language. Thus, if, before that, feminitives were used only in verbal or poetic language, and in dictionaries, now they can be used in all linguistic domains, including in scientific and official communication.

In the early 2000s, people in Ukraine started to reconsider their attitudes towards the development of their language, and that included the active use of feminitives. One explanation for this is the mainstreaming of feminist movements, that instrumentalized a return to the use of feminitives when describing professions. In Ukraine we distinguish between Masculine and Feminine genders: Ukrainian noun base + Masculine suffix -як/ -ар/ -ач/ -н-ик/-ist + Feminine suffix, for instance: -як, m → -ячка, f : моряк, m – морячка f: -ар, m → -рка, f: лікар – лікарка; - ач, m → -ач-ка, f: викладач – викладачка; -н-ик m → -н-иця, f: учасник – учасниця; - ик, m → иця, f: художник – художниця; -ist, m → -іст-ка, f: кераміст – керамістка. The most frequent Feminine suffix in the Slavonic languages -ka, has also the diminutive and instrumental functions. According to Ukrainian grammar the suffix – к(a) is attached to motiveless nouns of masculine gender [3, p. 72].

Thus, we observe the conditionality of the applied form of feminitives by the phonosemantic context and articulatory performance. A retrospection of spelling developments by Ukrainian linguists is carried out in the projection on the modern update of Ukrainian spelling. The social aspect of the introduction of feminitives is revealed as a manifestation of national identity and gender equality. In the linguistic aspect, the feminitivization of the language is the ordering of morphological and syntactic norms of the Ukrainian language, violated by masculinitives (designation of the female sex by male names). It is noted that the formation of feminitives using this or that suffix has a phonosemantic and contextual conditionality. In addition, an indication of the expediency / in expediency of using one or another suffix when creating a feminitive should be the compatibility of the sounding of adjacent words, their articulatory performance and tolerance in relation to public opinion. In general, the introduction of feminitives, like the new spelling, is assessed as an adequate response to modern public demands.

At present, feminitives are characteristic to the Ukrainian language, which has three grammatical genders: male, female and neutral. This allows for the formation of feminitives by adding a suffix to an already existing noun that is male in terms of grammatical gender. The Ukrainian language counts over 13 such suffixes, but about 4 to 6 are the most productive, including -к, -иц(-its), -ин(-in), -ес(-es), followed by the sound а or уа. For example: «студент» (student, pronounced stoo-dent) becomes as a feminitive «студентка», pronounced stoo-dentka.

In modern educational discourse we can observe a gender-specific job title is a name of a job that also specifies or implies the gender of the person performing that job. For example, the job title *деканеса* implies that the person is female. A gender-neutral job title, on the other hand, is one that does not specify or imply gender, such as *професор*. In some cases, it may be debatable whether a title is gender-specific.

The feminitive in education are not liked by everyone. Some teacher and students are not eager to use them. Some even refuse to use them categorically. Women often do not want to be addressed with feminitives, as they think that it represents a form of discrimination. Women do not feel themselves comfortable because of the feminitives. That is the problem to discuss in education whether feminitives reduce or enlarge the gap between genders: between men and women. It is evident that society has despised women for several centuries. And it remains because not so much time has passed since women won the same rights as men. And such a reaction is only an undeniable confirmation that we live in a patriarchal world.

However, if a woman is uncomfortable when they specifically talk about her with the use of feminine terms, then there is no need to force or be indignant. It is worth respecting her position, giving her the right to decide for herself.

Social equality is determined not by linguistic nominations, but by moral and institutional normalization of democratic society in national interests. However, the feminization of the language should not be introduced unconditionally, arbitrarily nominating professions, neglecting both social determinants and linguistic norms, such factors as the performing tradition, the peculiarity of phonetics (to what extent one or another feminine fits into the general phonetic system of the language), the rhythm and melody of the language, and the specificity of articulation [2, p. 7].

However, it would be unwarranted optimism to say that the process of feminization of the language takes place without obstacles. As we have already noted, not all feminisms (as well as the very idea of their introduction) found a positive response both among the broad circles of citizens and among journalists and scientists. Currently, nothing has changed in the formation of feminines. As it should be, they are formed by the suffixes *k(a)*, *-yn(a)*, *-yn(ya)*, *-nyts(ya)*, *-es(a)*, but there was a warning about the use of already known suffixes to form some three feminines. Somewhat unusual for some Ukrainians, such feminines sound like *гідеса*, *гінетикуня*, *доцентка*, *лауреатка*, *історикуня*, *канцлерка*, *інженерка*, *деканеса*, *педагогиня*, *творчиня* *критикуня*, *екологиня* та інші.

Ordinary residents, whose language culture was formed under the influence of their eastern neighbors, are particularly wary of the state language policy regarding the new spelling. Embodying femininity, it is worth paying attention to social memory, based on the understanding that language is the design of thought, imagination about reality, which has been established in people's assessments and values [2, p. 10].

Thus, we can conclude that the use of feminines in the context of higher education does not make female teacher less valuable than male teachers. It has more positive function. It gives teachers some associations with some female features that are very positive and connected with tenderness, kindness, motherhood etc. Feminines in higher education emphasize the number of women involve and imply that they are worthy of their high social status.

REFERENCES

1. Lindahl K, Yazan B. An identity-oriented lens to TESOL teachers' lives: Introducing the special issue. *TESOL J.* 2019;10:e506. <https://doi.org/10.1002/tesj.506>.
2. Stezhko Y. Feminines in the Ukrainian Language: the Linguistic and Social context. *Philological Treatises.* 2020. № 12(2). P. 104–113. [https://doi.org/10.21272/Ftrk.2020.12\(2\)-12](https://doi.org/10.21272/Ftrk.2020.12(2)-12).
3. Vitrukh M. Exploratory study of the professional identity of higher education teachers in Ukraine. *InterDisciplines* 2. 2014. DOI: 10.2390/indi-v5-i2-125.

О. В. Сахарова (м. Київ)

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ В МОВЛЕННІ ПЕРСОНАЖІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Сучасні лінгвоперсонологічні дослідження здійснюють багатовимірний аналіз мовної особистості. Наукові студії спрямовані на вивчення лінгвокультурних [1] та соціальних [5] засад як узагальненого інваріанта феномена, так і конкретних представників мовної особистості [3], їх етнічних [4], професійних [6], [10] ознак.

Інтерпретація створеної драматургом дійової особи як мовної особистості персонажа набуває важливого значення як для розуміння твору драматургії, так

і для розвитку лінгвоперсонологічних студій [7] [10]. Мовне буття людини, створене драматургом, виступає своєрідним інваріантом мовної особистості.

У нашій концепції особливе місце посідає творча мовна особистість, що поєднує ознаки креативного, ігрового та власне творчого (притаманного митцям та науковцям) способу мислення. Ігрові світогляд та способи поведінки особистості передбачають нестандартну, неконвенційну картину світу, що призводить до руйнування, трансформації усього сталого, звичного, що було інтерпретовано К. Юнгом, Й. Гейзингом та ін. [2]. Творчий дух, який трансформує буття в гру (а мовлення в мовну гру), може бути притаманний певним персонам, незалежно від їх соціальних характеристик [1]. Не стандартизована картина світу творчої ігрової мовної особистості апіорі передбачає гру словами, словосполученнями, прецедентними висловленнями, що є предметом аналізу запропонованої статті [8].

Матеріалом для дослідження слугували тексти сучасної української драматургії (кінця ХХ – початку ХХІ століття), представлені на сайтах: <https://www.dramaworld.online>; <http://dramaturg.org.ua>; <http://www.kurbas.org.ua>.

Аналіз мовлення креативних мовних особистостей персонажів демонструє, що продукування лексико-граматичних інновацій пов'язане передусім із феноменом мовної гри, жартами, прийомами комічного. Іронізуючи над певними явищами, ігрові мовні особистості персонажів руйнують системні уявлення про фрагменти універсальної чи соціумної картин світу, трансформуючи звичні слововживання.

Найпоширенішим способом такої мовної гри виступають новотвори, отримані суфіксальним способом:

*Я твій Янгол, я знаю як облуплені твої думки, **думоньки та думища!** Ти ж декілька років закоханий до безпам'ятства.* (ЛанаРа. «Невчасно»);

*Щире вітання всім томикам, **зібраннячкам і першоджерельцям.*** (Стельмах. «Гра на клавесині»).

Комічного забарвлення набувають також прикметники, отримані суфіксальним способом від власних назв:

*А який ти **цицеронистий** перед кумою!* (А. Наумов. «Мій улюблений Роббі»).

Префіксально-суфіксальний спосіб творення «ігрових» оказіоналізмів переважає при моделюванні іменників (1) та дієслів (2):

1. *Галя. А чому **відбувайліє?** / Маргоша. А тому, що вони тільки спочатку активно живуть з нами, а далі просто відбувають номер.* (А. Наумов. «Мій улюблений Роббі»)

2. *Я знаю, що говорю, десять років **медсеструю** тут у поті чола.* (А. Наумов. «Пацієнтка найкращого хірурга»); *Невже не можна було якось приловчитися і **прибасейнитися** не на голову?* (О. Гончаров. «Бумеранг»).

Домінувальною рисою іронічного мовлення виступає переважно саме мовна гра, що нерідко ґрунтується на основоскладанні:

*Рудик. <...> дозвольте називати вас на знак поваги, скажімо, не дівчатками, а, наприклад... (Розмірковує вголос.) Ні, хлопчиками було б занадто, а от чимось середнім між дівчатками та чоловіками... Скажімо, **дівчолами**...* (А. Наумов. «Мій улюблений Роббі»).

Основоскладання як спосіб продукування оказіоналізмів виступає продуктивною формою утворення власних імен. Продовжуючи давні літературні традиції, сучасні драматурги нерідко створюють дотепні прізвища чи прізвиська персонажів: *Юлій Мокроштан – редактор видавництва. Ляля Круглодупка –*

молода, не дуже талановита, але фігуриста поетеса. (В. Герасимчук. «Ангел-хранитель»); *Заступ Заступич* (А. Наумов. «Кава для чудовиська»).

Ігровий принцип номінації персонажів має переважно дискурсивний, контекстуальний характер: *Булкін Індустрій Лікбезович; Моськін – власник собаки; Серафим Піццикатов – музикант, сусід Булкіна* (О. Гончаров. «Синдром молодої дружини»).

Красномовні імена декодуються через вторинну номінацію (1) або через детальний авторський опис (2):

1. *Халява – критик, мистецтвознавець, продюсер...*

2. *Макс Перл (По народженню – Максим Колотушка) – художник. За спеціальністю – ландшафтний дизайнер. Закінчив якесь художнє училище, яких зараз розвелось, немов грибів після рясного, літнього дощу. З дизайнерством якось у Максима Колотушки не склалося, бо виявилось, що там треба і лопатою працювати. Зате він відчув у себе сили і покликання художника, живописця, митця. Отак і став Максим Колотушка – Максом Перлом.* (І. Юзюк. «Портретист її Величності»).

Поширеним явищем мовної гри в текстах сучасної драматургії виступає також меланж. Введення англійських слів може бути представлено як в українській транскрипції (1), так і латиницею (2):

1. *Тепер «єс» або «ноу» і – ніяких «ай лав ю»! Тільки «шлафен», а потім «гуд бай»...* (В. Герасимчук. «Ангел-хранитель»).

2. *Досить «akt the fool», як каже моя знайома американка. Треба бути твердою, на всіх нас чекають важкі часи* (С. Левченко. «Бути як всі»).

Дискурсивна зумовленість мовної гри потребує контекстуальних передумов появи як окремих новотворів, так і сенсів. Одним із поширених прийомів креативного мовлення вважають прийом руйнування фразеологізмів. Тоді комунікативна ситуація отримує багаторівневу багатозначність:

Клавдія Михайлівна. <...> А там вже замовити слівце і за Андрія?

Андрій. Чому слівце, а не складносурядне речення, наприклад?

Ада. Тобі поки що і слівця вистачить (А. Наумов. «Допит у родинному колі»).

У репертуарі ігрових мовних засобів важливе місце має також обігрування прислів'їв: *Козаків боятися – заміж не ходити* (А. Наумов. «Мій улюблений Роббі»).

Отже, невичерпним джерелом будь-яких інновацій є нестандартні індивідуальні картини світу, що зумовлюють порушення сталих конвенцій, звичаїв. Нерідко оцінка відомих правил світобудови набуває комічного, іронічного забарвлення та зумовлює ментальну трансформацію фрагментів доквілля. Такі особливості свідомості притаманні певним різновидам мовних особистостей, які можуть бути інтерпретовані як креативні, ігрові. Домінувальною ознакою креативних мовних особистостей виступає схильність до мовної гри, результатом якої є породження численних інновацій, утворених семантичним чи граматичним способами.

Серед граматичних новотворів продуктивними було виявлено передусім okazionalizmi, утворені суфіксальним способом та словоскладанням. Іншим «полем гри» мовних особистостей є сталі вирази, ідіоми, прислів'я та приказки, прецедентні тексти, трансформація яких коригує сталу картину світу, презентує нові сенси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica*: зб. наук. пр.. кiїв. 2008. Вип. 1. С. 25–33
2. Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів, 1998. С. 460–461
3. Должикова Т.І. Мовна особистість Пантелеймона Куліша: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 21 с.
4. Ермоленко С.Я. Формування української мовної особистості. *Українознавство*. 2010. № 1 (34). С. 120–123.
5. Засєкіна Л. В. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі. *Соціальна психологія*. 2007. № 5 (25). С. 82-89.
6. Іваницька М. Л. Структура мовної особистості перекладача художньої літератури як міждисциплінарна категорія. *Studia Linguistica*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. Вип.6. Ч. 2. С.151–158.
7. Корольова В. В. Сучасний український драматургійний дискурс: комунікативна структура та прагматика: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: 10.02.01 «Українська мова». Дніпро, 2017. 423 с.
8. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігрека (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич: Коло, 2013. 228 с.
9. Сахарова О. Персонажі сучасної української драматургії: лінгвістичні аспекти. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 352 с.
10. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 357 с.

О. А. Семенюк (м. Київ)

ПРО ДЕЯКІ ФУНКЦІЇ ЗАПОЗИЧЕНЬ ВІЙСЬКОВОЇ СФЕРИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

Російсько-Українська війна, починаючи з 2014 року, стала подією, яка увійшла практично в усі сфери життя країни. Суспільний дискурс, особливо після 24 лютого 2022 року, почав доволі активно наповнюватися елементами військової лексики, чинне місце серед яких займають іншомовні запозичення – слова і абрєвіатури військової термінології, зокрема назви обладнання, зброї тощо. Особлива роль у розповсюдженні, адаптації, функціональній трансформації запозичень належить сучасним ЗМІ. Саме в медіа запозичені елементи з'являються і починають активно функціонувати іноді ще до того, як предмет чи явище, що вони позначають, з'являється в Україні.

Часто зазначається, що терміни-запозичення останніми роками так швидко входять у масове мовлення, що не встигають пройти звичні для іншомовних слів етапи пристосування до системи української мови. Почасти вони застосовуються як екзотизми і варваризми. Як результат, особливо на початковому етапі використання, виникають проблеми з транслітерацією таких слів і з їх вимовою.

Сучасний медійний простір – це не тільки традиційні та цифрові мас-медіа, які дотримуються певних професійних стандартів. Це і велика кількість нових для українського комунікаційного простору «платформ», що розповсюджують строкатий контент, зокрема й пов'язаний із військовою тематикою. Маємо на увазі різноманітні соцмережі, месенджери, мультимедійні платформи, ютуб-канали, інтернет-портали типу «Мілітарний» тощо. Дослідження медіасфери засвідчують, що такими джерелами користується все більша кількість українців. Використання запозичених елементів у мовленні цих медіа має свої особливості, які пов'язані з відносно вільним, не завжди унормованим, використанням мовних одиниць.

Тематично потік запозичень аналізованої нами сфери доволі різноманітний. Тут і стрілецька зброя (пістолет *Beretta M9*, снайперська гвинтівка *Barrett M107A1*, кулемети *MG-3*, *Browning M2* тощо), протитанкові гранатомети («*Matador*», «*Carl Gustaf*», «*Panzerfaust 3*» тощо) і протитанкові комплекси («*Javelin*», «*BGM-71 TOW*» тощо), артилерія (гаубиці *M777*, *FH70*; САУ *Caesar*, *Krab*, *Zuzana 2*; РСЗВ *HIMARS*, *MARS-II* тощо) та системи ППО (*NASAMS*, *Patriot*, *HAWK* тощо), броневих автомобілів (*M113*, *Bushmaster*, *Spartan* та ін.) і танки (*Leopard 2*, *Challenger 2* тощо), безпілотні літальні апарати (*TB2 Bayraktar*, *RQ-20 Puma* та ін.), гелікоптери (*Sea King*, *Super Puma*), кораблі (тип *Island*, *Sandown*), різноманітне радіоелектронне обладнання (контрбатареїні радары *AN/TPQ-36*, *ARTHUR* тощо) та багато іншого.

Різними є і мови, з яких здійснюються запозичення: англійська, німецька, французька, італійська, польська, словацька, чеська, турецька, шведська тощо.

Окрім стандартної функції називання певних об'єктів, в українському дискурсі воєнного часу ці слова (терміни) мають ще декілька важливих функціональних особливостей і ролей, на яких ми акцентуємо увагу.

1. *Маркери допомоги*. Запозичення є вербальним свідченням (опредметненням) допомоги світової спільноти Україні, така імпліцитна роль реалізується і в повсякденному дискурсі, і в масмедійному.

2. *Символи протизву і перемоги*. Зазначені мовні одиниці, особливо загальновідомі, «концептуальні», типу *Байрактар*, *Джавелін*, *Хаймарс*, стали назвами «зброї перемоги», позначенням ефективних інструментів, якими українці відбиваються від ворога.

3. *Елементи протидії тиску ворожої пропаганди*. Пропаганда противника активно розгортала тезу про міць російської зброї, про «аналоговнет» *Солнцепеков*, *Тигров*, *Кинжалов* та іншої зброї і техніки. На цьому тлі назви ефективних, визнаних у світі західних (і не тільки) озброєнь, які використовує Україна, виступають як елементи контрпропаганди, нейтралізатори патогенного тексту.

4. *Елементи психологічного тиску на ворога*. У радянській та пострадянській ментальності, яка притаманна сучасній Росії, давно закріпилася теза, що все зроблене «за кордоном» краще за якість, ніж «вітчизняне». Тому наявність у ЗСУ західних «технологічних» зразків озброєння є важливим фактором психологічного домінування, викликає пересторогу у пересічного росіянина та російських військових. Прикладів на підтвердження цього вистачає в радіоперехопленнях, російських соцмережах тощо.

Про те, що запозичені військово-технічні терміни виконують у мовленні особливі функції, зокрема функцію протидії та нейтралізації патогенного тексту (агресії, насильства, ворожої пропаганди), свідчить активне використання їх у сатирико-гумористичному контексті. Наприклад, гумореска «сумніви українця»: «*Javelin* не дадуть, *Stinger* не дадуть, *M777* не дадуть, *HIMARS* не дадуть, *NASAMS* не дадуть, *IRIS-T* не дадуть, *Patriot* не дадуть, *Marder* не дадуть, *Bradley* не дадуть, *Paladin* не дадуть, *Archer* не дадуть, *Stryker* не дадуть, *Leopard* не дадуть, *Challenger* не дадуть, *Adams* не дадуть, – *Ви знаходитесь тут* – *F-16* не дадуть, *Gripen* не дадуть, *ATACMS* не дадуть, *Tamahawk* не дадуть, *F-35* не дадуть...».

Або контекст, який свідчить про розповсюдження в мовленні певних ключових для часу слів: «Якщо після війни у мене буде син, назву його *Байрактар*, а якщо донька – то *Джавелін*».

Написані та користуються популярністю пісні:

«Джавеліни і Байрактари за Україну. Пісня. Кавер»

<https://www.youtube.com/watch?v=fv6Uz3pnYmg>

«Джевеліна і Байрактар Javelite and bayraktar»

<https://www.youtube.com/watch?v=8MQxuk-cSgA>

«Байрактари й джавеліни» – військова пісня

<https://www.youtube.com/watch?v=fQZW6mxKBS0>

«Байрактар» – українська воєнна пісня

<https://www.youtube.com/watch?v=YrWqw-wAFxA>

Відносно нещодавно в Інтернеті з'явився анонс «Тепер і HIMARS має власну пісню!» <https://www.youtube.com/watch?v=hdLeJluauTk>

Свідченням популярності та відчутної соціальної ваги аналізованих мовних одиниць є той факт, що деякі запозичені терміни (назви зброї іноземного виробництва) почали виконувати функції власних імен. Наприклад, повідомлення:

«Пресслужба Міністерства юстиції інформує, що за I півріччя 2022 року найпопулярнішими жіночими іменами, якими українці називали своїх новонароджених дітей, стали Анна, Софія, Марія, Вікторія, Анастасія, Соломія, Олександра, Поліна. Найпоширенішими чоловічими іменами стали Артем, Олександр, Максим, Богдан, Марк, Дмитро, Михайло. Водночас, серед жіночих імен є *Аделіна-Джавеліна, Джавеліна, Квітослава, Дзвенислава, Червонка, Йордана, Євангеліна, Чіамада-Аделіна, Фрея, Жасмін, Хозяйка, Аріель, Зореслава, Міссі*. Серед чоловічих: *Артур-Байрактар, Ян-Джавелін, Миролюб, Варфоломій, Князь, Северус, Зореслав, Моїсей, Лорд, Марілуїз, Миродар, Добромир, Граф*» (Суспільне новини. 28.07.22).

Таким чином констатуємо, що в сучасному українському дискурсі можна спостерігати, як запозичені одиниці активно виконують не тільки номінативну функцію, реалізуючи своє пряме значення, але під впливом екстралінгвальних факторів набувають додаткової (конотативної) функціональності. Ці особливі, іноді – кон'юнктурно зумовлені «ролі» і завдання, активно реалізуються ними в українських медіа.

Т. В. Слива (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИЧНИХ ОЗНАК ЛЕКSEM У СИЛЬНИХ І СЛАБКИХ ПОЗИЦІЯХ

Розвиток науки може відбуватися двома шляхами – шляхом внутрішньої диференціації та шляхом інтеграції з іншими наукам. Не є винятком і лінгвістика, яку на сучасному етапі характеризують, з одного боку, поліпарадигмальність, з іншого – інтегративність.

Наразі науковці виділяють три основні лінгвістичні парадигми, у межах яких формується теорія мови, – функціональна, антропоцентрична і когнітивна.

Зокрема, антропоцентризм ставить в основу мовну особистість, здатну породжувати і сприймати тексти, адже зрозуміти й пояснити природу мови можна лише з урахуванням людини та її внутрішнього світу, ба більше, кожен носій мови має свою власну картину світу, єдину й неповторну (роботи Н. Арутюнової, Г. Бенъкевич, А. Вежбицької, П. Костомарова, О. Лацук, О. Падучевої, Н. Таценко, Т. Цив'ян, М. Шелякіна та ін.). Функціоналізм (А. Мартіне, Р. Якобсон, Дж. Хайман, Ф. Бацевич, І. Вихованець, А. Кібрик, А. Загнітко, Т. Космеда та ін.) передбачає виявлення функцій мовних одиниць, дослідження мови «в дії». Когнітивісти (Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, Дж. Тейлор, А. Ченкі, О. Кубрякова, А. Вежбицька, С. Жаботинська, С. Нікітіна, В. Карасик, Ю. Степанов, І. Стернін та

ін.) вивчають мисленнєві структури, втілені в мовні одиниці, що формують у мовленнєвій діяльності ментальний простір.

Деякі дослідники також виділяють принципи семантико- й текстоцентризму. Семантикоцентризм висуває на перше місце змістову складову мови (Е. Сепір, Дж. Лайонз, А. Вежбицька, Ю. Апресян, М. Кронгауз, І. Стернін та ін.). Ідея про те, що мовні реалії максимально точно й повно проявляють себе виключно в тексті, є основною в межах текстоцентризму (Е. Бенвеніст, Р. Барт, В. Матезіус, Т. ван Дейк, О. Потебня, Т. Ніколаєва, О. Селіванова, Н. Валгіна, А. Ворожбитова, Г. Золотова, Т. Радзієвська, В. Таран та ін.).

У лінгвістиці, коли йдеться про позицію, традиційно розуміють позицію або фонологічну (фонетичне оточення фонем, що створює для неї певні умови вимови), або синтаксичну (місце, яке займає мовна одиниця у висловлюванні, з чим пов'язана її синтаксична функція). Але синтагматичні відношення лексем також базуються на понятті лексико-семантичної позиції (на протилежність парадигматичним відношенням, заснованим на опозиції). Так, функціонування лексико-семантичних варіантів багатозначних лексем визначається їхньою позицією поруч з іншими словами, особливостями поєднання лексем. Визначаються лексичні позиції шляхом дистрибутивно-валентного аналізу. У лексичній семантиці (так само, як і у фонології) виділяють позиції сильні (позиції максимального розрізнення одиниць) і слабкі (позиції нейтралізації змісту відповідних одиниць) [5].

Наприклад, прикметники, що є дериватами назв пір року (*зимовий, весняний, ліній, осінній*) передусім реалізують власне часові значення – ‘такий, що відноситься до певної пори року’, ‘такий, що відбувається у певну пору року’: *Було дуже непривітно цього зимового надвечір'я* (М. Бажан), *Після зимового затишшя повстанський рух прокидався разом із лісом* (В. Шкляр), *На весняні ходові випробування вийшов «Оріон»* (О. Гончар), *Бувало, виходили допомагати радгоспу в осінніх роботах* (О. Гончар), *Солодкаво-бентежний запах занурення пущі в зимовий сон – запах умирання* (П. Загребельний); *Він змалює з одного боку осінній сонцеворот у пишності золотистих лісів в щедроті ланів, у буйнощах людської плоті* (П. Загребельний). Проте ці лексеми також мають темпорально-обставинні значення – ‘призначений для певної пори року’, ‘такий, що вживається/використовується у певну пору року’ та ін.: – *Хочеш мою зимову куртку?* (Ю. Андрухович), *Карисійський зал, де була зимова опочивальня, захищена від різких вітрів* (П. Загребельний), *Крім житлових корпусів, буде зимовий басейн із морською водою* (О. Гончар), *Господиня саме вдома, у білім халаті порядкує коло літньої кухні, готує на зиму варення; Трактор мій заглух, бо, як виявилось потім, літню змазку дали* (О. Гончар), *Ходили у теплих осінніх плащах найдальшими закапелками* (Т. Прохасько). У першому випадку вони є синтаксичними дериватами сезонних слів, у другому – лексичними.

Тож, сильною позицією для названих дериватів буде сполучення з темпоральними, процесуальними або подійними іменниками, у яких актуалізується власне часова семантика ад'єктивів: *І ось у Поромоні стали зупинятися спершу купці, застукані в Новгороді зимовими хурделігами* (П. Загребельний), *Він належав до числа тих небагатьох, що повернулися з Другого Зимового походу* (Д. Білий), *Минула коротка літня ніч* (О. Бердник), *Ну, і що ж ми маємо за ці два осінні місяці Року Темного Коня?* (Л. Костенко), *Дух згарища не могли пересилити навіть пахощі весняного вечора* (В. Шкляр).

При розширенні контексту в подібних словосполученнях можуть також актуалізуватись інші значення (якісні, обставинні, предметні). Так, у реченні *Ось і настали сутінки, довгі, зимові* кома між відокремленими означеннями відображає додаткові обставинні відношення між ними: довгі, тому що зимові. Аналогічно (за допомогою інших означень) в прикметниках *весняний, літній, осінній* актуалізуються якісні значення 'яскравий', 'спекотний', 'холодний': *Після Покрови пішли дощі, густі-прегусті та холодні, осінні дощі* (Панас Мирний); *Вечори, довгі ж, осінні, гомоніли селяни про землю* (А. Головка), *Ніч темна, осіння, дощ реп'їжить* (О. Гончар), *День був літній, спекотний, і селом я йшов довго* (М. Красуцький), *Світить літнє, пекуче сонце* (В. Винниченко), *Давидові спогади – зелені, весняні* (А. Головка). За відсутності актуалізаторів згадані прикметники реалізуються у властивому для них темпоральному значенні: *В довгі зимові вечори та вдосвіта в Джериній хаті палали тріски* (І. Нечуй-Левицький), *Ось нас уже наздоганяють стрімкі весняні сутінки* (М. Соколян), *Місячна зимова ніч* (М. Дашкієв).

Слабкою позицією для аналізованих прикметників буде сполучення з предметними (в широкому розумінні) іменниками, оскільки без розширення контексту неможливо визначити, у відносному чи у якісному значенні вжито ад'єктив (наприклад, *зимовий холод, весняний сніг, літнє сонце, осінній дощ* тощо). Ба більше, така неоднозначність не завжди усувається й на рівні речення. Так, у реченні *Зимовий холод скував річку* контекст не дозволяє однозначно встановити семантику слова *зимовий*: це 'холод зими' (такий, що настає зимою) чи 'дуже сильний холод' (сильніший за осінній або весняний). Знаходимо й інші численні приклади вживання названих дериватів, що навіть у широкому контексті залишаються в слабкій позиції: *Від ріки, тягне прісною весняною свіжістю* (О. Гончар), *Весняні поля все ще вкривались тисячами свіжих окопів* (О. Гончар), *Дрібна, як бульбашки на гладенькій поверхні літньої ріки, коли зненацька починається дощ* (М. Матіос), *Я чув цю історію вночі, під тихий шелест літнього дощу; Устиг втягнути ніздрями прохолодний запах осіннього листя, вологої землі* (П. Загребельний), *Про це ми з Юрієм бесідували, блукаючи журливими алеями малолюдного осіннього лісопарку* (М. Бажан).

Актуалізація квалітативного значення може відбуватись в опозиціях *зимовий – весняний, весняний – літній* тощо, як, наприклад, у реченні *Осінній день удався теплий, сонячний і здавався Корецькому тут, серед цієї брудної темрявої камери, не осіннім, а весняним* (Б. Грінченко). У виділених прикметниках актуалізуються семи 'прохолодний' / 'теплий', 'похмурий' / 'сонячний'.

Слід зазначити, що синтаксичні деривати досить часто опинялись у полі зору лінгвістів, проте увагу дослідників було зосереджено переважно на функціональних характеристиках такого типу похідних, у той час як їхня семантика залишалась на периферії наукового пошуку. Дослідження дериватів назв пір року продемонструвало, що якщо для реалізації ядерних семантичних ознак лексеми достатньо мінімальної синтагми (словосполучення), то для актуалізації периферійних (зокрема потенційних) значень потрібен ширший контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алпатов В. М. Об антропоцентрическом и семантикоцентрическом подходе к языку. *Вопросы языкознания*. 1993. № 3. С. 15–26.
2. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів: Вид. центр ЛНУ ім І. Франка, 2003. 281 с.

3. Богданов В. В. Семантикоцентризм и формоцентризм в мировой лингвистике XX века. *Предложение и текст в содержательном аспекте*. СПб.: Фил. ф-т СПбГУ, 2007. С. 219–231.
4. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії. Донецьк: ДонНУ, 2006.
5. Новиков Л. А. Избранные труды: в 2 т. М.: Изд-во РУДН, 2001 Т. I: Проблемы языкового значения. 2001. 672 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

N. S. Styrnik (Dnipro)

INNOVATIONS IN ENGLISH GRAMMAR AND VOCABULARY: THE CHALLENGES OF TRANSLATION INTO UKRAINIAN

English is a constantly evolving language, with new words and grammar structures being created and adopted regularly. The Ukrainian language has a different structure and grammar rules that do not always easily accommodate these innovations. This paper examines the specific challenges faced by translators when trying to convey English innovations into Ukrainian, including differences in word order, verb tenses, sentence structure and phrasing. This paper also proposes potential solutions to these challenges, such as using alternative Ukrainian words and structures or creating new ones. By addressing these difficulties, translators can help facilitate the spread of new aspects and innovations in the English language to the Ukrainian-speaking audience and users.

English and Ukrainian belong to different language families, with a great many differences in grammatical and syntactical structures. Ukrainian is an inflectional language, with a complex system of case endings, word agreement and verb conjugations, while English is an analytical language that relies on especially word order and prepositions to convey meaning. These differences can create very great obstructions in the translation of English innovations into Ukrainian equivalents because translators have to identify and select usable grammatical structures and words, and choose appropriate cases and verb forms.

Furthermore, both the English and Ukrainian languages have a rich cultural background, with unique expressions and idioms that may not have direct equivalents in the other language. Translators should be aware of these cultural differences and find appropriate, rather than literal, ways to convey the meaning and tone of the original text into the target language. Successful translation requires not only a level of linguistic proficiency but also an understanding of the cultural nuances and context of the language being translated and of the target language.

One of the fairly recent innovations in English grammar is the creation of a gender-neutral third person singular pronoun by using the plural pronoun 'they' (and 'them') to refer to a single person whose gender is not known or has not been identified. Modern society has encountered the situation of individual people who do not wish to be identified by gender; the use of the pronoun 'they' has become a way to avoid this sometimes tricky societal issue. This can create problems during translation, since there is no similar pronoun usage in the Ukrainian language for these situations. Thus, the translator has to choose a pronoun depending on the context and meaning of the sentence.

One of the main challenges in translating in English grammar into Ukrainian is the differences in word order. English and Ukrainian have very different grammatical and syntactical structures. This can make it difficult to translate English words and phrases into Ukrainian without a significant amount of reworking and reordering of the

message contained within a text. In some cases, the structure of the sentence may need to be completely altered in order to make it grammatically correct, logical and comprehensible in Ukrainian. In English, the typical word order for a simple sentence is subject-verb-object. However, in Ukrainian, the word order is more flexible and can be changed based on the emphasis or importance of a particular word or phrase, one can start their sentence with any part of the speech. What is grammatically correct in Ukrainian, can be considered grammatically incorrect in English. The difference in word order can make it quite challenging to translate English sentences into Ukrainian while still preserving the original meaning and grammatical correctness. The translator may need to restructure the sentence entirely to make it work in Ukrainian. This may involve rearranging words or phrases, adding or omitting words, and using different grammatical structures to achieve the same meaning in both languages.

Another difference between English and Ukrainian is that English uses various levels of specificity to situate nouns and noun phrases, including the use of articles. In English a level of specificity from vague, general to very precise is conveyed by the use of the definite article 'the', the indefinite article 'a/an', the deliberate absence of an article, and also other determiners, whereas Ukrainian does not use articles at all. This means that when translating from English to Ukrainian, the translator has to choose other determiners or phrasing arrangements to convey the nature of the context in English.

Ukrainian has a complex system of cases, which can be used to indicate the grammatical function of a noun in a sentence. English, on the other hand, relies more on word order and extra supporting words such as prepositions to indicate the grammatical function of a particular noun. When translating from English to Ukrainian, the translator must ensure that the English noun and supporting words are converted into the appropriate Ukrainian case based on its function in the sentence.

Another great obstacle for the translator is the huge difference in the use of verb tenses. English has a complex system of verb tenses, including the group tenses of simple, continuous, perfect and perfect continuous in present, past and future forms. In contrast, Ukrainian has only three basic tenses – present, past and future – but also the concept of complete (perfective) and incomplete (imperfective) status. This can make it very difficult to accurately convey the extreme nuances of English verb tenses into a Ukrainian equivalent context. For example, the English sentence 'I have been studying for three hours.' would be translated into Ukrainian as 'Я вчуся вже три години.' (literally 'I study for three hours already.'). which does not accurately convey the continuous aspect of the English present perfect continuous tense.

According to academics and researchers, the 'lexical system of the English language is in a state of continuous development and is actively replenished with newly created lexical units' [2]. Hence, the translation of innovations in English vocabulary and phrasing, and even word order, into Ukrainian can also be challenging. English has a very large and constantly expanding vocabulary, with many words being adopted from other languages or created from existing words. Most existing words are not replaced when new ones are borrowed or created, thus contributing to the fast numerical expansion of the total English lexicon.

Ukrainian, on the other hand, has a smaller vocabulary and a more limited capacity for creating new words. This creates complicated difficulties in finding appropriate Ukrainian equivalents for English words and expressions. For example, the English word 'selfie' – which is a heavy contraction of the concept of self-photography into a single neologistic noun – has no direct Ukrainian equivalent, and translators may

need to use a long-winded descriptive phrase such as ‘фото самого себе’ – literally ‘a photo of oneself’.

Another innovation in the vocabulary of the English language is the use of terms conceived and created from the rapid development of technologies, such as ‘app’ – from application (which itself used to be called a ‘program’), ‘blog’ from web log, ‘vlog’ from video log, etc. Although stemming from the late 1990s, these terms are still comparatively new in linguistic terms and do not always have a clear corresponding equivalent in the Ukrainian language. The wholesale borrowing of such terms into Ukrainian is not so common, so their translation can be difficult and often has to be accompanied by explanations.

One of the biggest problems in translating English vocabulary into Ukrainian is the lack of direct equivalents for many words and phrases. English, being not simply the native tongue of certain countries but also now the principal global language of modern times, is often the mother language of new words and also continuously borrows from other languages, thus creating a diverse and complex vocabulary that can be difficult to translate directly into Ukrainian. This can result in the need to create new words or phrases that do not exist in the Ukrainian language.

The meanings and connotations of words can differ significantly between cultures. This can make it difficult to translate certain English words and phrases into Ukrainian, as the intended meaning may not be translated directly and accurately. For example, there are English words such as ‘awkward’, ‘cheesy’ and ‘spooky’ that may not have direct equivalents in Ukrainian or that may have different connotations in Ukrainian than in the original English. It is important for translators to consider the context and cultural background of the original users and the intended audience of the target language when translating such words and phrases. There are words in Ukrainian that have no direct equivalent in English, such as ‘beskydnyk’ (a person who lives in the Carpathian Mountains, народні месники, опришки, які діяли в XVI–XVIII ст. на Закарпатті) or ‘vyshyvanka’ (the traditional Ukrainian embroidered shirt) [1]. In these cases, a translator may need to provide additional context or use a descriptive phrase to convey the meaning to an English-speaking audience. In such cases, the English language will easily and readily accept a word such as ‘vyshyvanka’ in its pure form (in the English alphabet) but often, initially, as a complex noun or noun phrase such as ‘vyshyvanka shirt’.

Another challenging hurdle is the difference in idiomatic expressions between English and Ukrainian. Idioms are expressions whose meanings cannot be deduced from the literal words used and they do not readily move between languages. Translating English idioms into Ukrainian can be difficult, as either there may be no direct equivalent in Ukrainian or the Ukrainian equivalent may have a different connotation. For example, the English idiom ‘to beat about (around) the bush’ refers to avoiding talking about something directly; however, there is no direct equivalent in Ukrainian. Instead, a Ukrainian translator has to resort to a rephrasing such as ‘to talk in circles’ (which does not accurately convey the meaning) or ‘to avoid talking directly and clearly about the topic’. Similarly, the English idiom ‘to spill the beans’ means to reveal information or a secret, but the direct translation to Ukrainian ‘розкрити секрет’ does not carry the metaphor or idiom of the statement. Instead, a Ukrainian translator may use a phrase like ‘to let the cat out of the bag’ or ‘to reveal the hidden truth’.

The context, register and style of the original text are essential factors to consider when translating English innovations into Ukrainian. Translators should understand the intended audience, the purpose of the text, and the tone of the original text because these factors will influence the choice of words and grammatical

structures in the target language. For example, a business document may require a more formal style while a social media post will almost certainly use more informal language. Translators should also be aware of the different registers of Ukrainian, from the formal literary language to the colloquial spoken language. Choosing the appropriate register and style is crucial for conveying the intended meaning and tone of the original text into the target language.

To overcome the challenges of translation from English into Ukrainian, translators can employ various strategies and techniques. One approach is to use borrowings – where English words are directly incorporated into Ukrainian – with or without adaptation. However, this approach may not always be appropriate, especially for technical terms that may have different meanings in different contexts. Another strategy is to use neologisms, where new words are coined based on Ukrainian grammatical and phonetic rules. This approach can help preserve the integrity of the Ukrainian language while still conveying the meaning of the original text. Translators can also use paraphrasing, where they rephrase the original text in a way that conveys the same meaning but with different words and grammatical structures. Furthermore, collaboration with English native speakers, subject matter experts, editors and proof-readers will help ensure the accuracy and consistency of the translation.

In conclusion, the translation of English grammar, vocabulary and phraseology into Ukrainian can pose significant challenges due to the lack of direct equivalents, the differences in grammar and syntax, cultural differences, the faster evolution of English compared to Ukrainian, and limited resources. However, with the right tools and expertise, it is possible to overcome these challenges and provide accurate translations that are useful to Ukrainian speakers in a variety of contexts.

REFERENCES

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови URL: <http://slovopedia.org.ua/93/53393/830980.html>
2. Радченко Т. А. Лексичні інновації в інтернет-середовищі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. № 31. Том 3. 2017. С. 145–147.

I. P. Suima (Dnipro)

COMPONENTS OF COMMUNICATIVE SITUATION AS A DISCOURSE

Defining the concept of discourse, researches note that discourse gives an idea about objects or people, about their properties and relations, about events or actions or their complex combination, that is, about some fragment of the world, which can be called a situation [1, p. 165; 3, p. 76; 4, p. 264]. In other words, a situation can be generally understood as a set of objects of reality and the relationship between them. This means that the following should be considered as components of the communicative situation: communicators, their relationship of interaction, text (speech message) with the help of which interaction between communicators is ensured, non-verbal (subjective) activity of communicators, external conditions for non-verbal activity, communicative activity of subjects (sender and recipient of the message).

There is no doubt that the communicators themselves should be included in the communicative situation. Regardless of the type of communication, the participation of the sender and receiver of the message is considered relevant for the implementation of the communicative act [2, p. 325]. Since communicators act as individuals in a communicative situation, certain relationships are necessarily

established between them. Moreover, when engaging in communication, communicators must pursue certain goals, must be guided by a certain motive, without it no activity, action, deed is possible. In order to understand the general goals or motives of communicators, it is necessary to first of all recognize that the purpose of language communication is the symbolic coordination of people's activities [5, p. 157]. Then it becomes clear that the motive of the communicative activity of the sender of the message is to satisfy the needs of linguistic management of the addressee's activities, since only through speech is real agreement and real coordination of people's activities possible. The content of the motive of the communicative activity of the recipient consists in satisfying the need for cognition through the communicative channel, the cognition necessary for an individual to navigate in reality, within which the life activity of the recipient subject is carried out. Thus, speech control includes the communicative and cognitive motivation of the recipient's activity. It is important to conclude that the act of language communication is a whole set of relations of influence-interaction of components.

The above-mentioned information confirms the thesis that a speech message is a tool of interaction between communicators (interaction) and is one of the most important components of a communicative situation. Within the framework of the theory of self-organized systems, the concept of "consensual area" arose, which can be used to denote the plane in which the action of one communication participant on the cognitive area of another communicator is possible [2, p. 212]. The behavior of individuals within the "consensual area" of society can claim to implement a complex communicative program only in linguistic form. Communicants will coordinate their plans within this common world, making verbal interaction.

Communicative activity is the performance of communicative role of language activity that fills each of the components of language activity (need, goal, way of correlating actions with reality, ways of performing language-psychological actions and operations, use of resources of the language system, communicative ability and communicative experience, as well as peculiarities their changes) with a specific content related to the performance of a specific social role of the sender or addressee of the message. Communicative activity grows out of activity as a separate form of life activity of an individual and is its natural and necessary continuation or predecessor.

The implementation of communicative activity in a certain communicative situation is determined by the nature of the implementation of some non-linguistic (subjective) activity. When non-language activities carried out by individuals collide with each other, there is a need for communicative activity as a means of agreement and coordination of these non-language activities of subjects among themselves. It is clear that the activity of communicators (linguistic and non-linguistic) is carried out in certain material conditions, in a certain reality and under the influence of various extralinguistic factors. An individual's activity necessarily correlates with reality, acquires certain characteristics and specific features under the influence of extralinguistic factors, and therefore the very material (extralinguistic) conditions of activity should also be considered as components of the communicative situation.

If we accept that the act of speech communication includes the communicative activity of the sender of the speech message, the speech message itself and the communicative activity of the recipient, then it turns out that the communicative situation is much broader than the act of speech communication. They are related as common and private: the act of language communication is only an element of the communicative situation, one of the many events within the communicative situation.

Thus, the communicative situation is a fragment of reality, which is a systematic set of extralinguistic conditions for the implementation of objective activities of communicators, which are coordinated and agreed with the help of their linguistic activity, during which a material product is created – a speech message. Let us add that the linguistic activity of individuals and the content of a linguistic work correlate with reality, which, in fact, ensures the systematicity of linguistic communication and the communicative situation in general. It is clear that in the real world the number of communicative situations is countless and each of them is unique. However, it seems that all the variety of communicative situations can be reduced to a certain, limited set of types, each of which should be distinguished by its own specificity. Accordingly, in order to solve the task set by us, it is necessary to highlight the parameters of the communicative situation that determine the specificity of each type. Social situations and social interaction, which is their component, can be analyzed on the basis of the following categories: 1) personality and their properties; 2) social structures, such as status and role; 3) elements of interaction, such as friendliness; 4) attention-relevant objects such as drinks and food at a party; 5) the surrounding environment, defined by boundaries, props and spatial location; 6) rules and customs that determine what actions can or should be performed in relevant situations [3, p. 77]. The specified set of categories appears to be, firstly, somewhat random and secondly, such that it does not allow us to distinguish the factors that determine the specifics of one or another communicative situation. In fact, the same elements of interaction can appear in different communicative situations without changing the nature of these situations. Different communicative situations can occur within the same environment.

There are distinguished other categories of discourse: 1) communication participants (status-role and situational-communicative characteristics); 2) conditions of communication (presuppositions, sphere of communication, chronotope, communicative environment); 3) organization of communication (motives, goals and strategies, deployment and membership, control of communication and variability of communication means); 4) methods of communication (channel and mode, tonality, style and genre of communication) [4, p. 254]. It can be assumed that the degree of influence of these categories on the formation of the specifics of the discourse (communicative situation) is not the same: the characteristics of the communication participants are more important than the methods of communication. Thus, to the most important components of the communicative situation, we include, of course, the participants of communication themselves.

Focusing on communicators makes it possible, based on their perspective, to identify certain types of communicative situations from the standpoint of communication participants (sociolinguistic approach), all types of discourse are divided into personal and status-oriented discourse. In the first case,

the participants of communication seek to reveal their inner world to the addressee and understand the addressee as a person in all the variety of personal characteristics, in the second case, the communicators act as representatives of one or another social group, perform a role dictated by the communicative situation. Personal-oriented discourse manifests itself in two main spheres of communication — household and material, while household (everyday) communication is a genetically original type of discourse, and material communication manifests itself in the form of artistic, philosophical, mythological dialogue. Status-oriented discourse can have an institutional and non-institutional character, depending on which public institutions function in society in a specific historical period of time. It should be noted that translation activity is carried out in both types of discourse and ensures the vital activity of communicators both in the material sphere and in the situation of institutional discourse.

Since communicators who carry out substantive and speech activities play a more than important role in the formation of a communicative situation, their status-role and situational-communicative characteristics undoubtedly largely determine the specificity of a communicative situation. Such features should include, first of all, the nature of the motive under the influence of which communicators enter into communication. In each specific communicative act, in a specific communicative situation, the motive of the communicator is specified to a certain goal, the achievement of which, in fact, ensures coordination and coordination of joint activities with the recipient. Therefore, the communicative intention of the addressee of the speech message should be attributed to the parameters that determine the specificity of the communicative situation. If in a general sense the goal of communication is to influence the behavior of the recipient (addressee), to exert a speech influence, then in a specific communicative act the goal is always more specific: to inform something (transfer of information), to convince of something, to encourage something, to refuse something, express emotions (expressing emotions can also pursue different goals), evoke certain feelings, emotions and thus affect the intellectual and emotional spheres of the addressee of the message (which, in turn, should ensure coordination of the activities of the subjects). The result of such influence should be a certain communicative effect, and this is already a parameter related to the addressee of the message.

REFERENCES

1. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: монографія. Львів: Видавн. центр при ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 281 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Дмитренко О. П. Причини невдач у міжкультурній комунікації. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: КНЕУ, 2016. С. 75–78.
4. Мачуська І. Б. Міжкультурна комунікація як інтегрований компонент юридичної освіти. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ*: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ (15 берез. 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 263–266.
5. Haverkate H. *The Syntax, Semantics, and Pragmatics*. Amstardam: John Benjamins Publishers Co, 2002. 235 p

ВИРАЖЕННЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЙНОЇ ОЗНАКИ ПРИСЛІВНИКОВИМИ ЕКВІВАЛЕНТАМИ СЛОВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Динамічний розвиток мовної системи постійно зумовлює появу в її структурі елементів, що подеколи важко підпадають під традиційну класифікацію мовних явищ. Серед таких елементів у системі сучасної української мови перебувають орфографічно окремі, але семантично цілісні одиниці. Усе частіше їх називають еквівалентами слова.

Творення еквівалентів слова відбувається «шляхом об'єднання двох або більше колишніх самостійних одиниць, для остаточного становлення нового статусу яких потрібен певний проміжок часу» [1, с. 10]. Як зазначає А. Лучик, еквіваленти слова «засвідчують такий закон розвитку мовної системи, коли її одиниці “виштовхуються” із синтаксичного рівня на морфологічний, де вони набувають ознаки слова як лексичної одиниці» [1, с. 11].

Зважаючи на те, що еквіваленти слова як ускладнені знаки «демонструють порівняно зі знаками простими, якими є “звичайні” слова, деяку специфіку в семантичному і функціональному відношеннях» [1, с. 15], розглянемо один із аспектів семантичного характеру, виявлений в прислівникових еквівалентах слова – нарізнооформлених одиницях адвербіального значення, що за категорійними ознаками співвідносні з лексико-граматичним класом прислівників.

Прислівникові еквіваленти слова зазвичай утворюються з неповнозначного применникового компонента й повнозначного субстантивного. Субстантивний компонент у його складі зберігає «тісні зв'язки зі своєю первинною формою і вже опосередковано через останню зі своїм первинним денотатом. Внаслідок цього колишня ядерна семантика таких одиниць відсувається на периферію, а на місці центральної формується нова [...]. Утворене семантичне ядро ще не набуває свого дозрівання, воно певною мірою аморфне, постійно розхитується асоціативними зв'язками складників ЕС (еквівалента слова – Ю. С.) зі своїми первинними формами» [1, с. 16]. Пор. функціонування деяких прислівникових еквівалентів слова в таких реченнях: *Іде король голий – як палець один Ні пари не має ні внуків Бо голий король... Він – звичайна людина Він йде і зникає без звуку* (Ю. Іздрик); [...] *Уляна завжди готувалася до процесу, щоб якомога компетентніше захищати перед суддями інтереси клієнта. Просто з принципу* (Брати Капранови); *Ми можемо засвоїти якесь знання на ментальному рівні, але це ще не означає, що ми спроможні втілити його на практиці* (Д. Стейнберг, пер. В. Сахна); *Тепер я згадував ту картинку нашої зустрічі в деталях* (О. Черногуз).

Спостереження за сучасним мовним матеріалом показали, що серед прислівникових еквівалентів слова з'являються одиниці, зсув у значенні яких, на нашу думку, став рухатися ще далі. Передусім це одиниці інтенсифікаційного характеру, що розвинули основне значення «дуже, надзвичайно» й містять відповідні семи. Зауважимо, що в цьому дослідженні до таких не зараховуємо одиниць зі значенням «дуже сильно».

Вивчаючи прислівникові еквіваленти слова інтенсифікаційного значення української та російської мов у зіставному аспекті й називаючи таку їхню реалізацію «проявами крайнощів», А. Лучик зауважує, що здебільшого «такі одиниці творяться з участю іменників і применників, що характеризують у системі мови надзвичайно високий стан напруги особи або неординарні явища

довкілля, тобто тією чи іншою мірою пов'язані зі способами віддзеркалення у мові афективних особливостей світопізнання» [2, с. 216].

Серед текстів усіх функційних стилів сучасної української мови, опублікованих із 2010 року до сьогодні, виявлено 13 одиниць моделі «до + родовий відмінок» та 2 одиниці моделі «на + знахідний відмінок», а саме: *до біса, до божевілля, до болю, до відчаю, до знемоги, до крайнощів, до краю, до неможливого, до непристойності, до нестями, до святенництва, до смішного, до щему, на диво, на подив*. Пор. їхню реалізацію в контексті: *А осінь цього року до біса грайлива, 3 тисячами кінських сил та напруги!* (Ю. Стахівська); *От я також багатий. Я дуже багатий. Ну, просто до божевілля багатий* (О. Черногуз); *Саме так ми й переходимо в до болю знайомий стан буття – думки й почуття зливаються з нашим минулим, бо за межі відчуття нам вийти не вдається* (Джо Диспенза, пер. І. Павленко); *В Америці існує злиття патріотизму і священного, натомість Європа лишається до відчаю світською конструкцією* (П. Брюкнер, пер. П. Таращука); *Від екзистенціалізму до деконструктивізму – все сучасне мислення до знемоги механічно викриває Захід, наголошуючи на його лицемірстві, насильстві, мерзенності* (П. Брюкнер, пер. П. Таращука); *Нині є країна, яка втілює аж до крайнощів хвороби Європи й додає до них інші, характерні для себе, і ця країна – Франція* (П. Брюкнер, пер. П. Таращука); [Наталя] *Кобринська не раз акцентує на тому, що уявлення представників вищих суспільних прошарків про селян є до краю стереотипізованим [...]* (І. Борисюк); *Берегова лінія – сон – межа піни й каміння Снується по скелях і зривається вниз Раптово... й до непристойності рівно* (Ю. Стахівська); *Мати, до нестями налякана останніми подіями, тепер боялася навіть носа поткнути на вулицю* (Брати Капранови); *У мене асоціативне мислення. Просто до смішного дурнувате* (О. Черногуз); *Марта уважним поглядом господині не забувала стежити, чи всі задоволені, чи не занудьгував хто. Найбільше переживала за Аделаїду, але та на диво швидко освоїлася [...]* (В. Арєнєв); [Богдана] *Жолдака на подив легко можна критикувати, вішати на нього всіх мислимих і немислимих літературних «собак»* (В. Баранов).

Попри те, що семи інтенсифікаційної семантики 'дуже', 'надзвичайно' є в досліджуваних одиницях домінантними, вони все ж таки не затьмарюють основного значення субстантивного компонента відповідного прислівникового еквівалента слова. Схожу думку має й А. Лучик, яка вказує, що «хоча іменники на позначення афективних явищ у складі адвербіалізованих одиниць втрачають своє основне семантичне наповнення, асоціативний зв'язок семантики прислівникового еквівалента зі значенням іменника, від якого він походить, є досить відчутним» [2, с. 216].

Проте водночас інтенсифікаційна семантика в одній конкретній одиниці може кумулювати з іншими типами значень, що простежила на своєму матеріалі згадана дослідниця [3, с. 71]. Наприклад, в українській і російській мовах учена фіксує такі одиниці, «основною семантикою котрих є характеристика способу дії, на фоні якої розвивається інтенсифікативне значення. Спосіб дії, що маніфестують у системах прислівникові еквіваленти *без пам'яті, без оглядки* (укр.) (рос. *без памяти, без оглядки*), є свого роду афектним явищем (виникає тільки внаслідок надзвичайної напруги людини, виходу її стану чи фізичних дій за рамки нормального). Очевидно, усвідомлення саме цього факту сприяє розвиткові в цих одиницях інтенсифікативного значення» [2, с. 219].

Сучасний матеріал указує на те, що деякі одиниці інтенсифікаційного характеру виражають не лише семантику інтенсифікації, але зафіксовано контексти, де чітко простежуються панівна інтенсифікаційна семантика. Так, на нашому матеріалі тільки інтенсифікаційне значення¹ виражають одиниці *до божевілля, до болю, до відчаю, до знемоги, до крайнощів, до непристойності, до смішного, на диво, на подив* (контексти див. вище).

Одиниця *до краю* в інших контекстах може виражати значення «цілком», «повністю»², пор. у реченнях: *Тінь у нього [вовкулаки] була своєрідна і свавільна. Загалом схожа на звичайну, але ворушилася вона аж надто самотійно, хіба що не знахабніла до краю і не відірвалася від вовкулачих лап* (В. Арєнєв); *Тепер замети на перемерзлій кризі до краю заповнили проліт, залишивши посередині лише малюсіньке віконце* (Брати Капранови).

А в одиницях *до неможливого, до нестями, до святенництва, до щему* водночас поєднуються значення «дуже, надзвичайно» та «дуже сильно». Простежмо це в таких контекстах: *Я усі свої ранки проспав. [...] Я навіть не помітив, як за моїм вікном... Як за моїм вікном і над синім лісом піднімався розпечений до неможливого круг... Великий мідний круг...* (О. Черногуз); *Тут грав колись на роялі Білявий тапер Найкращий піаніст на все місто Жінки його любили до нестями А він так ніколи й не вибрав З ким йому зрадити музику* (М. Савка); *Часто протиставля[ю]ть Америку, релігійну аж до святенництва, атеїстичній Європі, що живе на чистому горизонті іманентності* (П. Брюкнер, пер. П. Таращука); *Мені до щему захотілося просто посидіти там на лавці бодай трохи* (А. Мартиненко).

Пор. прислівникові еквіваленти слова російської мови *до безумия, до слез, до упада* зі значенням (семаю) «очень сильно»³, що їх аналізує А. Лучик. Як зазначає дослідниця, «по суті, ступінь інтенсифікації, який вона (сема – Ю. С.) характеризує, дорівнює тому, що відбиває елативне *очень* (останній вважаємо нейтральним стосовно цієї ознаки), але відмінності полягають у тому, що сема 'очень сильно' обмежена умовами функціонування, вона здатна позначати тільки інтенсивність дії або стану, тобто виступати супровідною їхньою характеристикою» [3, с. 69]. З огляду на ці спостереження дослідниці ми й розмежуємо інтенсифікаційні значення «дуже, надзвичайно» та «дуже сильно».

Отже, в сучасній українській мові збільшується кількість прислівникових еквівалентів слова інтенсифікаційного характеру, що все частіше починають спеціалізуватися на вираженні саме/лише інтенсифікаційного значення. Якщо порівнювати одиниці з семами 'дуже', 'надзвичайно' зі схожими за семантикою одиницями, то виявляється, що в перших семантика інтенсифікації домінує, тоді як в інших вона тільки супровідна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лучик Алла. Прислівникові еквіваленти слова в українській мові. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009. 166 с.
2. Лучик Алла. «Прояви крайнощів» і їх представлення у мові. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2000. Вип. 4. С. 215–221.

¹ У цьому разі не беремо до уваги вільного сполучення прийменника з іменником та транспозиційних явищ.

² У цих значеннях зафіксовано також варіантний прислівниковий еквівалент слова *до країв*, пор. у реченні: *Один завзятий митець, який мешкав в гуртожитку, до країв забитому митцями, якось притомився і вирішив поїхати порибалити на Десну* (І. Семесюк).

³ Вважаємо, що в цьому випадку варто вести мову про дві семантики – 'дуже' й 'сильно'.

3. Лучик Алла. Супровідні характеристики дії суб'єкта в якісно-оцінній координаті російської мови. *Наукові записки* [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2000. Вип. 22. С. 65–77.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Аренев Володимир. Бісова душа, або Заклятий скарб : повість-фантазія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 220 с.
5. Аренев Володимир. Порох із драконових кісток: колекційне видання. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 216 с.
6. Баранов Віктор. В інтер'єрі мовчання про нього [: післяслово] / Жолдак Богдан. *Нестяма* : збірка оповідань. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. С. 321–324.
7. Борисюк Ірина. Краса, контроль і праця у прозі Наталі Кобринської. *Бунтарки: нові жінки і модерна нація*: есеї / упоряд. В. Агеєва. Київ: Смолоскип, 2020. С. 81–119.
8. Брати Капранови. Забудь-річка : [роман]. Київ: Нора-Друк, 2016. 544 с.
9. Брюкнер Паскаль. Тиранія каяття: есе про західний мазохізм / пер. із фр. Петра Тарашука. Київ: Темпора, 2013. 216 с.
10. Диспенза Джо. Ефект плацебо: коли розум стає матерією / пер. з англ. І. Павленко. Київ: Форс Україна, 2020. 368 с.
11. Іздрик [Юрій]. Інші речі: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 288 с.
12. Савка Мар'яна. Оптика Бога. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 108 с.
13. Семесюк Іван. Щоденник україножера. Київ: Гнозис, 2014. 162 с.
14. Стахівська Юлія. Verde: збірка поезій. Київ: Смолоскип, 2015. 80 с. (Вони повертаються).
15. Стейнберг Делія. Філософія для життя. Пізнати себе краще / пер. з ісп. В'ячеслава Сахна. Київ: Культурна Асоціація «Новий Акрополь», 2014. 172 с.
16. Черногуз Олег. Гроші з неба: роман-гротеск. Київ: Український письменник, 2010. 420 с.
17. ALMA. 32 історії за лаштунками Могилянки: збірка спогадів / упоряд. Ольга Жук, Яна Мохончук. Київ: Смолоскип, 2020. 224 с.

Ж. А. Тернова (м. Дніпро)

МОРФОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ КОНЦЕПТУ УСПІШНА ЖІНКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Твори художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. формують суспільну думку щодо жінки й висувають до неї певні вимоги й оцінку. Можна стверджувати, що на сторінках художніх творів відбувається процес формування нового концепту, який вважаємо за доцільне назвати **успішна жінка**.

Цілком слушною є теза В. Кононенка про те, що «для висвітлення смислу концепту потрібне залучення широкого набору додаткових щодо значення слова-поняття показників смислу, семантичних конотацій, асоціативних, аксіологічних та інших параметрів, які лише у своїй сукупності дозволяють наблизитися до смислу концепту» [5, с. 15]. І в цьому зв'язку «художній текст якраз і створює умови виявлення широкого спектра різного роду відтінків, співзначень, трансформованих і переосмислених понять, що ускладнені асоціаціями й оцінками. Звичайно, конкретний художній дискурс не може претендувати на «всеохопленість» смислу, але в силу своєї розгорнутості й глибини осмислення так чи так наближує нас до цього «утаємниченого» смислу» [5, с. 15].

Образ успішної жінки в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст. формують певні мовні засоби, що характеризують ті чи ті ознаки й якості. Вибір мовних засобів зумовлений цими соціально-оцінними якостями й ознаками для ефективного й цілеспрямованого впливу на масову аудиторію. Найважливішу роль в актуалізації компонентів образу успішної жінки відіграють лексичні засоби та засоби художньої виразності. Найтипівішими мовними засобами, які

використані в процесі створення образу успішної жінки в сучасній українській прозі, є лексичні засоби, що складають категорію оцінки (емоційно-експресивна лексика). Спостережено вживання лексики, що виражає різний спектр емоцій і почуттів. Потрібно зазначити, що за В. Шаховським, «емоційність висловлювання завжди пов'язана з реалізацією оцінки. Оцінка – це думка суб'єкта про цінність об'єкта для нього, а емоція – це переживання суб'єктом цієї думки» [11, с. 14].

Оцінність є однією із глобальних категорій художнього тексту. Загалом для вираження оцінки можуть бути використані одиниці всіх мовних рівнів: морфологічного, лексико-семантичного, фразеологічного та ін.

На морфологічному рівні оцінну функцію найчастіше виконують іменники, прикметники, дієприкметники, дієслова, прислівники.

Оцінна лексика в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст. широко представлена **іменниками**, наприклад: *Королева, цариця, нема жодної різниці! Мене дивує, що перед нею во фронт витягаються високі поліцейські чини!* [4, с. 98], **прикметниками**, наприклад: *Більше того, це жінка, і вона прекрасна... Вона неймовірна* [1, с. 48], **прислівниками**, наприклад: *Вбраною вона була бездоганно* [4, с. 70]. Серед оцінних засобів в аналізованих текстах важливу роль відіграють **дієслова**, наприклад: *Нічого, ось тепер вона погарнішала зовнішньо, і її життя наповниться новим змістом, вона спізнає особисте щастя, буде успішною в роботі* [9, с. 31]. У системі оцінних образно-метафоричних засобів, побудованих на національно-культурній традиції, привертають увагу **слова-символи**, наприклад: *У нас Жінка-Богиня – «утаємничена досконалість, продовжувач Роду, такий собі недосяжний горизонт, майже Мрія* [12, с. 81].

Передусім потрібно виділити якісні прикметники, у семантиці яких закладені різноманітні оцінні значення, що розкривають професійні, соціальні, морально-психологічні, ділові якості та інтелектуальні здібності успішної жінки: енергійна, талановита, активна, гарна, щаслива та ін., наприклад: *Іван і Дарця – щаслива сім'я, в якій дружина була талановитим диригентом свого маленького родинного оркестру. Вона була типова жінка Овен – активна, енергійна та динамічна. ... Була щедрою і щирою в усьому* [3, с. 18–19]; *Гришо, я стала зовсім не такою, якою ти мене знав, – раптом сказала дівчина. – Не квапся з зайвими для себе клопотами. Я не немічна, не безпомічна. Зрозумій, я сильна, енергійна, заповзятлива жінка* [9, с. 129]; *Вона рятує від принизливої бідності, хвороб, ба й смерті купу людей. Дітей. Дає роботу вчителям і обслузі. Стане доладним мером. Енергійна, завзята, хазяйновита. З таких віталістичних жінок господарники й політики виходять – перша кляса. Її не одуриш, не зіб'єш з пантелику. На всіх манівцях вона знає геть усі секретні стежки. Слово тримає. Довкола неї все кипить вирує...* [8, с. 187]; *Вона шокує. Безсумнівно, вона – гарна, талановита і досягне колосального успіху...* [10, с. 52].

Можна висновкувати про те, що оцінні можливості таких частин мови, як прикметники і прислівники, вищі порівняно з іншими частинами мови. Ці лексичні засоби відіграють важливу роль у формуванні когнітивних стереотипів.

Щодо лексико-семантичного рівня, як зазначає О. Кульчицька, особливістю емоційно-оцінної лексики є те, що емоційна оцінка «накладається» на лексичне значення слова, але не збігається з ним, функція чисто номінативна ускладнюється тут оцінністю, ставленням мовця до явища, що називається [6, с. 242]. Наприклад: *Де ти, Дашо? Де ти, світлий вогнику мого серця? Де та*

Правда Істини, котра принесла б мені заспокоєння, те вдоволення, повноту, сенс, осмисленість, направленість, ентузіазм, дала б волю проявити зусилля, аби йти вперед, попри все, незважаючи ні на що? Де той **прихисток всього живого**, в якому, наче в лоні, спочиває душа, пізнавши правду свого вічного існування? [1, с. 171].

Важливою текстоутворювальною категорією оцінки є одиниці фразеологічного рівня. Насамперед беруть до уваги прислів'я і сталі словосполучення. Їх уживають для характеристики образу успішної жінки, її дій і вчинків, розкриття певних ситуацій, наприклад: *Про таких дівчат, як Варочка Лзьова, казали – як кров з молоком* [7, с. 130]; *Люля вже мала власну нерухомість, солідні заощадження, знайомства і вмiла балансувати на грані фолу, якби в неї жевжики не заграли* [9, с. 31].

Видається актуальним звернення до вивчення засобів вербалізації концепту **успішна жінка**, яке міститиме не лише лексичні, але й стилістико-контекстуальні засоби когнітивного аналізу. Зокрема, Т. Добросклонська виділяє такі основні мовні засоби вираження оцінки в художньому тексті: 1) вживання слів і словосполучень з оцінним значенням, а також з негативними або позитивними конотаціями; 2) маніпуляції ідеологічно-модальною лексикою; 3) використання різних стилістичних прийомів, як-от: порівнянь, метафор, анафор, алюзій; 4) особлива синтаксична побудова фрази: порядок слів, питання, що повторюються, різні синтаксичні конструкції [2, с. 179–211]. У подальшому видається доцільним зупинитися на докладнішому вивченні цих та інших рівнів вербалізації зазначеного концепту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дереш Л. Остання любов Асури Махараджа. Київ: Нора-Друк, 2013. 224 с.
2. Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика. Системный подход к изучению языка СМИ. Москва: Флинта, 2008. 204 с.
3. Когут Л. С. Країна розбитих сердець: повісті, оповідання. Львів: ТзОВ ВФ «Афіша», 2010. 392 с.
4. Кокотюха А. А. Адвокат із Личаківської. Харків: Фоліо, 2015. 288 с.
5. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ; Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
6. Кульчицька О. В. Про деякі критерії та методи визначення пейоративної лексики. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 4 (76). Філологічні науки*. 2014. С. 242–245.
7. Лис В. Діва Млинища. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 368 с.
8. Медникова М. Крутая плюс, або Терористка 2. Львів: Кальварія, 2005. 272 с.
9. Овсянникова Л. Аферистка. Дніпропетровськ: Стожари, 2008. 273 с.
10. Роздобудько І. Амулет Паскаля. Київ: Нора-Друк, 2006. 198 с.
11. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале англ. языка). Москва: Изд. ЛКИ, 1988. 402 с.
12. Шевченко П. Волоцюги. Луцьк: ВМА Терен, 2009. 288 с.

Н. В. Ткаченко (м. Запоріжжя)

ЕПІТЕТ ЯК ОДИН ІЗ ПРИЙОМІВ ОНОМАСТИЛІСТИКИ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ

На сьогодні в сучасній поетиці існує багато підходів до тлумачення термінів «виражальні засоби» та «стилістичні прийоми». Більшість дослідників зазначають, що це мовні засоби, яким властиве ідейно-естетичне навантаження. Але єдиний усталений погляд щодо природи, термінології та класифікації стилістичних засобів на сьогодні відсутній.

Відповідно до класифікації Л. Мацько, О. Сидоренко та О. Мацько поняттям «фігури» охоплюються три типи виражальних засобів мови: фігури заміни, заміщення (метафора, антономазія, персоніфікація, алегорія, метонімія, синекдоха, перифраз, евфемізм, іронія, гіпербола, мейозис, літота); фігури сумісності; фігури протилежності [8, с. 327]. А. Коваль окремо аналізує тропи (слова і словосполучення, вжиті в переносному значенні з метою створення образу [6, с. 22]) та стилістичні фігури (явища стилістичного синтаксису, в яких поєднуються особливості синтаксичної будови конструкції, специфіка її лексичного наповнення і способів інтонування [6, с. 301]).

Не можемо оминати увагою монографію В. Чабаненка, в якій автор зазначає: «Засобами формування й передачі художніх образів виступають елементи мови, які організуються в систему тропів» [12, с. 221]. Дослідник зупиняється на аналізі найсуттєвіших, на його думку, тропів: порівняння, епітет, метафора; та стилістичних фігур і прийомів: повтор, тавтологія, елізія, плеоназм, антитеза, оксиморон, перифраз, ремінісценція.

Джерельною базою дослідження слугували художні поетичні тексти М. Брацило, П. Вольвача, Л. Геньби, І. Калиниченка, Г. Лютого, П. Ребра, В. Чабаненка. Творчість кожного із зазначених вище авторів характеризується певними індивідуально-авторськими особливостями, зокрема й в ономастичному аспекті. Проаналізувавши стилістичні прийоми, які використовують письменники Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття, ми визначили, що оніми у досліджуваних поезіях беруть активну участь у створенні епітетів (художніх означень).

В аналізованих текстах епітети в поєднанні з власними назвами моделюють поетичну картину світу: *Нерідко і на стольний Київ / Дуб живодайну кидає тінь* (П. Ребро) [10, с. 206]; *Лиш красуня – задумлива Лада* (Л. Геньба) [3, с. 46]; *Мене не бачив злотоверхий Львів* (І. Калиниченко) [5]; *Тут сам Дніпро, зелений од напруги, / Дроти сталеві міццю наповня* (П. Ребро) [9, с. 121]; *Спокійний Дон, ні хвилечки на нім, / Та шум його усій землі чувати* (П. Ребро) [9, с. 178]. Використовуючи застарілий прикметник «стольний», П. Ребро намагається наголосити на тому, що Київ – це столиця України.

Ономастичним епітетам властивий емоційно-почуттєвий вимір: *І вдалині, над Хортицею-матір'ю, / Громів оркестри хвацько грають туш* (П. Ребро) [9, с. 224]; *Хортиця-ковадло* (В. Чабаненко) [13, с. 146]; *Квітка-Україна / Як радісно ввечері стежкою йти* (І. Калиниченко) [4]; *Гафія горда, звісно. Та й вона / Десь по світах ту гордість ізносила* (Г. Лютий) [7]; *З вузликот у руках поспіша зажурена Оксана* (П. Ребро) [10, с. 294]; *Ми ж бо зрадили світлий Едем* (райський сад) / *За єдину незбагнену мить* (М. Брацило) [1, с. 37]. У поезіях П. Ребра та В. Чабаненка особливо промовистими є складні епітети на позначення острова Хортиці: *Хортиця-матір*, *Хортиця-ковадло*. Так автори намагаються показати свою любов до рідного Запорізького краю, а також зобразити місце, де кується незламність українського народу.

Епітети виконують основну функцію в релігійному контексті, адже з їх допомогою легше розкрити різноманітні прояви божественної сутності: *І сум гіркий всевидящому Богу* (В. Чабаненко) [11, с. 69]; *І вік розп'ятого Христа / Уже вроста в моє повітря* (П. Вольвач) [2, с. 12]; *І на стихлий курган з Немовлям / Зійде радісна Діва Марія!* (В. Чабаненко) [11, с. 25]; *Розвішує зелене віхоття / Межи гіллям старенький Бог* (М. Брацило) [1, с. 138]; *І скорботна Матір Божа / Дивиться з ікон* (М. Брацило) [1, с. 21]. Як бачимо, роль епітетів у зображенні різноманітних властивостей Бога та святих є вагомою,

адже деякі номени остаточно закріпилися в межах релігійного дискурсу. Наприклад, при згадуванні епітетів «всевидящий», «розп'ятий», «скорботний» в уяві читача постає конкретна християнська постать.

Звертаємо увагу, що для урізноманітнення текстів поети Запорізького краю вживають ампліфікації епітетів, які експресивно підсилюють значення топонімів: *Тож виспівай солов'їно, / Калиново-яблунева, / Кароока Україно* (П. Ребро) [9, с. 183]; *Вічну гавань має слава, / В щастя є адреса: / Це весела, величава, / Сонячна Одеса* (П. Ребро) [10, с. 497]; *І острів ожива, бринить, як люття: / Вони тебе цілують, Україно, / Колишня, сьогоднішня і майбутня* (П. Ребро) [9, с. 274]; *Болять мені Пороги й Луг Великий, / Затоплені-замулені болотом / Хортиця болить мені стражденна, / Поранена, обснована дротами* (В. Чабаненко) [11, с. 58]; *Моя Україно, кохана земляця, / Вродлива і юна, як чиста весна* (І. Калиниченко) [4]. Ампліфікація епітетів дає можливість автору уникати тавтологій і найголовніше – передати максимально детально інформацію про зображуваний об'єкт в одному складному реченні.

Зазначимо, що хоронім *Україна* у всіх досліджуваних поетичних творах виразняється за допомогою використання демінутивних суфіксів з епітетами: *Буйно цвіте Українонька мила / Й серце, зігрите любов'ю батьків* (І. Калиниченко) [5]; *Мені здається, Хортице, що ти – / Замерле серце рідної Вкраїноньки* (В. Чабаненко) [13, с. 131]; *Край украяний нам – / Українонька. / Українонька-сиротинонька* (В. Чабаненко) [13, с. 130]. Такі форми («Українонька мила», «рідна Вкраїнонька») автори використовують для передачі любові до рідної країни, а також показують своє занепокоєння майбутнім держави («Українонька-сиротинонька»).

Епітети до антропонімів можуть вживатися для опису фізичних властивостей та підкреслення внутрішніх якостей персонажів. Основне призначення подібних епітетів – виділити характерну рису та збагатити текст новими емоційними чи смисловими нюансами: *Як там у світі люднему / Буде маленькій Любі?* (Л. Геньба) [3, с. 20]; *За богомазом сивий Митрофан / Вже рік який куня-спостерігає...* (Г. Лютий) [7]; *А що ж у нас? Мовчить мій бригадир, / Суворо-боязкий Іван Петрович* (П. Вольвач) [2, с. 96]; *Грав божевільний Костович надсадно / Біля пивної посеред бочок* (Г. Лютий) [7]; *І зорі-долі меркнуть уночі, / Німує атомом заглушений Бетховен* (В. Чабаненко) [11, с. 60]. З цієї групи переважають епітети, які викликають в читача антипатію: «божевільний Костович», «заглушений Бетховен».

Однією з характерних особливостей поетичних творів запорізьких письменників є створення оказіональних епітетів, які надзвичайно виразові і наділені чималою кількістю конотацій: *Затрясуться, впадуть і згорять / В нім нікчемно-помпезні Помпеї* (В. Чабаненко) [11, с. 25]; *Видно Київ ізрання – / Золотий і сто найкращий* (П. Вольвач) [2, с. 37].

На нашу думку, у творах письменників Запорізького краю епітети належать до найбільш яскравих стилістичних засобів вираження значення власних назв. За допомогою поєднання епітетів з теонімами автори розкривають різноманітні прояви божественної сутності; ампліфікації епітетів експресивно підсилюють значення топонімів; художні означення з антропонімами виділяють характерну рису персонажів та збагачують текст новими емоційними чи смисловими нюансами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брацило М. А. Я зроду тут живу: Рання лірика, спогади сучасників. Запоріжжя: Дике Поле, 2018. 248 с.

2. Вольвач П. І. Південний Схід: поезії. Львів: Кальварія, 2002. 188 с.
3. Геньба Л. Г. Повези мене у Красиве... Запоріжжя: Поліграф, 2006. 156 с.
4. Калиниченко І. Літературний форум: поезія. URL : <http://litforum.com.ua/index.php?r=13&a=2463>
5. Калиниченко І. Письменницький портал Пилипа Юрика. URL : <https://pilipyurik.com/literatory-zaporizha/488-2012-03-30-05-08-25>
6. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. 3-те вид., допов. і перероб. Київ: Вища школа, 1987. 351 с.
7. Лютий Г. І. «Мама-Марія» (роман-пісня). Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. 392 с. URL: <https://pilipyurik.com/literatory-zaporizha/hryhorii-liutyi>
8. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
9. Ребро П. П. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 1. Лірика. Запоріжжя: Хортиця, 2000. 428 с.
10. Ребро П. П. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 2. Цикли. Поеми. Пісні. Запоріжжя: Хортиця, 2000. 520 с.
11. Чабаненко В. А. Січ духовна: поезії. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2007. 220 с.
12. Чабаненко В. А. Стилiстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
13. Чабаненко В. А. У вічному двобої: Поезії. Поетичні переклади. Запоріжжя, 2000. 100 с.

А. В. Толкачова (м. Дніпро)

МОВНІ ІННОВАЦІЇ В РОМАНІ ПЕТРА ҐОЧЕКА «ДЕМОКРАТОР»

Роман Петра Ґочека «Демократ», вперше виданий у 2012 р., належить до жанру фантастики і дозволяє по-новому поглянути на події сьогодення. Роман, який поєднує фентезі з сучасною літературою, гумор з жахами, антиутопію з ліризмом, – це продовження тематики творів Дж. Орвелла, О. Хакслі, М. Булгакова та братів Стругацьких.

Петро Ґочек – письменник, критик, оглядач радіо та телебачення. Крім «Demokrator», він видав збірку оповідань «Czarne batalony» (2014) та кілька нон-фікшн книжок, зокрема повість-подорож «Kreta subiektywnie» (2017).

Твори П. Ґочека привернули увагу критиків і дослідників, як-от: Jacek Dukaj «"Demokrator" Piotra Goćka: między Bułgakowem a Sorokinem», Krzysztof Masłoń «"Rzeczpospolita" Humor czarny, którego nie cierpią nauczycielki języka polskiego», Jakub Ostromęcki «"Czas Fantastyki?" Matrix pisany cyrylicą», «Imponujący wschodni sennik współczesny», Wojciech Stanisławski «Powieść z kilkoma rękami kluczy», Sławomir Jastrzębowski «Super Express».

У романі «Демократ» описується світ азіатсько-більшовицького строю, в якому панує поневолення суспільства за допомогою новітніх технологій. Городополіс, країна, де відбувається дія роману, це трохи Путінівська Росія, трохи Сталінський Радянський Союз, трохи Царська Росія, трохи світ майбутнього. У цій країні існують «санаторії перевиховання», відбувається «керування станцією та поширення офіційно підтверджених чуток». На гербі городопольського Губернатора, написано: «Любов, довіра, контроль». Люди знають, що «у житті важливо лише те, що на дивані, у крані та на екрані», а найважливіше це – «мати опалення та їжу, ніж культивувати якісь старі дурні забобони про свободи, республіки та інші вигадки». Люди знають, що Захід – зло, а правитель – «...батько і захисник. Він обертає планети, змінює течії морів і річок, кує майбутнє». Наприкінці твору один із супер-героїв Матрос намагається звернутися до натовпу зі словами: «Ви прийшли сюди як вільні люди, подивіться на себе, що ви зробили зі своєю свободою». Це просто робить його смішним, а він помирає. «Демократ» – це історія про усвідомлену інституціоналізовану

психоманіпуляцію, про систему, яка вчить любити вбивцю. Губернатор перетворився на демократа і назавжди завоював любов народу.

Роман П. Гочека привертає увагу великою кількістю оказіональної лексики. Такі мовні явища підкреслюють та ілюструють шляхи розвитку мови окремого періоду, відбивають реалії часу та оновлюють словотвірну базу певної мови. С. Єрмоленко дає таке визначення: «Оказіоналізми, тобто створені для певного контексту або ситуації нові слова, не потрапляють до словників. Їх іноді називають морфологічними або потенційними словами» [2, с. 11]. У творі «Демократ» велика кількість оказіоналізмів створена відповідно до контексту, без якого їх існування неможливе. Також дослідник Л. Данилова відзначає, що термін «оказіоналізм» найбільш вдалий на відміну від термінів «індивідуальний неологізм», «поетичний неологізм», «слово-саморобка», «неологізм контексту» та інших. У ньому підкреслено специфіку подібних слів, що утворені індивідуально конкретним автором: обслуговувати мінімальний контекст, певний приватний випадок, певну мовленнєву ситуацію; ці слова не претендують на те, щоб закріпитися в мові, увійти до загального вжитку» [1, с. 89].

У своєму творі П. Гочек використовує мову старої радянської пропаганди. Для людей радянського покоління у творі є дуже потужні алюзії, які містять багато прихованих смислів і відсилання до історичних подій і літературних постатей. Автор вплітає в мову англійські слова, які функціонують у сучасній масовій культурі, що в поєднанні з «радянськими» створюють самобутній стиль.

Оказіональні слова мають свою особливість – контекстуальну або ситуативну незалежність. Більшість оказіоналізмів, виникнувши в мовленні, так і залишилися за межами мовної системи, тому оказіоналізми завжди індивідуальні, й відсутність контексту дає можливість сприймати їх як слова з лише можливими значеннями.

Під час аналізу твору П. Гочека було дібрано мовні інновації, які здебільшого створені внаслідок дії аналогії й асоціацій у процесах деривації, автор використовує оказіональні назви, спираючись на фонові знання читачів. П. Гочек утворює власні географічні назви: «... jak zapach poranka na szczycie **Gór Mikłucho-Sałatajskiej**, jak pierwszy śnieg lub pierwszy spust surówki w nowej hucie **Zagłębia Bombasu**» (3, с. 13) – для передачі емоції автор створює метафору, відсилаючи читача у контексті до Алтайсько-Саянського гірського масиву Південносибірських гір, Гочек не називає їх власним іменем, а використовує лексичну інновацію, що містить фонову інформацію. Так само друга географічна назва **Zagłębia Bombasu** містить чітку алюзію на металургійну промисловість Донбасу; «... nigdy nie docierając na nowe miejsce prac i igrców na dalekiej pustyni **Kirył-Krum**» (3, с. 19) – автор обігрує власну назву пустелі для свого твору на основі назви реальної піщаної території на півдні Середньої Азії – Кара-Кум; «H-217 zatonał zaś na **Morzu Marnym**, niedaleko wybrzeży **Dewastopola**, gdzie trwała sroga wojna z fanatykami **Chafgachustanu**, zwanymi potocznie chustaszami» (3, с. 20) – письменник створює власні оказіональні назви, які функціонують тільки в даному творі, але для підсилення художнього контексту використовує загальновідомі власні назви, які пов'язані з певними подіями ХХ століття. H-217 на **Morzu Marnym** – алюзія на підводний човен «С-217» Чорноморського флоту, **Dewastopol** – подібний до назви міста Севастополь на півострові Крим, а також є відсилка до відомих трагічних подій афганської війни (**Chafgachustan**) 1979–1989.

П. Гочек активно використовує аббревіатури для створення художнього контексту: **GITLER** ("...gdy miał lat zaledwie dziesięć, kiedy to z wyróżnieniem przyjęto go na **Gorodski Instytut Techniki Ludowej i Rewolucyjnej**. A już dwa lata później

ukończył GITLER-a" (3, с. 12) – автор надає нове okazionale значення, використавши прізвище політичного діяча ХХ ст. у вигляді абрєвіатури як власну назву установи; **MISTOK-7** (znaczy się **Międzypaństwowa Stacja Orbitująca w Kosmosie**) (3, с. 19) – назва міжнаціональної космічної станції MISTOK-7 країни Городополіс викликає у читача асоціацію з найбільшим за площею у світі космодромом «Байконур», де виготовлялися та експлуатувалися ракети з відомими назвами «Супутник-1», «Луна-2», «Восток-1» та інші, за аналогією яких автор створює власну назву для свого твору.

Автор твору звертається також до реалій сучасного світу, за назвою яких творить okazionalні назви приладів та інструментів: назви приладів і інструментів: «...i innych pomonuch w życiu codziennym ustrojstw założył **Główny Urząd Gromadzenia Licznych Informacji, w skrócie GUGLI**» (3, с. 51) – П. Гочек використовує фонову інформацію своїх okazionalizmів як гру слів. В нашому світі пошукова система Google насправді містить в собі велику кількість не тільки загальної, а й особистої інформації користувачів.

Твір П. Гочека насичений не відтворюваними мовними інноваціями, які є функціональні виключно у даному контексті твору, ці новотвори ненормативні, адже використання їх у іншому художньому просторі не може бути зрозумілим без пояснення походження цих слів. Автор використовує okazionalну лексику для передачі фантастичного художнього простору та підсилення експресії; він охоплює різні категорії та сфери життя людини: власні назви – географічні (Chafgachustan, Zagłębia Bombasu, Jeuropolis, Kicaj), приладів та інструментів (GUGLI, Szajdogenerator, DEŻAWI), посад, професій (generał Izwiestnyj, kontradmirał Sucharow, admirał Port-Artur), назви казкових героїв (Misiu Miszuni, Włochaty Prosiaczek Czeburaszka), книжок, пісень, а також багато інтерпретованих запозичень з англійської, української та російської мов («Coś sobie myślą te skatiny?», «A niech mnie zeżrą dziekie jolki-pałki!!») тощо. Такі okazionalні слова та вирази не тільки поповнюють лексичний запас мови, формують фантастичний художній світ автора, а також створюють можливість міжкультурної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилова Л. В. Питання про okazionalізм і способи їх утворення. Фрунзе: КДУ, 1984. С. 89–98.
2. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилїстика та культура мови. Київ: Довіра, 1999. 413 с.
3. Gociek P. Demokrator. Kraków: Warbook. 2018. 496 p.

Т. В. Тукова (м. Полтава)

РОЗВІДКИ МОВОЗНАВЦІВ ДО ДОРОБКУ СЛОВНИКАРІВ

Карнавалізація світу сучасника на усіх щаблях його буття стала ознакою сьогодення. Взаємопроникнення номінативних засобів однієї сфери в інші спостерігаються повсюди. Пришвидшується стирання кордонів між стилями та формами спілкування. Зміщуються традиційні реєстри вживання мовних одиниць. Основними чинниками таких змін стали бурхливі соціальні та політичні події на зламі тисячоліть. Демократизація суспільства, зняття жорстких заборон та регламентацій, що відбулося в усіх сферах життєдіяльності, вплинуло відповідним чином і на користувачів мовної інформації. Поява нестандартної синтагматики стала маркером нового когнітивного опанування відомих одиниць мови. Розширення чи звуження семантики, перерозподіл семного набору, зміна конотацій та зняття ідеологічних маркувань фіксуються сучасними мовознавцями.

Прикметники, які традиційно функціонували у певній сфері, сполучаються з новими іменниками, сигналізуючи про реалізацію потенційних можливостей, закладених у їхньому семному ядрі. Скажімо, у кінці минулого десятиріччя прикметник *токсичний* був визнаний словом року (2018). Ця лексема донедавна не була загальноживаною, не належала до нейтральної лексики, залишалася частиною терміносистем хімії, біології, медицини та інших природничо-наукових галузей знань. Відповідною була і синтагматика *токсична речовина, токсичні продукти, токсичне живильне середовище, токсичні елементи, токсичні сполуки, токсичні гази, токсичні ураження* тощо. Див у текстах: *Ртуть – найтоксичніший, нерадіоактивний елемент на Землі. Може бути вдихання токсичного летючого субстрату. Повітря забруднене, промислові токсичні відходи викидаються в річки та озера, які завдає великої шкоди людям та природі. Коли вона нападає або загрожує, вона викидає токсичний газ, який є смертельним для людини. Художники історично зазнавали впливу таких токсичних речовин, як свинцева фарба. Токсичні пари бромю можуть пошкодити легені. Повітря у цьому місті токсичне через багато заводів, розташованих тут. Відчувається, що вуглеводи токсичні, як токсини, що містяться у безхребетних тварин у світових океанах. Риба, птахи та ссавці особливо чутливі навіть до невеликої кількості токсичних сполук у нафті, паливі та інших нафтопродуктах. Чому пожежники хворіють на рак від токсичного диму? Пам'ятайте, що вітамін А може бути токсичним на більш високих рівнях. Влада Польщі минулого тижня заборонила купатися на понад 50 пляжах уздовж узбережжя Балтії, після того, як спекотна погода призвела до зростання токсичних бактерій у незвично теплому морі. Викидання промислових відходів зробило водопостачання міста токсичним. Тому що частина цього ґрунту для горщиків дуже токсична, якщо потрапляє у велику кількість. Сучасні технології перетворили просту рослину пшениці на токсичного монстра. Ніяких інсектицидів та токсичних очищувачів. Найчастіше повторювані екологічні проблеми – це токсичне цвітіння водоростей, впровадження чужорідних видів та проблеми, пов'язані зі зміною клімату [7]. Узвичаєність тлумачення прикметника дозволила включити його до номенклатурних найменувань, наприклад, відділ токсичного контролю тощо.*

Синтагматика медичного дискурсу представлена сполуками *токсичний гепатит, токсичний зоб, токсичний епідермальний некроліз, токсичний синдром, токсичний шок, токсичні препарати* та ін.: *Ви можете отримати синдром токсичного шоку, якщо спите з тампоном; І по-третє, ліки, що відпускаються за рецептом, здаються менш токсичними, ніж їх заборонені аналоги [7].*

У академічному словнику (СУМ) зафіксовано таке значення: **ТОКСИЧНИЙ**, а, е, спец. Який є токсином; отруйний. *Ефір, хлороформ токсичні й небезпечні в дозах, які викликають м'язове розслаблення* (Знання та праця, 5, 1965, 3); *Буряки виділяють у ґрунт токсичні речовини, які найбільше шкодять коноплям* (Радянська Україна, 20.VII 1967, 2); *Відпрацьовані гази цих [дизельних] двигунів набагато менш токсичні, ніж бензинового мотора* (Наука і життя, 3, 1975, 15); // *Зумовлений діянням токсину. У теплокровних тварин ми зустрічаємо всі види інфекційного процесу, причому токсичні захворювання частіше спостерігаються у ссавців* (Медичний журнал, XXIII, 4, 1953, 8); *У наші дні практично повністю ліквідовані скарлатина і дифтерія, які часто призводили до токсичних уражень серцевого м'яза* (Вечірній Київ, 28.VII 1975, 2) [5, с. 178].

Обсяг семантичних компонентів, зафіксованих лексикографами в узусі, став базою для набуття переносного значення, ще не зазначеного словниками. Набуття загальноновживаного статусу досягається проникненням у інші дискурсивні практики у результаті метафоричного переносу при описі ситуацій, відносин, явищ. У економічному дискурсі поширюється нова синтагматика *токсичний кредит, токсичні активи, токсичні папери, токсичний вклад, токсичний фонд* та ін. для позначення потенційно збиткових, неліквідних явищ у фінансовій сфері.

Психологи стали описувати ознаки токсичності як моделі поведінки людини у суспільстві, використовують означений прикметник для характеристики людини, яка вороже ставиться до свого оточення, чинить психологічний тиск на співрозмовників, має на меті заподіяти їм шкоду. Поширення набули синтагми типу *токсичні колеги, токсичні батьки, токсичний начальник, токсичний політик, токсичний тренер* тощо, у яких прикметник вжитий на означення людини, що провокує на конфлікт, злу чи уїдливу людину. Недружні групи людей, серед яких панує важка атмосфера, іменують *токсична компанія, токсичний персонал* і т.ін. Гнітючий стан людини, що завдає болю, в узусі називають *токсичним коханням, токсичним соромом, токсичними відносинами* і т.ін. Наприклад у текстах: *Погана комунікація та егоїзм – це токсичне поєднання, яке може вижити мало шлюбів. Багато хто вважає, що світ стає більш справедливим, але, можливо, він стає лише менш токсичним. Залучити Денні до цієї компанії було токсичним рішенням. Токсичний вплив має не тільки фізіологічний, але і поведінковий характер* [7].

Розмовна стихія надає приклади подібного розуміння аналізованого прикметника: *Але, солодкий, ти токсичний, і ти нас вибиваєш, тож пора тобі йти. Ви, хлопці, знаєте, якщо ви викрутите токсичну фігню, люди стануть у чергу і заплатять, щоб це побачити!* [7].

Найбільш чутливими до набуття нової семантики прикметника *токсичний* виявилися електронні словники сленгу. Якщо раніше лексема *токсик* подавалася зі значенням 'токсикоман', то Словник молодіжного сленгу 2021 фіксує і таке тлумачення: **Токсик** – *токсична людина, яка постійно скаржиться, ниє і псує іншим настрій* [3].

Сповнені злості, сарказму судження, думки, відзначені злобою та зайвою уїдливістю, стали називати *токсичні коментарі, токсичні питання, токсична реклама* тощо. *Токсична інформація* лине з *токсичного телевізора* чи фіксується у *токсичному Фейсбуці*.

Прикметник у сполученні *токсичний колір* синонімічний до лексем *яскравий, їдкий, насичений* не фіксується сучасними тлумачними словниками. Доробки, що поповнюють сучасну скарбницю української лексикографії [1; 2; 6], не звернули увагу на наслідки такої синтагматики. Зауважимо, синонімічний ряд, що наводиться словником синонімів української мови, стосується лише прикметника *токсичний* у спеціальному значенні 'який є токсином, містить токсин' і складається з лексем *отруйний* (який є отрутою, має в собі, виділяє отруту), *отруйливий, отрутний* рідко, *ядовитий, ядучий* рідко, *труйний* діал. [4].

Поступова експансія семи 'такий, що шкодить' відбувалася під тиском зростання агресивності та наростання негативізму у суспільному бутті у кінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя [8; 9; 10; 11; 12]. *Токсична благодійність* розуміється як переважно злочинна діяльність, пов'язана з вилученням грошей у громадян під приводом допомоги нужденним. *Лінгвотоксичні явища* – явища, що завдають шкоди мові в цілому та мовленню людини зокрема.

Процеси глобалізації пришвидшили не лише появу в українській мові запозичених слів, продукування на їхній основі нових лексем, але і стимулювали нові метафоричні переноси відомих українській мові слів із запозиченими коренями. Похідні значення прикметника *токсичний* здебільшого мають пейоративне забарвлення, обумовлене ядерною семою твірної лексики. Як виходець зі спеціального вживання у хімічному, біологічному та медичному дискурсах, він розповсюдився у психологічному, економічному, суспільному, мистецькому, лінгвістичному дискурсах, набуваючи ознак загальноновживаного слова. Виникає нагальна потреба лексикографічного фіксування описаних еволюційних процесів. Використання сучасних електронних засобів дозволяє словникам оперативніше реагувати на появу інновативних явищ у мові. Наявна у лексикографів практика укладання словників, які презентують активні ресурси номінації, фіксують зміни української мови новітнього періоду, має набути системного характеру. Розвідки мовознавців можуть слугувати базою для лексикографічних робіт, що відображають зміни у сучасній мові за останні десятиріччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
2. Горох – словники України. URL: <https://goroh.pp.ua>
3. Серед токсиків і крашів. Словник молодіжного сленгу 2021 року. URL: <https://www.unian.ua/society/molodizhnyi-sleng-2021-slovník-populyarnih-sliv-novini-ukrajini-11568433.html>
4. Словник синонімів української мови. URL: <https://1675.slovaronline.com>
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. 658 с.
6. Словник української мови (СУМ 20). URL: <http://surl.li/ewbza>
7. Toxic: переклад, визначення, синоніми, вимова, транскрипція, антоніми, приклади. URL: <https://ua.opentran.net/english-ukrainian/toxic.html>
8. Тукова Т. В. Актуалізація проблеми захисту людського достоїнства в обществі и языкe. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах*: матеріали X міжнародної наукової конференції (15–16 квітня 2021 р., Дніпро). Дніпро: Ліра, 2021. С. 165–167.
9. Тукова Т. В. Вербалізація захисної рефлексії сучасника («фіолетове состояние»). *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах*: IX Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 12–13 квітня 2019 року): матеріали. Дніпро: Ліра, 2019. С. 207–210.
10. Тукова Т. В. Мир – сознание – язык в новых условиях. *Мова і культура*: наук. журнал. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. Вип. 19, Т. 1(181). С. 26 – 32.
11. Тукова Т. В. Презентація стану безвиходності в сучасному языкe. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 38. Том 3. С. 165–168.
12. Тукова Т. В. Психологічне насильє в соціумі, сознании и языкe. *Молодий вчений*. 2020. № 9.1 (85.1). С. 120–126.

О. В. Цвєтасєва (м. Дніпро)

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ СПОРТИВНИХ ІДІОМ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Незважаючи на велику кількість досліджень в рамках фразеології, як вважається, достатнє напрацювання теоретичної бази стосовно розмежування одиниць, що складають предмет вивчення фразеології, все ще існує велика різноманітність визначень і критеріїв класифікації Це ускладнює консолідацію систематичного і наукового дослідження цієї теми

Предметом дослідження фразеології є фразеологічні одиниці певної мови або групи мов. Це поняття було вперше використано Шарлем Баллі (C Bally), видатним французьким лінгвістом, у книзі «Traite de stylistique française» у 1909 році.

Різноманітність термінології для опису певного фразеологічного явища суттєво ускладнюють спроби класифікації. Зовнішні ознаки, що визначають певну категорію фразеологічних одиниць, пов'язані з формою, установленим порядком елементів, неможливістю їхнього поділу, неможливістю заміни одного елементу та неподільності їхньої конструкції тощо. Внутрішні ознаки пов'язані з тим, що фразеологічна одиниця втілює акт унітарного мислення, можливість замістити поєднання слів одним словом, еквівалентним за змістом, забуття сенсу складових елементів фрази, омонімічну віддаленість від відповідних вільних сполучень. Терміни, що використовуються для того, щоб позначити фразеологічну одиницю, що отримали увагу в лінгвістичній літературі, були «фразеологізми» та «ідіоми». Іноді навіть нечітке розходження між цими двома термінами та їхнє паралельне використання з тим же значенням є звичайною практикою в літературі, присвяченій фразеології. Різні терміни, як ідіома, фразеологізм або слово-група часто використовуються для позначення одного й того ж поняття. Термін «фразеологізм» є більш загальноживаним в українських учених, а «ідіома» дуже розповсюджена в працях європейських та американських лінгвістів.

Double header – «з корабля на бал». Два конкурси (або подібні заходи), що відбуваються в той же день з тими ж учасниками

«The city three mayoral candidates finished Wednesday's political double header with a debate at First Congregational United Church for Christ...» [1]. – «Три кандидати в мери міста закінчили у середу подвійні політичні дебати на Першій Конгрегаціоналістській Об'єднаній церкві Христа...»

Extra innings – додатковий час, відведений для того, щоб «розірвати Гордіїв вузол» або врегулювати проблему. В основній бейсбольній лізі це означає вихід за межі стандартного часу в дев'ятому таймі в грі.

«Microsoft, Yahoo Game Going Into Extra Innings?» [2] – Заголовок «Ігри Майкрософт, Яху переходять у додатковий час?»

First base – перший крок. У бейсболі нападник сподівається досягти першої бази, а потім продовжити навколо другої і третьої баз, поки він не досягне «дому». У міжособистісних стосунках це людина, яка не може дістатися до першої бази з іншою людиною, не в змозі досягти первісної мети або встановити відносини.

A kiss might be first base in a romantic relationship (Поцілунок може бути першим кроком у романтичних стосунках).

Getting an appointment with a potential customer might be first base in a business transaction or negotiation (Домовленість про зустріч з потенційним клієнтом, можливо, є першим кроком до ділової угоди або переговорів).

First inning or early innings – неважливі події або початковий етап. Гра в бейсбол, як правило, триває 9 подач і, зазвичай, перші три подачі не визначають результат гри.

«Geithner: Tax reform debate in 'early innings'» [2] (Заголовок: «Гейтнер: дебати про податкову реформу на початковій стадії»).

«Early Innings of a Banking Recovery» [3] (Заголовок: «На початку банківського відновлення»).

Hardball, play hardball – бути жорстким або діяти агресивно. У спортивному вокабулярі це поняття виникло внаслідок порівняння м'ячів у бейсболі та софтболі.

Висновки. Ідіоми висвітлюють унікальність і своєрідність мови та культури, в якій вони виникли, а тому для їхнього перекладу необхідно уважно визначити стилістику тексту і, намагаючись знайти ідіоматичний вираз в українській мові якщо це можливо, перекласти їх згідно оригінального стилю. Перспективи подальших досліджень із зазначеної проблематики полягають у поглибленому вивченні багатогранної природи ідіом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Edwards A San Bernardino mayoral candidates debate again [Electronic resource]. URL: [http://uTKw.contracostatimes.com" California' ci_13614975?Nclick_check= 1](http://uTKw.contracostatimes.com).
2. Goldberg H. G. Chilean Wines [Electronic resource]. URL: [http://topics.nytimes.com" top/reference'tunestopics/subjects.'w7 wines chile indexhtml](http://topics.nytimes.com).
3. Becker B. Geithner: Tax reform debate m 'first inning' [Electronic resource]. URL: [http://Thehill.com" policyr/finance.T40619- geithner-tax-refomi-debate-in-first-inning](http://Thehill.com).

Т. В. Шевченко (м. Дніпро)

СИМВОЛІЧНІ КОМПОНЕНТИ В СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ ТРАДИЦІЇ

Протягом історичного розвитку кожної ідіоетнічної мови її фразеологічні одиниці акумулюють у своїх комунікативних смислах прагматичні елементи семантики, які є своєрідним відображенням картини світу певного народу. Актуальність теми нашої наукової розвідки зумовлена потребою всебічного вивчення виражальних можливостей фразеологічних одиниць на позначення психоемоційного стану людини в українській мовній традиції.

Семантична гнучкість, неконкретизована адресованість, об'єктно-темпоральна змістова відносність фразеологізму, підкреслює В. Чабаненко, роблять його дуже вдячним матеріалом для естетично спрямованої мовотворчості [5, с. 84]. Виступаючи як єдність змісту і форми, фразеологізм розглядають як самостійну одиницю мови, що здатна виражати свою семантику, вступати з іншими одиницями мови у смислові та граматичні зв'язки, а отже мати граматичні категорії, тобто виконувати самостійну синтаксичну функцію [4, с. 208].

Значна частина фразеологічних одиниць у художньому творі пов'язана з відображенням емоційного стану. Емотивна оцінка, на думку Г. Савчук, безпосередньо пов'язана із внутрішньою формою фразеологізму: «Сама внутрішня форма викликає у свідомості носіїв мови певні ситуації, що типізуються, й асоціації, які несуть певну оцінку, що склалася у свідомості попередніх поколінь» [2, с. 121]. Як елемент емоційної пам'яті фразеологізм забезпечує пластику поетичних образів, слугує внутрішнім генератором художніх рішень і знахідок [1, с. 87–90].

Довгий час афекти, емоції та емоційні стани вивчалися у філософії та психології, однак ми бачимо, що розробити та експериментально підтвердити теорії емоційних станів повною мірою здатна лише лінгвістична прагматика.

Фразеологізми, що характеризують людину за різними рисами характеру, представляють величезний матеріал для вирішення багатьох актуальних та дискусійних проблем лінгвопрагматики. Зазвичай, такі сталі звороти будують за моделлю «людина + її характеристика», одночасно називаючи та характеризуючи людину. Найчисленнішу підгрупу утворюють фразеологічні

звороти, у складі яких є соматичні компоненти – назви частин тіла та внутрішніх органів. Сюди ж доцільно віднести компоненти *душа, дух, серце, кров* тощо.

Найчастіше у фразеологізмах цієї підгрупи трапляється компонент *серце*. Сталі звороти з цим компонентом можуть позначати практично будь-які емоції, як позитивні, так і негативні: *гаряче серце* (хто-небудь сповнений пристрасті, здатний на сильні почуття) [3, с. 639], *серце радіє* (хто-небудь дуже задоволений чимось, відчуває радість, насолоду, втіху від чогось) [3, с. 225], *гірко на серці* (кому-небудь нестерпно прикро і хочеться плакати, ридати) [3, с. 111], *відлягло (відійшло) від серця* [3, с. 70], *заграло серце* (хто-небудь відчув радість, піднесення, задоволення і т. ін.) [3, с. 639], *залоскотало коло серця* (комусь стало приємно, радісно від чогось) [3, с. 247], *заворушилося серце* (у кого-небудь виникло почуття кохання, хто-небудь відчув потяг до когось) [3, с. 639], *завмирати / замерти серцем* (дуже хвилюватися, переживати) [3, с. 641], *краяти серце* (хто-небудь дуже переживає, страждає) [3, с. 312], *дійти до серця* (хвилювати, зворушувати, боляче вражати, тривожити когось – чогось) [3, с. 190], *серце перевернути* (хто-небудь відчуває гострий жаль, переймається співчуттям до когось-чогось) [3, с. 491], *давити каменем на серце* (викликати тяжкий душевний стан, невеселий, гнітючий настрій; гнітити) [3, с. 185], *серце ниє* (хто-небудь дуже переживає, страждає) [3, с. 434], *гнітити серце* (викликати тяжкий настрій, болісне відчуття) [3, с. 150], *вразити / вразити (в саме) серце* (завдавати кому-небудь великих страждань, душевного болю) [3, с. 642], *відтанути (відійти) серцем* (перестати сердитися, гніватися, ображатися на кого-небудь) [3, с. 107], *замутити серце* (вивести когось зі стану рівноваги, дуже збентежити) [3, с. 250], *відпочити (спочити) серцем* (заспокоюватися чим-небудь; знаходити душевний спокій в чому-небудь) [3, с. 104], *брати за серця* (дуже розчулювати, хвилювати, бентежити, тривожити кого-небудь) [3, с. 40], *скипіло серце* (хто-небудь перебуває в стані сильного нервового збудження, хвилювання) [3, с. 228] тощо.

Різноманітні емоційні переживання позначаються і фразеологізми з компонентом *душа*: *душа тремтить* (хто-небудь дуже хвилюється з приводу чого-небудь) [3, с. 639], *душа не на місці* (хто-небудь перебуває в стані тривоги, занепокоєння, дуже хвилюється, переживає) [3, с. 227], *душа рветься* (хто-небудь дуже переживає за щось, страждає від чогось) [3, с. 227], *душа скніє* (хто-небудь переживає, хвилюється за когось, тяжко страждає, охоплений почуттям жалю, туги і т. ін.) [3, с. 228], *брати / взяти за душу* (хвилювати, тривожити, зворушувати кого-небудь чимось) [3, с. 40], *душа співає* (хто-небудь перебуває в доброму, піднесеному настрої; радіє) [3, с. 228], *бісова душа* (вживається для вираження крайнього незадоволення кимсь; роздратування, обурення з приводу чого-небудь) [3, с. 225], *вхопити за душу* (глибоко зворушити, вразити, схвилювати кого-небудь) [3, с. 144], *душа болить / щемить* (хто-небудь дуже переживає, страждає з якогось приводу) [3, с. 225], *душа в п'яти тікає* (хто-небудь раптово відчуває сильний переляк; комусь стає страшно) [3, с. 226], *боліти душею* (дуже переживати, уболівати, тривожитися за кого-, що-небудь) [3, с. 225], *душа несе тягар* (хто-небудь болісно переживає, тужить, страждає; комусь дуже важко) [3, с. 226], *душа кров'ю обливається* (хто-небудь дуже страждає з якогось приводу) [3, с. 226], *душа проймається жалем* (хто-небудь сповнений якимсь почуттям, глибоко вражений, схвилюваний) [3, с. 227], *душа пристала* (хто-небудь уподобав, полюбив когось, щось) [3, с. 227], *з легкою душею* (без будь-якої тривоги, без жалю, вагань, переживань) [3, с. 643], *з дорогою душею* (охоче, з великим задоволенням, з радістю) [3, с. 225], *порожня душа* (хто-небудь відчуває душевну спустошеність, байдужість до навколишнього світу) [3, с. 229], *ятриться душа*

(хто-небудь дуже переживаючи посилює відчуття чогось болісного, важкого) [3, с. 642], *душа сохне* (кому-небудь щось не подобається) [3, с. 228], *заяча душа* (боязка, полохлива людина) [3, с. 228] і т. ін.

Нерідко вживаються конструкції, у яких компоненти *душа* / *серце* виступають як варіанти: *ятрити душу (серце)*, *душа (серце) не на місті*, *душа (серце) перевертається*, *душа (серце) в п'ятах*, *роздирати душу (серце)* тощо.

У буденній свідомості зближуються поняття «душа» і «дух». Проте в межах одного фразеологічного звороту компоненти *душа* і *дух* ніколи не варіюються. В одних фразеологічних одиницях української мови компонент *дух* зближується по значенню з компонентом *душа*: *не в душі* (у поганому настрої; сердитий) [3, с. 223] *дух падає* (хто-небудь втратив бадьорість, віру в себе, в свої сили) [3, с. 224]. А в інших позначає «дихання»: *дух захоплює* (уживається для вираження надміру почуттів, вражень людини (переважно приємних)) [3, с. 255], *дух займається* (стає важко дихати від хвилювання, сильного душевного потрясіння і т. ін.) [3, с. 224], *перехопило дух* (когось охоплює сильне почуття хвилювання, захоплення і т. ін.) [3, с. 500], *дух (дихання) забити* (хто-небудь дуже вражений; у когось перехоплює дихання від збудження, хвилювання і т. ін.) [3, с. 238] тощо.

Компонент *кров* також асоціюється з емоційними станами (пристрасті, хвилювання, страху і ін.): *заморожувати / заморозити кров* (викликати почуття жаху) [3, с. 249], *кров кипить* (хто-небудь перебуває в стані сильного збентеження, гніву, обурення і т. ін.) [3, с. 315], *кров ударяє / ударила в голову* (хто-небудь перебуває в стані сильного хвилювання, збудження і т. ін.) [3, с. 315], *кров холоде* (кому-небудь дуже страшно, моторошно, тривожно і т. ін.) [3, с. 315], *псувати / попсувати (зіпсувати) кров* (1. Нервувати, дратуватися. 2. Завдавати кому-небудь багато неприємностей, клопоту; примушувати нервувати, дратувати когось) [3, с. 581], *хвилювати (бентежити, розпалювати, бунтувати) кров* (викликати неспокій, тривогу, розбурхувати почуття, думки) [3, с. 743] тощо.

Отже, можна стверджувати, що компоненти *серце*, *душа*, *дух*, *кров* є символічно мотивованими, оскільки їх охарактеризовано у свідомості мовців стійкими семантичними асоціаціями, що обумовлені національно-культурними і релігійними чинниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковшова М.Л. Анализ фразеологизмов в кодах культуры как лингвокультурологический метод исследования. *Слово, фразеологизм, текст в литературном языке и говорах*. Орёл, 2010. С.87–93.
2. Савчук Г.В. Эмотивность как семантическая составляющая значения ФЕ. *Слово, фразеологизм, текст в литературном языке и говорах*. Орёл, 2010. С. 121–122 с.
3. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В.М. Білоноженко. Київ: Наукова думка, 2003. 1104 с.
4. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. / за ред. В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. Київ: Знання, 2007. 494 с.
5. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії. Київ: Вища школа, 1984. 168 с.

А. О. Шустко (м. Дніпро)

ПРОБЛЕМА ВМОТИВОВАНОСТІ СЛОВА

Мова і мовлення – два аспекти, які пов'язані між собою увесь час їхнього існування. Мова – це реальність в якій ми отримуємо інформацію не про те, як називаються предмети чи явища, а саме про те, як вони нам подані, і, якщо розглядати одну річ в контексті декількох мов, то треба казати про різні бачення одного й того самого предмета, а не про його різні означення.

Умовно кажучи, мова є інвентарем, структурованим за правилами сукупністю звукових і графічних знаків, який виник на певному етапі розвитку людства і є одним із засобів людської комунікації, в той час як мовлення – це форма існування мови, результат процесу використання базису мови для формулювання і передачі думки.

Представники сучасних нейролінгвістичних шкіл схилиються до думки, що мова не лише виконує мислетворчу функцію, а є «певною функцією мозку, окремою нейронною програмою, що скеровує діяльність людського мозку, фізіологія якого була докорінно змінена з набуттям людиною властивості володіння мовою» [2, с. 38].

Розглядаючи мовлення кожного окремого носія конкретної мови, науковці дійшли висновку, що воно має свої особливості на граматичному (наприклад, структура речень, словосполучень, слів), лексичному та фонетичному (вимова) рівнях, що вказує не тільки на різноманітність чинників лінгвокогнітивних мовних картин, а й можуть змальовувати глибинні культурно-історичні процеси. Кожна мова описує світ по-своєму чи взагалі відмінно від інших, чи з певним зміщенням смислових акцентів, але номінативні одиниці завжди є унікальними. Саме лінгвофілософський підхід В. фон Гумбольдта свідчить про єдність мови та мислення, а згодом і О. О. Потебня розглядав мову як основний засіб мислення, де слово поєднує в собі як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники, що зумовлює всю глибину значення та неможливість його повноцінного розуміння через значну кількість імпліцитних змістів.

На цьому базується поняття «внутрішня форма слова», запропоноване Вільгельмом фон Гумбольдтом та Олександром Опанасовичем Потебнею, яке, зазнавши різних філософських та лінгвістичних інтерпретацій, стало одним з основних понять мотивології.

Зовнішня (звукова оболонка) і внутрішня форми (образний спосіб вираження, змістовний) слова мають нерозривний зв'язок, однак в деяких словах цей зв'язок втрачається у зв'язку з різними процесами протягом певного відрізка часу. Наприклад, такі слова як *будинок*, *вікно*, *стіл*, *шпалери*, *кран*, *книга*, *зошит* та ін. без звернення до етимологічного словника чи аналізу здаються незрозумілими на перший погляд, і ми не можемо чітко пояснити чому *стіл* називається *столом*, а *шпалери* – *шпалерами*, хоча в деяких інших словах цей зв'язок залишається чітким і зрозумілим: *підвіконня*, *подушка*, *годинник*, *підлокітник*, *квітка*, *п'ятниця*, стикаючись з ними легко вгадати їх мотивацію.

Вмотивованість слова – це збереження в його семантичній структурі зв'язку звучання зі значенням, тобто це своєрідне «обґрунтування» звукового вигляду слова, наочний «образ» значення слова. Вмотивованість слова як би відповідає на питання, чому той чи інший предмет зовнішнього світу отримав таку назву.

Вивченню мотиваційних процесів у лексиці присвячені праці А. Д. Адилової, Р. О. Бачкура, О. І. Блинової, Т. І. Вендіної, М. М. Гінатуліна, М. Д. Голева, М. Докуліла, Т. Л. Канделакі, П. А. Катишева, Т. Р. Кияка, В. К. Павела, О. О. Селіванової, О. В. Тищенко, С. М. Толстої, В. А. Топіхи, І. С. Улуханова, О. О. Штейнгарт та ін. [3, с. 90].

Через вмотивованість слова своє вираження знаходять семантична і структурна мотивації, які є складовою внутрішньої форми слова. Розробка ідеї внутрішньої форми слова пов'язана перш за все з ім'ям О. О. Потебні. Простежуючи долю окремих слів, історію їх виникнення, він свого часу висловив думку, що в основі розвитку мови лежить зміна поетичного мислення, що

відбивається у внутрішній формі слова. У слові О. О. Потебня виділяв три складові елементи:

- 1) зовнішню форму (тобто звучання);
- 2) значення;
- 3) внутрішню форму слова, його образ.

Внутрішня форма, за словами О. О. Потебні, постає зв'язком між зовнішньою формою слова і його змістом. Вона дозволяє зрозуміти, чому його значення має в мові відповідний звуковий вираз. Саме тому в різних мовах один і той же предмет може бути названий по-різному, бо в кожній мові номінативна одиниця, об'єднана одним денотивним значенням, актуалізується різними мотиваційними ознаками. Наприклад:

укр. *Кравець* – «*кроїти*»; *вчитель* – «*вчити*»; *працівник* – «*працювати*»; *п'ятниця* – «*п'ятий день тижня*».

нім. *Schneider* – “*schneiden*” – «*різати*»; *Arbeiter* – “*arbeiten*” – «*працювати*»; *Übersetzer* – “*übersetzen*” – «*перекладати*» мається на увазі людина, яка виконує письмові переклади; *Sonntag* – “*Tag des Sonnengottes Helios*” – «*назва дня на честь бога сонця*».

англ. *Teacher* – “*to teach*” – «*навчати*»; *interpreter* – “*to interpret*” – «*інтерпретувати, перекладати*» мається на увазі людина, яка виконує усні переклади, *worker* – “*to work*” – «*працювати*»; *Sunday* – “*day of the sun*” – «*назва дня на честь бога сонця*».

Підтверджуючи вищенаведену інформацію, вмотивувальні ознаки можуть бути самими різними, в тому числі звуконаслідувальними (укр. *Тріщати* – «*Трісь!*», англ. *Boom n* – “*Boom!*” – «*бум!*» звук взриву, нім. *Wauwau* – “*Wau!*” – «*гав!*») або описовими (укр. *Двірник* – «*працівник, який підтримує чистоту і порядок у дворі і на вулиці біля будинку*»; нім. *Dolmetscher* – “*mündlich Übersetzender*” – «*усний перекладач*»; англ. *Tailor* – “*the person who helps make your clothes fit you better*” – «*кравець*»).

Узагальнюючи наведені приклади, ми можемо виділити три класи слів, які зазвичай мають внутрішню форму:

- 1) похідні слова, тобто слова, що зберігають у своїй словотворчій структурі вказівку на співвіднесеність з іншими словами або морфемами, від яких вони утворені;
- 2) слова, вжиті в переносному значенні;
- 3) звуконаслідувальні слова [1, с. 161].

Через те, що ні мова, ні мовлення не є незмінними явищами, слова можуть набувати нової внутрішньої форми, втрачати її, а іноді навіть вступати з нею в протиріччя. Наприклад, «*чорнило*» може бути як чорним, так і інших кольорів.

Проте ці зміни, за думкою Ю. С. Маслова, виникають через надмірність, коли слово стає загальновідомим, до нього поступово звикають, і люди перестають акцентувати думку на його структурі, через це його внутрішня форма відходить на задній план. Виходить, що достатньо невеликих змін у фонетичній чи лексичній системі для того, щоб зв'язок мотивуючого слова з похідним втратився і внутрішня форма слова забулася.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вендина Т. И. Введение в языкознание. 4-е изд., пер. и доп. Учебник для академического бакалавриата. Юрайт, 2015. 333 с.
2. Манакін В. М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 35–44
3. Цимбал Н. А. Методологічні аспекти мотивологічних досліджень. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 88–92

УКРАЇНСЬКІ ОЙКОНІМИ В СУЧАСНИХ СЛОВАЦЬКИХ МАСМЕДІА

Події, які сталися на території суверенної України від лютого 2022 року, викликають підвищений інтерес в усьому світі. Іноземні медіа прикуті до нашої країни та щоденно висвітлюють все, що відбувається в ній. Словацькі ЗМІ не є винятком у цьому процесі. Одиницями словацьких медіатекстів безумовно виступають українські ойконіми, які нерідко представлено різними варіантами, що й зумовило предмет нашого дослідження.

Проблема відтворення українських онімів (топонімів і антропонімів) іноземними мовами є досить давньою, але до сьогодні залишається остаточно невирішеною. Українські власні назви в очах світу не завжди є українськими, мовний образ народу зазнає спотворення, мовно-національна ідентичність його в сприйнятті інших народів порушується. Слушно зазначає відома славістка С. Пахомова: «Для правильного відтворення власної назви засобами цільової мови необхідно знати відповідні правила і принципи, однак доводиться констатувати, що увага спеціалістів у галузі транспозиції власних назв прикута переважно до світових мов (наприклад, англійської і російської). Водночас проблеми відтворення онімів у межах слов'янських мов залишаються досі нерозв'язаними, що призводить до поширення значної кількості варіантів при передачі тої самої назви, адже правописні норми часто не враховують особливостей, які виникають при перекладі пропріальної лексики слов'янського походження» [3, с. 9].

Досліджуючи власні назви в українсько-словацькому перекладі, українська словакстка З. Гілецька справедливо зауважує про необхідність адекватної транслітерації українських власних назв – особових імен, назв компаній, топонімів, назв міст, національно-культурних процесів тощо – латинською графікою. «Незважаючи на багатовікові культурно-літературні зв'язки між Україною й Словаччиною та понад чверть століття незалежності обох держав, традиції транскрипції з української мови на словацьку відчують вплив попереднього радянського періоду... Світ сприймає власні назви України через російську мову» [1, с. 238].

Моніторинг словацьких інтернет-видань засвідчив різні форми передачі деяких українських ойконімів:

«*Ukrajinským silám sa podarilo zničiť 16 z 21 dronov iránskej výroby, ktorými dnes Rusi útočili. Osem z nich mierilo na Kyjiv* [https://dennikn.sk/minuta/3295169/]; «*Vojna na Ukrajine: Ruské rakety zasiahli počas rána Kyjev a Charkov*» [https://www.aktuality.sk/clanok/IPnRUgy/vojna-na-ukrajine-ruske-rakety-zasiahli-pocas-rana-kyjev-a-charkov/];

«*Ruské vojská sa stiahli z okolia mesta Černigov (Černihiv), ktoré obliehali a ostrelovali od 24. Februára*» [https://sk.wikipedia.org/wiki/Chronol%C3%B3gia_udalost%C3%AD_ruskej_inv%C3%A1zie_na_Ukrajinu];

«*...bol zaznamenaný raketový útok aj na L'vov*» [https://sk.wikipedia.org/wiki/Chronol%C3%B3gia_udalost%C3%AD_ruskej_inv%C3%A1zie_na_Ukrajinu] тощо.

Як бачимо, у передачі українських ойконімів у словацьких масмедіа наявний або орфографічний різнобій, або представлено форми транскрипції з російської мови (*Kyjev, L'vov, Charkov, Rovno, Dneper*). Українські ономасти неодноразово зазначали, що «при відтворенні українських онімів іноземною мовою посередництво третьої мови допускати не повинно» [4, с. 21];

«українські назви мають записуватися, передаватися латинкою без російського посередництва» [7, с. 16]. «Таке посередництво не тільки вносить іноземні акценти у звучання власних назв, але й суперечить міжнародно визнаним принципам транслітерації та ускладнює ідентифікацію назв між окремими мовами» [1, с. 240].

Зрозуміло, що в кожній мові є свої правила транслітерації іноземних власних назв, але з плином часу через позалінгвальні чинники мовні норми можуть зазнавати змін. Наразі словацькі лінгвісти й журналісти розпочали дискусію щодо введення в словацьку мову української форми назв таких міст, як **Київ, Харків, Львів** тощо, проте їх думки виявилися протилежними. У незалежному словацькому виданні «Dennik N» повідомили: «*Ukrajina a Ukrajinci si zaslúžia, aby sme ich mestá a mená písali a vyslovovali tak, ako je to podľa nich správne. Kyjev je Kyjiv a v Denníku N ho tak aj budeme písať*» [<https://dennikn.sk/2781783/kyjev-je-kyjiv-a-v-denniku-n-ho-tak-aj-budeme-pisat/>], тобто це видання запровадило форму **Кyjiv**, а в непрямих відмінках – форму **Kyjev-**. Видання «Sme.sk» зазначило, що «*Kyjev zostane Kyjevom. Nie my prikazujeme jazyku, ale jazyk nám*» [<https://komentare.sme.sk/>].

На превеликий жаль, більшість словацьких інтернет-видань продовжують зберігати мовну традицію, вплив якої на мовну практику до сьогодні досить значний, послуговуючись російським, а не українським фонетичним оформленням. Це суперечить і чинним «Правилам словацького правопису», у третьому виданні якого (розділ 7 – «Запис з інших графічних систем») одна з наведених таблиць кириличного письма репрезентує українську графіку та її передачу графічними знаками словацької мови. З-поміж прикладів – запис кириличної букви **ї** словацькими графемами **ji**: *Україна – Ukrajina, Київ – Kyjiv* [2].

На нашу думку, стійкість словацької лінгвістичної традиції могли б ослабити та зрештою схилити масмедійників до правильного вживання українських власних назв словацькою мовою знання з етимології ойконімів України та історії розвитку української мови, а саме причини появи в суфіксальній морфемі голосного звука [i] на місці давнього слов'янського [o]. Українські ойконіми **Київ, Харків, Львів** тощо є давніми посесивними утвореннями. В «Етимологічному словнику топонімів України» йдеться про їх відантропонімне походження. Відомий український ономаст В.В. Лучик зазначає: «З літописних згадок відомо про одного із засновників міста Києва на ім'я **Кьи**, яке походить із праслов'янського ***Кьѣ**. До основи цього антропоніма закономірно приєднався найпродуктивніший у епоху феодалізму посесивний суфікс **-овь/ -евь (*-овь/ *-евь)**, а згодом відбулася субстантивація ад'єктива **Кьєвь** (град)» [7, с. 259]. «Онім **Харків** є і назвою річки, і назвою міста. Топонім виник як посесив на **-ів** (< **-овь**) від антропоніма **Харько, Харко**, який був розмовною формою чоловічого імені **Харитон**» [7, с. 491]. Назва славного міста **Львів**, заснованого в XII ст., «виникла як посесив на **-овь** від давньоруського чоловічого імені **Львь**, яке належало синові князя Данила Галицького» [7, с. 313].

Зміна посесивного суфікса **-овь** у зазначених українських ойконімах спричинена лінгвальними процесами, які діяли впродовж розвитку української мови, основні риси якої як лінгвосистеми чітко виділилися вже в XI–XII ст., проте всеохопного, системного характеру набули лише в XIV–XV ст. Із занепадом слабких редукованих голосних **ъ** і **ь** пов'язана зміна етимологічних **о, е**, які стояли перед редукованими, і перетворення їх в голосний [i]. Пам'ятки

української мови ще довго засвідчували вживання **е, о** в зазначених умовах, проте звук [i] на їх місці відомий з XVII ст. У закритих складах поступово усталився [i], який чергувався з [e], [o] у відкритих складах. Ці чергування поширилися не тільки на кореневі морфеми, а й на суфіксальні [5, с. 34]. Мовознавцями доведено, що для української мови стало природним використання суфікса **-ів** у новозакритих складах із XVII ст. Результат цього фонетичного процесу простежуємо й у досліджуваних онімах: у початковій формі в називному відмінку однини в закритому складі [i] – **Київ [ки/йіє], Харків, Львів**, у відкритому [e] або [o] – **Києва [ки/йе/ва], Харкова, Львова**.

Отже, матеріали інтернет-медіа засвідчують, що в словацькому мовному просторі українські топоніми позбавлені фонетичних ознак національної мови, остаточно сформованих упродовж її історичного розвитку, що сягає понад 300 років. В українській мові голосний звук [i] у новозакритих складах є винятково українським маркером, а власні назви з ним є тими одиницями, які зберігають неповторні – національні – лінгвальні ознаки. У процесі транспозиції українських ойконімів до словацької мови ця мовна ознака має бути репрезентована, аби з повною точністю відобразити культурну й національну специфіку власного імені, максимально зберегти його звукову оболонку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hiletska Z. Ukrajinské vlastné mená v súčasných slovenských textoch. *Transformácia a transpozícia onomastických kategórií v slovanských jazykoch*. Editorka: prof. PhDr. Pakhomova S. M. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, 2022. S. 236–248.
2. Pisma cyrilskeho pisma v slovanských jazykoch, ktore sa neprepisuju vždy rovnako (1.2.2. Ukrajinčina). *Pravidla slovenskeho pravopisu, 2003*. Upravené a doplnené. Bratislava: Veda. [online]. Dostupné z: <http://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf>
3. Transformácia a transpozícia onomastických kategórií v slovanských jazykoch. Editorka: prof. PhDr. Pakhomova S. M. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, 2022. 292 s.
4. Ажнюк Б. М. Принципи відтворення українських онімів у латиноалфавітних мовах. *Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами*. Міжнародна наукова конференція (Київ, 7 – 8 грудня 1993 р.). Доповіді та повідомлення. Київ, 1995. С. 21 – 30.
5. Брус М. П. Історична граматики української мови. Частина перша. Теоретичний матеріал. Тематичні таблиці: Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: ПП Голіней О. М., 2016. 184 с.
6. Карпенко Ю. О. Українські географічні назви латинкою: міркування одномаста. *Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами*. Міжнародна наукова конференція (Київ, 7–8 грудня 1993 р.). Доповіді та повідомлення. Київ, 1995. С. 14 – 21.
7. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / відп. ред. В. Г. Скляренко. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.

ДЖЕРЕЛА

Denník *Aktuality.sk* [online]. Dostupné z: <https://www.aktuality.sk>
Denník *Denník N* [online]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/>
Denník *Sme* [online]. Dostupné z: <https://www.sme.sk/>
Chronológia udalostí ruskej invázie na Ukrajinu [online]. Dostupné z:
https://sk.wikipedia.org/wiki/Chronol%C3%B3gia_udalost%C3%AD_ruskej_inv%C3%A1zie_na_Ukrajinu

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ В АСПЕКТІ ДИСКУРСИВНОЇ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ: «СВІЙ VS ЧУЖИЙ»

У сучасному світі питання про причини формування опозицій постає достатньо гостро у зв'язку з їхньою соціальною зумовленістю. Так, однією з актуальних сьогодні опозицій є опозиція «свій-чужий», оскільки в кожній культурі відбувається розмежування та протиставлення «свого» та «чужого», хоча із різним ступенем акцентуації. Незважаючи на суттєві відмінності в картинах світу архаїчної та сучасної людини, протиставлення «свій–чужий» і дотепер становить архетипічну діаду, що вербалізується в різноманітних мовних одиницях, зокрема в лексичних інноваціях кожної мови.

Сьогодні спостерігаємо зіткнення двох протилежних тенденцій: прагнення до збереження самобутності етносу, з одного боку, і тенденції до глобалізації, з іншого. Це спричинило появу купи питань і протиріч та послугувало поштовхом до численних досліджень з проблематики «свій-чужий» у різних наукових галузях. Протиставлення «свого» та «чужого» вивчається традиційними й новітніми дисциплінами, науковими напрямками та вже має достатню кількість теорій та пояснень щодо гармонійної й конфліктної взаємодії своїх та чужих, їх причин та наслідків.

Найбільш цікавою для нас виявляється теорія, яку запропонували Е. Лаклау та Ш. Муфф, які вважають, що один і той самий об'єкт може описуватися та використовуватися по-різному суб'єктами, якщо вони (суб'єкти) належать до різних соціальних груп та спираються на різні дискурсивні практики. Виходячи з логіки Е. Маклау та Ш. Муфф, кожна дискурсивна практика намагається досягти гегемонії та стати універсальною, але при цьому, напевно, не є ані універсальною, ані незмінною [1]. Отже, учасник соціальних процесів та їх дослідник не здатний визначити істинне дискурсивне поле, натомість може побачити, як окремі дискурсивні практики перемагають у конкуренції з іншими і на певний час стають провідними.

Спираючись на таке розуміння соціальних процесів, які майже ототожнюються з відповідними дискурсивними практиками, проблема соціальної ідентичності вирішується через звернення до феноменів свідомості, з одного боку, а з іншого – переходить у площину ментальних образів, що відбиваються в мові та дискурсі, що робить необхідним участь лінгвістів у аналізі конфліктної взаємодії «свій-чужий». Отже, соціальні практики є перш за все дискурсивні конструкти, де вагому роль відіграє саме мовний складник як носій ключових смислів дискурсу.

Дослідники ідентичності роблять акцент на тому, що знання про власну ідентичність формуються від впливом дискурсивних практик і закріплюються в певній символічній формі, перш за все в мові і у відповідних дискурсивних конструкціях. Під ідентичністю ми розуміємо історично змінний дискурсивний конструкт, який є системою знаків, що маркує межі між своїми і чужими. Лінгвісти, досліджуючи аксіогенний потенціал дискурсу, мають виявити ті лексичні одиниці, які актуалізують й фіксують ті чи інші смисли, адже дискурси здатні в певному ступені створювати й саму дійсність: неможливо почати спецоперацію або антитерористичну кампанію, не створивши дискурсивно образ нациста або образ терориста; неможливо втручатися в справи чужої держави під приводом звільнення від нацистів, якщо «нацистський режим» дискурсивно не пов'язати з поневоленням, державним переворотом тощо. Дискурсивне обґрунтування

«допомоги у визволенні від нацистської окупації» має спиратися на певний мовно-символьний поняттєвий простір: «братская помощь», «единый народ» тощо. Замість агресії проти незалежної держави створюється дискурсивне опертя на «загрози безпеки» для сусідньої держави. Свідомий вибір громадян щодо формування свого політичного, економічного курсу в антагоністичному дискурсі прирівнюється до нацистського, бандерівського уряду, окупації тощо. Отже, маємо дискурсивні практики, які створюють підґрунтя задля легітимації агресивних дій уряду однієї країни проти іншої. Для цього використовують спеціальну лексику з потужним аксіогенним потенціалом.

Серед засобів, які формують нашу свідомість і водночас стають ціннісними орієнтирами, уналежнюють ключові слова, ознаками яких є кореляція з національними концептами, частотність вживання, дериваційний потенціал, метафорична активність, здатність організувати специфічні дискурси і спричиняти метамовну рефлексію. Такі слова позначаються хронологічно маркованим терміном «ключові слова епохи». Разом з тим наш інтерес викликали й «слова-одноденки», рейтингові слова, які пов'язані з будь-якою сенсацією, соціально значущим фактом, модною тенденцією тощо. Склад цієї лексичної групи дуже неоднорідний: це може бути «предметне» слово (*вейп*) або авторські перифрази (*агенти Кремля, в'язні Кремля, рука Москви, вийти із зони комфорту*), оцінні номінації (*фейкові новини, грантоїди*) або нейтральні терміни (*біткойн, кріптовалюта, соціофобія*).

В даній роботі нашу увагу привернули інноваційні мовні одиниці, які мають найвищі показники частотності та визнані так званими рейтинговими словами та виразами. Більшість з них мають лінгвоаксіологічний статус та є ключовими у формуванні політико-ідеологічних дискурсів. Метою цієї роботи є аналіз дискурсивних зв'язків між рейтинговою лексикою та її лінгвоаксіологічним потенціалом. Результати такого аналізу нададуть можливість визначити дискурсивну модель, яка домінує в медіадискурсі.

Рейтинговим може стати запозичення, новоутворення, семантичний неологізм або відоме в мові слово, частотність якого різко збільшилася під впливом соціального контексту (*хайлі-лайкли, харасмент, новачок, безвіз*).

Зацікавленість новою лексикою виходить за межі наукової спільноти: в інтернеті створюються проекти задля складання списків рейтингових слів. Такі дослідження проводяться в багатьох країнах світу. В Україні опитування «Слово року» проводиться з 2013 року словником «Мислово». У 2013 році словом року став *Євромайдан*. У 2014 році – *Кіборги* (прізвисько українських захисників Донецького аеропорту). У 2015 році – *блокада* (через блокаду анексованого Росією Криму). У 2016 році – *корупція*, (як підсумок суспільної дискусії про шкідливий вплив її на українську державу). У 2017 році – *безвіз* (через вступ у дію безвізового режиму з ЄС). У 2018 році – *томос* (на честь утворення в Україні автокефальної помісної церкви) [9]. Рейтинговими словами 2018 року також стали такі: *токсичний, томос, біткойн, активісти, спецоперація, СБУ, булінг, євробляхи, лоукости, новачок, міхомайдан* [7; 8; 9]. Основними критеріями при виборі слова року є його популярність та соціальна значущість. У 2021 році це була «вакцина», у 2020 – «коронавірус», а у 2019 – «діджиталізація» [2].

За версією словника сучасної української мови та сленгу «Мислово», фраза «русский военный корабль, иди на х*й» стала головним «словом» 2022 року. «Ця відповідь українського захисника острова Зміїний російському окупанту стала лейтмотивом спротиву Україні російській збройній агресії», – йдеться на офіційному сайті [3; 4].

Через війну в Україні словник сучасної української мови поповнився декількома словами. «Неологізми з цього списку з'явилися внаслідок нападу "рашистів" на мирну та незалежну Україну. Кожне слово відображає певну подію або явище, знайоме всім українцям» [2]. В Україні навіть створили словник неологізмів української мови, які виникли від 24 лютого 2022 року. Так, агентство АрміяInform презентувало 25 неологізмів, 9 нових словосполучень та 9 слів, які отримали нові значення. Цікавим є те, що серед українських неологізмів 2022 року більшість складають дієслова: *чорнобаїти*, *кадирити* (тобто наступати на одні й ті ж самі граблі), *макронити*, *мамкувати*, *наволонтерити*, *українити*, *заукраїнити*; *відбандерити*; іменники – *арестовлення* (заспокійливе повідомлення), *дебахнулько*, *хітсивня*, *натівець* (людина, яка не дотримується своїх обіцянок) а прислівник – *затридні* [2].

Серед рейтингових слів антонімічна пара «перемога–зрада», які використовують для вираження суспільної оцінки чийхось дій або висловів. «Перемогою» позначають схвалення, «зрада» – це, відповідно, осуд, які часто вживаються з іронією. Існують також і похідні від цих слів: приміром, *зрадофіли* – заздалегідь скептично налаштовані, постійно незадоволені люди, що не схвалюють жодних досягнень, якщо вони не відповідають їхнім очікуванням [2].

Культурологічна роль інноваційних лексичних і синтаксичних номінацій, що є найчастотнішими в сучасному українському медіадискурсі, полягає в тому, що вони формують номінативний образ року, що дозволяє актуалізувати найважливіші соціальні альянзи. Рейтингові слова, як правило, репрезентують факти, значимі для суспільства. Мовний омбудсмен Тарас Кремень при цьому наголошує: неологізми найменують нові реалії й поняття, людей та їхні чесноти. Кожне слово відображає те, що знайоме всім українцям. Крім того, вони підкреслюють особливу характеристику їхніх авторів: образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору. Мовознавці переконують, що окремі неологізми можуть зникнути доволі швидко. Однак частина цих слів надовго закарбовується в нашій мові.

Насамкінець, відзначимо, що значущим для суспільства стають не тільки окремі слова, а й сам рейтинговий список. Проект «Слово року» служить об'єктом рефлексії й оцінки. Інколи має місце незгода з авторами списку. Проте рейтингові слова представляють цінності носія мови, відображають його ціннісні орієнтації і є вербальними цінностями, що формують сучасний патріотичний дискурс з опертям на українську ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Laclau E, Mouffe Ch. Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics / Ernesto Laclau, Chantal Mouffe; translated by Winston Moore and Paul Cammack. London: Verso, 1985. 197 p.
2. https://24tv.ua/education/neologizmi-viyni-yaki-slova-zyavilisya-pislya-24-lyutogo-2022_n2273888
3. https://lux.fm/novi-ukrayinski-slova-yaki-vinikli-pid-chas-vijni_n118170
4. https://lux.fm/lifestyle_t4
5. <https://vseosvita.ua/news/novi-slova-ta-zvoroty-shcho-vviishly-v-uzhytok-z-pochatkom-viiny-73926.html>
6. <https://krapka.club/ua/slova-2018-goda-aktivisti-spetsoperatsiya-sbu-tomas/#.XKIRFIUzbiU>
7. <https://www.5.ua/nauka/nazvaly-naipopuliarnishe-slovo-2018ho-roku-183184.html>
8. <https://znaj.ua/society/201158-shcho-cikavilo-i-turbuvalo-lyudey-po-vsomu-svitu-top-slova-2018>
9. <https://nachasi.com/2018/11/15/10-modnyh-sliv-2018-roku/>

ЗМІСТ

Апоненко І. М. Фольклоризм «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко (на матеріалі власних імен персонажів).....	3
Berdnyk L. V. Word formation regularities within the derivational category.....	6
Бондарєва О. О. Номема комплексного зразка та особливості її втілення у мовленні та тексті.....	9
Буднікова Л. Т. Назви осіб із суфіксами -ák та -ík у словацькій мові.....	12
Висоцька Т. М. Багатозначність та варіативність відповідностей у перекладі	14
Волощенко Є. І. Прагматичні функції заголовків кулінарних відеорецептів (на прикладі Youtube-канала «Вкусно с Татьяной Литвиновой»).....	17
Глуценко В. А. Проблема впливу мови на концептуальні структури її носіїв: Е. Сепір і Б. Л. Уорф.....	20
Голікова Н. С. Лексико-стилістичні інновації в художньому дискурсі П. Загребельного.....	24
Honcharova Zh. M. Juxtaposition of tense verb forms in lyrics by Marlena Rakhlina and Boris Chychybabin.....	26
Горлова О. В. Породження лексико-семантичних інновацій у міжособистісній комунікації в інтернеті.....	30
Громко Т. В. Монографічний опис говірки: слов'янські мовознавчі традиції та інновації.....	32
Гурко О. В. Конверсія як продуктивний засіб англо-українського словотворення (на матеріалі платформи «Словотвір»).....	35
Дадайова В. Оновлення українського лексикону внаслідок війни.....	37
Демешко І. М. Інноваційні словотвірні процеси в українській мові.....	40
Dovhan O. Neural network modeling of lexical and grammatical innovations recognition processes in the context of linguistic stylistics.....	43
Дьолог О. С. Сучасна українська неологізація: неолексеми і неосеми періоду війни.....	45
Diachok N. V., Ivko O. S. Vocabulary of the modern wartime: compressive professionalisms vs slngisms in the Ukranian language.....	48
Дьячок Н. В., Попкова О. А. Предикативні та атрибутивні моделі втілення когнітивних структур з ядром «відсутність» в українській та англійській мовах.....	52
Євсєєва Г. П. Концепт «безпека» в умовах трансформації українського суспільства.....	55
Жадлун М. І. Осмислення долі в українській лінгвокультурі (на матеріалі «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко).....	57
Задорожня Д. В. Словотвірні інновації в неології? (термінологічна думка).....	60
Зайцева В. В., Яремчук Н. С. Деякі зауваги про рекламу в контексті сучасних лінгвістичних досліджень.....	64
Іванова Л. П. Лексико-граматичні новації в дитячому мовленні.....	69
Ільченко І. І. Відіменні прізвища Надвеликолужжя.....	72

Каневська О. Б., Зоренко І. С. Економічна терміносистема в англійській, українській, російській мовах: структурно-семантичний і перекладацький аспекти.....	74
Кіркowska І. С. Щодо вивчення категорії футуральності в мовленнєвих актах (на матеріалі французької та української мов).....	78
Колесниченко О. Л. Скорочення в студентському мовленні як матеріал вивчення у ВНЗ.....	80
Корсунський В. О., Дьячок Н. В. Ономазіологічні особливості одиниць сучасної терміносистеми дизайну.....	82
Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивний метафоричний мотивант як ознака метафоризації.....	85
Куварова О. К., Датченко Ю. В. Евфемізація слова «інвалід» у польській, українській, російській мовах і в свідомості мовців.....	87
Кузь Г. Т. Українська неологія на заняттях з української мови із чужоземцями.....	92
Летюча Л., Бочарова І. Аргументативний потенціал експресивно-образних неологізмів (на матеріалі інтернет-ЗМІ, присвячених російсько-українській війні).....	96
Лощинова І. С. Оказіоналізми в романі Ірени Карпи «Добрі новини з Аральського моря».....	98
Лугова Д. В. Іменник м. Олександрівська XVIII ст.	102
Маторіна Н. М. Лексичні інновації крізь призму перекладацьких адаптацій (на матеріалі творчості Бруно Шульца).....	104
Мацегора І. Л. Специфіка передачі колористичної лексики у російськомовних перекладах роману С. Лема «Солярис».....	108
Novikova O. V. Multilingual worldview as a constituent part of the linguistic worldview.....	111
Онкович Г. В. Новітні терміни медіадидактики в структурі розділів спецкурсу «Професійно орієнтована медіаосвіта».....	114
Онупрїєнко Г. С. Лексичні новотвори в мовній комунікації засобами різних функцій них стилів сучасної української мови.....	117
Панченко О. І. Телескопічні неологізми та можливості їхнього перекладу.....	119
Піддубна Н. В. До питання про відомі новотвори воєнного періоду в українській мові.....	123
Пономаренко О. В. Мовна інтерференція як складова оволодіння іноземною мовою.....	126
Пузирей Н. Лексична репрезентація концепту «ксенофобія» у побутовому дискурсі сучасних французької та української мов.....	128
Радзієвська Т. В. Про деякі явища в динаміці мовно-національної картини світу (на матеріалі українських медіа-ресурсів).....	130
Радчук О. В. Функціонування слова <i>нульовка</i> в сучасному україномовному середовищі (на матеріалі інтернет-публікацій).....	134
Рубан А. А. Мовні особливості заголовків художніх творів (на матеріалі творчості Лесі Українки).....	137

Safonova N. A. The impact of Ukrainian feminities on professional identity of higher education teachers.....	140
Сахарова О. В. Лексико-граматичні інновації в мовленні персонажів сучасної української драматургії.....	142
Семенюк О. А. Про деякі функції запозичень військової сфери в сучасних українських медіа.....	145
Слива Т. В. Особливості актуалізації семантичних ознак лексем у сильних і слабких позиціях.....	147
Styrnik N. S. Innovations in English grammar and vocabulary: the challenges of translation into Ukrainian.....	150
Suima I. P. Components of communicative situation as a discourse.....	153
Суховець Ю. М. Вираження інтенсифікаційної ознаки прислівниковими еквівалентами слова в сучасній українській мові.....	157
Тернова Ж. А. Морфологічні засоби експлікації концепту <i>УСПІШНА ЖІНКА</i> в сучасній українській прозі.....	160
Ткаченко Н. В. Епітет як один із прийомів ономастичності у творах письменників запорізького краю.....	162
Толкачова А. В. Мовні інновації в романі Петра Ґочека «Демократор».....	165
Тукова Т. В. Розвідки мовознавців до доробку словникарів.....	167
Цветаєва О. В. До питання перекладу спортивних ідіом українською мовою..	170
Шевченко Т. В. Символічні компоненти в структурі фразеологізмів в українській мовній традиції.....	172
Шистко А. О. Проблема вмотивованості слова.....	174
Шпілько І. М. Українські ойконіми в сучасних словацьких масмедіа.....	177
Яроцька Г. С. Лексичні інновації в аспекті дискурсивної практики соціальної ідентифікації «свій vs чужий».....	180

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Кафедра загального та слов'янського мовознавства

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Матеріали XI Міжнародної наукової конференції

Українською та англійською мовами

За зміст і достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших відомостей відповідають автори

Відповідальна за випуск проф. Н. В. Дьячок
Технічний редактор І. М. Шпілько
Дизайн обкладинки І. Д. Кольцової

Підписано до друку 19.04.2023. Формат 60x84/16.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 10,81
Тираж 70 прим. Зам. № 52.

Видавництво та друкарня ПП «Ліра ЛТД».
вул. Наукова, 5, м. Дніпро, 49107.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів та
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 6042 від 26.02.2018 р.

Л 43 **Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах:**
XI Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара, 20–21 квітня 2023 р.): матеріали / укладання і
загальна редакція О. К. Куварової. – Дніпро: Ліра, 2023. – 186 с.

ISBN 978-966-981-739-6

Збірник містить матеріали доповідей українських і зарубіжних лінгвістів, присвячені опису лексико-семантичних і граматичних інновацій у сучасних слов'янських мовах, що виявляються в різних комунікативних сферах; вивченню тенденцій і перспектив розвитку інноваційних процесів на різних рівнях мови; дослідженню явищ неологізації в аспектах сучасних наукових парадигм; розгляду мовних і мовленнєвих інновацій як об'єктів прикладної лінгвістики, лінгводидактики, теорії і практики перекладу. Низка розвідок містить результати вивчення лексико-семантичних і словотвірних новотворів, пов'язаних із подіями російсько-української війни.

Для викладачів, науковців, аспірантів і студентів гуманітарних факультетів, а також для широкого кола читачів, яких цікавлять динамічні зміни, що відбуваються в сучасних слов'янських мовах.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК 811.16'373